

Strategije prevođenja tabu-tema u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti

Badić, Edin

Doctoral thesis / Doktorski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:451869>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Edin Badić

**STRATEGIJE PREVOĐENJA TABU-TEMA
U HRVATSKIM PRIJEVODIMA
ANGLOFONE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI**

Doktorski rad

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Edin Badić

**STRATEGIJE PREVOĐENJA TABU-TEMA
U HRVATSKIM PRIJEVODIMA
ANGLOFONE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI**

Doktorski rad

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Snježana Veselica Majhut

Komentorica:

prof. dr. sc. Iva Grgić Maroević

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Edin Badić

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Snježana Veselica Majhut

Komentorica: prof. dr. sc. Iva Grgić Maroević

Datum obrane: 4. prosinca 2023.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, interdisciplinarne humanističke znanosti

II. Doktorski rad

Naslov: Strategije prevođenja tabu-tema u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti

UDK oznaka: 821.111'255.4=163.2

Broj stranica: 297

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: npr. 0/5/109

Broj bilježaka: 79

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 249

Broj priloga: 4

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu dokorskog rada:

1. prof. dr. sc. Smiljana Narančić Kovač, predsjednica
2. izv. prof. dr. sc. Vanda Mikšić, članica
3. prof. dr. sc. Rafaela Božić, članica

Stručno povjerenstvo za obranu dokorskog rada:

1. prof. dr. sc. Smiljana Narančić Kovač, predsjednica
2. izv. prof. dr. sc. Vanda Mikšić, članica
3. prof. dr. sc. Rafaela Božić, članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Edin Badić

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study in Humanities

Mentor: Associate Professor Snježana Veselica Majhut, PhD

Co-mentor: Professor Iva Grgić Maroević, PhD

Date of the defence: 4 December 2023

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Interdisciplinary Humanities

II. Doctoral dissertation

Title: Strategies for Translating Taboos in Croatian (Re)Translations of Anglophone Children's Literature

UDC mark: 821.111'255.4=163.2

Number of pages: 297

Number of pictures/graphical representations/tables: 0/5/109

Number of notes: 79

Number of used bibliographic units and sources: 249

Number of appendices: 4

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Professor Smiljana Narančić Kovač, PhD, chair
2. Associate Professor Vanda Mikšić, PhD, member
3. Professor Rafaela Božić, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Professor Smiljana Narančić Kovač, PhD, chair
2. Associate Professor Vanda Mikšić, PhD, member
3. Professor Rafaela Božić, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Edin Badić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Strategije prevođenja tabu-tema u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. travnja 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	9
2. Pregled relevantnih teorijskih pristupa i spoznaja.....	12
2.1. Paradigma <i>Deskriptivna znanost o prevođenju</i> i njezine implikacije za istraživanje prijevodne književnosti	12
2.1.1. Preskriptivnost ↔ deskriptivnost	12
2.1.2. Ključna načela deskriptivne paradigme	13
2.2. Prevođenje kao prerađivanje	18
2.3. Dječja književnost i osobitosti njezina prevođenja	20
2.3.1. Što je dječja književnost?	20
2.3.2. Ideologija i dječja književnost.....	21
2.3.3. Tabu-teme i cenzura u dječjoj književnosti.....	23
2.3.4. Osobitosti prevođenja dječje književnosti.....	26
2.3.5. Tabu-teme i cenzura u prijevodnoj dječjoj književnosti	28
2.3.6. Ponovni prijevodi	30
2.3.7. Paratekst	32
2.3.8. Strategije prevođenja dječje književnosti.....	35
2.4. Istraživanja o praksama prevođenja dječje književnosti s obzirom na društveno-politički kontekst	39
2.4.1. Istočna Njemačka	40
2.4.2. Sovjetski Savez	42
2.4.3. Poljska	44
2.4.4. Slovenija.....	47
2.5. Ideološke postavke, slika djeteta i praksa prevođenja dječje književnosti u socijalističkoj Hrvatskoj.....	48
3. Ciljevi istraživanja i istraživačka pitanja.....	54
4. Korpus istraživanja.....	56
5. Metodologija istraživanja.....	60
5.1. Taksonomija mikro-i makrostrategija	62
5.2. Prikaz podataka, razgovori s prevoditeljima i urednicima	68
6. Analiza korpusa i periteksta	71
6.1.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu	71
6.1.2. Petar Pan.....	77
6.1.3. Čarobnjak iz Oza.....	81
6.1.4. Šarlotina mreža.....	84
6.1.5. Knjige o džungli	85

6.1.6. Pustolovine Toma Sawyera	89
6.1.7. Pustolovine Huckleberryja Finna	93
6.1.8. Gulliverova putovanja	99
6.1.9. Mali lord Fauntleroy.....	104
6.1.10. Oliver Twist	106
7. Analiza teksta	111
7.1. Tabu-tema: rasna i etnička netrpeljivost	111
7.1.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu	111
7.1.2. Petar Pan.....	119
7.1.3. Knjige o džungli	122
7.1.4. Pustolovine Toma Sawyera.....	127
7.1.5. Pustolovine Huckleberryja Finna	135
7.1.6. Oliver Twist.....	143
7.1.7. Kvantitativni rezultati.....	147
7.2. Tabu-tema: religija	150
7.2.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu	150
7.2.2. Petar Pan.....	151
7.2.3. Čarobnjak iz Oza.....	153
7.2.4. Knjige o džungli	156
7.2.5. Pustolovine Toma Sawyera.....	159
7.2.6. Pustolovine Huckleberryja Finna	164
7.2.7. Mali lord Fauntleroy.....	170
7.2.8. Oliver Twist.....	172
7.2.9. Kvantitativni rezultati.....	177
7.3. Tabu-tema: okrutnost, nasilje i smrt.....	180
7.3.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu	180
7.3.2. Petar Pan.....	182
7.3.3. Čarobnjak iz Oza.....	183
7.3.4. Šarlotina mreža.....	190
7.3.5. Knjige o džungli	194
7.3.6. Pustolovine Toma Sawyera	199
7.3.7. Pustolovine Huckleberryja Finna	203
7.3.8. Gulliverova putovanja	204
7.3.9. Mali lord Fauntleroy.....	206
7.3.10. Oliver Twist.....	208
7.3.11. Kvantitativni rezultati.....	214

7.4. Tabu-tema: tjelesnost i bolesti.....	217
7.4.1. Knjige o džungli.....	217
7.4.2. Pustolovine Huckleberryja Finna.....	218
7.4.3. Gulliverova putovanja.....	220
7.4.4. Mali lord Fauntleroy.....	228
7.4.5. Oliver Twist.....	228
7.4.6. Kvantitativni rezultati.....	230
8. Rasprava.....	233
9. Zaključak.....	251
Popis literature.....	254
Mrežni izvori.....	266
Sažetak.....	269
Abstract.....	271
Prilog A.....	273
Prilog B.....	275
Prilog C.....	294
Prilog D.....	296
Kratak životopis autora.....	297

1. Uvod

U novije vrijeme sve veći broj inozemnih i domaćih istraživača pokazuje zanimanje za proučavanje dječje književnosti iz traduktološke perspektive. I dok znanost o prevođenju¹ kao disciplina, čiji se pristupi na filološkim studijima u Hrvatskoj podučavaju već desetak godina, još nije u potpunosti priznata, ipak valja istaknuti i pohvaliti trud domaćih filologa i ne odveć brojnih traduktologa na čiju su inicijativu i pokrenuti znanstveni časopisi [*sic*] (2009.) i *Hieronymus* (2014.) posvećeni istraživanju prevođenja i terminologije. Nezaobilazan je i izrazito velik doprinos istraživačkog projekta *Uspostavljanje međukulturnih poveznica kroz prijevode dječje književnosti: tekst, kontekst, strategije* koji se od 2015. do 2018. godine provodio na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu iznjedrivši šezdesetak radova s područja poredbene dječje književnosti i traduktologije koji nam daju čvrst temelj za uspješan budući razvoj i interdisciplinarni pristup tim temama. Tema ovoga doktorskog rada nadovezuje se upravo na taj projekt, čiji je jedan od ciljeva bio uspostaviti novo interdisciplinarno područje proučavanja dječje književnosti kroz prizmu znanosti o prevođenju.

Istraživanje strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u prijevodima anglofone dječje književnosti najprije valja smjestiti u odgovarajući teorijsko-metodološki okvir. Stoga se u drugome poglavlju daje sažet pregled relevantnih teorijskih pristupa i spoznaja: istraživanje se smješta na razmeđu paradigme deskriptivne znanosti o prevođenju i teorijskoga modela prevođenja kao prerađivanja (engl. *rewriting*) Andréa Lefeverea čije se postavke detaljnije izlažu u potpoglavljima 2.1. i 2.2. Budući da primarni korpus izvornih i ciljnih tekstova čine djela koja danas pripadaju dječjoj književnosti, u potpoglavljju 2.3. opisuju se osnovna obilježja dječje književnosti i njezina prevođenja. U potpoglavljima 2.3.1. i 2.3.2. problematizira se koncept dječje književnosti koji se dovodi u suodnos s ideologijom. U potpoglavljju 2.3.3. definiraju se pojmovi tabu-teme i cenzure u okviru dječje književnosti, dok se u potpoglavljju 2.3.4. razlažu specifičnosti prevođenja dječje književnosti. U potpoglavljju 2.3.5. razmatra se pojavnost tabu-tema i cenzure u okviru prijevodne dječje književnosti. Važnost ponovnih prijevoda ističe se u potpoglavljju 2.3.6., dok se u potpoglavljju 2.3.7. pojašnjava koncept parateksta kao pomoćnog metodološkog sredstva za uočavanje obrazaca i pomaka s obzirom na strategije prevođenja dječje književnosti, koje se dalje iscrpno razmatraju

¹ U uporabi su još nazivi „traduktologija“, „translatologija“, „teorije prevođenja“ ili „prijevodni studiji“ (usp. Grgić 2001). Iva Grgić o tome terminološkom pitanju raspravlja u knjizi *Osman i njegovi dvojnici* (2004: 21-23).

u potpoglavlju 2.3.8. U potpoglavlju 2.4. daje se pregled najvažnijih recentnih istraživanja o praksama prevođenja dječje književnosti koje u obzir uzimaju društveno-politički kontekst. Napose se predstavljaju i sažimaju radovi o utjecaju socijalističkih načela na prijevode dječje književnosti u Istočnoj Njemačkoj, Sovjetskome Savezu, Poljskoj i Sloveniji. U potpoglavlju 2.5. u suodnos se dovode ideološke postavke Socijalističke Hrvatske, zbog kojih su u to vrijeme stvorene i oprečne predodžbe o djetetu i djetinjstvu te se rezimiraju dosadašnje spoznaje o praksi prevođenja segmenata koji sadrže tabu-teme u prijevodima dječje književnosti koji su, između ostaloga, bili i pod utjecajem ondašnje ideologije. Budući da prethodni radovi još nisu pružili odgovarajući znanstveno-metodološki okvir za sustavnije izučavanje strategija prevođenja takvih segmenata, ovim ćemo radom pokušati ponuditi model koji bi bio primjenjiv i provediv i na korpusima prijevoda drugih nacionalnih književnosti.

U trećemu poglavlju određuju se primarni cilj istraživanja te tri glavna istraživačka pitanja, dok se u četvrtome poglavlju opisuju primarne metode prikupljanja bibliografskih podataka i utvrđuju kriteriji oblikovanja korpusa. U petome poglavlju objašnjavaju se analitički modeli korišteni tijekom istraživanja. U šestome poglavlju opisuje se suženi korpus i dinamika pojavljivanja (ponovnih) prijevoda korpusnih djela anglofone dječje književnosti uz pomoć podataka prikupljenih iz periteksta.

U sedmome poglavlju predstavljaju se rezultati analize reprezentativnih izvornih i ciljnih segmenata korpusnih djela s obzirom na proučene tabu-teme. Imenuju se mikrostrategije prevođenja elemenata rasne i etničke netrpeljivosti (potpoglavlje 7.1.), elemenata religije (potpoglavlje 7.2.), elemenata okrutnosti, nasilja i smrti (potpoglavlje 7.3.) te elemenata tjelesnosti i bolesti (potpoglavlje 7.4.). Potkraj svakoga potpoglavlja obrađeni podatci prikazuju se kvantitativno i grafički s obzirom na tri promatrana razdoblja te se dobiveni nalazi komentiraju.

U osmome poglavlju dobiveni se nalazi sažimaju s ciljem odgovaranja na istraživačka pitanja, a navode se i mogući razlozi uočenih intervencija i primjene mikrostrategija u prijevodima. U ovome poglavlju nalazima se pridružuju i podatci prikupljeni iz razgovora s prevoditeljima i urednicima koji dodatno proširuju i obogaćuju raspravu o strategijama prevođenja segmenata koji sadrže tabu-teme u anglofonoj dječjoj književnosti.

Naposljetku, u devetome poglavlju donose se glavni zaključci istraživanja, ali i daju smjernice za buduća istraživanja koja bi se sadržajno i metodološki mogla nadovezati na ovo istraživanje, čime bi se proširilo proučavanje dječje književnosti.

Nakon popisa literature i korištenih mrežnih izvora te sažetaka na hrvatskome i engleskome jeziku glavnome se dijelu rada pridodaju četiri priloga. U Prilogu A donosi se pregled prvoga potkorpusa, tj. tablični popis svih izdanja izvornika korpusnih djela prikazanih redosljedom kojim su pregledavana. U Prilogu B daje se pregled drugoga potkorpusa, tj. tablični popis svih dostupnih hrvatskih izdanja prijevoda korpusnih djela prikazanih kronološki i redosljedom kojim su pregledavana. U Prilogu C donosimo tablični popis nedostupnih hrvatskih izdanja prijevoda korpusnih djela. Konačno, u Prilogu D navode se pitanja postavljena prevoditeljima i urednicima pojedinih (ponovnih) prijevoda korpusnih djela anglofone dječje književnosti.

2. Pregled relevantnih teorijskih pristupa i spoznaja

2.1. Paradigma *Deskriptivna znanost o prevođenju* i njezine implikacije za istraživanje prijevodne književnosti

2.1.1. Preskriptivnost ↔ deskriptivnost

Interdisciplinu znanosti o prevođenju (engl. *Translation Studies*), koja se u posljednje vrijeme, zbog svoje raširene primjene, često naziva i postdisciplinom (usp. Gentzler 2014), od njezinih početaka do danas obilježava pluralizam teorijskih pristupa proučavanju prijevodnih pojava. Paradigme, koje sociologinja Diana Crane (1972: 7, 29) definira kao „modele znanstvenih postignuća kojima se utvrđuju smjernice za provedbu istraživanja“², a traduktolog Anthony Pym (2010: 3), jednostavnije, kao „skupove načela na kojima se temelje razne teorije“, danas služe kao znanstveno-metodološki obrasci za proučavanje različitih aspekata prevođenja i prijevoda. Prevoditelj i znanstvenik James S. Holmes još je 1972. uporabio naziv „deskriptivna znanost o prevođenju“ (engl. *Descriptive Translation Studies*), imajući na umu empirijsku ili istraživačku granu znanosti o prevođenju čiji bi osnovni cilj bio opisati fenomene prevođenja i prijevoda kako se oni manifestiraju u našem iskustvenom svijetu i koja bi se suprotstavila preskriptivnoj grani (Hermans 1999: 7).

Začetke preskriptivne grane znanosti o prevođenju pratimo još od antičkoga rimskog doba kad su se grčka djela na latinski prevodila usmeno kako bi Rimljani „obogatili i proširili povijesna i kulturna znanja te poboljšali govorničke vještine“ (Gentzler 2014: 14). U to vrijeme prevoditelji su tekstove uglavnom prevodili doslovno, „riječ za riječ“, a smatra se da je Ciceron u djelu *De optimo genere oratorum* (46. g. pr. Kr.), pišući o svojim prijevodima grčkih retoričara Demostena i Eshina, prvi zagovarao malo slobodniji pristup prevođenju radi održanja izvorne retoričke snage u ciljnome jeziku (usp. Robinson 2002, Gentzler 2014). Sveti Jeronim, teolog i povjesničar koji je Bibliju preveo na latinski („Vulgata“, 382. – 405.), inače zaštitnik svih prevoditelja, predložio je, umjesto doslovnoga prevođenja, načelo prevođenja „smisao za smisao“. O opreci tih dvaju pristupa promišljali su teoretičari novijega doba, osobito nakon Drugoga svjetskog rata, kada ih Eugene Nida (1964) na primjeru prijevoda Biblije objašnjava pojmovima „formalne“ i „dinamičke ekvivalencije“ (poslije od njih odustaje i zalaže se za

² Izravne i neizravne navode inozemnih autora koji se koriste u ovome doktorskom radu preveo je doktorand, osim ako nije drugačije naznačeno.

funkcionalistički pristup), ali i praktičari koji, raspravljajući o vlastitim prijevodima, razvijaju smjernice i norme o tome kako prijevodu *treba* pristupiti (Gentzler 2014: 14). Budući da se takvim modelom ne izučava što prevoditelji doista čine u prijevodima, Gentzler dvotisućljetno razdoblje njegove primjene naziva preskriptivnim i preddisciplinarnim (isto).

Poslije niza međunarodnih znanstvenih skupova 1970-ih, koji su deskriptivnoj paradigmi dali čvrste početne postavke (v. Pavlović 2015: 116), ona je javnosti predstavljena sredinom 1980-ih. Theo Hermans u manifestu „Translation Studies and a new paradigm“ iz 1985. godine, objavljenome u zborniku *Manipulation of Literature*, jasno sažima ciljeve te nove paradigme, naglašavajući da bi „trebala postojati stalna interakcija između teorijskih modela i praktičnih istraživanja; pristup književnom prevođenju koji je deskriptivan, usmjeren na ciljni sustav, funkcionalan i sistematičan; kao i zanimanje za norme i ograničenja koja upravljaju proizvodnjom i recepcijom prijevoda, za odnos između prevođenja i drugih oblika procesiranja teksta te za položaj i ulogu prijevoda kako unutar određene književnosti, tako i u interakciji između književnosti“ (10-11, cit. prema Pavlović 2015: 116). Deskriptivnom se paradigmom, dakle, inherentno odbacuju ideje da bi znanost o prevođenju u prvome redu trebala biti preskriptivna, tj. usmjerena na uspostavu isključivih pravila, obvezujućih norma i smjernica o tome kako bi trebalo prevoditi i što je dobar prijevod. U ovome se dijelu stoga daje pregled ključnih načela deskriptivnosti u proučavanju prijevoda kao društvenih i kulturnih artefakata te osobito ističe njihova važnost u kontekstu istraživanja prijevodne književnosti.

2.1.2. Ključna načela deskriptivne paradigme

Empirizam

Kao što navodi Holmes (1972/1988: 67-68), „istraživanje prevođenja i prijevoda počelo je zanimati sve veći broj znanstvenika, ne samo onih koji su se dotad bavili bliskim filološkim disciplinama poput lingvistike ili znanosti o književnosti već i onih koji potječu iz mnogo udaljenijih disciplina kao što su teorija informacija, logika ili matematika“, pa su se u znanost o prevođenju postupno uvodile nove paradigme, modeli i metodološki okviri. Zahvaljujući tomu, danas govorimo o primjeni iskustvenih, empirijskih metoda u provedbi istraživanja prijevoda i prevođenja. Deskriptivna znanost o prevođenju proučava „one aspekte prevođenja koje je moguće opaziti“ (Hermans 1999: 7). Govoreći o empirizmu, Toury zaključuje da je najvažniji doprinos disciplini vidljiv „u mogućnosti rasvjetljavanja međuovisnosti među

čimbenicima koji ograničavaju prevođenje i učinke te međuovisnosti na prijevodni proces, prijevode i uloge koje oni mogu imati u kulturi primateljici, kao i u povećanju predvidljivosti njihovih obilježja“ (1995a: 221-222).

Književnost kao polisistem

U empirijskoj znanosti o prevođenju do posebnoga izražaja dolazi shvaćanje „književnosti kao polisistema“ (Hermans 1999: 32). Izraelski znanstvenik Itamar Even-Zohar služi se upravo tim pojmom, čiji začetci neposredno sežu još u doba ruskoga formalizma i Jurija Tinjanova. Tinjanov (1971: 66-78) je književnost poimao kao sustav u kojemu središte i periferija stoje u opreci kako bi proučio dinamičan i složen odnos kulture i prijevoda, opisujući kulturu kao sustav koji se sastoji od mnogih drugih sustava, kao što su lingvistički, književni, politički itd. U književnome polisistemu središte i periferija u odnosu su stalne napetosti jer se razni književni žanrovi natječu za dominantan položaj (usp. Shuttleworth 2009). Prema ovoj teoriji, „središnji dio polisistema odgovara najprestižnijemu kanoniziranom repertoaru“, a za to je zaslužna vladajuća skupina koja upravlja polisistemom i utvrđuje kanonizirani repertoar (Even-Zohar 1990: 17). No književnim polisistemom nisu obuhvaćena samo remek-djela, odnosno „visoka“ književnost, nego i ona djela koja se obično svrstavaju u „nisku“ i stoga perifernu književnost, kao što su dječja, popularna ili prijevodna književnost (Shuttleworth 2009: 197-200).

Pym (2010: 72) smatra da položaj prijevodne književnosti unutar ciljnoga književnog polisistema može biti primaran, tj. središnji, ili sekundaran, odnosno periferan. Budući da se prijevodima u ciljnu kulturu mogu postupno uvoditi inovativni književni modeli, prijevodna se književnost, nakon prvotne pojave na periferiji, može izboriti za „prevlast nad etabliranim modelima koji zauzimaju središnji položaj“ (Pavlović 2015: 119). Prema Even-Zoharu, prijevodi središnji položaj unutar polisistema mogu zauzeti: „(a) kad se polisistem još nije iskristalizirao, to jest, kad je književnost 'mlada' ili se tek etablira, (b) kad je književnost 'periferna' (unutar veće grupe povezanih književnosti) ili 'slaba' ili oboje i (c) kad u nekoj književnosti dolazi do prekretnice, krize ili vakuuma“ (2000: 193-194, cit. prema Pavlović 2015: 119-120). No prevladavajuću pretpostavku da prijevodna književnost često „zauzima periferni položaj“ (2000: 196) ne valja objeručke prihvatiti, osobito ako se u obzir uzme raslojenost prijevodne književnosti koja je uvjetovana povijesnim i društvenim okolnostima. U domaćim okvirima, primjerice, publikacija Ministarstva kulture i medija RH-a *Pregled*

kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj (2022) napose ističe značajan interes za prijevode inozemnih književnih djela na hrvatski jezik. U njoj se za period između 2009. i 2018. godine navodi kako je „udio književnih djela prevedenih na hrvatski jezik u ukupno objavljenim djelima vrlo visok i iznosi 39 %“ (2022: 183).

Hermans (1999: 42) navodi kako je Even-Zohar razvojem polisistemske teorije znatno pridonio akademskoj etabliranosti znanosti o prevođenju i osnažio važnost ciljno usmjerenoga pristupa prevođenju, naglašavajući da „bi objašnjenja u prvom redu trebalo potražiti u kulturi primateljici“. Zahvaljujući usredotočenosti polisistemske teorije na neprestano međudjelovanje i borbu različitih interesnih skupina za moć u sferi književnoga i kulturnoga života, prevođenje se može smatrati dinamičnim „alatom kojim bi se pojedinci ili skupine mogli služiti za utvrđivanje ili narušavanje položaja u određenoj hijerarhiji“ (isto). Drugim riječima, prevođenje je dio širih sociokulturnih praksi i procesa, zbog čega istraživači svoja istraživanja više ne mogu isključivo temeljiti na proučavanju odnosa prijevoda i njegova izvornika, nego bi pažnju trebali (pre)usmjeriti i na okolne utjecajne čimbenike koji mogu promijeniti tijek prevođenja i konačan izgled prijevoda. Ipak, brojne su kritike ovakva pristupa koje se, među ostalim, odnose i na isključivo binarnu „teorijsku osviještenost o društvenoj umiješanosti u kulturne sustave“ i determinističku usmjerenost na odnose među tekstovima, dok se u praksi nedovoljno pažnje pridaje stvarnim političkim i društvenim odnosima moći, tj. institucijama i skupinama sa stvarnim interesima i motivima te se ne razmatraju stvarni uzroci koji su doveli do određenih prijevodnih fenomena (isto, 118).

Ciljna orijentiranost

Ciljna orijentiranost u deskriptivnoj znanosti o prevođenju posljedica je razmišljanja o „prijevodima kao činjenicama ciljne kulture“ (Toury 1995b: 139) i u opreci je s tradicionalnim pristupom usmjerenim na odnos izvornoga i ciljnoga teksta, pod pretpostavkom da prevoditelji „u prvome redu djeluju u interesu kulture u koju prevode“ (Toury 1995a: 12). U potrazi za odgovorima o prirodi prijevoda pobornici deskriptivne paradigme okreću se proučavanju njihova položaja i funkcije odnosno namjene, što u pravilu znači da u svojim istraživanjima kao polazište uzimaju ciljni sustav. Položaj prijevoda u kulturi primateljici (ili njezinu određenome dijelu) među važnim je čimbenicima koji u konačnici određuju kako će proizvod izgledati jer su prijevodi namijenjeni ispunjavanju postojećih praznina i potreba u ciljnoj kulturi (Toury 1995a: 12). Posebno je zanimljivo da su mnogi tekstovi tijekom povijesti, ponajviše zbog

odstupanja od normativnoga kanona ili straha od neprihvatanja i cenzuriranja u određenoj kulturi bili predstavljeni kao pseudoprijevod, tj. lažni prijevod nepostojećih izvornika koje su napisali nepostojeći autori, što nam mnogo govori o tome kako je u određenoj povijesnoj razdoblju prijevod trebao izgledati (Hermans 1999: 50). U prilog tomu da su prijevodi nastajali, a većim dijelom još nastaju, u skladu sa spoznajama ciljnih čitatelja o njihovim svojstvima govore i prijevodna rješenja nerijetko utemeljena na procjenama prevoditelja ili odlukama drugih sudionika u prijevodnome procesu o znanju, zahtjevima i očekivanjima ciljnoga čitateljstva (Hermans 1999: 40). Ipak, isključivim razmatranjem prijevoda iz perspektive ciljnoga sustava ne može se objasniti recepcija prijevoda u kolonijalističkim i postkolonijalističkim, tj. ideološki uvjetovanim okvirima, u kojima su granice među kulturama sve nestalnije ili u kojima postoji velika neravnoteža u odnosima moći. Ako možemo govoriti o kulturama, čijim međudjelovanjem pokušavamo objasniti različite aspekte prevođenja, prijevodi ne mogu biti činjenice samo jedne, u ovome slučaju ciljne, kulture (Pym 2010: 84).

Norme

Sociolozi i socijalni psiholozi pojam norme promatraju kao rezultat prenošenja općeprihvaćenih vrijednosti i ideja o tome što je za neku društvenu skupinu ispravno i prihvatljivo, a što nije, u tzv. napatku za prikladno i prihvatljivo ponašanje u određenim situacijama. Pojedinci stječu norme tijekom socijalizacije i one sa sobom uvijek donose moguće sankcije, i pozitivne i negativne (Toury 1995a: 55). Prevođenje je društvena aktivnost koja obuhvaća najmanje dva jezika i dvije kulturne tradicije, odnosno barem dva sustava norma (isto, 56). U deskriptivnoj paradigmi znanosti o prevođenju norme su predmet istraživanja, a ne propisani *modus procedendi*: proučava se njihova narav i djelovanje na praksu prevođenja, pri čemu konačni cilj nije uspostavljanje pravila, standarda ili smjernica o tome kako bi prevoditelji trebali postupati (Hermans 1999: 73). Nije ih, međutim, moguće izravno proučavati jer izravno možemo pristupiti samo prijevodima kao proizvodima te u njima pratiti i utvrđivati određene pravilnosti u svrhu predviđanja budućega prijevodnog ponašanja. U 19. stoljeću, primjerice, strana se poezija na francuski jezik prevodila prozom, pa možemo reći da je u tome povijesnom razdoblju to bila prijevodna norma (usp. Pavlović 2015). No nije postojalo službeno pravilo koje bi propisivalo takav pristup, već je posrijedi bio neformalan kolektivni dogovor (Pym 2010: 73). To nam, dakako, ne kazuje mnogo o tome zašto su prevoditelji donijeli određene odluke, pa bi stvarne razloge, osim u prijevodima, valjalo potražiti i u svemu onome što

prijevide okružuje, kao što su paratekst, metatekst, bibliografije i dr. (Hermans 1999: 85). Kao što sugerira Toury (1995a: 65), prijevodne norme također možemo rekonstruirati polazeći od tekstnih izvora – samih prijevoda – ali i onih izvantekstnih, kao što su kritički osvrti, izjave prevoditelja, urednika, izdavača i drugih aktera uključenih u prijevodni proces. Nepridržavanje prijevodnih norma općenito može dovesti do nekoga oblika društvenih sankcija, npr. tekst koji znatno odstupa od etabliranih žanrovskih osobitosti mogao bi se smatrati proizvodom koji je neobičan, neprivlačan, ili ga se jednostavno ne isplati kupiti (Pym 2010: 74). Danas se kvaliteta prijevoda u ciljnoj kulturi može procjenjivati ovisno o tome u kolikoj se mjeri prevoditelj pridržavao uvriježenih norma, „pa prevoditelji običavaju činiti ono što naručitelji i čitatelji od njih očekuju“ (isto). Ako svi akteri koji sudjeluju u stvaranju teksta, među njima i prevoditelji, iznimno počnu sustavno odstupati od norme, krajnji će korisnici (čitatelji) s vremenom to i početi očekivati, pa i odstupanje od norme može postati svojevrsnom normom (isto).

Gideon Toury (1995a) razlikuje tri vrste norma. *Preliminarne norme* tiču se prijevodne politike, odnosno odluka donesenih prije početka prijevodnoga čina, kao što su odabir teksta za prijevod ili odluke o izravnome ili neizravnome načinu prevođenja. *Inicijalne norme* upravljaju odabirom globalne orijentacije prijevoda, odnosno odlukama o priklanjanju normama izvornoga ili ciljnoga sustava. *Operativne norme* odnose se na odluke koje se donose tijekom samoga čina prevođenja, a Toury (1995a) govori o *matričnim normama* koje određuju makrostrukturu teksta i upravljaju odlukama o potpunosti prijevoda te rasporedu prevedenoga teksta i *tekstno-jezičnim normama* koje se tiču mikrostrukture prijevoda, odnosno izbora jezičnoga materijala kojim će se prijevod oblikovati (rečenično ustrojstvo, izbor riječi, uporaba ukošenih ili velikih početnih slova u svrhu naglašavanja itd.) (v. Hermans 1999).

Andrew Chesterman (1997: 64) razlikuje *norme proizvoda* i *norme procesa*. Norme proizvoda, koje također naziva i normama očekivanoga ponašanja, odražavaju očekivanja čitatelja određenoga prijevoda o tome kakav bi taj prijevod trebao biti. Postojanje tih očekivanja možemo zahvaliti prevladavajućoj prijevodnoj tradiciji ciljne kulture, ustaljenim žanrovskim formama tekstova izvorno pisanih na ciljnome jeziku te drugim, često političkim i ideološkim, čimbenicima. Oni u konačnici određuju što pojedina društvena skupina prihvaća kao prijevod. Norme procesa ili profesionalne norme upravljaju samim prijevodnim procesom, a utemeljene su na kompetentnome, normativnome ponašanju profesionalnih prevoditelja. Chesterman (1997: 67-70) razlikuje tri vrste profesionalnih norma:

a) normu odgovornosti koja je etičke prirode i odnosi se na integritet i vjernost prevoditelja autoru izvornoga teksta, naručitelju prijevodnoga zadatka, potencijalnim čitateljima, ali i samome sebi

b) normu komunikacije koja je društvene prirode i čiji je cilj postizanje optimalne komunikacije među svim stranama uključenima u proces te

c) normu odnosa koja se tiče uspostave odgovarajućega odnosa između izvornoga i ciljnoga teksta te prevoditeljeve kvalitetne procjene o vrsti teksta, željama naručitelja, namjerama autora izvornoga teksta te pretpostavljenim potrebama budućih čitatelja.

Christiane Nord (2018: 50-56) prijevodne norme naziva *konvencijama* koje određuje kao „implicitne ili prešutne, neobvezujuće propise ponašanja, utemeljene na zajedničkome znanju i očekivanju o tome što drugi očekuju od vas da od njih očekujete (itd.) u određenoj situaciji“ (2018: 50, usp. Nord 1991: 96). Nord razlikuje *konstitutivne konvencije* koje se odnose na „opće poimanje prijevoda kakav jest ili kakav bi trebao biti te odnosa kakav se očekuje između pojedinog tipa izvornog teksta i odgovarajućega ciljnog teksta u prijevodu (možda kao opreku adaptaciji ili verziji teksta)“, i *regulativne konvencije* koje se tiču „načina rješavanja pojedinih prijevodnih problema na razini nižoj od razine teksta (npr. vlastitih imena, kulturno specifičnih elemenata ili citata)“ (2018: 55).

Prevoditelji uče prevoditi procesom socijalizacije, a on obuhvaća učenje o postupanju, ali i o manipuliranju prijevodnim normama. S vremenom prevoditelji internaliziraju dominantne norme, tj. one postanu dio njihove stečene navike ili habitusa (v. Bourdieu 1977), ali to ne znači da ih svojim ponašanjem ne mogu mijenjati ili ponovno uspostavljati (Hermans 1999: 83). Daniel Simeoni (1998: 12, 23-24) istražuje ideju prevoditeljskoga habitusa i povezuje ju s konceptom norma, oslanjajući se na ideju *dobrovoljne podložnosti* prevoditelja naručitelju, javnosti, autoru izvornika, tekstu, jeziku, a katkad i kulturi ili supkulturi unutar koje bi prijevodni zadatak trebao funkcionirati. Ipak, prevoditeljski habitus ne sastoji se samo od sustavnoga pridržavanja norma: prevoditelji taj sustav mogu restrukturirati zato što mogu upravljati normama jednako kao što norme upravljaju njihovim prijevodnim ponašanjem (Hermans 1999: 134).

2.2. Prevođenje kao prerađivanje

Na temeljne teorijske odrednice polisistemskeg modela nadovezuje se i André Lefevere koji svojim pristupom kritizira nedovoljnu usmjerenost njegova začetnika Even-Zohara na odnose

moći i ideologije kao važnih čimbenika koji utječu na prevođenje. Smatra da prevoditeljska aktivnost obuhvaća svojevrsan „uvoz dobara“ iz područja izvan granica polisistema. Uvezeni materijal može biti subverzivne prirode, pa se nerijetko smatra prijetnjom za usustavljene odnose moći i prevođenje je zato tako strogo regulirano (Lefevere 1985/2014: 237-238). Za njega je prevođenje oblik prerade teksta koji podliježe određenim estetskim, ekonomskim i ideološkim ograničenjima, pa posebnu pažnju pridaje proučavanju triju mehanizama koji upravljaju dinamikom odnosa književnosti i kulture, a to su pokroviteljstvo, ideologija i poetika (1992). Lefevere (1985/2014: 237) stoga smatra da se prijevodi više ne mogu analizirati zasebno, već ih treba razmatrati u okviru sustava tekstova i osoba koje ih izrađuju, podupiru, distribuiraju, opovrgavaju i cenzuriraju. U književnome sustavu postoji dvostruki mehanizam kontrole. Dok pokroviteljstvo i ideologija djeluju izvana i osiguravaju dinamiku odnosa između književnosti i njezine okoline, poetika te književni stručnjaci i prerađivači održavaju red unutar samoga sustava (Hermans 1999: 126).

Pojam pokroviteljstva (engl. *patronage*) obuhvaća odnose moći (osoba, institucija) koji mogu poduprijeti ili otežati čitanje, pisanje i prerađivanje književnosti (Lefevere 1992: 15). Tri su njegove sastavnice: ideološka, kojom se utvrđuje odnos između književnosti i drugih sustava, ekonomska, kojom pokrovitelji piscu osiguravaju osnovna sredstva za život, te statusna, koja se odnosi na činjenicu da prihvaćanje pokroviteljstva uvećava prestiž i omogućuje afirmaciju. Ideologija se u prvome redu odnosi na konceptualnu mrežu mišljenja i stavova koji se u određenome društvu i dobu smatraju prihvatljivima i kroz čiju prizmu čitatelji i prevoditelji pristupaju tekstovima (Bassnett i Lefevere 1998: 48). Lefevere poetiku smatra dominantnim kodom koji omogućava književnu komunikaciju (1985/2014: 229). Sastoji se od dviju komponenti koje su za ovo istraživanje podjednako važne: inventarne, odnosno inventara „književnih sredstava, žanrova, motiva, prototipskih likova i situacija te simbola“, te funkcionalne komponente, tj. „predodžbe o stvarnoj ili zamišljenoj ulozi književnosti u određenome društvenom sustavu“ (Lefevere 1992: 16, 26).

Drugim riječima, pokrovitelji i književni stručnjaci te ideologija i poetika upravljaju književnim sustavom, a stoga i produkcijom i distribucijom književnosti (Hermans 1999: 127). Takva ograničenja ne tiču se samo proizvodnje književnih djela nego i prerađenih tekstova, a među njima i prijevoda (isto). Prerađeni tekstovi od presudne su društvene i kulturne važnosti jer se, u slučajevima u kojima pristup izvornom književnom djelu ili nije moguć ili je ograničen,

na njihovu temelju projicira slika o izvornoj književnosti, a često i o toj kulturi u cjelini (isto, 128).

2.3. Dječja književnost i osobitosti njezina prevođenja

2.3.1. Što je dječja književnost?

Emer O'Sullivan (2013: 451) dječju književnost, koja se kao grana književnosti najprije razvila sredinom 18. stoljeća na sjeverozapadu Europe, određuje kao zaseban i osebujan sustav unutar općega književnog sustava s vlastitom produkcijom, distribucijom i recepcijom koji obuhvaća izrazito heterogeni skup tekstova različitih žanrova, forma i funkcija. Međutim, dvije su im karakteristike zajedničke: akteri koji sudjeluju u njihovom nastanku (autori, izdavači i sl.) i koji su aktivni u književnome sustavu (npr. recenzenti) te obrazovne ustanove (škole, knjižnice) koje ih smatraju prikladnima za djecu.

Dječju književnost odabiru odrasli: ona jest namijenjena djeci i mladima, no stvaraju je, prevode, objavljuju, recenziraju i preporučuju upravo odrasli. Stoga Riitta Oittinen (2000: 64) navodi kako dječja književnost često ima dvojni ciljnu publiku: djecu i odrasle. Ta se dvojnost pritom ne odnosi samo na stvarne, iskustvene čitatelje, već se može manifestirati i na razini teksta (isto).³ Zohar Shavit (1986: 8-16) kao primjer navodi Perraultovu inačicu *Crvenkapice* čija je struktura ambivalentna: „službeni“ su ciljni čitatelji djeca, a „neslužbeni“, zbog ironičnoga i satiričnoga tona bajke, odrasli. Shavit za takva djela načelno kaže da zapravo postoje na dvjema razinama: na jednoj su upućena djeci, a na drugoj odraslima, i „dječji je pisac jedini koji piše za jednu publiku, a istodobno se mora svidjeti i drugoj“ (1986: 37). Ta je dvojnost osobito izražena u tzv. ukriženim tekstovima (engl. *crossover texts*) koje, naprimjer, Sandra Beckett pomno izučava u knjizi *Crossover Fiction: Global and Historical Perspectives* (2008). Cecilia Alvstad (2010: 24) kao neka od ambivalentnih djela dječje književnosti još navodi *Alicu u Zemlji Čudesna*, *Winnieja Pooha* i *Pinokija*, a Karín Lesnik-Oberstein (2002: 15) *Robinsona Crusoea* ili romane Marka Twaina o pustolovinama Toma Sawyera i Huckleberryja Finna, dok su pojedina djela poput Dickensovih romana izvorno pisanih za odrasle postupno postajala dijelom dječje književnosti.

Dječja književnost u tome pogledu premošćuje jaz i komunikacijsku udaljenost između odraslih autora i dječjih čitatelja koji, kada je riječ o iskustvu te znanju o jeziku i o svijetu, a i

³ Implicitni je čitatelj predodređen tekstom, odnosno književnim djelom jer je u njega upisan (v. Iser 1972).

o položaju u društvu, nipošto nisu ravnopravni (O'Sullivan 2013: 452). Ta se udaljenost načelno smanjuje jezičnom, sadržajnom i formalnom prilagodbom tekstova razvojnomu stadiju djeteta te repertoaru već stečenih vještina (isto).

Dječja književnost, dakle, istodobno pripada dvama sustavima – književnomu i odgojno-obrazovnomu. U nju su upisane i društvene, kulturne i obrazovne norme, vrijednosti i ideje uvriježene u određenoj kulturi u određenome vremenu, a zbog dvojnoga karaktera obično se smješta na periferiju književnoga polisistema (O'Sullivan 2013: 452). S obzirom na funkcije koje ispunjava, dječjom se književnošću djecu podučava čitalačkim vještinama i promiče pismenost, informira i obrazuje o nekoj temi, intelektualno i estetski potiče, ali i zabavlja ili uspavljuje (O'Sullivan 2019: 16). Iako Tiina Puurtinen (1998: 525) navodi da se dječja književnost, unatoč njezinoj kompleksnoj ulozi, načelno smatra perifernom i nezanimljivom, valja imati na umu da je između djeteta i odrasle osobe, i prije no što dijete dobije pristup knjizi, na snazi asimetričan odnos jer se odluka o tome koja je književnost prihvatljiva djeci često temelji na ideološkim stajalištima odraslih dionika, kao i na tome koje im „ispravne“ vrijednosti žele prenijeti (Martens 2015: 14-15). Poslije, kada djeca, uvjetno rečeno, dobiju dopuštenje samostalno odabirati knjige za čitanje, velika je vjerojatnost da su dominantnoj ideologiji već bila izložena kod kuće ili u školi, do te mjere da njihov izbor više nije posve nasumičan (isto).

2.3.2. Ideologija i dječja književnost

Opisujući je kao sustavnu shemu ideja povezanih s određenom društvenom skupinom, Peter Hollindale (1988: 8) ustvrđuje da je ideologija „neizbježan, neukrotiv i neobuzdan čimbenik u transakciji između knjiga i djece“ te da se u dječjoj književnosti očituje na trima razinama. Na prvoj razini ideologiju čine jasna društvena, politička i moralna uvjerenja koja autor želi prenijeti dječjemu čitateljstvu, na drugoj autorovi pasivni, nepropitani stavovi koji u tekstu dolaze do izražaja, a na trećoj tekst *per se*, odnosno riječi, pravila i kodovi koji ga sačinjavaju (isto, 9-16). Prema Paulu Simpsonu i Andrei Mayr (2010: 4), ideologija govori o odnosu uvjerenja, stajališta i vrijednosnih sustava u okviru društvenih i političkih struktura u društvu u kojemu živimo, a slično potvrđuje i Annelies Martens (2015: 4), navodeći da ideologija u dječjoj književnosti nije odraz samo ideoloških stajališta autora nego i društva čiji su oni dio. Na taj način, objašnjavaju Marian Keyes i Áine McGillicuddy, dječja književnost može „preobraziti, indoktrinirati i osnažiti svoje čitatelje“ (2014: 10-11).

Teun A. van Dijk smatra da se ideologija ne odnosi samo na ideje nego i na razne diskurzivne i nediskurzivne prakse koje oblikuju način na koji doživljavamo svijet i način na koji u njemu živimo: „Ideologija je interpretacijski okvir uz čiju pomoć društveni akteri shvaćaju kakav je njihov odnos prema svijetu“ (2011: 286). Pritom valja napomenuti kako taj okvir nije neutralan, već je osmišljen kako bi se uspostavljali i održavali odnosi moći i dominacije. Više od tri desetljeća prije van Dijka, Louis Althusser (1984: 44) tvrdi da je svaka praksa uvjetovana ili prožeta ideologijom te da su ljudi načelno toliko uronjeni u ideologiju da katkad ne mogu ni razlučiti koliko su njome ograničeni u okviru vlastita djelovanja (isto, cit. u Baumgarten 2012: 60).

Odnosi dominacije asimetrični su odnosi moći, što znači da određeni pojedinci ili skupine imaju moć koja drugima nije na raspolaganju (Knowles i Malmkjær 1996: 43). Tim odnosima mogu se pridodati i društveni odnosi između odraslih i djece kakvi vladaju kod kuće, u školi, u raznim sekularnim ili nesekularnim organizacijama, tj. općenito u društvu, a u većini ih slučajeva uspostavljaju, određuju i održavaju odrasli (isto). Odrasli smatraju da je njihov zadatak socijalizirati djecu, odnosno navesti ih da se ponašaju na način koji je načelno prihvatljiv odraslima, tj. onako kako se u očima odraslih uvriježilo da se djeca trebaju ponašati ne bi li poslije mogla zauzeti ispravno mjesto u društvu (isto).

Michael Halliday (1978, cit. u Knowles i Malmkjær 1996: 44) ističe kako je jezik moćno sredstvo socijalizacije. Jezikom dijete uči o svijetu oko sebe, o običajima u društvu te o ustanovama i hijerarhijama. Jezik tekstova o društvu, među njima i onih koji se djeci čitaju ili im se daju na čitanje, naročito je učinkovito sredstvo kojim djeca prihvaćaju te običaje i priznaju ustanove i hijerarhije (isto). U tome je smislu važno naglasiti da je jezik, tj. jezično značenje, u službi moći i ima veoma značajnu ulogu u uspostavi i održavanju odnosa dominacije u određenoj društveno-povijesnoj kontekstu (Knowles i Malmkjær 1996: 44).

Zanimanje za odnos ideologije i dječje književnosti potječe od uvjerenja da su dječje knjige kulturno formativne, a stoga i od silne važnosti u obrazovnoj, intelektualnoj i društvenoj pogledu (Hunt 1990: 2). Tekstovi pisani za djecu i mlade odražavaju društvo kakvim ono želi postati ili kako želi da ga drugi vide te se podsvjesno takvim i pokazuje (isto). Teško je dokazati da ono što se djeci čita ili im se daje na čitanje oblikuje njihovo ponašanje i stavove. No općeniti trend da se djeci zabranjuje pristup uznemirujućim sadržajima poput pornografije ili nasilja sugerira kako je i dalje uvriježeno uvjerenje (koje nije utemeljeno u teoriji i nije dokazano) da

je odnos onoga što dijete čuje ili vidi i u izravnoj ili neizravnoj uzročno-posljedičnoj vezi s onime kako se ponaša (Knowles i Malmkjær 1996: 61).

2.3.3. Tabu-teme i cenzura u dječjoj književnosti

Riječ *tabu* u hrvatski je iz polinezijskoga tonganskog došla preko engleskoga i doslovce znači „nešto zabraniti“, što se može odnositi na bilo kakvu vrstu zabrane (Allan i Burridge 2006: 1-2). Kako tvrdi Igor Saksida (2002: 53), *tabu* je u književnosti i izražajni i sadržajni element, što znači da se može pojaviti na razini izbora riječi ili na razini teme. Tabu se, dakle, može odnositi na pojedine riječi ili izraze čija je uporaba u nekoj jezičnoj zajednici, uvjetno rečeno, zabranjena ili se u društvu može sankcionirati, npr. na psovke ili uvrede, ali primjenjiv je i šire te se općenito smatra da je vezan uz temeljne vrijednosti neke kulture, tj. uz aspekte kulture ili društva koji su važni za postojeći društveni red. Tabu „služi održavanju toga društvenog reda i može se smatrati dijelom sustava društvenoga nadzora“⁴, a među najosjetljivije teme ubrajaju se one povezane s tjelesnošću i izlučevinama, spolnim odnosima i vršenjem nužde, bolestima, smrću, ubijanjem, spominjanjem i ophođenjem prema osobama i svecima, sakralnim objektima i mjestima itd., pri čemu se politička korektnost i lingvistički preskriptivizam mogu smatrati aspektima tabuističnoga ponašanja (Allan i Burridge 2006: 1).

Stjepan Hranjec (2008) smatra da tabu-teme „u dječjoj književnosti nisu posljedica zabrana nego pedagoških dvojbi, odnosno primjerenosti određenih tema za dječju dob. To jest: za književnost, jasno, nema zabranjenih tema, sve u životu, oko nas može biti predmet književne obrade, no pitanje je vrijedi li isti kriterij i za dječju književnost.“⁵

Ana Kos (2018: 9) navodi kako suvremena dječja književnost „često progovara o temama smrti, droge, alkoholizma, seksa, nastojeći na taj način mladim čitateljima približiti raznovrsnu problematiku s kojom se mogu susresti u svom okruženju“. No je li uvijek bilo tako? U radu „Bol odrastanja: droge, seks i...“ u zborniku *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*, Darja Lavrenčić Vrabec (2002: 7-8) smatra da većina odraslih još vjeruje u mit sretnoga i nekonfliktnoga djetinjstva, istodobno se pitajući je li doista potrebno djecu i tinejdžere zamotavati u svileni papir poput najfinijega porculana i je li ih uopće moguće sačuvati od svijeta

⁴ tabu. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 28. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60129>.

⁵Hranjec, Stjepan. (2008). „Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti“. Kolo, časopis Matice hrvatske 3-4, 280-293. <https://www.matica.hr/kolo/309/suvremeni-hod-djecje-hrvatske-knjizevnosti-20531/>. Pristupljeno 17. 9. 2020.

u kojemu žive jer će naposljetku odrasti i nastaviti živjeti u njemu bez obzira na to kakav on jest. Istražujući tabu-teme u povijesnome kontekstu u okviru europske i američke dječje književnosti, Lavrenčić Vrabec (2002: 9) smatra kako su 1960-e prijelomne jer tada tabui prvi put počinju padati. Međutim, jedan od prvih pisaca koji se otvoreno odupirao samocenzuri i progovarao o tzv. tabu-temama bio je Mark Twain koji je i u *Pustolovina Toma Sawyera* i u *Pustolovina Huckleberryja Finna* još sredinom 19. stoljeća odrasle prikazivao u negativnu svjetlu i junacima koje je stvorio dopuštao da se ponašaju neprimjereno. Usto je problematizirao rasnu netrpeljivost i kritički se odnosio prema konceptu robovlasništva nad Afroamerikancima, zbog čega je, često pogrešno shvaćen, i bio cenzuriran (isto, 10-11). Dokidanje tabu-tema prije 1960-ih vidljivo je i u liberalnoj Skandinaviji, osobito u djelima Astrid Lindgren. U 60-im i 70-im godinama 20. stoljeća, dodaje Lavrenčić Vrabec (2002: 11), počinje se otvorenije pisati o spolnosti, a mijenja se i slika odraslih kao literarnih likova koji više nisu potpuni i nepogrešivi autoriteti, već ljudi od krvi i mesa koji griješe. Usto se detabuiziraju pojedine teme: tema nasilja koja se dotad smatrala neprihvatljivom, a poslije, u 90-ima, i teme bolesti (fizičkih i psihičkih), smrti, rasizma, droge, političkoga ekstremizma, ekoloških katastrofa, homoseksualnosti i dr. Ipak valja napomenuti kako je smrt u dječjoj književnosti i književnosti za mlade još tabu-tema, ali ne u svim svojim oblicima, pa Dragica Haramija (2002: 37) smatra kako bi bajka izgubila svoju shemu kad se negativni likovi ne bi kažnjavali smrću. Načelno, u fantastičnoj prozi, za razliku od realistične u kojoj je motiv smrti prikazan kao nešto strašno od čega se ne može pobjeći, junaci se sa smrću ili mire (npr. Pipi Duga Čarapa čija je majka anđeo na nebu) ili za smrt bivaju nagrađeni (npr. junak Bard koji ubije zmaja Smauga u *Hobitu*) (isto, 35-37). Dubravka Težak (2002: 23-24) kao jednu od tabu-tema o kojoj se rijetko govori navodi i temu rođenja koja se u bajkama uglavnom konstatira, ali ne opisuje, ne prikazuje niti se o njoj raspravlja, nego se obično pojavljuje kao posljedica nečije želje za imanjem djece. Tako u Andersenovoj *Palčici* djevojčica izraste iz zrna ječma, a u *Rodama* djecu, u skladu s narodnim vjerovanjem, donose rode.

Uvođenje novoga društveno-političkog poretka nakon Drugog svjetskog rata ostavilo je duboke tragove na hrvatskoj dječjoj književnosti (Hranjec 2002: 69). Tako književnik kao pripadnik određenoga doba i određenoga društvenog sustava u kojemu, primjerice, religija i Bog nisu u središtu zanimanja, o tome rjeđe i piše, pa Hranjec pretpostavlja da su se tekstovi stranih autora koji o tim temama progovaraju rjeđe i prevodili (isto). O tome, međutim, ne treba

naprečac suditi, već zaključke valja donositi na temelju čvrstih empirijskih dokaza, koji će se i ovim istraživanjem pokušati utvrditi.

Pojam cenzure Aleksandar Stipčević (1992: 30) objašnjava kao „sustav mjera koje poduzimaju vlasti ili oni koji tu vlast predstavljaju, za sprječavanje javnog iznošenja ideja i mišljenja koje vlasti drže oprečnim svojim interesima, odnosno onim moralnim i društvenim normama koje vrijede u određenoj sredini i vremenu“. Konkretnije, Henry Reichman (2001: 2-3) raščlanjuje čin cenzure kao čin uklanjanja, sprječavanja ili ograničavanja distribucije književnih, umjetničkih ili obrazovnih materijala na temelju toga što su moralno ili u nekome drugom smislu nepoželjni s obzirom na standarde koje primjenjuje cenzor. Matija Panić (2017: 31) razlikuje dvije vrste cenzure prema subjektu, *cenzurę odozgo*, koju definira kao cenzuru „koju provode institucionalni društveni akteri“, osobe na položaju moći, i *cenzurę odozdo*, koju određuje kao cenzuru „koju provode neinstitucionalni društveni akteri“, tj. pojedinci i skupine koji cenzuru mogu nametati svojevóljno.

U književnosti, navodi Christina A. Jenkins (2010: 444-445), cenzura je čin prigovora na određeni tekst, pri čemu cenzuriranje, uklanjanje ili ograničavanje pojedinih knjiga znači da postoje druge knjige koje nisu cenzurirane ili da se knjiga koja je „na udaru“ može „rehabilitirati“ tako da se uvredljiv sadržaj ukloni. Ona se u književnosti većinom svodi na pojedinačne sudbine knjiga, no uloga cenzure zapravo je znatno veća te razlozi, stavovi i ciljevi koji se njome žele postići nadilaze bilo koji pojedinačni tekst. Cenzura u knjigama predstavlja društvene napetosti u malome, tj. borbu za političku, društvenu i/ili kulturnu moć, pri čemu se snage odmjeravaju unutar knjižnih korica (isto, 452). Mark West (1996: 491) objašnjava kako se dječje knjige mogu cenzurirati na razne načine. I prije objave, knjige pisane za djecu i mlade mogu se naći pod pritiskom cenzora, pa urednici mogu zatražiti da se određeni kontroverzni dijelovi uklone iz knjige, a katkad daljnja brisanja može naložiti i izdavač, naročito ako se knjiga čita u školama (isto). Nadalje, djeci se može uskratiti pristup knjigama čak i kada se otisnu, npr. raznim preporukama da se te knjige ne čitaju u školi, zabranama ili ograničavanjima samostalnog posuđivanja u knjižnicama i sl. (isto). Cenzura dječje književnosti, dakle, može postojati u raznim oblicima, pa tako postoje i brojni razlozi zašto pojedinci pokušavaju cenzurirati određene dječje knjige. Nekim cenzorima njihova religijska uvjerenja nalažu da cenzuriraju knjige koje „potiču“ na grijeh ili su u sukobu s njihovim vjerskim učenjem. Neki konzervativci zagovaraju cenzuru dječjih knjiga koje nisu u skladu s njihovim poimanjem obiteljskih vrijednosti, a neki liberali podržavaju cenzuru dječjih knjiga koje sadrže rasistički

ili seksistički sadržaj (isto). Uzimajući u obzir raznovrsnost razloga cenzure, svakako je teško generalizirati jer je svaki slučaj cenzure drugačiji, ali, povijesno gledano, moguće je uočiti određene obrasce cenzuriranja (isto).

Prvi pokušaji cenzure u dječjoj književnosti sežu još u doba Jean-Jacquesa Rousseaua i predodžbe djetinjstva kao razdoblja nevinosti koju on predstavlja u knjizi *Emile* (1762/1974). Rousseau je smatrao da je ljudsko srce čisto od grijeha i da knjige kvare djecu, pa ih ona ne bi ni trebala čitati – premda će *Emile* naučiti čitati do desete godine, prva će knjiga koju će kasnije čitati biti *Robinson Crusoe* (isto). Kako navodi West (1996: 492), Rousseauova ideja o nevinu djetinjstvu proširila se i u Veliku Britaniju i u SAD, i premda se dječji pisci nisu posve slagali s postavkama takva razmišljanja, smatrali su da bi djecu trebalo štititi od knjiga koje na njih mogu negativno utjecati, što je naposljetku dovelo i do pojave samocenzure. Od početka 19. pa sve do sredine 20. stoljeća dječji su se pisci trudili da u djelima koja pišu za djecu nema ničega što bi se za njih moglo smatrati štetnim, pa su automatski pretpostavljali da ne mogu tematizirati spolnost, spominjati tjelesne funkcije, realistično opisivati nasilje, odrasle prikazivati u negativnu svjetlu, rabiti psovke, propitkivati autoritete ili raspravljati o raznim drugim kontroverznim društvenim problemima (isto). Povijest dječje književnosti pokazuje da razni akteri koji su dječje knjige pokušali cenzurirati zbog ideoloških neslaganja dijele prilično romantičarski stav o moći knjiga, smatrajući da one očito imaju toliko velik utjecaj na odgoj djece da odrasli moraju nadzirati gotovo svaku riječ koju djeca čitaju (West 1996: 499-500). Premda jesu netolerantni, cenzori u svojim glavama štite „nedužnu djecu“ i rade na dobrobit društva, zaključuje West (isto).

2.3.4. Osobitosti prevođenja dječje književnosti

Prijevodni događaj (engl. *translation event*) (v. Toury 1995a, 2012) u okviru dječje književnosti, pri čemu se kao ključni čimbenici ističu razvojni stadij dječjega čitatelja i njegova sposobnost shvaćanja nepoznatoga, obilježava svojevrsan paradoks. Premda se obično smatra da se dječje knjige prevode kako bi se ciljna književnost obogatila i ne bi li se dječjeg čitatelja upoznao sa stranim kulturama, istodobno se strani elementi često brišu iz ciljnih tekstova uvelike prilagođenih ciljnoj kulturi, pod izlikom da ih mladi čitatelji ne bi mogli shvatiti. Tako mnogi prijevodi (i prevoditelji) zapravo podcjenjuju dječje čitatelje, vodeći se mišljenjem da djecu valja zaštititi od svega što je njihovoj kulturi nepoznato ili moralno nedolično (O'Sullivan 2013: 453).

O'Sullivan smatra i da je velika nepoznanica što djeca zapravo razumiju i s kojom se količinom stranih elemenata mogu nositi, nazivajući to pitanje crnom kutijom u kontekstu prevođenja dječje književnosti (isto). S druge strane, Gillian Lathey (2006: 12) navodi da bi zapravo empirijska istraživanja o reakcijama dječjih čitatelja na prijevodnu književnost mogla dovesti do vrijednih spoznaja i potencijalnih odgovora na to pitanje. U skladu s time, predodžba o tome što je djetinjstvo i kakvo bi trebalo biti u određenoj kulturi u određenome trenutku, npr. poznata Rousseauova teza da je djetinjstvo „doba nevinosti“ i da djecu stoga treba štititi (v. Lavrenčić Vrabec 2002), vrlo je utjecajan čimbenik u pisanju, objavljivanju i prevođenju dječje književnosti (O'Sullivan 2013: 453). Bassnett i Lefevere (1998: 6) na prevođenje gledaju kao na „laboratorijsku situaciju“ koja vrlo zorno, sveobuhvatno i jednostavno prikazuje narav kulturne interakcije jer usporedna analiza izvornika i prijevoda istraživaču može pružiti vrijedan sinkronijski prikaz obilježja ciljane kulture u danome trenutku. Kako O'Sullivan zaključuje, time je moguće i otkriti mnogo o predodžbi djetinjstva u određenoj ciljnoj kulturi (2013: 453).

O'Sullivan (2013: 453-454) također objašnjava kako zbog asimetričnoga komunikacijskog odnosa u dječjoj književnosti možemo govoriti i o različitim čitateljima dječjega teksta – o odraslima koji čitaju kao posrednici ili radi vlastite razonode, o djeci različite dobi i sl., a zadatak je prevoditelja da budu svjesni koji su sve „čitatelji“ upisani u dječje tekstove kako bi, prevodeći, na to mogli i obratiti pozornost. Od ostalih osobitosti dječje književnosti važnih za prevođenje O'Sullivan navodi i čitljivost teksta jer su brojna književna djela za najmlađe čitatelje pisana tako da bi im se mogla čitati naglas i u tome je pogledu važno kako tekst zvuči dok ga se izgovara (isto). Oittinen (1993: 77) smatra kako tekst mora zaživjeti, biti tečan i odgovarati djeci i odraslima koji ga djeci čitaju. Načelno, različiti žanrovi dječje književnosti zahtijevaju različite pristupe, npr. prevoditelji slikovnica istovremeno djeluju na dvjema semiotskim razinama (tekst ↔ slike), a djela koja obiluju rimom, igrama riječi, ritmičkim ili onomatopejskim obilježjima zahtijevaju i stanovitu prevoditeljsku kreativnost koja može biti ključna kako bi se književno djelo adekvatno prenijelo u ciljnu kulturu.

Katharina Reiss (1982: 7-8) još je prije četiri desetljeća skrenula pozornost na poteškoće u prevođenju dječje književnosti s obzirom na tipologiju tekstova i navela tri čimbenika koji opravdavaju zašto je potrebno pobliže proučiti odnos dječje književnosti i prevođenja, a to su: 1) asimetričan odnos unutar prijevodnoga procesa jer odrasli prevode djela koja su odrasli pisali za djecu i mlade, 2) posrednici, akteri koji vrše pritisak na prevoditelja da mora paziti na tabu-

teme i u stopu slijediti odgojno-obrazovna načela i 3) činjenica da djeca i mladi imaju ograničeno znanje o svijetu i životno iskustvo.

Oslonivši se na teorijski okvir prema Seymouru Chatmanu (1978) i Giuliani Schiavi (1996), O'Sullivan (2003) je razvila komunikacijski model prevođenja u kojemu se prevoditelj utvrđuje kao implicitni prevoditelj, akter koji unosi izmjene u tekst. Taj je model primjenjiv na svu prijevodnu književnost, ali zbog asimetrije odnosa naročito je primjetan u prijevodnoj dječjoj književnosti. O'Sullivan kao jedan od poznatijih primjera prevoditeljeva uplitanja u tekst navodi njemački prijevod *Winnieja Pooha* iz 1928. koji se više ne obraća i odraslima i djeci, jer se iz njega brišu sve Milneove dosjetke namijenjene odraslima (v. O'Sullivan 1993, cit. u O'Sullivan 2013: 457-458).

2.3.5. Tabu-teme i cenzura u prijevodnoj dječjoj književnosti

Reinbert Tabbert (2002: 315) sažima pet načina na koje se tekstovima za djecu i mlade može manipulirati u prijevodu:

- (1) uklapanjem u uspješne ciljane književne modele (npr. satira *Gulliverova putovanja* postaje fantastična dječja priča),
- (2) nepoštovanjem cjelovitosti izvornih tekstova (čest slučaj kod skraćenih inačica dječjih književnih djela),
- (3) pojednostavljanjem tekstova (npr. brisanje ironije),
- (4) ideološkom prilagodbom (npr. Campeova adaptacija Defoeova *Robinsona Crusoea* sukladno Rousseauovu pedagoškomu modelu),
- (5) prilagodbom stilističkim normama (npr. visokomu literarnom stilu u hebrejskome kako bi se obogatio vokabular dječjeg čitatelja).

Na sličnome tragu, Kirsten Malmkjær (2004: 147-148) smatra da su tabu-teme čest razlog manipulacija u ciljnim tekstovima. Obično se izbjegavaju odbojne i nepoželjne riječi ili izrazi koji se mogu odnositi na predmete, koncepte ili zbivanja, npr. na smrt i nasilje, bogohuljenje, asocijacije na spolnost, pa čak i na djeci neprimjerene „snažne“ ili „negativne emocije“ kao što su ponos, osveta i dr. (isto).

Često obrađivan primjer cenzure u prijevodima na razne jezike jest i klasik švedske i svjetske dječje književnosti *Pipi Duga Čarapa*. Riječ je o djelu čija nekonvencionalna glavna junakinja, između ostaloga, propitkuje autoritet odraslih i škole te se ponaša veoma slobodno i, u očima mnogih, neprimjereno. Međutim, nalazi sve brojnijih istraživanja o prijevodima toga klasika na

engleski, njemački i francuski, pa i na hrvatski jezik (v. Blume 2001, Surmatz 2005, Nikolajeva 2006, Nikolajeva 2010, Badić i Ljubas 2020) upućuju na postojanje intervencija koje se više ne odnose samo na, primjerice, Pipino nepoštovanje odraslih nego i na znatno „nevinije“ stvari kao što je ispijanje kave (Nikolajeva 2010: 409).

O'Sullivan (2019: 19) kao mogući razlog cenzure navodi i državnu kontrolu u totalitarnim režimima poput bivših komunističkih (usp. Thomson-Wohlgemuth 2009; Inggs 2011, 2015; Pokorn 2012; Looby 2015 i dr.) ili fašističkih režima u Španjolskoj i Italiji (usp. Craig 1997, Fernández López 2006, Carta 2012, Vavroušová 2016, Sinibaldi 2016 i dr.).

Ian S. Craig (1997) tako proučava povijest cenzure prijevoda *Pustolovina Toma Sawyera* Marka Twaina i knjiga o *Williamu Richmala Cromptona* u Francovoj Španjolskoj koristeći se izvorima koji se prethodno nisu uzimali u obzir, kao što su izvješća cenzora iz arhiva koja pokazuju da su i dječja i prijevodna književnost, unatoč perifernom položaju u književnome polisistemu, podlijegale strogoj kontroli. Tako su, na primjer, *Toma Sawyera* cenzori, dok je diktatura još bila u povojima, načelno smatrali djelom za odrasle, pa ga stoga nisu cenzurirali, ali od sredine 1950-ih, kada se počinje provoditi sustavnija cenzura dječje književnosti, cenzuriraju se izdanja romana prilagođena za djecu (Craig 1997: 3).

Marisa Fernández López (2006) istražuje cenzuru u prijevodima nastalima za Francove vladavine (1939. – 1975.) u kojima su se elementi spolnosti, politike i religije brisali iz dječjih knjiga. Petra Vavroušová (2016) proučava cenzorska izvješća o španjolskim posrednim prijevodima (s njemačkoga) čeških romana objavljenih između 1939. i 1983., a među njima i ona o Hašekovu *Dobrom vojaku Švejku* koji zbog insinucija i odlomaka koji napadaju temeljne stupove režima, premda preveden, nije bio odobren za objavljivanje sve do 1980. godine.

Caterina Sinibaldi (2016) istražuje američke stripove u talijanskome prijevodu koji su djelomice i tijekom Drugoga svjetskog rata uživali izuzetan uspjeh, što je, dakako, bilo oprečno postavkama režima u kojemu su knjige za djecu bile moćna sredstva propagande. Međutim, nakon 1941. stripovi se zabranjuju i jednostavno nestaju s tržišta.

Posebno je zanimljiv i slučaj Turske u čijem je ranome, formativnom razdoblju republike osnovan *Prevoditeljski biro* (1940. – 1966.), pa je prevođenje, kao važan kulturni proces, bilo podvrgnuto državnoj intervenciji (Tahir Gürçağlar 2003, 2008). Tako su se, primjerice, iz prijevoda Swiftovih *Gulliverovih putovanja* izostavljali ili u njima sažimali dijelovi izvornoga teksta koji su bili „dosadni“ (npr. opisi obrazovnoga i pravnoga sustava u Liliputu), neshvatljivi

(npr. satira kojom Swift kritizira i ponižava čovječanstvo) ili neprimjereni (npr. prizor u kojemu Gulliver gasi vatru uriniranjem).

O tabu-temama i cenzuri osjetljivih sadržaja u okviru komunističkih i socijalističkih društava Istočne Njemačke, Sovjetskoga Saveza, Poljske, Slovenije, a naposljetku i Hrvatske, više riječi bit će u potpoglavljima 2.4 i 2.5.

2.3.6. Ponovni prijevodi

Ponovni prijevod (engl. *retranslation*) određuje se kao „drugi ili kasniji prijevod istoga izvornog teksta na isti ciljni jezik“ (Koskinen i Paloposki 2010: 294). Ponovno prevođenje (kao proces) može se promatrati dijakronijski, ali u praksi katkad nastaju takoreći istodobni, ili gotovo istodobni, ponovni prijevodi, pa je stoga teško ili nemoguće odrediti jedan kao prvi, a drugi kao kasniji prijevod (isto). Isabelle Desmidt (2009: 670) navodi da ponovni prijevodi ispunjavaju zahtjeve kulture primateljice koje očito više ne ispunjavaju oni postojeći, tvrdeći da se, osim što se kultura neprestano mijenja, stvaraju i drugačija mišljenja o tome što je dobar, odnosno funkcionalan prijevod.

Iako zanimanje za ponovne prijevode jasno dolazi do izražaja kod Paula Bensimona i Antoinea Bermana koji su u posebnom izdanju *Palimpsestes* iz 1990. godine raspravljali o naravi ponovnih prijevoda, postavivši tako temelj brojnim budućim istraživanjima tzv. hipoteze o ponovnim prijevodima (engl. *Retranslation Hypothesis, RH*), još je početkom 19. stoljeća Johann Wolfgang von Goethe tvrdio da se prijevodi razvijaju od onih orijentiranih na ciljnu kulturu prema onima orijentiranim na izvornu kulturu, nakon čega dolaze do posljednjega, najvišeg stadija, u kojemu prijevod pokušava biti identičan izvorniku (1811/1814: 244, 493). Na istome je tragu i Friedrich Schleiermacher (1813) koji razlikuje „otuđeni prijevod“ (koji čitatelja približava tekstu) i „integrirani prijevod“ (koji tekst približava čitatelju), uvjeren da pristup orijentiran na ciljnu kulturu ne bi mogao dovesti ni do čega doli do adaptacije koja se sama po sebi ne može smatrati vjernim tumačenjem izvornoga djela (Desmidt 2009: 671). Bensimon prve, manjkave, prijevode opisuje kao posljedicu „podomaćivanja stranih djela“ (1990: ix). Riječ je o prvotnim pokušajima da se „jedna kultura integrira u drugu ne bi li se zajamčila pozitivna recepcija toga djela u ciljnoj kulturi“, dok ponovni prijevodi u duhu izvornika, s druge strane, stoga više ne trebaju „smanjivati udaljenost među dvjema kulturama“ (isto). Berman (1990: 6) smatra da je cilj ponovnoga prijevoda stvoriti „velike prijevode“ jer su oni kasniji obično bliži originalu. Hipotezu o ponovnim prijevodima sažeo je Yves Gambier

(1994: 414) koji, među ostalim, smatra i da je prvi prijevod najčešće asimilativan, tj. da se strani elementi uklanjaju kako bi se uskladili sa zahtjevima kulture ili urednika, dok ponovni prijevod označava povratak izvorniku. Chesterman (2000: 15-27) hipotezu dodatno razrađuje navodeći kritičku nastrojenost prevoditelja ponovnih prijevoda prema prvim prijevodima, postojanje prvoga prijevoda koje omogućuje recepciju ponovnoga prijevoda, razvoj ciljnoga jezika koji prevoditelju omogućuje veće slobode te blaže prijevodne norme ciljne kulture koje dopuštaju tumačenja bliža izvorniku kao čimbenike koji bi mogli potvrditi njezinu valjanost.

Unatoč tomu, rezultati istraživanja o ponovnim prijevodima (usp. Koskinen i Paloposki 2004, Brownlie 2006, Desmidt 2009, Deane-Cox 2014, Andranka 2019, Milanko 2020) često upućuju na to da ne postoje dovoljno konkretni empirijski dokazi kojima bi se potkrijepila i opravdala hipoteza o ponovnim prijevodima: „Pokazalo se da, premda se mogu naći primjeri koji bi se uklapali u taj model, narav prvih prijevoda nije takva da su bliži ciljnoj kulturi, a onih drugih i naknadnih da su bliži originalu. Nekoliko je drugih čimbenika u igri kada je u pitanju sam tekst prijevoda“ (Koskinen i Paloposki 2010: 296). Oni uključuju poruku koja se prenosi (tekst koji se prevodi), sve dionike u procesu (relevantne aktere), namijenjenu funkciju prijevoda te norme koje upravljaju komunikacijskim procesom u ciljnoj kulturi (Desmidt 2009: 670). Spomenimo da Kari Skjønberg još 1982. navodi da su prijevodi dječje književnosti prije često bili bliži izvorniku nego oni noviji, time izravno pobijajući hipotezu o ponovnim prijevodima gotovo deset godina prije nego što su joj obrise dali Bensimon i Berman (42, cit. u Desmidt 2009: 671). Desmidt usto još navodi kako se zapravo ni u jednome radu o ponovnim prijevodima u *Palimpsestesu* ne raspravlja o dječjoj književnosti, pa je upitno koliko je primjena hipoteze univerzalna (2009: 671).

Kao jedan od čestih razloga nastanka ponovnoga prijevoda navodi se zastarijevanje prvih prijevoda koje je zatim potrebno revidirati ili jezično osvježiti jer su u međuvremenu postali nečitljivi (usp. van Poucke 2017). Tu tvrdnju (engl. *ageing claim*), inače već dugo vodeći argument za narudžbu novih prijevoda, jasno opovrgavaju Kaisa Koskinen i Outi Paloposki (2010), sažeto iznoseći rezultate istraživanja koja pružaju drugačija objašnjenja ove pojave, npr. utjecaj aktera u procesu (Collombat 2004), borbe za moć ili proturječna tumačenja (Susam-Sarajeva 2006), kao i vlastitog istraživanja o marketinškome potencijalu ponovnih prijevoda (2003). Takvi su zaključci u skladu s teorijskim modelom prevođenja kao prerađivanja (v. potpoglavlje 2.2.) u kojemu André Lefevere (1985: 237) napominje koliko je važno prijevode proučavati u okviru sustava koji se sastoje od tekstova i od dionika koji na njih imaju utjecaj.

Premda pojedini autori u okviru proučavanja ponovnih prijevoda u obzir također uzimaju posredne prijevode, Koskinen i Paloposki (2010: 294) smatraju da je i bez njih teško prijevod klasificirati kao ponovni prijevod jer se izvorni tekstovi s vremenom mijenjaju (zbog autorskih, uredničkih ili tiskarskih tehnoloških uplitanja ili političkih razloga) i jer jezik sam po sebi nije stabilna varijabla (npr. upitno je je li francuski prijevod za kanadsko tržište ponovni prijevod ako već postoji prijevod namijenjen francuskome tržištu). U tome pogledu Pym (1998: 82) ponovne prijevode vezane uz istu ciljnu kulturu ili društvo naziva aktivnim ponovnim prijevodima (engl. *active retranslations*) i smatra da razloge njihova nastanka valja tražiti u toj kulturi (usp. Lefevere 1985/2014), dok one koji nastaju istodobno, ali za različita tržišta, naziva pasivnim ponovnim prijevodima (engl. *passive retranslations*). Osim toga, neke je ponovne prijevode teško razlikovati od adaptacija jer i ponovni prijevod često nastaje s ciljem prenamjene teksta za novo čitateljstvo (npr. klasik koji se ponovno prevodi za djecu), ali i od revizija, odnosno uređivanja, ispravljanja ili moderniziranja prethodnoga prijevoda (usp. Vanderschelden 2000:1-2), dok su neki od njih hibridi (usp. Paloposki i Koskinen 2010), pa sadrže i revidirane dijelove prethodnoga prijevoda i dijelove novoga, ponovnog prijevoda. Zato je izuzetno važno pažljivo usporediti izvorni tekst s prijevodima, kao i prijevode međusobno. S obzirom na njihovu različitu namjenu i različitu ciljnu publiku, danas govorimo o komplementarnosti raznih prijevoda (Koskinen i Paloposki 2003: 23), čime se odbacuje pretpostavljena monokauzalnost njihove pojave (usp. Brownlie 2006). To potvrđuje i Snježana Veselica Majhut (2019: 261) koja, proučavajući hrvatske (ponovne) prijevode *Robinsona Crusoea*, zaključuje da bi upravo komplementarnost, a ne hipoteza o ponovnim prijevodima, mogla poslužiti kao polazište za otkrivanje isprepletenih motiva produkcije tako velikoga broja ponovnih prijevoda. Naposljetku, Susanne M. Cadera (2017: 14-15) tvrdi kako proučavanje ponovnih prijevoda istoga djela, među ostalim, omogućava i da se ustanovi dijakronijska varijabilnost prijevodnih strategija koja prati promjene u „okolini“, pa se na taj način mogu razotkriti i potencijalne manipulacije uvjetovane društvenim i političkim kontekstom. O tome će više riječi biti u potpoglavljima 2.3.7. i 2.3.8.

2.3.7. Paratekst

Pojam *parateksta* kao verbalnoga ili neverbalnoga koda koji književno djelo približava čitatelju najprije raščlanjuje francuski književni teoretičar Gérard Genette u djelu *Paratexts: Threshold*

of *Interpretation* (1997). Među elemente parateksta ubrajaju se naslovi i podnaslovi, pseudonimi, predgovori, posvete, epigrafi, didaskalije, bilješke, epilozi i pogovori, ali i ilustracije (Genette 1997: xviii). Oni mogu biti fizički smješteni u istome izdanju kao i tekst, i tada ih nazivamo *peritekstom*, ali i odvojeni od njega, objavljeni u medijima ili diseminirani privatnom komunikacijom, npr. u intervjuima ili pismima, i tada ih nazivamo *epitekstom* (Genette 1997: 5).

Među ranim radovima o prijevodu i paratekstu izdvaja se istraživanje Urpa Kovale (1996) u kojemu autor proučava odnos parateksta i ideologije u korpusu prijevoda anglofone fiktionalne književnosti na finski. Kovala osobitu pozornost posvećuje ulozi parateksta kao posrednika između teksta i čitatelja te njegov možebitni utjecaj na čitanje i recepciju određenoga djela, naglašavajući da u tome pogledu valja pomno razmotriti i povijesni i kulturni kontekst (1996: 120). Također razvija tipologiju parateksta, dijeleći ga u četiri podskupine:

- a) *skromni* koji nudi osnovne informacije o autorovu imenu i naslovu djela
- b) *komercijalni* kojim se reklamiraju ostale knjige istoga izdavača
- c) *informativni* paratekst koji djelo opisuje ili ga smješta u širi kontekst te
- d) *ilustrativni* koji obuhvaća ilustracije unutar i oko teksta (1996: 127).

Načelno, paratekst prenosi informacije koje autori, a u tome smislu i prevoditelji i urednici, smatraju nužnima da bi čitatelj djelo razumio na ispravan način ili se ciljno čitateljstvo njima nastoji privući (1996: 135).

Şehnaz Tahir Gürçağlar (2011: 113-114) smatra da paratekst pruža veliku količinu informacija o vidljivosti prevoditelja, o ciljnome čitateljstvu, kao i o namjeni prijevoda, pa čak i o konceptu prijevoda kakav je poželjan u određenoj kulturi i/ili ga takva preferira izdavač. Istraživači koji usporedno analiziraju izvorne i ciljne tekstove (usp. Toury 1995a) tako dobivaju dodatne relevantne podatke o konvencijama, konceptima i očekivanjima ciljnoga društva o prijevodima (Tahir Gürçağlar 2011: 113)⁶. Proučavanjem elemenata parateksta kao što su naslovi, predgovori, pogovori ili prevoditeljske bilješke, istraživač može izdvojiti podatke koji mu kazuju više o prijevodnim strategijama, ali analiza parateksta nipošto ne smije posve zamijeniti tekstnu analizu, nego služi kao dopunsko sredstvo za praćenje i potencijalno

⁶ Tahir Gürçağlar (2011) za isti koncept upotrebljava pojmove „conventions“ („konvencije“) i „translation norms“ („prijevodne norme“). I mi ih u ovome radu smatramo istoznačnima.

utvrđivanje uvriježenih norma kojih se i prevoditelj pridržava (Tahir Gürçağlar 2011: 115). Ostali elementi (npr. ilustracije, epitekst i dr.), s druge strane, nisu jasni pokazatelji prevoditeljskoga djelovanja, pa s njima valja biti naročito oprezan. Za razliku od Genettea (1997: 12), koji paratekst uvijek smatra podređenim tekstu, Tahir Gürçağlar (2002: 58) zaključuje da njegovi elementi katkad mogu nastati i prije teksta, pa tako ne utječu samo na recepciju nego i na prevođenje i/ili pisanje teksta, što Kovala (1996: 141) dovodi u suodnos s ideološki motiviranim ili uvjetovanim procesima čiji je krajnji rezultat nastanak ponovnih prijevoda.

U hrvatskome kontekstu Veselica Majhut (2019: 261-289) kombinira analizu teksta s analizom parateksta ne bi li istražila zašto su, uz prvi hrvatski prijevod *Robinsona Crusoea* i njegova brojna izdanja, objavljena i tri ponovna prijevoda romana te jedno modificirano izdanje njegova prvoga ponovnog prijevoda. Autorica zaključuje da su prevoditelji bili svjesni intervencija u tekst (npr. izostavljenih odlomaka o samorefleksiji ili religiji) i da ih objašnjavaju potrebom da tekst prilagode dječjem čitatelju. Nakon promjene političke vlasti 1990-ih dolazi i trenutak za „izvornog“ Robinsona i time se pokušava istaknuti književna vrijednost i kanonski status djela, ali je i izdavačev cilj privući dvije vrste čitateljstva: aktere u obrazovnome sustavu i učenike s jedne te opće čitateljstvo s druge strane. Kasniji prijevodi iz 2000-ih upućuju i na tržišni potencijal romana koji se nalazi na popisu lektirnih naslova i na namjeru da se roman pozicionira kao kanonsko djelo svjetske književnosti koje nije isključivo namijenjeno učenicima (isto).

Istražujući paratekst u (ponovnim) hrvatskim prijevodima *Olivera Twista* (Badić 2020), autor ovoga rada iz predgovora, primjerice, doznaje da je prevoditelj prvoga ponovnog prijevoda svjesno i namjerno izostavljao veće dijelove teksta koji se smatraju nevažnima za razvoj radnje, kao i autorove opaske ili pojedinosti koje bi čitatelja mogle odvući od glavne radnje, pa do izražaja ciljano dolaze drugi aspekti romana. Premda se razlozi intervencija izričito ne navode, može se zaključiti da izdavač i urednici smatraju da je za dječjega čitatelja primjereniji kraći, koncizniji tekst (isto). Usto se religijski kontekst djela, o zabrani služenja alkohola nedjeljom, osobito prije i poslije mise, koji se u prevoditeljskoj bilješci navodi u prvome hrvatskom prijevodu romana, u bilješkama u ponovnim prijevodima ne nalazi, što se djelomice može povezati s ideološkim postavkama razdoblja u kojima su nastali, prije i poslije 1991. godine (isto). Uredničke i prevoditeljske bilješke općenito imaju didaktičku ulogu: objašnjavaju se kulturno specifični elementi i nepoznate riječi, fonetski se transkribiraju vlastita

imena i toponimi ili se roman smješta u širi društveno-povijesni kontekst, pa možemo zaključiti da je njihova svrha razvijanje čitalačkih vještina djece i širenje općega znanja o jeziku i o svijetu te na taj način približavanje romana ciljnomu čitatelju (isto).

2.3.8. Strategije prevođenja dječje književnosti

Schiavi (1996: 7) ističe važnost prevoditeljā kao aktera koji, tumačeći izvorni tekst, slijedeći određene norme i primjenjujući strategije i metode, stvaraju nov odnos između prijevoda i nove ciljne skupine čitatelja.

U kontekstu prevođenja dječje književnosti, Shavit (1981: 171) povlači paralelu između adaptacije i promjenjiva statusa dječje književnosti u odnosu na književnost pisanu za odrasle, tvrdeći da je prevoditelj, s obzirom na to da dječja književnost nije kanonizirana, slobodan adaptirati, ili manipulirati tekstem, i to kako bi: a) tekst prilagodio da bude prikladan i koristan djetetu, u skladu s onime što društvo smatra „dobrim za dijete“ i b) prilagodio radnju, karakterizaciju likova i jezik dječjoj razini razumijevanja i čitalačkim sposobnostima (isto, 172). Autorica navodi i tri elementa koji uvelike utječu na svaku vrstu pisanja za djecu, a to su ton, pretpostavljene društvene norme i neprimjereni sadržaji (1986: 28-30).

Göte Klingberg (1986: 7) prilagodbu teksta koja u obzir uzima (pretpostavljene) interese, potrebe, reakcije, znanja, čitalačke vještine i sl. ciljnoga čitatelja naziva adaptacijom⁷. Uvodi pojam *stupanj adaptacije* (engl. *degree of adaptation*) i smatra da je tekst jednostavan za čitanje ako je stupanj adaptacije visok odnosno da ga je teško čitati ako je stupanj adaptacije nizak. Klingberg (1986: 85-86) se, međutim, vodi pretpostavkom da je autor, imajući na umu čitatelje, tekst već adaptirao, pa ga takvoga treba i prevoditi. Po njegovu je shvaćanju funkcija prijevoda jednaka funkciji izvornika, pa prevedeni tekst u ciljnoj kulturi ne bi trebao biti ni jednostavniji ni zahtjevniji za čitanje. Prema Oittinen (2000: 89-90), Klingberg (1978, 1986) koncept adaptacije dijeli u potkategorije kao što su npr. *brisanje*, *dodavanje*, *objašnjavanje*, *pojednostavljanje* ili *lokalizacija*, strategije kojima se čitav tekst u prijevodu smješta u zemlju, jezik ili epohu koji su ciljnomu čitatelju poznatiji, ali i *antilokalizacija* (usp. Bravo-Villasante 1978: 48), odnosno zadržavanja svih informacija iz izvornika u prijevodu. Kao strategiju navodi i *adaptaciju kulturnoga konteksta*, pri čemu se dječjemu čitatelju, koji zbog neiskustva možda

⁷ Pojam adaptacije kako se njime koriste Klingberg (1986) i Oittinen (2000) razlikuje se od našega tumačenja toga pojma. Adaptacije izvornika na hrvatski jezik, koje u konačnici nismo uvrstili u korpus istraživanja i nad kojima nismo provodili analizu, u ovome se radu odnose na tekstove ispisane ciljnim jezikom koji su na sadržajnoj i/ili strukturnoj razini toliko prilagođeni da većinom više i ne prate izvorni tekst.

ne može shvatiti određeni aspekt izvorne kulture (npr. antroponime, toponime, mjerne jedinice), takvi elementi objašnjavaju. Usto, kao moguće strategije još spominje i *pročišćavanje* i *modernizaciju*. Pročišćavanje se odnosi na brisanje neprimjerenih i dodavanje poželjnih vrijednosti ili tema u prijevodima, a modernizacija na izmjene u tekstu kako bi se on na svim razinama osvježio i osuvremenio (Klingberg 1978: 86-87). Ipak, sva odstupanja od izvornoga teksta, a među njima i adaptaciju, kraćenje, pročišćavanje i ostale intervencije, Klingberg osuđuje, smatrajući da se taj pristup temelji na predodžbi da djeca nisu dovoljno sposobna razumjeti fenomene koji potječu iz stranih kultura (usp. Nikolajeva 2010: 407).

Oittinen je dijametralno suprotnog mišljenja. Osim što smatra da je svaki prijevod na neki način adaptacija izvornoga teksta, autorica zagovara da odnos između izvorne i ciljne kulture ima oblik dijaloga (Oittinen 2000: 84). Maria Nikolajeva (2010: 407-408) u tome smislu pojašnjava da je temeljni cilj prijevoda kao dijaloga ciljnim čitateljima pružiti slično iskustvo kakvo čitateljima u izvornoj kulturi pruža izvorni tekst. Takvo stajalište ne samo da dopušta nego i potiče slobodniji pristup prevođenju književnih djela namijenjenih djeci i mladima te prilagodbu i zamjenu stranih elemenata izvorne kulture poznatim elementima ciljne kulture.

Takav asimetrični odnos stoga igra izuzetno važnu ulogu u prevođenju dječje književnosti koje O'Sullivan (2013: 453) naziva činom uspostavljanja ravnoteže između prilagodbe stranih elemenata razini razumijevanja kojom vladaju dječji čitatelji, i onomu što se za njih smatra prikladnim, te očuvanja različitosti uz pomoć kojih bi prijevod teksta koji obiluje stranim elementima mogao obogatiti ciljnu kulturu. S druge strane, izostavljanja u prijevodima odraz su ustaljenih ideoloških vrijednosti i stavova o odgoju i obrazovanju djece, kao što je, primjerice, neprikladno ponašanje koje se izmjenjuje ili u potpunosti briše u ciljnome tekstu (isto).

Lawrence Venuti tu je binarnu podjelu još 1995. konkretizirao u knjizi *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, nazvavši adaptaciju makrostrategijom *podomaćivanja* (engl. *domestication*), odnosno pristupom strogo vezanim uz čimbenike kao što su vrijeme, društvo, norme i moć, te obrazloživši podomaćivanju suprotnu makrostrategiju *defamilijarizaciju* (engl. *foreignisation*) kao pristup kojim se izvorni elementi stranoga teksta zadržavaju u prijevodu (usp. Oittinen 2000: 73-74). Međutim, nalazi recentnih opsežnijih radova u znanosti o prevođenju (Veselica Majhut 2012, 2020, Badić 2017) naznačuju da Venutijeva podjela ne pruža adekvatnu sliku o naravi prijevoda te da se, osim tih dviju makrostrategija, mogu uočiti još dvije: neutralizacija, odnosno brisanje kulturne ili kakve druge

specifičnosti, i edukacija, odnosno određeni stupanj uključenosti prevoditelja (ili drugih aktera) u obliku dodavanja informacija o izvornoj kulturi važnih za potpunije razumijevanje prijevoda.

Pozivajući se na prethodne spoznaje (usp. Shavit, Klingberg, Oittinen, O'Sullivan), Mieke Desmet (2007: 81-84) predlaže niz mikrostrategija kojima se prevoditelji služe prevodeći književna djela za djecu i mlade i svakoj skupini pridružuje odgojno-obrazovne ciljeve koji se njima promiču, a to su:

a) *izostavljanje i brisanje*

Izostavljati i brisati mogu se pojedinačne riječi i cjelovita poglavlja, pa ako se ova mikrostrategija primjenjuje u velikoj mjeri, tekst u ciljnu kulturu ulazi uvelike skraćen i često nepotpun (isto, 81). Može se povezati s dvama odgojno-obrazovnim ciljevima. Prvi je ideološki cilj povezan s ispravnim vrijednostima koje se djeci žele usaditi (npr. primjerenost pojedinih elemenata u ciljnoj kulturi), a drugi je cilj postizanje razumljivijega i manje zahtjevnoga teksta za dječjega čitatelja (isto, 81-82).

b) *pročišćavanje*

Izvorni tekst pročišćava se od svega što se smatra neprimjerenim ili neprikladnim za ciljnoga čitatelja kako bi se prevedeni tekst uskladio s vrijednostima uvriježenima u ciljnoj kulturi. Pročišćavanje se jasno uočava u ideološki uvjetovanim promjenama u tekstu, npr. političke, religijske ili moralne prirode, a mogu se odnositi na temu, karakterizaciju, jezik itd. Često se odnose i na tabu-teme povezane sa spolnošću, tjelesnim funkcijama, neprimjerenim dječjim ponašanjem, nepoštovanjem odrasloga (roditeljskog) autoriteta, prikazom „grešnih“ roditelja ili uporabom „ispravnoga“ jezika (isto, 82).

c) *zamjena*

Mikrostrategija zamjene podrazumijeva zamjenjivanje elementa izvorne kulture elementom ciljne kulture koji za ciljnoga čitatelja može imati ili slično značenje ili konotaciju kakvu element izvorne kulture ima za izvornoga čitatelja (isto, 83). Zamjenom se u prijevodu gubi kulturna specifičnost. Ovu mikrostrategiju može se povezati s odgojno-obrazovnim ciljem koji nalaže da se djeci omogući lako razumljiv tekst pod pretpostavkom da su ograničena kapaciteta shvaćanja stranih elemenata (Klingberg 1986: 14-17, usp. Desmet 2007: 83). Razlozi primjene mikrostrategije zamjene također mogu biti i ideološki motivirani.

d) *eksplikacija*

Eksplikacija se odnosi na tumačenje „zahtjevnih“ elemenata kulture objašnjavanjem njihova značenja, npr. u obliku dodanih informacija koje nisu dostupne u izvorniku. Prevoditelji se za

tu strategiju odlučuju pod pretpostavkom da djeca posjeduju ograničena znanja o svijetu koja se time nastoje proširiti, a moguće ju je povezati i s odgojno-obrazovnim ciljem upoznavanja djece s elementima strane kulture ne bi li im se točno prenijele željene „ispravne“ vrijednosti (isto).

e) *pojednostavljivanje*

Mikrostrategija pojednostavljivanja može se primijeniti na nekoliko makro- i mikro-razina u tekstu: strukturnoj, sintaktičkoj, semantičkoj i naratološkoj, koje se uvelike međusobno nadovezuju. Cilj je mikrostrategije pojednostavljivanja olakšati razumljivost teksta na svim njegovim razinama (isto, 84).

Uz već spomenute mikrostrategije, Nikolajeva (2010: 409) još navodi i *harmonizaciju*, tj. promjene koje se uvode u tekst, a povezane su s dječjim ili odraslim ponašanjem s ciljem njihova usklađivanja s očekivanjima u ciljnoj kulturi, i *ukrašavanje*, koje obuhvaća bilo kakvo uljepšavanje na jezičnoj ili sadržajnoj razini (usp. Nida i de Waard 1986: 40-41). Govoreći o modernizaciji, Nikolajeva (2010: 409), pored Klingbergove definicije jezičnoga osvježavanja, dodaje i da se ona može odnositi i na izmjene ili brisanja uvredljivoga sadržaja poput rasističkih ili seksističkih konotacija, dok sve izmjene i brisanja povezana s ideološkim motivima, slično kao i Desmet, naziva *pročišćavanjem*. Jedan od najpoznatijih primjera pročišćavanja u književnosti za djecu i mlade zacijelo je Defoeov *Robinson Crusoe*, djelo koje izvorno nije bilo pisano za djecu i u kojemu su se najčešće izostavljali odlomci o samorefleksiji ili religiji (isto), o čemu u hrvatskome kontekstu piše i Veselica Majhut (2019).

Nalazi istraživanja koje su proveli Badić i Ljubas (2020) pokazuju da je varijabilnost mikrostrategija prevođenja segmenata koji sadrže tabu-teme u dvama izdanjima hrvatskoga prijevoda švedskoga dječjeg klasika *Pipi Duge Čarape* velika i prvi put naznačuju da se one mogu kombinirati. Badić i Ljubas (2020) dopunjuju klasifikaciju strategija prema Desmet (2007) dvama podtipovima zamjene koje uvodi Zahra Davoodi (2009). Davoodi razlikuje zamjenu jedne tabu-teme drugom i zamjenu eufemizmom. Prilagodivši taksonomiju strategija prikupljenim podacima, autori uočavaju sljedeće mikrostrategije:

- izostavljanje
- zamjenu (neutralnijim izrazom, hiperonimom, drugom tabu-temom, eufemizmom, snažnijim izrazom)
- umetanje (koje se od eksplikacije razlikuje u tome što je riječ o informacijama koje nisu ni implicitno ni eksplicitno sadržane u izvorniku)

- eksplikaciju
- zadržavanje

te kombinacije mikrostrategija:

- zadržavanje uz umetanje odgojno-obrazovnih opaski i
- zamjenu hiperonimom uz eksplikaciju (2020).

Te mikrostrategije načelno je moguće dovesti u suodnos s pripadajućim im makrostrategijama, pri čemu autori u radu izostavljaju, zamjenu neutralnijim izrazom, zamjenu hiperonimom, zamjenu drugom tabu-temom⁸ i zamjenu eufemizmom vežu uz makrostrategiju neutralizacije, a zamjenu snažnijim izrazom⁹, umetanje, eksplikaciju i zadržavanje uz umetanje odgojno-obrazovnih opaski povezuju s makrostrategijom edukacije (isto, usp. Veselica Majhut 2012, 2020, Pavlović 2015, Badić 2017), dok mikrostrategiju zamjene hiperonimom uz eksplikaciju smještaju na razmeđu tih dviju makrostrategija. Naposljetku, zaključuju da mikrostrategija zadržavanja upućuje na to da se pojedina tema ne smatra tabu-temom ili se njezini elementi unatoč osjetljivosti vjerno prenose (Badić i Ljubas 2020).

Granice mikrostrategija nisu posve jasne, one se često preklapaju, a katkad i kombiniraju, no svaku od njih moguće je povezati s odgojno-obrazovnim ciljevima i smjestiti uz neku od četiriju makrostrategija, što ovisi o tome teže li one na mikrorazini izvornoj (ili eventualno ciljnoj kulturi), odnosno kakva im je namjena: neutralizirati osjetljive sadržaje ili informirati (i upozoriti) dječjega čitatelja o nekom elementu izvorne kulture ili izvorne tabu-teme koji mu nije poznat.

2.4. Istraživanja o praksama prevođenja dječje književnosti s obzirom na društveno-politički kontekst

Istražujući utjecaj komunizma na prijevode u Istočnoj Europi, a osobito u Rumunjskoj, Ioana Popa (2013: 25) zaključuje da su komunistički i socijalistički društveni poretci mehanizmima državne kontrole, nacionalizacije, ideoloških ograničenja i cenzure stubokom preobrazili postavke i ulogu kulturne, a time i književne produkcije. S jedne su se strane favorizirala

⁸ Ovisno o tome je li tabu-tema zamijenjena drugom, uvjetno rečeno, slabijom ili u ciljnoj kulturi poznatijom tabu-temom, ta se mikrostrategija može dovesti u suodnos i s neutralizacijom i s orijentiranošću na ciljnu kulturu.

⁹ Zamjena tabu-teme snažnijim izrazom može značiti i da se pojedina tema ustvari (više) ne smatra tabu-temom.

određena djela s obzirom na političke razloge takve selekcije, a s druge sprječavalo pojavljivanje drugih djela raznim načinima kontrole (isto).

Donedavno je istraživanja o utjecaju društveno-političkoga konteksta na prijevodnu književnost u komunističkim i socijalističkim zemljama bilo razmjerno malo, a u ovome poglavlju predstaviti će se ključni radovi koji su tematski i metodološki važni za ovo istraživanje. U tome pogledu valja naglasiti i da se u njima, pored usporednoga proučavanja izvornih i ciljnih tekstova, analiziraju i institucionalni aspekti cenzure, tj. veoma zamršeni i isprepleteni odnosi između državnih (i partijskih) ustanova i drugih aktera u prijevodnome procesu poput urednika i prevoditelja, čime se slika o prijevodima dječje književnosti objavljenima u komunističkim i socijalističkim društvenim uređenjima znatno proširuje i upotpunjuje.

2.4.1. Istočna Njemačka

U monografiji *Translation under State Control: Books for Young People in the German Democratic Republic* Gaby Thomson-Wohlgemuth promatra položaj i ulogu prijevodne dječje književnosti u Njemačkoj Demokratskoj Republici. Polazi od pretpostavke da se, za razliku od zapadnih društava, u mnogim društvima Istočnoga bloka „iznimno visoka vrijednost“ pridavala dječjoj književnosti koja je u pojedinim slučajevima postavljala određene društvene trendove te da su se sustavi književnosti za odrasle i za djecu u istočnonjemačkome društvu razvijali na istovjetan način (2009: 1). U socijalističkim zemljama općenito, nastavlja Thomson-Wohlgemuth, osobita se važnost nije pridavala samo onomu što djeca čitaju nego se i nacionalna dječja književnost nastojala podići na jednaku razinu kao i književnost pisana za odrasle (isto). U tim je zemljama književnost bila dio sustava koji nije obuhvaćao samo pisce, izdavače i čitatelje nego i Partiju, njezinu ideologiju i državni aparat, a knjige su preuzele ulogu odgojno-obrazovnoga alata za stvaranje novoga društva, neovisno o tome jesu li bile namijenjene odraslima, mladima ili djeci (2009: 3). Cilj dječje književnosti bio je, između ostaloga, i „novim naraštajima prenositi ideološki 'ispravne' istine“ (isto). Vidljivo je to i u prijevodnoj književnosti kojoj se pristupalo s velikom pozornošću i koju se podvrgavalo načelu ideološke prihvatljivosti kako je to nalagao sustav, napose kada je riječ o književnim djelima nastalima u zapadnim anglofonim društvima (Thomson-Wohlgemuth 2009: 5). Kako navodi autorica, „svaka ideja različita od prihvaćenih socijalističkih vrijednosti stvarala je kulturni jaz između dvaju sustava koji je trebalo premostiti“ (isto). Razloge i načine premošćivanja

kulturnoga jaza Thomson-Wohlgemuth u knjizi objašnjava u dva dijela: u prvome pažnju posvećuje teorijskomu okviru potrebnome za razumijevanje organizacije i ideologije sustava Njemačke Demokratske Republike, dajući kraći pregled domaće književne produkcije, a u drugome analizi epiteksta (točnije podacima iz dosjea) i periteksta u prijevodima anglofone dječje književnosti. U ovome potpoglavlju naglašava se potonji dio u kojemu se obrazlaže utjecaj ideologije na prijevodnu književnost.

Istražujući istočnonjemačku viziju idealnoga socijalističkog svijeta, Thomson-Wohlgemuth na temelju podataka iz arhivskih dosjea o praksama prevođenja anglofone dječje književnosti utvrđuje sljedeća načela socijalističkoga realizma: privrženost Partiji, realizam, humanizam, optimizam, tipičnost odnosno autentičnost te dostupnost i razumljivost (2009: 125). Izdvaja i niz poželjnih i nepoželjnih vrijednosti odnosno tema. Pozitivne su tada bile teme kao što su suvremenost (povezanost sa sadašnjim životom), radni etos i spremnost na učenje, duh zajedništva i solidarnost, aktivno sudjelovanje, preuzimanje inicijative i samouvjerenost, odanost Partiji, SSSR-u i socijalizmu, mir, pozitivni junaci u prijevodnoj književnosti, odgojno-obrazovna korisnost te društvena kritika. Suprotstavljene su im bile negativne teme kao što su kapitalizam, imperijalizam, profiterstvo, buržujске vrijednosti, društvena različitost i klasni sustav, fašizam, semitizam i cionizam, religija, fatalizam, praznovjerje, nasilje, kaznena djela, seks, huliganstvo i prijestupništvo, eskapistički porivi, droga, otuđenje, fantastika, rasizam, izrabljivanje, kolonijalizam (tj. bilo kakva vrsta represije), sentimentalni, romantični elementi te elementi kiča, apolitičnost, antipolitičko i nepristrano mišljenje, ravnodušnost, rezigniranost, oklijevanje i pasivnost, individualizam te formalistički elementi i larpurlartizam (2009: 125-126).

Iako se navedene negativne vrijednosti nisu uklapale u parametre socijalističkoga realizma, koristile su se kako bi se na negativan način opisivala društvena uređenja nesocijalističkih sustava i njima isticalo da tako ne treba misliti ili ponašati se (isto). Stoga je jasno koje su teme književnih djela bile naročito poželjne, a to se posebno odrazilo i na odabir anglofonih dječjih književnih djela za prevođenje: „Kada je riječ o odabiru knjiga za prevođenje, ovi su motivi i paradigme socijalističkoga realizma bili temeljni kriteriji za procjenu je li neka knjiga dopustiva i društveno prihvatljiva“ (Thomson-Wohlgemuth 2009: 126).

Dotaknimo se i konkretnih djela koja (ni)su prolazila postupak cenzure i izdvojimo dva primjera: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* Hughu Loftingu i *Vještice* Roalda Dahla.

Prema podacima iz dosjea, *Pripovijest o doktoru Dolittleu* jedina je knjiga za djecu i mlade kojoj cenzori isprva nisu dali zeleno svjetlo za objavljivanje (1966.). Objavljena je tri godine poslije, a cenzori su je mahom kritizirali iz nekoliko perspektiva, navodeći kao nedostatke, primjerice, manjak optimizma jer je većina ljudi koje doktor Dolittle susreće neprijateljski nastrojena, kolonijalizam u prikazu afričkoga kraljevstva, odnos prema rasizmu i uporabu pogrdnih riječi kao što je „nigger“ i apsurdnost fantastičnih elemenata jer knjiga nije u domeni bajke kojom bi se moglo objasniti zašto bi ljudi mogli razgovarati sa životinjama itd. (Thomson-Wohlgemuth 2009: 158-159). S druge su se strane isticale pozitivne vrijednosti poput humanizma u činjenici da je doktor Dolittle kuću i vrt pretvorio u svojevrsan azil za životinje te prihvatljiva odnosa prema novcu, inače simbolu kapitalizma, što je bio tek jedan od razloga za konačno puštanje prijevoda knjige u optjecaj (Thomson-Wohlgemuth 2009: 162).

Dahlova djela za djecu nisu objavljivana sve do 1988., kada je objavljeno prvo izdanje *Vještica*. Stoga se može zaključiti da je došlo do promjene u dotad negativnome stavu prema laganim i zabavnim štivima za djecu i u isključivome apostrofiranju didaktične književnosti (Thomson-Wohlgemuth 2009: 172). Pa ipak, knjiga je naišla na kritiku cenzora, u prvome redu zbog tzv. programa istrebljivanja vještica i naredbe vrhovne vještice da se sva djeca uklone s ovoga svijeta (Thomson-Wohlgemuth 2009: 174). Dok su neki cenzori u tome vidjeli manjak humanosti i podsjećanje na fašističke prakse, drugi su naglašavali britanski crni humor, mogućnost nošenja dječjih čitatelja sa strahom i apsurdnim situacijama koje izazivaju smijeh te vrlo dubok, topao odnos pun ljubavi između sedmogodišnjaka i njegove bake, pa su izdavači na koncu odbili većinu primjedbi cenzora. Ipak, valja imati na umu da je riječ o samome kraju komunističke ere u Istočnoj Njemačkoj jer je samo godinu poslije došlo do pada Berlinskoga zida i potpunoga otvaranja prema Zapadu.

2.4.2. Sovjetski Savez

Sovjetska dječja književnost bila je kontrolirana jer je sva djela, kako domaće tako i inozemne produkcije u prijevodu, izdavalo Državno izdavačko poduzeće za dječju književnost koje je 1933. osnovao Maksim Gorki (Inggs 2015: 4). Cilj je te državne ustanove bio u djecu usaditi interes za borbu za radničku klasu (Starza 1984: 187). Do 1970-ih su se, međutim, pojavile i druge, premda ne jednako utjecajne, ustanove i organizacije koje su na sovjetsko tržište plasirale prijevode dječje književnosti. No sve su one za objavljivanje odabirale djela dječje književnosti koja su se podudarala s ciljem da se mladi čitatelji odgajaju u skladu s postulatom

revolucionarne komunističke ideologije (O'Dell 1978: 53). Pritom je od novčane dobiti bilo važnije da su djela usklađena s estetskim, odgojno-obrazovnim, moralnim i političkim postavkama sustava (Motyashov 1976: 99).

Judith Inggs u radu *Censorship and translated children's literature in the Soviet Union: The example of the Wizards Oz and Goodwin* (2011) istražuje odnos ideologije i prijevodne književnosti u SSSR-u na primjeru dječjega klasika Lymana Franka Bauma *Čarobnjak iz Oza* i cenzurirane ruske obrade Aleksandra Volkova pod naslovom *Volshebnik Izumrudnogo Goroda* („Čarobnjak iz Smaragdnooga Grada“). Prvi Volkovljev prijevod *Čarobnjaka iz Oza*, koji je nastao tijekom Staljinove vlasti (1939), cenzori su odbili iz nepoznatih razloga, a Volkov je to djelo uobličio u rusku inačicu koja je postigla golemu popularnost. Služeći se konceptima polja, habitusa i simboličkoga kapitala (v. Bourdieu 1998: viii), Inggs (2011) objašnjava da se cenzura u Sovjetskome Savezu, uz nepisana pravila, temeljila i na pisanim pravilima koja je, između ostalog, nalagala i politika Komunističke partije Sovjetskoga Saveza. Osim umjetničke, književni su tekstovi imali i političku funkciju. Volkovljeve su adaptacije općenito stekle iznimnu popularnost u Sovjetskome Savezu, ali i šire, s obzirom na to da su, kako navodi Inggs (2011: 4), prevedene na trinaest jezika, među njima i na hrvatski, a svoj su put našle i u engleski jezik. Novi, potpuni prijevod romana u Rusiji se pojavio tek nakon raspada Sovjetskoga Saveza i, budući da je Volkovljeva adaptacija ostavila neizbrisiv trag na naraštajima djece i mladih, mnogi su ga smatrali tek blijedom i inferiornijom inačicom omiljenoga klasika (Nikolajeva 1995: 106). Premda razlozi prvotnoga odbijanja Volkovljeva prijevoda nisu poznati, promjene koje je uveo u adaptaciju *Čarobnjaka iz Smaragdnooga Grada* pokazuju da se u Sovjetskome Savezu u prijevodima velika pozornost posvećivala vrijednostima koje su se promicale u domaćoj književnosti pisanoj za djecu i mlade, npr. drugarstvu, marljivosti ili odanosti društvu umjesto individualnog dobitka (Inggs 2011: 12). Slično tomu, u skladu sa sovjetskim uvjerenjem da nesreću uzrokuje vanjski neprijatelj, tornado nije prirodna pojava, već „maslo“ zle vještice Gingeme koja zamjenjuje Zlu Vješticu od Istoka i želi uništiti čovječanstvo.

Collodijeva *Pinokija* u Sovjetskome je Savezu adaptirao Aleksej Tolstoj, nazvavši djelo *Zlatni ključić ili avanture Buratina* (1936) i u njegovoj se adaptaciji talijanski dječji klasik prilagođava postavkama socijalnoga realizma. Natalia Kaloh Vid (2013: 98) navodi da su u radnju uvedeni motivi klasne borbe, karakterizacija glavnog lika – lutka Buratina – kao „idealnoga“ sovjetskog junaka te realizam kao opreka fantastičnim elementima (usp. Inggs 2015: 5). Herman Ermolaev (1997: 57) navodi kako je 1938. i 1939. šesnaest i pol tisuća dječjih

naslova uklonjeno iz knjižnica i knjižara, među njima i ruski prijevod *Maloga lorda Fauntleroya* (Frances Hodgson Burnett), koji se zbog buržujskih vrijednosti koje se u romanu promiču, nije smatrao primjerenim za djecu u sovjetskome režimu. Raspadom Saveza 1991. roman se opet pojavio na tržištu kao pretisak anonimnoga prijevoda iz 1918. godine (Inggs 2015: 6).

Robinson Crusoe nije doživio takvu sudbinu: djelo se u Sovjetskome Savezu već bilo uvriježilo kao klasik, pa se nije našlo među brojnim zabranjenim naslovima, no ruski je dječji pjesnik Kornej Čukovski, slijedeći sovjetska načela „pozitivnog junaka“, uklanjao kršćanske motive, junakova filozofska razmatranja i njegova oca opisivao kao gruboga i okrutnoga čovjeka koji nimalo ne mari za sina, pa se ni ne moli za Robinsonovu dobrobit, što je, dakako, sasvim suprotno od izvornoga teksta (Inggs 2015: 8-9, usp. Klimovich 2016).

Nikolajeva (1995: 109) u sličnom tonu tvrdi da je tijekom sedamdeset godina komunizma u Sovjetskome Savezu bilo zabranjeno posjedovati, čitati ili distribuirati djela religijske književnosti. Kao primjer pročišćavanja religijskih elemenata u prijevodu navodi rusku inačicu romana *Čudesno putovanje Nilsa Holgerssona* švedske nobelovke Selme Lagerlöf, na čijemu početku roditelji, umjesto u crkvu, odlaze na tržnicu. Danas su djela kršćanske dječje književnosti među najprevođenijima u Rusiji (isto). Tako su npr. Lewisove knjige iz serijala o fantastičnome svijetu Narniji prevedene na ruski i izričito označene kao kršćanska dječja književnost. O njezinoj promidžbi, u cilju vraćanja tradicionalnim vrijednostima, svjedoči i konkurencija koja vlada među suvremenim ruskim piscima dječje književnosti u čijem je, uvjetno rečeno, „nerazumnom“ središtu zanimanja upravo vjera (isto). U tome pogledu iznenađuje da se Robinson Crusoe, koji nakon raspada SSSR-a nije ponovno preveden, i dalje čita cenzuriran, što znači da je Čukovskijev prijevod, s obzirom na uvriježenost romana kao kanonskoga djela dječje književnosti, možda i dalje primjeren suvremenomu ruskom čitatelju (Inggs 2015: 9).

2.4.3. Poljska

Robert Looby u knjizi *Censorship, Translation and English Language Fiction in People's Poland* proučava cenzuru u prijevodima anglofone književnosti u Narodnoj Republici Poljskoj između 1944. i 1989. godine. Kako bi rasvijetlio ulogu i značaj cenzure u komunističkoj Poljskoj, autor proučava različite književne žanrove, od takozvanoga progresivnog romana i klasika pa sve do knjiga namijenjenih djeci i mladima. Istraživanje se manjim dijelom temelji

na usporednome proučavanju prijevoda i izvornika i iscrpnoj analizi popratnoga parateksta, dok glavninu istraživačkoga materijala čine izvadci iz arhiva u Varšavi u kojima su sadržani dosjei o radu cenzora. Budući da je Looby u svome sveobuhvatnom radu poseban značaj pridao djeci kao metama indoktrinacije, ovo je potpoglavlje usredotočeno isključivo na cenzuru u prijevodima anglofone dječje književnosti.

Looby (2015: 7) na samome početku napominje da su u Narodnoj Republici Poljskoj cenzori bili tek jedan kotačić u vrlo složenome sustavu državne kontrole nad odabirom, prevođenjem, uređivanjem, distribucijom, cenzurom i recepcijom književnih djela, koji je osnovnoškolskim ustanovama izravno nametao Centralni komitet Komunističke partije, s ciljem da djecu odgajaju kao podobne socijalističke građane. Premda je zadatak režima bio stvoriti progresivne osobe koje će kategorički odbijati sve iracionalno utemeljene rasističke i imperijalističke predrasude, cenzura takvih elemenata u poljskim je prijevodima anglofone književnosti prisutna još od kraja 19. stoljeća. Tako je, primjerice, još 1898. objavljen prijevod Twainova romana o Huckleberryju Finnu u kojemu se pretežito izbjegava uporaba riječi „czarnuch“, pejorativne istovrijednice engleske pogrđnice „nigger“, i prednost se daje neutralnijemu rješenju „murzyn“, koji doslovno znači „crna osoba“, odnosno „crnac“ (Looby 2015: 135). Takve su se tendencije izostavljanja ili drugačije neutralizacije rasističkih konotacija donekle nastavile i nakon Drugoga svjetskog rata, premda nauštrb potpunoga razumijevanja romana u kontekstu u kojemu je nastao. U prijevodu iz 1966., primjerice, prevoditelju/cenzoru nije se svidjela zamisao da i Huck, koji je bio prijateljski nastrojen prema crncu Jimu, također upotrebljava poljsku istovrijednicu za pejorativ „nigger“, što pak upućuje na to da je „poslijeratnomu poljskom čitatelju uskraćena važna dimenzija priče“, odnosno razumijevanje rasnih stereotipa koji su u 19. stoljeću obilježili američki Jug (Looby 2015: 148).

Tijekom staljinizma u Poljskoj (1948. – 1956.) u dječjoj su se književnosti promicale ideje socijalističkog realizma, dok je fantastika bili dopuštena isključivo u bajkama jer su se takvi elementi smatrali nepovoljnima za razvoj djece (Looby 2015: 158). Jedno su se kraće vrijeme čak cenzurirale i bajke braće Grimm te Andersenove priče i bajke, između ostaloga i zbog „slavljenja nezarađenoga bogatstva“, motiva koji se nije uklapao u socijalističke ideale. S obzirom na to da anglofona književnost nije progovarala o revolucionarnim junacima poput Feliksa Dzierżyńskog, razumljivo je i da se u tome razdoblju smanjio i broj prijevoda. Usto je, zbog sve težega ispunjavanja socijalističkih zahtjeva, pao i udio domaće književne produkcije, pa se nastali jaz popunjavao prijevodima sovjetskih djela u kojima je česta tema bila dječja

svakodnevnica i njihovo okruženje kod kuće i u školi (Looby 2015: 159). U pitanje su se također dovodili elementi rasne, spolne, klasne i vjerske netrpeljivosti u knjigama za djecu i mlade. Tako su, primjerice, na udaru kritike zbog seksizma bili i serijal knjiga *Pet prijatelja* Enid Blyton koji su svoje prijevode doživjeli tek nakon raspada komunističkoga režima te djela Florence Kate Upton zbog rasnih stereotipa u pričama o krpenome lutku Golliwogu. Nadalje, vjerski su elementi izostavljeni iz prijevoda djela *Ruža i prsten* Williama Thackeraya, a klasna netrpeljivost iz prijevoda *Alise u Zemlji Čudesas* Lewisa Carrolla, objavljenoga ranih 1950-ih (Looby 2015: 161-164).

Od kraja 1960-ih i tijekom 1970-ih, poljsko društvo doživljava svojevrsno otvaranje tabu-temama kao što su nasilje, smrt, rasizam i klasna netrpeljivost u prijevodima anglofone književnosti. U Baumovu se *Čarobnjaku iz Oza* element nasilne smrti prenosi u poljski prijevod te izaziva sličan osjećaj nelagode u opisu Zle Vještice od Istoka na koju tornado baca Dorothyinu kuću i ubija je na licu mjesta (Looby 2015: 166). Prethodno djelomično ili potpuno uklanjani elementi rasizma u Loftingovoj *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* sve se rjeđe ublažavaju, dok se u Kiplingovim *Knjigama o džungli* uglavnom zadržavaju imperijalističke i kolonijalističke ideje. S druge se strane elementi klasnih razlika vjerno prenose u, primjerice, knjigama Edith Nesbit, koja naglašava nezahvalni položaj radničke klase u Engleskoj, ali se pritom neutralizira njihov govor, pa govore standardnom varijantom poljskog.

Kako Looby (2015: 171) zaključuje, općenito je gledano vrlo značajna odluka prevoditelja da ne reproduciraju dijalekte nižih klasa, navodeći primjere iz prijevoda *Male princeze* Frances Hodgson Burnett, gdje se siromašni prikazuju kao objekti u milosti bogatih. Na odabir standardne jezične varijante, tvrdi Looby, mogao je utjecati niz raznih čimbenika, od kojih autor izdvaja njih nekoliko, među ostalim i snažan pritisak koji se vršio na prevoditelje i pisce dječje književnosti da pišu dobrim i korektnim poljskim te da ne izražavaju superiornost nad radničkom klasom (2015: 174-175). Navodi prevoditeljice Irene Tuwim takav stav djelomično i potvrđuju. Tuwim je još 1952. ustvrdila da jezik kojim je napisana dječja književnost mora biti jasan i besprijekoran. Ako je izvornik jezično loš, prevoditelj to ne može iskoristiti kao opravdanje i djelo prevesti na „loš“ poljski (Tuwim 2007: 185, cit. u: Looby 2015: 188). U određenim su slučajevima, dakle, prevoditelji internalizirali društveno nametnute norme i vjerojatno nesvjesno pristupali prevođenju djela, primjenjujući autocenzuru.

2.4.4. Slovenija

Nike K. Pokorn (2012) proučava utjecaj socijalističkih načela na prevoditeljsku praksu, polazeći od pretpostavke da se prijevodi nastali u doba socijalizma u različitim kulturnim i jezičnim okruženjima pročišćavaju od istih ili sličnih tzv. nepodobnih elemenata.

Autorica istražuje koji su to elementi, služeći se primjerima iz prijevoda djela svjetske dječje književnosti objavljenih u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Istraživanje se temelji na opsežnome proučavanju arhiva Komunističke partije Slovenije, intervjuima s prevoditeljima i urednicima te usporedbi različitih prijevoda kanonskih djela dječje književnosti. Temeljni korpus obuhvaća kanonska djela koja su ponovno prevedena na slovenski između 1945. i 1955., a to su: *Čiča Tomina koliba* (Harriet B. Stowe), Andersenove bajke, *Robinson Crusoe* (D. Defoe), bajke braće Grimm, *Gulliverova putovanja* (J. Swift), *Druga knjiga o džungli* (R. Kipling), *Otok s blagom* (R. L. Stevenson), *Pustolovine Toma Sawyera* (M. Twain), *Michael Strogoff* (J. Verne), *Pinokio* (C. Collodi), *Winnetou* (C. May), *Tonček i Točkica* (E. Kästner), *Bambi* (F. Salten) te *Heidi* (J. Spyri).

U pet od četrnaest djela nisu pronađene intervencije u ciljni tekst (*Pinokio*, *Pustolovine Toma Sawyera*, *Tonček i točkica*, *Druga knjiga o džungli* i *Gulliverova putovanja*). Razloge za ponovne prijevode ovih djela stoga je trebalo potražiti ili u neprihvatljivosti osobnih političkih stavova njihovih prevoditelja ili u stilskim karakteristikama samih prijevoda. Preostalih je devet djela, u kojima su uočene intervencije, uspoređeno s drugim prijevodima iz kasnijih razdoblja socijalističke Slovenije: a) sa slovenskim prijevodima nastalima između 1955. i 1991., b) sa slovenskim prijevodima nastalima između 1992. i 2010. te c) s prijevodima tih djela na hrvatski, srpski, bosanski i makedonski u dvama razdobljima: između 1945. i 1991. te između 1991. i 2010. Autorica je analizirala ukupno 217 različitih prijevoda, od kojih je 71 nastao u predsocijalističkome vremenu (prije 1945.), 96 u doba socijalizma (1945. – 1991.), a 50 nakon raspada Jugoslavije (poslije 1991.).

Pokorn (2012: 139-140) u rezultatima obrazlaže da je element kritičkoga sagledavanja progresivnoga, revolucionarnoga ponašanja, premda prisutan u izvorniku, izbrisan iz svih analiziranih prijevoda *Winnetoua* koji ukupno čine 11 % svih prijevoda u korpusu prijevoda nastalih tijekom socijalizma. S druge strane, u svim su izvornim djelima koja su sačinjavala korpus pronađeni religijski elementi, tj. elementi povezani s Katoličkom Crkvom, spomenom Boga i različitih svetkovina ili slavlja. Analiza je pokazala da je do ideološke manipulacije u obliku skraćivanja, ublažavanja ili potpunog uklanjanja tih elemenata došlo u otprilike 80 %

prijevod, a ta je brojka posebno visoka u usporedbi s, primjerice, udjelom cenzure elemenata okrutnosti i osvetoljubivosti koji iznosi 50 %. Usuprot tomu, valja napomenuti kako većinu necenzuriranih prijevoda čine i pojedini prijevodi djela Roberta Louisa Stevensona, Julesa Vernea i Daniela Defoea, koja izvorno nisu bila primarno namijenjena djeci ili mladima. Zamjetna razlika u pristupu prevođenju pokazuje da na produkciju prijevoda istoga teksta utječu različite prijevodne norme, što pretežito ovisi o ciljnome čitateljstvu, odnosno o tome je li prijevod namijenjen odrasloj ili dječjoj publici. Općenito gledano, može se zaključiti da su prevoditelji uvelike internalizirali dominantne društvene norme, tj. uskladili profesionalni prevoditeljski habitus s posebnim zahtjevima koje nameću književnost za djecu i mlade te ideologija vladajućeg političkog sustava. Autorica stoga naglašava kako prijevod, odnosno prijevodna strategija u takvome slučaju postaje glavni kriterij žanrovskog određenja nekoga djela, otkrivajući je li ono namijenjeno djeci i mladima ili odrasloj populaciji (Pokorn 2012: 140).

Pokorn (2012: 140-141) u konačnici napominje da intervencije u tekstu namijenjenome dječjoj publici diktiraju mehanizmi zaštite i kontrole u obliku institucionalne cenzure i prevoditeljske autocenzure te da ova dva vida cenzure postaju sve zastupljenija i očitija kako se smanjuje dob potencijalnih čitatelja. Dječjom se književnošću općenito, a tako i prijevodnom dječjom književnosti, u mnogim društvima pokušavalo utjecati na razvoj djece kao idealnih građana (v. Badić i Ljubas 2020). Sukladno tomu, tekstne manipulacije i ideološke intervencije u prijevodima dječje književnosti „ne samo da su bile prihvatljive nego i vrlo poželjne“ (Pokorn 2012: 141). No upravo su nekritičko čitanje takvih prijevoda i vrlo uočljivi ekonomski razlozi pridonijeli tomu da se cenzurirani prijevodi i dalje mogu pronaći u knjižarama i knjižnicama diljem republika bivše Jugoslavije, ostavljajući ideološki trag na mlađim naraštajima gotovo tri desetljeća nakon ukidanja socijalizma na ovim prostorima.

2.5. Ideološke postavke, slika djeteta i praksa prevođenja dječje književnosti u socijalističkoj Hrvatskoj

Uspostavom Druge Jugoslavije i socijalizma dogodile su se mnoge promjene na društvenome i političkome planu koje su se odrazile i na dječju književnost kroz sustavni ideološki nadzor i „cenzuru“ pisaca te tiskanje knjiga koje su isprva podlijegale strogoj cenzuri i kontroli (v. Pokorn 2012). Cenzura u Jugoslaviji nakon 1945., doduše, službeno nije postojala (Stipčević 1994, Hebrang-Grgić 2000). Neslužbeno ona ipak jest postojala, i to gotovo pedeset godina,

tvrdi Hebrang-Grgić u radu o zakonima o tisku u Hrvatskoj od 1945. do 1990-ih: „Sloboda tiska ograničavana je brojnim zakonima i zakonskim aktima koji su se često mijenjali ovisno o političkoj situaciji“ (2000: 117).

Prvih se poslijeratnih godina (1945. – 1948.) prvo donosi „Odluka o obveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije“¹⁰, u čijem se trećemu članku ističe da su tiskari bili dužni dostavljati obvezne primjerke prije njihove distribucije. U tome Hebrang-Grgić (2000: 119) vidi i mogućnost države da dobije „vremena za sprečavanja raspačavanja eventualnih nepodobnih i za državu štetnih knjiga“. Nakon što je primijećeno da se „u knjižarama i dalje prodaju publikacije izašle u vrijeme bivše NDH“, izdana je i „Naredba o zabrani ustaške i fašističke literature“¹¹, koja se tumači i kao pokušaj prekida s prošlošću i stvaranja uvjeta za gradnju nove države (isto).¹² Godine 1945. izlazi i prvi „Zakon o štampi“¹³ koji, između ostaloga, nalaže i da je tisak *slobodan* te da „[N]itko ne može biti spriječen u slobodnom izražavanju svojih misli putem štampe, osim u slučajevima koje ovaj Zakon predviđa.“ Kako navodi Hebrang-Grgić, taj je zakon bio prepun zabrana i kaznenih odredaba (isto). Izdavač ili urednik nije mogao biti baš svatko, i na tim i sličnim poslovima nisu se mogli zaposliti pojedinci koji su bili prominentni u NDH-u, na bilo koji način sudjelovali u promicanju fašističkih politika i publikacija, širili mržnju na nacionalnoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, bili nemoralnog ponašanja itd. Zabranjivale su se i publikacije koje potiču „na pobunu ili nasilno rušenje ustavnog poretka Demokratske Federativne Jugoslavije, koje sadrže uvrede protiv prijateljskih zemalja ili podupiru akcije vanjskog neprijatelja te pozivaju na neispunjavanje vojnih dužnosti“ (isto, 120). Autorica zaključuje da su se uvedenim zakonom i njegovim odredbama „pokušali predvidjeti svi mogući budući problemi, a država se pokušala maksimalno osigurati od loših posljedica slobode tiska“ (121).

U Jugoslaviji se načelno smatralo da djeca trebaju odrasti u idealne građane koji će postati budući stupovi društva (Hebrang-Grgić 2000: 121). Godine 1947. objavljuje se stoga i prvi „Zakon o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe“¹⁴. Njime se propisuje da se knjige za djecu i mlade mogu tiskati „samo uz prethodno odobrenje ministarstva

¹⁰ *Službeni list DFJ* 1, 4 (13. 2. 1945).

¹¹ *Narodne novine* 1(107), 3 (10. 8. 1945).

¹² Popisu zabranjenih knjiga i časopisa domaćih i stranih autora iz vremena NDH može se pristupiti u radu Denivera Vukelića „Censorship in Yugoslavia Between 1945 and 1952. Halfway between Stalin and West“ (2012). On se, međutim, ne odnosi na naš korpus.

¹³ *Službeni list FNRJ* 1, 2 (24. 8. 1945).

¹⁴ *Službeni list FNRJ* 3, 29 (8. 4. 1947.), 328.

prosvjete republike na čijem se području knjiga, spis ili sl. tiskaju“ (isto). Već se sljedeće godine tomu zakonu pridružuje i „Pravilnik o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe u NRH“¹⁵, kojim se svi izdavači obvezuju tadašnjemu Ministarstvu prosvjete „dostavljati svoje izdavačke planove dječjih i omladinskih knjiga“, radi usklađivanja svojega rada s odgojno-obrazovnim potrebama (Hebrang-Grgić 2000: 121-122). Kraj 1940-ih i početak 1950-ih, međutim, nakon sukoba s Informbiroom i SSSR-om 1948. godine, obilježava političko udaljavanje Jugoslavije od Staljinove doktrine, tako da polako „popuštaju okovi okvira ideološke čistoće“ te se društvo „okreće zapadnoj književnosti koja je do tada bila okarakterizirana kao trivijalna“ i odmiče od sovjetske književnosti koja je slovila kao „ideološki prihvatljiva, jamstvo ideološke čistoće“ (Aščić 2017: 30). Godine 1953. Staljin umire, započinje dug proces destaljinizacije i traženja novoga puta, a 1960-ih dolazi i do jačanja struje koja zagovara društveno samoupravljanje, odnosno decentralizaciju i veću neovisnost jugoslavenskih republika. Previranja nastaju „na unutrašnjem političkom planu“ i vezuju se „uz pojavu protivnika komunističke orijentacije u Jugoslaviji“ (Hebrang-Grgić 2000: 123) koja kulminiraju najprije turbulentnih 1970-ih Hrvatskim proljećem, a onda i 1980-ih kao posljedica sve jasnije želje za osamostaljenjem do kojega i dolazi 1991. godine (usp. Narančić Kovač 2019b).

Društveno-političke promjene u tome razdoblju vidljive su i u predodžbi djeteta koje država *ab ovo* (pre)odgaja u idealnoga građanina. Kako navode Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj (2016a: 43), kraj Drugoga svjetskog rata za Jugoslaviju znači i novi, socijalistički društveni poredak te početak izgradnje budućega revolucionarnog društva. U dječjoj književnosti to pretpostavlja odbacivanje tradicije i stvaranje nove književnosti koja ima aktivnu ulogu u izgradnji socijalističkoga društva (isto). Stoga se pojavljuju i nove paradigme koje supostoje. Najprije dijete-heroj, koje aktivno i ravnopravno sudjeluje u društvu s odraslima, kao njegov budući stup kojemu su usađene prave vrijednosti, a potom i dijete-stanovnik dječje republike, kada se ono iz aktivnoga sudionika društva, koji je junački spreman oduprijeti se neprijatelju te pod svaku cijenu brani vrijednosti bratstva i jedinstva, pretvara u „infantilno zaigrano biće u zaštićenom staklenom kavezu“, čije je djetinjstvo naoko apolitično, slobodno, bezbrižno i lišeno mržnje, premda i dalje ideološki obilježeno (Majhut i Lovrić Kralj 2016b: 19, 26). Ove su dvije paradigme međusobno oprečne. Prvu oblikuju rat i unutarnjopolitičke prilike: dijete je dio kolektiva i obavlja ideološke rituale, „identificira se s poviješću naroda proizašlog iz NOB-

¹⁵ *Narodne novine* 4(110), 62(4. 8. 1948.), 172.

e“, a drugu „uvjetuju vanjskopolitičke prilike, temelji se na internacionalizmu, humanizmu, pacifizmu, ali zapravo koristi djecu i 'dječje pismo' kao štit u hladnoratovskoj utrci za naoružanjem“ (2016b: 28). Nova paradigma posljedica je raskida s poetikom socijalističkoga realizma, pa „Jugoslavija potiče socijalistički esteticizam, slobodu u stvaranju, umjetnost koja neće biti proskribirana, ali će u toj slobodi ipak ostati okovana socijalističkom stvarnošću koju je bilo potrebno zadovoljiti i ideološkim predznakom koji se nije smio zanemariti“ (isto).

Ta se predodžba od 1950-ih ocrtava u dječjoj (usp. Narančić Kovač 2019b) i u prijevodnoj književnosti. Tada važnu ulogu igra podoban, ali vrstan urednik Mladosti Grigor Vitez koji 1957. pokreće i do 1966. vodi biblioteku Vjeverica. Upravo je Vitez bio jedan od zaslužnih za slobodniji pristup književnosti, za koji se snažno zalagao i Miroslav Krleža (v. Bilandžić 1999: 339-342), a koja je dotad „bila u svom najvećem dijelu tradicijski obojena, pedagoški i didaktički opterećena“ (Kukić Rukavina 2015: 224). Unatoč raskidu veza sa SSSR-om i pružanju otpora sovjetskim književnim modelima, zanimljivo je da se čitatelji s klasikom *Čarobnjak iz Oza* u hrvatskome prijevodu prvi put upoznaju posredno, preko već ideološki pročišćene ruske adaptacije Aleksandra Volkova koji 1963. izlazi u Vitezovoj Vjeverici. Pod uredničkom paskom Grigora Viteza izlaze i mnogi drugi dječji klasici koji su podlijegali ideološkoj cenzuri. O tome piše i Vesna Radošević (2016a: 98-99): „Ipak, poznato je da su mnoga izdanja u toj biblioteci izlazila s preinakama u skladu sa spomenutim ideološkim zahtjevima. Tako se danas lako mogu uočiti cenzorske intervencije u prijevodima iz stranih književnosti, na primjer u romanima *Heidi* (1957.), *Junaci Pavlove ulice* (1962.), pa i u *Bambiju* (1962.) gdje se spominjanje 'Njega' (Boga) zamjenjuje 'višim zakonima prirode'.“ U to se doba „umjetnost nije smjela suprotstavljati vladajućoj ideologiji, pa su pojedina djela dječje svjetske književnosti podvrgnuta cenzuri iz ideoloških razloga“ (Aščić 2017: 30).¹⁶ Ona se pretežno odnosila na čišćenje od religijskih sadržaja i izmjene u tekstu koji sadrži slične elemente (isto). Aščić za primjer navodi i jedno od Vjeveričinih izdanja *Heidi*, iz kojega se izostavljaju ili zamjenjuju kršćanski motivi i simboli, molitve i spomeni Boga, pa tako svećenik postaje učitelj, a Heidi utjehu, umjesto u Bogu, nalazi u Klarinoj baki¹⁷ (Aščić 2017: 31, usp. Pokorn 2012, Jozak 2016). S druge strane, tvrdi Aščić, dijelovi teksta sadržani u izdanju iz 1961. nedostaju u izdanju Kršćanske sadašnjosti iz 1983. (isto). Do oprečnih spoznaja dolazi Marija Andracka koja proučava hrvatske prijevode *Pinokija*. Naime, prijevod iz 1943. godine u kojemu se religijski

¹⁶ O hrvatskim prijevodima *Junaka Pavlove ulice* pišu Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj (2016c).

¹⁷ Jednak obrazac uočava se i u slovenskome prijevodu *Heidi* (Pokorn 2012: 96-99).

sadržaji pretežno zadržavaju, pa čak i pojačavaju, ostaje nepromijenjen i to u svim izdanjima Mladosti do njezina gašenja 1998. godine (2019: 60).¹⁸

Cenzuri su podlijevala i djela pod palicom Vitezove nasljednice Ane Kulušić koja je Vjevericu uređivala od 1967. do 1984. godine. Premda Dubravka Zima (2008: 28-30) navodi kako se iz Vjeveričina izdanja *Pipi Duge Čarape*¹⁹ Astrid Lindgren u prijevodu Mirka Rumca (1973) izostavljaju „osam poglavlja i poneki odlomak“, povezujući cenzuru s funkcijom dječje književnosti kao neautonomne zbog društvenoga uređenja u kojemu se razvija te predodžbe o djetetu kao čitatelju kojemu je potreban odrastao posrednik, Badić i Ljubas (2020) zaključuju da su razmjeri cenzure švedskoga dječjeg klasika znatno veći od pretpostavljenih. Usporedbom izvornoga švedskog teksta, koji je zapravo sadržan u tri švedske knjige o pustolovinama Pipi Duge Čarape, s prvim izdanjem hrvatskoga prijevoda objavljenog 1973. i njegovim revidiranim izdanjem iz 1996., uočavaju se značajne razlike u broju, rasporedu i nazivu poglavlja. Izbačenih je poglavlja u prvome izdanju zapravo devet, a u revidiranome nedostaje jedno, i pritom je riječ o dijelovima u kojima su prisutne sljedeće tabu-teme: neprimjereno ponašanje (nepoštovanje i propitkivanje autoriteta, nadnaravne osobine i obilježja netipična za prosječno dijete), smrt i nasilje te klasne nejednakosti (isto). Iz zadržanih poglavlja izostavljani su, mijenjani ili u njih umetani ulomci, a nakon pridruživanja mikrostrategija prethodno prilagođenih prikupljenim podacima autori također otkrivaju jasnu varijabilnost u načinu prevođenja segmenata koji sadrže tabu-teme kao što su neprimjereno ponašanje, teške životne (ne)prilike, nasilje, rasna netrpeljivost te religija (isto). Neprimjereno ponašanje zamjenjivalo se drugom tabu-temom, eufemizmom i „snažnijim“ izrazom, ekspliciralo ili su se u takve prizore umetali elementi koji niti postoje niti su implicirani u originalu. Teške životne (ne)prilike, među koje bismo mogli svrstati i privilegiranost zapadnjačke djece u odnosu na siromašnu, bolesnu i gladnu djecu, isključivo su se izostavljale. Nasilju se pristupalo kombinacijom zadržavanja i umetanja odgojno-obrazovnih opaski. Elementi rasne netrpeljivosti, uz izostavljanje, zamjenjivali su se hiperonimima ili su se usto još i eksplicirali. Naposljetku, elementi religije izostavljali su se, zamjenjivali neutralnijim izrazima ili pak zadržavali (isto). O tome „iz prve ruke“ doznajemo i iz intervjua s trećom urednicom Vjeverice, Verom Barić (1984. – 1994.), s kojom je za časopis *Libri & Liberi* razgovarala Vesna Radošević (2016b). Na pitanje o tome tko je odlučivao o

¹⁸ Vera Barić u intervjuu s Vesnom Radošević (2016b) za *Libri & Liberi* kaže da se u ponovljenim izdanjima u Vjeverici mijenjao samo *impressum*, da su se ispravljale samo uočene pogreške te da je ponovljena izdanja „određivala isključivo prodaja“ (143).

¹⁹ O recepciji Pipi Duge Čarape pišu Engler, Turza-Bogdan i Mikulan (2009).

uklanjanju nezgodnih mjesta u pojedinim naslovima i koja su bila ta nezgodna mjesta: samo religijski elementi ili neka druga, pedagoški upitna mjesta poput krvožednih ljudožderovih kćeri u Perraultovu „Palčiću“, Barić odgovara da je o tome odlučivao urednik u kontekstu vremena u kojemu je djelovao te da su se, s obzirom na to da je u tome dobu postojala „tendencija da djecu treba zaštititi, okrutne scene [...] izbacivale“ (Radošević 2016b: 142-143).

Kao što se može primijetiti, oprečne spoznaje proizišle iz dosadašnjih istraživanja, kritički nedovoljno proučena djela s obzirom na ideološki kontekst, ali i mnogi nepotpuni klasici koji su i dalje u optjecaju u školi i kod kuće, a i u knjižnicama i u knjižarama, pokazatelj su da zasad još nemamo cjelovitu sliku o stvarnome utjecaju socijalističke doktrine na produkciju prijevoda u Jugoslaviji i Hrvatskoj. Stoga je izuzetno važno posvetiti se sveobuhvatnijem proučavanju tabu-tema i načina prevođenja segmenata koji ih sadrže u kontekstu prijevodne dječje književnosti iz perspektiva deskriptivne znanosti o prevođenju i prevođenja kao prerađivanja.

3. Ciljevi istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj je ovoga istraživanja utvrditi koje su strategije primijenjene u prevođenju segmenata teksta koji sadrže tabu-teme rasne i etničke netrpeljivosti, religije, okrutnosti, nasilja i smrti te tjelesnosti i bolesti u hrvatskim prijevodima odabranih kanonskih djela anglofone dječje književnosti od pojave prvih ciljnih tekstova do 2020. godine. U radu će se analizirati prijevodi odabranih djela na hrvatski jezik nastali u trima razdobljima:

- a) od pojave prvoga objavljenog prijevoda korpusnoga djela 1915. do 1945. godine, tj. do uspostave Druge Jugoslavije
- b) od 1945. do 1990. godine (gotovo cjelovito razdoblje Druge Jugoslavije)
- c) od uspostave moderne, demokratske Hrvatske 1991. godine²⁰ zaključno s 2020. godinom.

Pri tome razdoblje do 1945. godine primarno služi kao referentno razdoblje jer se u tome periodu prvi put pojavljuju hrvatski prijevodi polovice korpusnih djela anglofone dječje književnosti.

Cilj je istraživanja također ustanoviti izostavljaju li se u prijevodima ili na neki drugi način modificiraju pojedine tabu-teme češće od drugih te postoje li korelacije između uočenih strategija prevođenja segmenata koji sadrže tabu-teme i političko-ideoloških čimbenika koji su na njihovu primjenu mogli utjecati.

U skladu s time, postavili smo tri istraživačka pitanja:

1. Koje su strategije prevoditelji primjenjivali prevodeći na hrvatski segmente izvornoga teksta koji sadrže odabrane tabu-teme u analiziranome korpusu kanonskih djela anglofone dječje književnosti s obzirom na promatrana razdoblja?

Prethodne spoznaje o prevođenju osjetljivih sadržaja u doba Druge Jugoslavije kazuju nam da postoji varijabilnost u primjeni strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-temu religije (v. Pokorn 2012, Andracka 2019, Veselica Majhut 2019, Badić i Ljubas 2020). U radu se stoga ispituje postoji li varijabilnost i u analiziranome korpusu s obzirom na tu, ali i ostale odabrane tabu-teme.

²⁰ Naknadno se pokazalo da 1991. godine nije objavljeno nijedno hrvatsko izdanje naših korpusnih djela.

2. Izostavljaju li se ili drugačije modificiraju segmenti koji sadrže jedne tabu-teme češće od segmenata koji sadrže druge tabu-teme u promatranim razdobljima?

Iz dosad objavljenih priloga istraživanju tabu-tema u prijevodima dječje književnosti koji se djelomice odnose i na hrvatske ciljne tekstove (usp. Pokorn 2012) proizlazi da se većinom izostavljaju religijski elementi ili se u prijevodu na neki drugi način intervenira u njihovo prenošenje, a u manjem opsegu elementi okrutnosti i nasilja. U radu se stoga provjerava odstupali li se češće od izvornika u prevođenju segmenata koji sadrže teme religije te okrutnosti, nasilja i smrti u odnosu na druge proučavane tabu-teme u navedena tri razdoblja.

3. Utječu li političko-ideološki čimbenici na praksu prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u anglofonoj dječjoj književnosti na hrvatski jezik?

Imajući u vidu ideološke postavke Druge Jugoslavije, a time i ondašnje Hrvatske, koje su iznjedrile i nove predodžbe o djetetu i djetinjstvu (v. Majhut i Lovrić Kralj 2016a/2016b, usp. Narančić Kovač 2019b), istražuje se ogledaju li se one u konkretnim ciljnim tekstovima.

4. Korpus istraživanja

Jedan od izazova koji se nametnuo i prije početka istraživačkoga rada bio je kako konstruirati korpus na kojemu će se provesti istraživanje, vodeći se ponajprije mišlju da je tema istraživanja specifična i u hrvatskoj kulturi nedovoljno istražena. Kao što navodi Pym (1998: 38), razlikujemo dva osnovna pristupa proučavanju povijesti prevođenja: deduktivni i induktivni. Oba imaju svoje prednosti, pa jedan ne mora nužno isključivati drugi. Deduktivni pristup uključuje uporabu bibliografskih popisa na temelju čijih se podataka mogu sastavljati korpusi koji se poslije obrađuju kako bi bili spremni za analizu i produkciju usmjerenih rezultata (isto). Može ga se nazvati i redukcijskim jer se polazi od opsežnih bibliografskih popisa koji se potom sužavaju sukladno kriterijima koje je istraživač utvrdio (isto). Drugi je pristup induktivni, što znači da se polazi od suženoga predmeta istraživanja koji se postupno širi u tijeku istraživanja (isto). Budući da naše istraživanje znatnim dijelom zalazi u polje traduktološke arheologije, a bibliografski popisi temeljni su alat primjeren takvoj vrsti istraživanja, odlučili smo se u ovome radu primijeniti deduktivni pristup.

U tome svjetlu valja pojasniti tri osnovna i jedan pomoćni izvor iz kojih smo crpili podatke. Osnovni izvori koje smo upotrijebili za primarnu ekstrakciju podataka bile su dvije opće i jedna specijalizirana bibliografija, dok nam je kao pomoćni alat, kojim smo naposljetku usustavili kriterije za sastavljanje korpusa tekstova koji će se analizirati, poslužio popis lektirnih naslova.

Osvrnimo se najprije na opće bibliografije. U našem radu pojam bibliografije odnosi se isključivo na popise bibliografski obrađene građe²¹ kakve nalazimo, primjerice, u digitalnim katalozima narodnih ili gradskih knjižnica neovisno o tome je li riječ o djelima napisanima na izvornome jeziku ili njihovim prijevodima. Kako bismo izdvojili relevantne podatke i na temelju njih mogli odabrati djela anglofone dječje književnosti koja će postati predmet našega istraživanja, koristili smo se dvjema takvim bibliografijama, a to su mrežni Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu²² i mrežni Katalog Knjižnica grada Zagreba²³. Iako takvu građu najčešće popisuju i obrađuju kompetentni bibliografi, u obzir ipak valja uzeti i faktor ljudske pogreške. Želeći osigurati da naši podatci budu što potpuniji i pouzdaniji, premda svjesni da se bibliografski podatci neprestano dopunjuju i ispravljaju te time takoreći nikad nisu

²¹ bibliografija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 20. 11. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7459>.

²² Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: <https://katalog.nsk.hr/>. Pristupljeno 20. 11. 2021.

²³ Katalog Knjižnica grada Zagreba: <https://katalog.kgz.hr/>. Pristupljeno 20. 11. 2021.

sasvim potpuni, poslužili smo se i specijaliziranom, mrežnom bibliografijom prijevoda koja je izrađena u okviru znanstvenoga projekta *Uspostavljanje međukulturnih poveznica kroz prijevode dječje književnosti: tekst, kontekst, strategije* (2015. – 2018.) i koja sadrži podatke o prevedenim dječjim naslovima i tzv. ukriženim tekstovima, tj. djelima koja su namijenjena i dječjem i odraslom čitateljstvu²⁴ te tako stekli jasniji dojam o broju naslova koje bismo mogli uvrstiti u naš korpus. Kao pomoćni alat uporabili smo popis lektirnih naslova *Lektira u hrvatskoj osnovnoj školi*²⁵, autorski rad Smiljane Narančić Kovač i Ivane Milković, također proizašao iz spomenutoga znanstvenog projekta, koji „sadrži sve naslove preporučene ili obvezatne lektire u drugoj polovici 20. stoljeća“ i čiji „podatci obuhvaćaju djela, autore ili opisne navode iz popisa lektire, razred za koji se pojedini naslov preporuča i kada (u kojemu obrazovnom dokumentu)“ (2018).

U namjeri da oblikujemo reprezentativan korpus djela anglofone dječje književnosti, odlučili smo se primijeniti sljedeće kriterije: u korpus istraživanja uvrstili smo ona djela koja se nalaze na popisu obveznih i izbornih lektirnih naslova u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* iz 2006. godine²⁶, popisana su u prijedlogu Nacionalnoga kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik²⁷ i u Odluci o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj²⁸ ili navedena u službenim rezultatima upitnika o preporukama izborne lektire Ministarstva znanosti i obrazovanja²⁹, odnosno njihove

²⁴ Bibliografija prijevoda: <http://bibrich2.ndeda.com/>. Pristupljeno 20. 12. 2021.

²⁵ Narančić Kovač, Smiljana i Ivana Milković. (2018). *Lektira u hrvatskoj osnovnoj školi: popis naslova*. BIBRICH. Pristupljeno 20. 12. 2021.

²⁶ Nastavni plan i program za osnovnu školu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_09_102_2319.html. Pristupljeno 14. 9. 2021.

²⁷ Prijedlog Nacionalnoga kurikulumu nastavnoga predmeta Hrvatski jezik: http://mzos.hr/datoteke/1-Predmetni_kurikulum-Hrvatski_jezik.pdf. Pristupljeno 14. 9. 2021.

²⁸ Odlukom o donošenju kurikulumu za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj iz 2019. godine Nastavni plan i program za osnovnu školu stavlja se izvan snage, no ne donosi se nov popis lektirnih naslova po razredima osnovne škole, nego se samo propisuju obvezni književni tekstovi za svaki razred (najčešće dva) i ukupan broj cjelovitih književnih tekstova obvezne i izborne lektire (osam do deset) koji učenici trebaju pročitati. Popis obveznih književnih tekstova za cjelovito čitanje podijeljen je u četiri skupine: obvezni tekstovi za 1. i 2. razred osnovne škole, obvezni tekstovi za 3., 4. i 5. razred osnovne škole, obvezni tekstovi za 6., 7. i 8. razred osnovne škole te obvezni tekstovi za srednju školu. Više na poveznici: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html. Pristupljeno 14. 9. 2021.

²⁹ Spomenimo i rezultate anketnoga upitnika koji je među učiteljima i nastavnicima hrvatskoga jezika u osnovnoj i srednjoj školi te knjižničarima u osnovnoj i srednjoj školi u veljači i ožujku 2019. godine provelo Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Rezultati su podijeljeni u četiri skupine: izborna djela za lektiru za 1. i 2. razred osnovne škole (<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lektira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%201.%20i%202.%20razred%20O%C5%A0.XLSX>), izborna djela za lektiru za 3., 4. i 5. razred osnovne škole (<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lektira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%203.,%204.%20i%205.%20razred%20O%C5%A0.XLSX>), izborna djela za lektiru za 6., 7. i 8. razred osnovne škole

hrvatske prijevode, vodeći računa o tome da su prijevodi tih djela prvi put objavljeni prije 1991., ali i da su djela ponovno prevedena poslije 1991. godine. Odlučili smo se ograničiti na korpus od ukupno deset lektirnih naslova, pazeći pritom, koliko god je to moguće, na što ravnomjerniju zastupljenost pojedinih anglofonih književnosti.

U nastavku donosimo popis deset kanonskih djela³⁰ anglofone dječje književnosti koje smo, sukladno navedenim parametrima, uvrstili u korpus istraživanja:

1. Hugh Lofting: *Pripovijest o doktoru Dolittleu*
2. James Matthew Barrie: *Petar Pan*
3. Lyman Frank Baum: *Čarobnjak iz Oza*
4. Elwyn Brooks White: *Šarlotina mreža*
5. Rudyard Kipling: *Knjiga o džungli*
6. Mark Twain: *Pustolovine Toma Sawyera*
7. Mark Twain: *Pustolovine Huckleberryja Finna*
8. Jonathan Swift: *Gulliverova putovanja*
9. Frances Hodgson Burnett: *Mali lord Fauntleroy*
10. Charles Dickens: *Oliver Twist*

Korpusom su obuhvaćena četiri djela engleske književnosti (*Pripovijest o doktoru Dolittleu*, *Knjiga o džungli*, *Mali lord Fauntleroy*, *Oliver Twist*), četiri djela američke književnosti (*Čarobnjak iz Oza*, *Šarlotina mreža*, *Pustolovine Toma Sawyera*, *Pustolovine Huckleberryja Finna*) te po jedno djelo škotske (*Petar Pan*) i irske književnosti (*Gulliverova putovanja*). Mnogi od prijevoda i izdanja tih djela i danas su u optjecaju. Budući da rijetko, ako uopće, prolaze kritičku procjenu (sustavnija prijevodna kritika u nas zasad ne postoji), i to upravo stoga

(<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lektira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%206.,%207.%20i%208.%20razred%20C5%A0.XLSX>) te izborna djela za lektiru za 1., 2., 3. i 4. razred srednje škole (<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lektira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%201.,%202.,%203.%20i%204.%20razred%20S%20C5%A0.XLSX>). Pristupljeno 16. 11. 2021.

³⁰ Svjesni smo da neka od predmetnih djela u hrvatskome prijevodu imaju različite naslove (npr. *Priča o doktoru Dolittleu* i *Pripovijest o doktoru Dolittleu*), ali ovdje ih navodimo kako se ona u pravilu najčešće pojavljuju.

što većina nije ni svjesna da je riječ o djelima iz kojih su se izostavljali ili u njima na neki drugi način mijenjali dijelovi teksta koji sadrže pojedine osjetljive sadržaje (koje u ovome radu nazivamo tabu-temama), a koja su nerijetko već desetljećima sastavni dio odgojno-obrazovnoga procesa svakoga djeteta, izuzetno je važno usmjeriti pozornost na njih.

Za potrebe istraživanja sastavili smo paralelni korpus koji se sastoji od dva potkorpusa. Prvim smo potkorpusom obuhvatili sve izvorne tekstove kojima smo pristupili u mrežnome obliku (v. Prilog A), a drugim sve njihove (ponovne) prijevode, modificirana izdanja tih prijevoda i pretiske, ukupno 191, koji su, s obzirom na veoma slabo stanje digitaliziranosti prijevoda, uglavnom pregledavani fizički i ručno (v. Prilog B).

5. Metodologija istraživanja

Oslanjajući se na postavke sociohistoriografskoga pristupa proučavanju prijevoda (usp. Meylearts 2008, Paloposki 2009, Grgić Maroević 2017) korpusne podatke dopunjujemo podacima iz parateksta koji prati različite prijevode i izdanja, prikupljajući ih primarno iz periteksta, tj. predgovorā, pogovorā te prevoditeljskih odnosno uredničkih bilježaka jer nam pomniji uvid u njih može pomoći da otkrijemo ključne razlike između prijevoda i drugih tekstova (Pym 1998: 62). Paratekst također može poslužiti i kao izvor iz kojega se mogu crpiti podatci o načelima koja su autori ciljnih tekstova slijedili kad su donosili prevoditeljske odluke, kako na razini pojedinačnih rješenja, tako i na razini cijeloga teksta (v. Buzelin 2011). Stoga se u ovome radu ciljni tekst konceptualizira kao tekst prijevoda s pripadajućim peritekstom.

Pojedinačne izvorne tekstove te njihove (ponovne) prijevode i modificirana izdanja tih prijevoda odlučili smo, međutim, u ovome radu prikazati objedinjene zato što smatramo da je tako jednostavnije pratiti i interpretirati zamršene odnose izvornih i ciljnih tekstova iz našega korpusa. Pritom valja napomenuti da je zbog protoka vremena i nakladničkih norma izuzetno teško, a većinom i nemoguće odrediti koja su konkretna izdanja korpusnih djela prevoditeljima poslužila kao izvorni tekstovi te smo toga ograničenja svjesni.

Jedan od metodoloških problema u našem istraživanju odnosi se na razlikovanje ponovnih prijevoda od revidiranih izdanja postojećih prijevoda. Paloposki i Koskinen (2010: 36) navode kako se podatci o tome je li neki ciljni tekst ponovni prijevod ili nije ipak ne mogu iznaći u bibliografskim bazama, nego je najprije potrebno usporediti bibliografske unose i potražiti izvorni tekst s najmanje dvama pripadajućima ciljnim tekstovima koje potpisuju različiti prevoditelji. Međutim, čak i ako dva ciljna teksta jesu tako označena, ne mora se nužno raditi o ponovnome prijevodu. Paloposki i Koskinen razloge takve pojave vide u načinu na koji se novi prijevodi predstavljaju javnosti: uređeni ili ispravljani prethodni prijevodi katkad se pojavljuju kao novi prijevodi, dok se posve izmijenjeni tekstovi i dalje znaju objavljivati pod imenom ranijega prevoditelja (2010: 47).

Izdanja određenoga prijevoda, s druge strane, mogu se jezično i stilski doradivati, osvježavati ili ispravljati u skladu s uvriježenim jezičnim normama poradi ponovnoga objavljivanja odnosno pretiskavanja (Vanderschelden 2000), a postoje i takozvana hibridna izdanja koja istodobno sadrže dijelove postojećega i dijelove novoga prijevoda (Paloposki i Koskinen 2010). Kao što pojašnjava Veselica Majhut (2019: 264), kriteriji prema kojima

izdavači, imajući u vidu opseg izmjena unesenih u postojeći prijevod, označavaju pojedina izdanja kao izmijenjena ili kao ponovne prijevode prilično su subjektivni i proizvoljni, pa je zato tekstove prijevoda ipak potrebno analizirati te ih usporediti s izvornikom, ali i drugim prijevodima, ako takvi postoje.

Na složene odnose izvornih i ciljnih tekstova u korpusu upućuju i uvedene kategorije modificiranoga izdanja prvoga ciljnog teksta (prvoga objavljenog prijevoda nekoga djela), odnosno modificiranoga izdanja ponovnoga prijevoda. O potonjoj kategoriji u kontekstu proučavanja hrvatskih prijevoda dječje književnosti piše Veselica Majhut (2019: 266) koja je predlaže jer se u nova izdanja ponovnih prijevoda uvode izmjene u tekstu i/ili u paratekstu. Budući da je takve izmjene moguće uočiti i u novim izdanjima prvih ciljnih tekstova, Badić (2020: 43), vođen sličnim nalazima iz istraživanja o paratekstu u hrvatskim prijevodima *Olivera Twista*, uvodi kategoriju modificiranoga prvoga ciljnog teksta.

U nastavku rada upotrebljavamo sljedeće kratice za označavanje izvornih i ciljnih tekstova. Izvorne tekstove obilježavat ćemo oznakom IT, prve ciljne tekstove (prijevode) oznakom CT1, a ponovne prijevode oznakom PP uz pripadajuću brojku kojoj odgovara redosljed njihova pojavljivanja. Modificirana izdanja prvih ciljnih tekstova obilježit ćemo oznakom MCT1, a modificirana izdanja ponovnih prijevoda oznakom MPP uz pripadajuću brojku kojoj odgovara redosljed njihova pojavljivanja. Različite prve ciljne tekstove, odnosno modificirana izdanja prvih ciljnih tekstova, ako ih ima više, označujemo i malim početnim slovima, abecednim redom. Tako se, na primjer, prvo modificirano izdanje prvoga ciljnog teksta obilježava oznakom MCT1a, a drugo takvo izdanje MCT1b. U skladu s time, različita modificirana izdanja istih ponovnih prijevoda, ako ih ima više, označavat ćemo i malim početnim slovima, abecednim redom. Tako se, na primjer, drugo modificirano izdanje drugoga ponovnog prijevoda nekoga djela obilježava oznakom MPP2b.

Glavna metoda koja se primjenjuje u ovome istraživanju oslanja se na usporedno proučavanje segmenata izvornih tekstova iz prvoga potkorpusa i ciljnih tekstova iz drugoga potkorpusa (engl. *coupled pairs analysis*, Toury 1995a). Budući da ciljne tekstove iz drugoga potkorpusa načelno možemo podijeliti na one objavljene u tri razdoblja: prije 1945. godine, između 1945. i 1990. godine i između 1991. i 2020. godine, odabrani izvorni tekstni segmenti uspoređuju se s pripadajućim segmentima njihovih prijevoda upravo tim redosljedom kako bi se najbolje utvrdili pomaci s obzirom na strategije prevođenja dijelova teksta koji sadrže tabu-teme. U radu ćemo se posebno osvrnuti na drugo razdoblje, tj. doba socijalizma i Druge

Jugoslavije. Kao što smo već spomenuli, prethodne spoznaje o prevođenju osjetljivih sadržaja u doba Druge Jugoslavije kazuju nam da postoji varijabilnost u primjeni strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-temu religije, pa je jedan od ciljeva istraživanja ispitati je li ta varijabilnost prisutna i u prevođenju segmenata koje sadrže druge tabu-teme.

Iščitavajući izvorna djela, usredotočili smo se na četiri varijable koje tematski ili sadržajno povezuju mnoga, a u nekim slučajevima i sva korpusna djela.³¹ Te su četiri varijable ustvari četiri skupa osjetljivih ili za dječje čitatelje neprimjerenih elemenata, tj. četiri tabu-teme koje se nisu sustavno proučavale u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti:

- rasna i etnička netrpeljivost
- religija
- okrutnost, nasilje i smrt te
- tjelesnost i bolesti.

Koje sve elemente, s obzirom na njihovu pojavnost, ubrajamo u koju tabu-temu opisujemo u uvodnim dijelovima poglavlja 7.1., 7.2., 7.3. i 7.4.

Budući da tabu-teme nerijetko nadilaze razinu pojavnica (usp. Saksida 2002: 53) koje bi bilo jednostavno analizirati i kvantitativno obraditi, našli smo se pred još jednim izazovom: kako odrediti segment? Tomu smo doskočili slijedeći heuristički pristup koji predlaže Toury (2012: 117), ističući da upareni *segmenti* ne moraju nužno biti jednakoga ranga ili opsega, nego je važno da izvan granica pojedinoga ciljnog segmenta ne bude *tragova* „rješenja“ onoga „problema“ koji se nametnuo u pripadnome segmentu izvornika. Stoga je *segment* kao jedinica proučavanja u ovome radu višeznačan, razlikuje se od primjera do primjera, tako da se proteže od razine pojavnice (npr. pogrdnica „nigger“ u *Pustolovinama Huckleberryja Finna*) do razine cjelovitih odlomaka teksta (npr. rasistički podtekst u opisu majmunskoga naroda u *Knjigama o džungli*) ili dijaloga (npr. razgovor djevojčice Fern i njezina oca o prašćiću Wilburu u *Šarlotinoj mreži*) kao odraz izražajne konkretnosti odnosno apstraktnosti elemenata pojedinih tabu-tema.

5.1. Taksonomija mikro-i makrostrategija

Prikupljeni tekstni podatci najprije se kodiraju tako što se svakomu proučenom ciljnom segmentu pridružuje određena mikrostrategija. U tu se svrhu u prvome redu koristi klasifikacija

³¹ Svjesni smo da su u djelima iz našega korpusa prisutne i druge tabu-teme kao što su nepoštovanje (odrasloga) autoriteta, nezdrave navike, klasna netrpeljivost i klasne razlike, siromaštvo, prostitucija, prisilni dječji rad itd., no analiza svih tabu-tema nadišla bi okvire trenutnoga istraživanja.

mikro- i makrostrategija prema Badić i Ljubas (2020), koju smo primijenili na nalaze provedene usporedne analize izvornih i ciljnih segmenata. Upotreba svake od mikrostrategija ilustrira se primjerima iz spomenutoga istraživanja o cenzuri u izdanjima hrvatskoga prijevoda *Pipi Duge Čarape* te primjerima iz korpusa.

Klasifikacija obuhvaća sljedeće mikrostrategije:

a) izostavljanje

IT: Kerick Booterin turned nearly white under his oil and smoke, for he was an Aleut, **and Aleuts are not clean people**. Then he began to mutter a prayer. "Don't touch him, Patalamon. There has never been a white seal since—since I was born. Perhaps it is old Zaharrof's ghost. He was lost last year in the big gale."³²

PP1a (1967.): Kerik Buterin, koji je bio Aleućanin, problijedi tako da mu je lice postalo gotovo bijelo pod uljem i garom, kojim je bilo uprljano. (...) Zatim poče mrmljati neku molitvu.

- Ne diraj ga, Patalamone. Još nikada nije bilo bijelog tuljana otkada – otkada ja znam za sebe. Možda je to duh starog Zaharova. On je prošle godine nestao u velikoj buri. (86)

Primjer iz izdanja prijevoda Knjige o džungli I (1967.)

b) zamjene

- neutralnijom riječju ili izrazom

IT1: – Jaha, och så får man **jullov** och **påsklov** och **sommarlov**, sa Annika. (49)

(– A, imamo **božićne** i **uskrsne** i **ljetne** praznike, rekla je Anika.)

CT1a (1973.): – A imamo **novogodišnjje**, pa **proljetne** i još **ljetne** praznike – uporno će Anika. (31)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1973.)

- hiperonimom ili značenjskom nadređenicom

IT1: Hon trodde, att han hade flutit i land på en ö, där det fanns fullt med **negrer**, och att hennes pappa hade blivit kung över alla **negrerna** och gick omkring med en gullkrona på huvet hela dagarna. (6)

³² Za potrebe ovoga istraživanja korišteni su digitalizirani izvornici preuzeti s portala Project Gutenberg čije stranice najčešće nisu numerirane.

(Vjerovala je da je isplivao na kopno, na neki otok pun **crnaca**, i da je njezin tata postao kraljem svih **crnaca** i sada se po cijele dane samo naokolo šetao otokom sa zlatnom krunom na glavi.)³³

CT1a (1973.): – Vjerovala je da je otac isplivao na kopno, i to na neki otok pun **urođenika**, gdje je onda postao **urođeničkim** kraljem i sada se po cijeli dan samo naokolo šeće sa zlatnom krunom na glavi. (8)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1973.)

- drugom tabu-temom

IT2: Både Tommy och Annika kände, att de **avskydde** de där kurreduktbarnen som Pippi skulle leka med i fortsättningen. (123)

(I Tomica i Anika osjećali su kako **preziru** onu djecu s otoka Kurekureduta s kojom će se Pipi ubuduće igrati.)

CT1a (1973.): Tomi i Anika su osjećali kako **zavide** onoj djeci koja će se igrati s Pipi. (135)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1973.)

- eufemizmom

IT1: – Äsch, **vad du är dum**, jag menar, har du verkligen sett en karl, som hade så stora öron? (65)

(– Uf, kako si glupa, mislim, jesi li ikad vidjela nekog čovjeka da ima tako velike uši?)

CT1b: – Ih, **kako se praviš pametna!** Pa ja, dakako, mislim jesi li ikada vidjela nekog čovjeka koji bi imao tako velike uši? (32)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1996.)

- disfemizmom

IT: “Kill? Who said anything about killing? I would kill him if he was here; but not her. When you want to get revenge on a woman you don’t kill her—bosh! **you go for her looks**. You slit her nostrils—you notch her ears like a sow!”

PP1 (1965.): -Da je ne ubijem? Tko je uopće rekao da ću je ubiti? Njega bih ubio da je sad tu; ali neću nju. Kad hoćeš da se osvetiš ženi, onda je ne ubijaš – ma kakvi! **Unakaziš je**. Raskoliš joj nos, prosječeš joj uši ko krmači! (109)

³³ Švedska imenica „neger“ nije se smatrala kontroverznom sve do 1960-ih (v. Svensson). Pojavom novih naziva za pripadnike crne rase u švedskome ova je riječ izgubila neutralno značenje i zbog rasističkih je obilježja potisnuta iz jezične uporabe. Danas se smatra izuzetno pogrdnom i na hrvatski bi se jezik prevodila pogrdnicom. S obzirom na vrijeme nastanka priča o Pipi Dugoj Čarapi (1945. – 1948.), u povratnome smo prijevodu, zadržali njezino neutralno značenje.

c) umetanje

IT1: – En gast, en gast!

Och Annika stämde in. (172)

(– Duh, duh!

I Anika mu se pridruži.)

CT1a (1973.): – Duh! Duh!

Anika mu je, **kao prava sestra**, pomogla – vrištati. (80)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1973.)

d) eksplikaciju (parcijalnu i cjelovitu)

- parcijalna eksplikacija (objašnjava se samo dio značenja)

IT: The villagers had a strong desire to tar-and-feather **Injun** Joe and ride him on a rail, for body-snatching, but so formidable was his character that nobody could be found who was willing to take the lead in the matter, so it was dropped.

PP1 (1965): „Seljani su i te kako željeli da **Crvenoga** Joea, zbog provale u grob, nasmole, operjaju i pronosaju na gredi, ali je on bio tako užasne ćudi da se nitko nije usudio pokrenuti postupak, već su digli ruke od njega.“ (89)

Primjer iz ponovnog prijevoda Pustolovina Toma Sawyera (1965.)

- cjelovita eksplikacija

IT: Sometimes the widow would take me one side and talk about **Providence** in a way to make a body's mouth water; but maybe next day Miss Watson would take hold and knock it all down again. I judged I could see that there was two **Providences**, and a poor chap would stand considerable show with the widow's **Providence**, but if Miss Watson's got him there warn't no help for him any more.

PP3 (2002.): Ponekad bi mi udovica, kad smo bili sami, tako zanimljivo govorila o **Božjoj providnosti**, ali već sutradan bi gospođica Watson sve opovrgnula. Smatrao sam da postoje dvije **providnosti**. Moglo se uživati u udovičinoj **providnosti**, ali kad bi gospođica Watson počela o tome, više nije bilo užitka. (17)

e) zadržavanje

IT2: „Hjärtliga lyckönskningar och **glad påsk**”, sa hon, när hon fick syn på Tommy och Annika.
(89)

(„Sve najbolje od srca i sretan Uskrs”, rekla je kad je spazila Tomicu i Aniku.)

CT1a (1973.): – Sve dobro i **sretan Uskrs!** – poželi im Pipi kad ih je spazila. (106)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1973.)

te kombinacije mikrostrategija:

f) zadržavanje uz umetanje odgojno-obrazovnih ili informativnih opaski (unutar ili izvan teksta)

IT1: – Låt aldrig barn handskas med skjutvapen, sa Pippi och tog en pistol i vardera handen. I annat fall kan det lätt hända en olycka, sa hon och tryckte av båda pistolerna på en gång. ... Vill ni ha var sin pistol förresten, frågade hon. (174-175)

(– Nikad ne dopustite djeci da barataju vatrenim oružjem, rekla je Pipi i u svaku ruku uzela jedan pištolj. Inače bi se lako mogla dogoditi nesreća, rekla je i istodobno povukla obarač na oba pištolja. ... Nego, hoćete li vi svatko svoj pištolj, upitala je.)

CT1b (1996.): – Djeca se nikada ne smiju igrati pištoljima – reče Pipi i u svaku ruku uzme po jedan. **Za svaku ih sigurnost okrene prema stropu** uz riječi da bi se u protivnom mogla dogoditi i nesreća. A onda pritisne otklon na oba pištolja istodobno. I doista, oba su opalila. ... **Iako oni nisu nikako za dječju igru**, hoćete li svako svoj pištolj uzeti u ruke? (80)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1996.)

g) zamjenu neutralnijom riječju ili izrazom i umetanje odgojno-obrazovnih ili informativnih opaski (unutar ili izvan teksta)

IT: “In Ben Rogers' hayloft. He lets me, and so does his pap's **nigger** man, Uncle Jake. I tote water for Uncle Jake whenever he wants me to, and any time I ask him he gives me a little something to eat if he can spare it. That's a mighty good **nigger**, Tom.”

CT1 (1927.): Na Ben Rogersovom sjeniku. On mi je dopustio, a pušta me na sijeno rado njihov **crnac**, čiča Jake. Ja mu zato donosim vode, kolikogod želi, a kada mu kažem, da sam gladan, on mi uvijek dade nešto malo, što otkine sebi od usta. On je vrlo dobar **crnac** [...] (111)

*U Americi su prije oslobođenja silno prezirali crnce.

Primjer iz izdanja prijevoda Pustolovine malog Tome (1927.)

i h) zamjenu hiperonimom ili značenjskom nadređenicom i eksplikaciju.

IT1: Hon trodde, att han hade flutit i land på en ö, där det fanns fullt med **negrer**, och att hennes pappa hade blivit kung över alla negrerna och gick omkring med en gullkrona på huvet hela dagarna. (6)

(Vjerovala je da je isplivao na kopno, na neki otok pun crnaca, i da je njezin tata postao kraljem svih crnaca i sada se po cijele dane samo naokolo šetao otokom sa zlatnom krunom na glavi.)

CT1b (1996.): Zнала je она да је њезин тата иsplivao на kopno, i to, ni više ni manje, već na neki otok pun **crnih urođenika**, gdje je onda postao njihovim kraljem, pa se sada po cijele dane samo šeće naokolo po otoku sa zlatnom krunom na glavi. (5)

Primjer iz izdanja prijevoda Pipi Duge Čarape (1996.)

Navedene mikrostrategije možemo ugrubo podijeliti u dvije skupine ovisno o tome obuhvaća li njihova primjena jasne intervencije prevoditelja (ili drugih sudionika u procesu), odnosno uočavaju li se zbog njih znatna odstupanja od izvornika. Budući da pojam segmenta u našem radu ima širok i neujednačen raspon, prikupljene podatke moći ćemo kvantitativno obraditi samo u ograničenome opsegu. Stoga je, na temelju odabranih primjera koji odražavaju primjenu raznolikih prijevodnih mikrostrategija, za sva korpusna djela moguće utvrditi tek brojčani omjer objavljenih prijevoda i modificiranih izdanja bez uočenih intervencija i s uočenim intervencijama, i to s obzirom na svaku promatranu tabu-temu.³⁴ Pripomenimo da je broj objavljenih prijevoda u razdoblju do 1945. g. razmjerno malen u odnosu na ostala dva razdoblja, pa nam ti kvantitativni podatci služe samo kao orijentir, o čemu će više riječi biti u poglavlju 7.

Vratimo se sada korak unatrag na pojašnjenje mikrostrategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme. Možemo ustanoviti da je *zadržavanje* jedina mikrostrategija čijom se primjenom prevoditelji (ili drugi sudionici u procesu) izravno ne upliću u sadržaj i strukturu

³⁴ Kvantitativno se prate samo ona izdanja u kojima dolazi do odstupanja u tekstu prijevoda. U slučaju više izdanja istoga prijevoda, pretisaka ili izdanja u kojima su promjene uočene u peritekstu, ali ne i u tekstu, odstupanja se u tekstu broje samo jedanput.

izvornoga teksta, odnosno u njega ne interveniraju, što može značiti da se određena tema u određenome primjeru ne smatra tabu-temom ili se zadržava bez intervencije unatoč tomu što se smatra tabu-temom. Sve ostale mikrostrategije i njihove kombinacije upućuju na intervencije u prijevodu, ovisno o tome je li im cilj neutralizirati osjetljive sadržaje ili o njima educirati dječje čitatelje.³⁵

5.2. Prikaz podataka, razgovori s prevoditeljima i urednicima

Omjere ciljnih segmenata u kojima se uočavaju intervencije u odnosu na izvorne segmente za svaku tabu-temu prikazat ćemo brojačano³⁶ i grafički, vodeći se već navedenom periodizacijom, s time što ćemo razdoblja nakon 1945. (doba Druge Jugoslavije i doba moderne, demokratske RH) razdijeliti u dekade³⁷ jer pretpostavljamo da se utjecaj ideologije na odabir prijevodnih rješenja ne može jasno vidjeti smatramo li period Druge Jugoslavije jednim uniformnim razdobljem (usp. Majhut i Lovrić Kralj 2016a i 2016b, Narančić Kovač 2019b: 77-81).

Imajući u vidu društveno-povijesne okolnosti neposredno poslije Drugoga svjetskog rata kada su u Jugoslaviji tiskani zakoni kojima se, između ostaloga, zabranjivalo širenje mržnje na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, kraj 1940-ih i 1950-e kada se Jugoslavija politički udaljava od Staljinove doktrine, burne 1960-e koje je obilježilo jačanje struje koja zagovara društveno samoupravljanje i veću neovisnost jugoslavenskih republika, što kulminira 1970-ih Hrvatskim proljećem, dok 1980-ih poslije Titove smrti sve više jača želja za osamostaljenjem, pokušat će se stvoriti jasnija slika o dinamici intervencija i razlozima njihove pojave u drugome razdoblju. Slično tomu, treće razdoblje, period moderne, demokratske RH, pratit ćemo u tri dekade, od 1991. do 2000., od 2001. do 2010. i od 2011. do 2020., ne bismo li stekli uvid u to dolazi li do kakvih promjena nakon uvođenja novoga društvenog poretka, a time i do eventualnoga jačanja političke korektnosti.

Grafički prikazane podatke potom ćemo opisati riječima.

Slijedeći pojednostavljena načela sociološko-etnografskog pristupa kojim se izučavaju, primjerice, okolnosti proizvodnje i promidžbe prijevoda u okviru bilo kojih organizacija koje se bave tom djelatnošću, a među njih možemo ubrojiti i izdavačke kuće te osobe zadužene za

³⁵ Iznimno, zamjena drugom tabu-temom koja je u ciljnoj kulturi poznatija ili bliža čitateljima može istodobno upućivati na orijentiranost na ciljnu kulturu.

³⁶ Kao što će se pokazati, utvrđeni podatci, koji govore o relativnom odnosu pojedinih kategorija, izraženi su u postotcima u odnosu na ukupan broj pojava, pri čemu je ukupan broj pojava prilično neujednačen, pa stoga valja izraziti oprez.

³⁷ Iznimno, prva se „dekada“ zapravo odnosi na podrazdoblje od 1945. do 1950. godine.

provedbu konkretnih aktivnosti (usp. Buzelin 2011: 19-20), nalaze potkrepljujemo podacima iz informativnih razgovora s prevoditeljima i urednicima. Budući da većina izdavačkih kuća u Hrvatskoj angažira honorarne prevoditelje, a često u njima rade i stalno zaposleni urednici, valja imati na umu da odnosi prevoditelja i urednika koji surađuju na prijevodnome projektu uglavnom nisu simetrični, kao i da urednici povremeno prekrajaju odluke i mijenjaju rješenja prevoditelja a da ih o tome u pravilu prethodno (a ni naknadno) ne obavještavaju, što donekle potvrđuju i podatci ovoga istraživanja. Stoga se teško može govoriti o kolektivu aktera uključenih u prijevodni proces kakav nam je poznat iz drugih većih kolektiva kao što su npr. odjeli za prevođenje institucija EU-a, odnosno o zajednički donesenim odlukama koje bi svojim ustaljivanjem i kontinuiranom provedbom naposljetku dovele do formiranja određenih obrazaca i eventualnih prijevodnih norma. Svjesni ograničenja, ipak smatramo da nam „živa“ riječ prevoditelja i urednika može pomoći u interpretaciji nalaza istraživanja.

S ispitanicima smo u kontakt stupili tijekom listopada i studenoga 2021. Razgovori koji su se zbog pandemijskih razloga provodili e-poštom u ovome istraživanju služe kao pomoćni izvor podataka. U nastavku slijedi popis djelatnih i dostupnih prevoditelja i urednika s kojima smo imali prilike razgovarati, a pokraj njihovih imena u zagradi navodimo i djela koja su preveli odnosno uredili:

1. Nebojša Buđanovac (prev. *Pustolovine Huckleberryja Finna*)
2. Divina Marion (prev. *Pripovijest o doktoru Dolittleu, Pustolovine Toma Sawyera, Doživljaji Huckleberryja Finna*)
3. Zvonimir Bulaja (prev. *Priča o doktoru Dolittleu, Petar Pan ili Dječak koji nije htio odrasti, Pustolovine Huckleberryja Finna* i glavni urednik portala *e-lektire*)
4. Sanja Lovrenčić (prev. *Knjiga o džungli, Gulliverova putovanja, Mali lord Fauntleroy*)
5. Tatjana Kezele (prev. *Petar Pan, Knjiga o džungli, Doživljaji Toma Sawyera, Doživljaji Huckleberryja Finna*)
6. Zdenka Drucalović (prev. *Petar Pan*)
7. Mate Maras (prev. *Knjige o džungli*)
8. Aleksandra Mihaljević³⁸ (prev. *Pustolovine Toma Sawyera*)
9. Miroslava Vučić (ur. lektirna izdanja *Školske knjige* u trećemu razdoblju)

Transkripte odgovora ispitanika ne objavljujemo javno zbog nekoliko razloga. Osim što nam tako prikupljeni podatci služe samo kao dopuna glavnome istraživanju, ispitanici su odgovarali

³⁸ Sada Aleksandra Barlović.

prvenstveno po sjećanju. Mnogi se od njih zbog velikoga vremenskog odmaka razmjerno slabo sjećaju okolnosti narudžbe i izrade prijevoda, ali i vlastitih rješenja, tako da su odgovori pojedinih ispitanika u tome pogledu bili šturi. Usto su nas neki od njih zamolili, u prvome redu radi zaštite svojega profesionalnog integriteta, da odgovore javno ne iznosimo u cijelosti, ali da smo slobodni upotrijebiti dijelove razgovora tijekom interpretacije nalaza i u raspravi kada to bude prikladno. Svjesni tih ograničenja, od pojedinih ispitanika ipak smo dobili vrijedna saznanja koja nam mogu pomoći u rasvjetljavanju okolnosti nastanka ponovnih prijevoda, ali i primjene (mikro)strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme. Osnovni skup pitanja koja smo postavili, a potom i prilagodili ispitanicima odnosno djelima koja su prevodili ili uređivali dostavljamo u Prilogu D.

6. Analiza korpusa i periteksta

U ovome poglavlju detaljno opisujemo dinamiku pojavljivanja izvornih i ciljnih tekstova za sva djela iz korpusa, kao i zastupljenost predmetnih djela na popisima obvezne i izborne lektire.

U nastavku poglavlja slijede opisi pojedinih korpusnih djela, njihovih prvih i ponovnih prijevoda te modificiranih izdanja prvih i ponovnih prijevoda.

6.1.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu

Kraći dječji roman *The Story of Doctor Dolittle, Being the History of His Peculiar Life at Home and Astonishing Adventures in Foreign Parts* Hughha Loftinga³⁹ objavljen je 1920. Izvorni tekst kojim smo se poslužili za ovo istraživanje digitalizirani je deseti otisak romana iz 1922. godine. Preuzeli smo ga s mrežnoga portala Project Gutenberg⁴⁰. *Pripovijest o doktoru Dolittleu* na popisu lektire pojavljuje se najprije 1960., a nakon uvrštavanja na popis 1968. djelo se ponovno na popisu pojavljuje tek 1993.⁴¹ Otada se redovito i rado čita kao lektirno djelo.

Pregledali smo ukupno 18 hrvatskih izdanja ovoga romana koja su dostupna u fondovima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK) i Knjižnica grada Zagreba (KGZ) te u digitalnome obliku na mrežnome portalu *e-lektire*⁴², a objavljena su između 1933. i 2020. U konačni korpus uvrstili smo 13 izdanja za koja smo, nakon uvida u izmjene u tekstu prijevoda ili njegovu peritekstu, zaključili da nije riječ o pretiscima.

Prvi hrvatski prijevod romana (CT1) zagrebačka Minerva objavljuje 1933. godine, dakle, s odmakom od 13 godina od izvornoga objavljivanja, a potpisuje ga Ivan (Ivo) Hergešić (dalje: IH). Budući da se prijevod najprije pojavljuje pod naslovom *Doktor Dolittle i njegove životinje: zgrade i nezgrade dobroga doktora u afričkoj prašumi i na debelom moru*, Narančić Kovač (2019a: 198) smatra kako je, uzevši u obzir naslov njemačkoga prijevoda kasnijeg Loftingova djela *Doktor Dolittle und seine Tiere [Doktor Dolittle i njegove životinje]* i okolnosti ulaska anglofonih pisaca i njihova opusa na ove prostore u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. st.

³⁹ U poglavlju „Životinje u prvom planu fantastične priče“ Milan Crnković redom navodi Loftingova djela o doktoru Dolittleu kako su se ona pojavljivala: „Godine 1920. izdao je prvu knjigu – Pripovijest o dru Dolittleu, a nakon toga slijedile su nove: Dr Dolittle putuje, Pošta dra Dolittlea, Cirkus dra Dolittlea, Zoološki vrt dra Dolittlea, Karavana dra Dolittlea, Vrt dra Dolittlea, Dr Dolittle na Mjesecu, Povratak dra Dolittlea, Knjiga o Gic-Gicu, Dr Dolittle i tajno jezero i Dr Dolittle kralj Indijanaca“ (1973: 64).

⁴⁰ <https://www.gutenberg.org/files/501/501-h/501-h.htm>. Pristupljeno 15. 9. 2021.

⁴¹ Odsad nadalje podatci o pojavljivanju predmetnih djela na popisima lektire crpljeni su iz dokumenta *Lektira u hrvatskoj osnovnoj školi: popis naslova*.

⁴² Portal je dostupan na poveznici: <https://lektire.skole.hr/>. Pristupljeno 15. 10. 2021.

preko jezika posrednika (najčešće francuskoga i njemačkoga), moguće da i taj prijevod nastaje posredno, preko njemačkoga (usp. Majhut i Lovrić Kralj 2019).

Drugo izdanje prijevoda Ive Hergešića koje izlazi 1952. u nakladi *Matica hrvatske* obilježili smo kao modificirani prvi prijevod (MCT1a) jer smo u tekstu uočili promjene na tekstnoj razini (v. npr. poglavlje 7.1.1.). Izdanja prijevoda IH koja su objavljena 1993., 1997. i 2002. razlikuju se od onih iz 1933. i 1952. na jezičnoj razini, što se odražava u leksiku (npr. *nedjelja dana – tjedan dana*) i u pravopisu (npr. *penny – peni*), ali i u peritekstu, pa smo ih označili redom kao MCT1b (1993.), MCT1c (1997.) i MCT1d (2002.).

Opažamo da izdanja MCT1b i MCT1c, iako su ih objavila dva različita izdavača, Mladost (biblioteka Vjeverica) i Katarina Zrinski (biblioteka Pčelica), dijele pogovor Sunčane Škrinjaric i popis stranih riječi, ali razlikuju se u tome što MCT1c (1997.) sadržava prijevod napomene piščeva sina Christophera Loftinga iz 1991., koja nosi naziv „Uz deseto američko izdanje“ (MCT1c: 130-132). U njoj C. Lofting, među ostalim, navodi i da se knjige o doktoru Dolittleu u SAD-u nisu tiskale više od desetljeća, pa je odluka izdavačke kuće Dell Publishing „o povratku knjiga o doktoru Dolittleu u SAD bila osobito ugodno iznenađenje“ (130). Međutim, autor napomene ističe kako su se urednici susreli s teškoćama u vezi s time „treba li ili ne izbaciti određene dijelove priča o doktoru Dolittleu ili ih treba ponovno napisati“ jer se taj dječji klasik s vremenom počeo smatrati neprikladnim zbog zbivanja „u kojima se očituje manjak poštovanja prema etničkim manjinama“ (130-131). Kako zaključuje C. Lofting, odlučeno je da se u to izdanje unesu preinake [jer bi „i sam autor takve promjene spremno odobrio“ (132)]. No i u CT1 (1933.) i u MCT1a (1952.), na koja se kasnije modificirana izdanja oslanjaju, već su unesene izmjene u odnosu na izvornik, što je osobito razvidno iz primjera strategija prevođenja dijelova izvornoga teksta koji sadrže tabu-teme rasne i etničke netrpeljivosti navedenih u potpoglavlju 7.1.1. U MCT1d (2002.) pogovor potpisuje Dubravka Zima, obrazlažući u njemu piščeva ratna iskustva, kao i motive zbog kojih se odlučio na pisanje priče o debeljuškastome doktoru Dolittleu koji liječi životinje. Usto navodi čimbenike koji su bili presudni za velik uspjeh Dolittlea među dječjim čitateljima, izdvajajući životinje od kojih je autor stvorio „individualizirane književne likove“ koji postižu „humorni efekt upravo na njihovoj sličnosti s ljudskim karakterima“, Loftingovu kritiku „samodopadnog i tvrdoglavog društva u konvencionalnim obrascima ponašanja i mišljenja“, „međusobni odnos životinja i njihovog doktora“ koji prožima uzajamna briga, pomoć i ljubav te Dolittleov kritički i paradoksalni odnos prema novcu. Svi su se oni, smatra Zima, zajednički pokazali „vrlo uspješnim književnim

receptom, koji je pozornost dječje čitateljske publike zadržao već cijeli niz desetljeća“ (104-108).

Tablica 1. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „The Story of Doctor Dolittle“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1933.	Ivo Hergešić	<i>Doktor Dolittle i njegove životinje: Zgode i nezgode dobrog doktora u afričkoj prašumi i na dalekom moru</i>	Zagreb: Minerva
MCT1a	1952.	Ivo Hergešić	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i>	Zagreb: Matica hrvatska
MCT1b	1993.	Ivo Hergešić	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgodne njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i>	Zagreb: Mladost
MCT1c	1997.	Ivo Hergešić	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgodne njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
MCT1d	2002.	Ivo Hergešić	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i>	Zagreb: Naklada Fran
PP1	1999.	Domagoj Veljača	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i>	Split: Laus
PP2	2000.	Sergije Luca	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu : čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP3	2000.	Predrag Raos	<i>Priča o doktoru Dolittleu</i>	Zagreb: Mozaik knjiga
PP4	2001.	Blanka Pečnik-Kroflin	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i>	Zagreb: Znanje
PP5	2004.	Vesna Mlinarec	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i>	Split: Hercegtisak
PP6	2009.	Divina Marion	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: povijest njegova neobičnoga života kod kuće i nevjerojatne pustolovine u stranim zemljama</i>	Zagreb: Školska knjiga
PP7	2012.	Zvonimir Bulaja	<i>Priča o doktoru Dolittleu Povijest njegovog neobičnog života u domovini i začuđujućih</i>	Zagreb: Bulaja naklada

Splitski Laus 1999. objavljuje prvi ponovni prijevod (PP1). Potpisuje ga Domagoj Veljača (dalje: DV), „fantomski prevoditelj“ bez drugih prijevoda. Nismo mogli ući u trag osnovnim informacijama o njemu kao osobi, kao ni o njegovu obrazovanju. U tome smislu istaknimo i da je zaista teško uočiti razlike između PP1 i PP2 Sergija Luce (dalje: SL*) koji u Zagrebačkoj stvarnosti izlazi 2000. Kažimo i da je SL* jedan od pseudonima novinara i povjesničara Petra Požara. Pogovor PP1 potpisuje izvjesni Mirko Klarić koji, osvrćući se na autorove „stavove“ o etničkim skupinama koji nisu prihvatljivi, zaključuje da djelo treba čitati s time na umu, ali da samovlasno cenzuriranje teksta u prijevodu s bilo čije strane ne dolazi u obzir (112). Drugim podatcima o Mirku Klariću, međutim, nismo mogli ući u trag. I dok u PP2 (2000.) pogovor potpisuje Sandra Belčić, direktorica Zagrebačke stvarnosti, uočava se golema podudarnost između tekstova PP1 i PP2. Dočarajmo je u sljedećim dvama primjerima:

Primjer 1.

PP1: „Johne, kako se možeš nadati da će bolesnici dolaziti k tebi kada imaš ove životinje u kući! Lijep mi je to liječnik u čijoj čekaonici slobodno šeću ježevi i miševi! Ovo je već četvrta osoba koju su otjerale tvoje životinje. Gospodin Jenkins i velečasni župnik kažu da nikad više neće doći k tebi, pa ma kako bili bolesni. Zbog toga smo iz dana u dan siromašniji. Ako i dalje budeš tako radio, nitko od te ugledne gospode neće **više** dolaziti da ih liječiš.“ (7)

PP2: - Johne, kako se možeš nadati da će bolesnici dolaziti k tebi kada imaš ove životinje u kući! Lijep mi je to liječnik u čijoj čekaonici slobodno šeću ježevi i miševi! Ovo je već četvrta osoba koju su otjerale tvoje životinje. Gospodin Jenkins i velečasni župnik kažu da nikad više neće doći k tebi, pa ma kako bili bolesni. Zbog toga smo iz dana u dan **sve** siromašniji. Ako i dalje budeš tako radio, nitko od te ugledne gospode **više** neće dolaziti da ih liječiš. (6-7)

Primjer 2.

PP1: S vremenom, Doktor je pribavio još više životinja, a sve manje ljudi je dolazilo k njemu da ih liječi. Najzad, osim prodavača hrane za mačke i pse, kome životinje nisu smetale, nitko mu više nije dolazio. (9)

PP2: S vremenom, Doktor je pribavio još više životinja, a sve manje ljudi je dolazilo k njemu da ih liječi. Najzad, osim prodavača hrane za mačke i pse, kome životinje nisu smetale, nitko mu više nije dolazio. (7)

Dodajmo još da je SL*, prema podacima iz kataloga NSK-a i KGZ-a, za Zagrebačku stvarnost između 1996. i 2005. priredio i/ili preveo desetak djela domaće i svjetske književnosti, a među njima su i Matoševa *Poezija; Camao; Oko Lobora i druga proza*, Homerova *Ilijada* te de Cervantesov *Bistri vitez Don Quijote od Manche*; dok je za splitski Laus, na primjer, preveo čuvene *Alicine pustolovine u zemlji čuda* Lewisa Carrolla (1999.) i de Balzacov klasik *Otac Goriot* (1999.). Ipak, slijedeći kronologiju pojavljivanja tih dvaju prijevoda, u analizu smo uključili primjere iz PP1 (1999.), dok se oni iz PP2 (2000.) zbog izrazito velike sličnosti s onima iz PP1 ne ponavljaju u tabličnome prikazu primjera u potpoglavljima 7.1.1., 7.2.1. i 7.3.1.

Zagrebačka Mozaik knjiga 2000. u biblioteci Zlatna lađa objavljuje novi hrvatski prijevod romana (PP3), i to pod naslovom *Priča o doktoru Dolittleu*, za koji je zaslužan spisatelj i prevoditelj mnogih klasika književnosti za djecu i odrasle Predrag Raos (dalje: PR). Tekstu prijevoda prethodi i predgovor Mladena Jankovića koji se, osim smještanja djela u društveno-povijesni kontekst i prepričavanja crtica iz autorova života, izravno obraća ciljnomu čitatelju i najavljuje nov prijevod:

Mladi čitatelju, na palubi 'Zlatne lađe' doplovio je u tvoje ruke novi hrvatski prijevod *Priče o Doktoru Dolittleu* – uživaj u čarobnoj priči i savršenim Loftingovim crtežima, a kad zaklopiš korice knjige, sačuvaj u svom srcu mali kutak za debeljuškastog Doktora koji je davno spoznao neke jednostavne i velike mudrosti: da se istinska ljudska veličina krije u poštivanju života u svim njegovim oblicima, da se dobro vraća dobrim, da su oni čista srca uvijek u pravu, te da je uistinu lijep samo onaj koji je pošten i čini dobro. (9)

Sljedeće, 2001. godine Znanje u biblioteci Stribor objavljuje još jedan novi prijevod (PP4) hvaljene prevoditeljice Blanke Pečnik-Kroflin (dalje: BPK), koji je doživio niz pretisaka, a prati ga pogovor i upute o izgovoru stranih riječi. U pogovoru kroatistica Hrvojka Mihanović-Salopek navodi da je u Hrvatskoj „prvi prijevod knjige napravio Ivo Hergešić, te objavio 1933. u izdanju 'Minerve' u Zagrebu“, ostvarujući tako dijaloški odnos s prvim prijevodom ovoga djela (104). Osim toga, prevoditeljica navodi da pjesmu koja se pojavljuje u njezinu prijevodu nije prevela sama, nego se poslužila prijevodom Ive Hergešića. Ta je informacija sadržana u peritekstu: „Prijevod je preuzet iz izdanja Biblioteke Vjeverica“ (BPK 2001: 24).

Peti ponovni prijevod (PP5), koji potpisuje Vesna Mlinarec (dalje: VM), izlazi 2004. u izdanju splitskoga Hercegtiska, dok Školska knjiga 2009. objavljuje još jedan nov prijevod (PP6) *Divine Marion* (dalje: DM) popraćen metodičkom obradom, čime se daje do znanja da je riječ o izdanju namijenjenome čitanju u okviru školske lektire.

PP6 sadrži i pogovor urednice Školske knjige Miroslave Vučić (dalje: MV) u kojemu se progovara o primjerenosti štiva: „Usprkos velikoj popularnosti što je priče o doktoru Dolittleu imaju među najmlađim čitateljima, o Hughu Loftingu danas je neozbiljno govoriti bez poznavanja konteksta, odnosno vremena i političkih prilika u kojima su te priče nastajale“ (137). MV dalje napominje kako će današnji čitatelj, „odgojen na temeljima tolerancije i ravnopravnosti svih ljudi bez obzira na boju kože, spol i vjersku opredijeljenost, zasigurno zastati na mjestu kada Lofting opisuje crnoga kraljevića koji čita bajke i želi postati – bijelac, a papiga mu Polinezija, predstavljajući se kao vilinska kraljica Tripsitinka, spremno nudi pomoć. Želeći izbaviti doktora Dolittlea iz tamnice kralja zemlje Džoliginki, Polinezija mlađahnome kraljeviću savjetuje da potraži doktora Dolittlea, koji mu jedini može pomoći u njegovoj nakani“ (137-138). MV budućemu čitatelju pojašnjava da u doba kada je „Lofting ratovao i pisao pripovijesti o doktoru Dolittleu, afričke su države uistinu bile podčinjene europskima. Europske su države upravljale njima, silom im nametale svoj jezik, kulturu i gospodarski ih iskorištavale. Tako je tada izgledala politička slika svijeta. Bijela civilizacija, odnosno europska i sjevernoamerička smatrane su vrjednijima od crne“ (139). Kao što i sama MV navodi, a s tom bismo se tvrdnjom mogli složiti, takvo je što danas u svim vidovima ljudskog djelovanja „politički nekorektno“ (138).

PP7, *Priča o doktoru Dolittleu*, objavljen je u digitalnome obliku na mrežnome portalu *e-lektire*, u okviru projekta nastaloga na inicijativu Ministarstva znanosti i obrazovanja kako bi se učenicima i nastavnicima osnovnih i srednjih škola zajamčila veća dostupnost cjelovitih djela hrvatske i svjetske književnosti. Projekt su realizirali Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET i Bulaja naklada. Riječ je o prijevodu Zvonimira Bulaje (dalje: ZB) iz 2012., a važan je i opis koji čitatelje upućuje u društveno-povijesni kontekst nastanka djela. Iz njega izdvajamo sljedeću napomenu:

Za običaje današnjeg vremena način na koji Lofting u ovoj knjizi opisuje crnce zvuči pomalo rasistički. No treba imati na umu da je doba u kojemu Lofting piše posve drugo vrijeme, u kojemu je, osobito u Americi, još uvijek postojala rasna segregacija i neravnopravnost ljudi drugačije boje kože. Autorova namjera bila je prikazati crnce

simpatičnima, premda to danas možda tako ne zvuči. Zato su neka novija američka izdanja ove knjige donekle mijenjala opis kralja i kraljice zemlje Jolliginki i njihovog sina Bumpa koji želi postati bijelac. No da Loftinga nipošto ne možemo smatrati rasistom potvrda su i kasniji nastavci serijala, u kojima se Dolittle oštro suprotstavlja trgovcima robovima. Lofting također svojim knjigama kritizira kolonijalizam i eksploataciju bogatstava Afrike.⁴³

Lofting je svojim djelima ustvari izražavao snažno protivljenje imperijalizmu i kolonijalizmu koje je nametala bjelačka civilizacija. No takav je kritički pristup u javnosti nerijetko pogrešno tumačen i u djelima drugih pisaca koja su obuhvaćena našim korpusom.

Naposljetku, najnovije izdanje Loftingova romana objavljeno je 2020. godine u nakladi varaždinskog izdavača Katarina Zrinski. Premda se naoko čini da je posrijedi nov prijevod, izgledno je da je riječ o pretisku prijevoda Dubravke Kovač (dalje u tekstu: DK) iz 2006. koji je objavila ABC naklada i koji nije bio dostupan za analizu (usp. Forjan 2019), tako da smo novo izdanje iz 2020. obilježili kraticom PP8.

6.1.2. Petar Pan

Dječji klasik *Petar Pan* na hrvatskome jeziku prvi se put pojavljuje gotovo sedam desetljeća nakon izvornika *Peter and Wendy*, romana poznatijeg kao *Peter Pan* (1911.). Izvorni tekst kojim smo se poslužili u okviru istraživanja digitalizirano je izdanje romana. Preuzeli smo ga s mrežnoga portala Project Gutenberg⁴⁴. Narančić Kovač (2019a: 216) navodi kako je takav odmak prvoga prijevoda od njegova izvornika „teško razumjeti jer je popularnost Petra Pana bila neupitna. Hrvatska su se djeca s njegovim likom susretala ponajviše posredstvom Disneyjevih adaptacija koje su u hrvatskom prijevodu bile dostupne od ranih 1960-ih godina.“ Istaknimo i da smo u ovome korpusu razmatrali prijevode Barriejeva izvornika, a ne Disneyjevih adaptacija. I premda su se u drugim jugoslavenskim republikama objavljivali prijevodi toga djela – navedimo „izdanja srpskih prijevoda iz 1946. (djelomični prijevod) i 1962. godine te prijevod na makedonski jezik iz 1972. godine“, Narančić Kovač navodi kako se „može pretpostaviti da su autorska prava za Barriejeva djela za srpski i hrvatski jezik (koje su vlasti u vrijeme bivše Jugoslavije tretirale kao jedan jezik) otkupljena za objavljivanje na razini države, tj. bivše Jugoslavije, pa hrvatski nakladnici nisu mogli objavljivati zasebna

⁴³ Opis preuzet s <https://lektire.skole.hr/djela/prica-o-doktoru-dolittleu/>. Pristupljeno 22. 10. 2021.

⁴⁴ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/ebooks/26654.html.images>. Pristupljeno 20. 9. 2021.

izdanja sve dok se nisu uspjeli domoći prava za izdanja na hrvatskom jeziku, no za to ne postoje pouzdani dokazi“ (2019a: 216). Na lektirnim popisima u Hrvatskoj *Petar Pan* pojavljuje se tek 1991. godine (isto). Ukupno smo pregledali 20 izdanja ovoga romana te u konačni korpus uvrstili njih deset za koja smo, ovisno o razlikama u tekstu prijevoda ili njegovu peritekstu, utvrdili da nije riječ o pretiscima.

Prvi prijevod romana 1980. godine potpisuje Marija Salečić (dalje: MS). Hrvatski se tekst objavljuje u biblioteci Vjeverica izdavačke kuće Mladost, a prati ga prevoditeljičina bilješka o piscu. Taj se prijevod izdavao mnogo puta: 1982., 1986. i 1991. u Mladosti, 1995. i 2001. u Profilu Internationalu te 2004. u nakladi Katarine Zrinski. Dva od tih prijevoda nismo označili kao pretiske, nego kao modificirana izdanja prvoga prijevoda romana, a riječ je o izdanjima Profila Internationala iz 1995. (MCT1a) koji se od CT1 (MS 1980.) razlikuje u bilješki o piscu. Izdanje prijevoda MS iz 2004. (MCT1b) opremljeno je metodičkim instrumentarijem i zamišljeno je kao lektirno izdanje. MCT1b sadrži predgovor i književnu interpretaciju Jadranke Županić pod naslovom „Draga čitateljice/dragi čitatelju!“ koji se jasno i vrlo izravno obraća dječjim čitateljima (7-9). U njemu se opisuju mjesto i vrijeme radnje, likovi i važnija zbivanja te se čitatelje upućuje na to da je riječ o priči koja polazi od dodira dvaju svjetova, djece i odraslih, koji nastoje naći zajednički jezik „izmjenjujući iskustva o vrijednostima, istini, slobodi, prijateljstvu, ljubavi i pravdi“ (9). Roman je „bajkovita igra“ koja progovara o najosjetljivijem razdoblju svake osobe, pa je glavni lik, vječni dječak, „mudar, hvalisav, drzak, hrabar, uobražen, no prije svega osjećajan, te ipak ponekad noću plače“ (isto). Predgovor završava rečenicom „Možda bismo svi mi mogli letjeti kada bismo bili smrtno uvjereni da možemo...“ iza koje slijedi napomena da tu mogućnost u zbilji ipak nemamo, ali je možemo dobiti „čitanjem zgoda o jedinom dječaku koji nikada nije odrastao“. Dijete tako prima poziv da se Petru Panu pridruži (samo) kao suputnik i želi mu se dobrodošlica u Maštokraj (isto). Isto izdanje sadrži i zaključak te razgovor o djelu i bilješku o piscu.

Tablica 2. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „Peter and Wendy“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1980.	Marija Salečić	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: Mladost
MCT1a	1995.	Marija Salečić	<i>Petar Pan</i>	Profil International
MCT1b	2004.	Marija Salečić	<i>Petar Pan</i>	Varaždin: Katarina Zrinski

PP1	1988.	Zdenka Drucalović	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: Sveučilišna naklada Liber
MPP1	1995.	Zdenka Drucalović	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: Znanje
PP2	2001.	Predrag Raos	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: Mozaik
PP3	2005.	Jasna Šojer	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: ABC naklada
PP4	2007.	Tatjana Kezele Ivana Belčić	<i>Petar Pan</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP5	2015.	Zvonimir Bulaja	<i>Petar Pan: ili Dječak koji nije htio odrasti</i>	Zagreb: Bulaja naklada
MPP5	2018.	Zvonimir Bulaja	<i>Petar Pan: Dječak koji nije htio odrasti</i>	Zagreb: V.B.Z.

Osam godina poslije CT1 izlazi i PP1, prvi ponovni prijevod Zdenke Drucalović (dalje: ZD). Objavljuje ga 1988. najprije Sveučilišna naklada Liber, a 1995. i Znanje u biblioteci Stribor (MPP1) uz pogovor Sunčane Škrinjarić „Neodoljivi Petar Pan“ u kojemu autorica iz osobne perspektive objašnjava kako je stvoren lik Petra Pana koji je na koncu obišao čitav svijet a da ni sekunde nije ostario iako je od svojega nastanka ipak „doživio neke preobrazbe, uletio u neke nove pustolovine i filmove koje su zamislili drugi autori, na primjer, slavni Walt Disney“ (155-156). Prijevod ZD Znanje je pretiskivalo 1997., 2003., 2004., 2005., 2009., 2013. i 2018. godine.

Godine 2001. Mozaik izdaje drugi ponovni prijevod koji potpisuje Predrag Raos (PP2). Uz predgovor Dubravke Zime „Leteći vječni dječak“ koji prethodi prijevodu razlažu se okolnosti stvaranja Petra Pana (i ostalih likova) te život i djelo autora J. M. Barrieja. No za naše je istraživanje važnije istaknuti „Prevodiočev pogovor“ u kojemu prevoditelj najprije opisuje prevođenje kao „umijeće kompromisa“ koje pomiruje dva ekstrema: doslovan i (pre)slobodan pristup. I premda sâm teži traženju toga kompromisa i uspostavi ravnoteže, priklonio se, kao „čovjek slobodnih nazora“, liberalnijoj školi, vodeći se pitanjem „Kako bi to autor (autor, a ne ja) rekao da je pisao na hrvatskom?“ (215-216). Taj je pristup, nastavlja PR, slijedio i prevodeći ovo djelo jer su mu „često duh, zvuk i tanane aluzije bili važniji od doslovnog značenja riječi“ (216). To bi, uvjeren je prevoditelj, do izražaja moglo doći ne samo usporedbom s izvornikom nego i „usporedbom s već dva objavljena prijevoda istoga djela [sic!] (starijim Marije Selečić [sic!] i novijim – i mnogo kvalitetnijim Zdenke Drucalović), a do čega će neizbježno dolaziti

mного češće zbog banalne činjenice da je *Petar Pan* dio školske lektire, pa će djeca na satu često čitati različite prijevode.“ (216). Posebno se osvrnuvši na strategije prevođenja imena, pogovoru je priložio i mali usporedni rječnik imena i njihovih prijevoda te ga popratio pojašnjenjem na temu „zašto baš tako“ (isto), donoseći (ne)izravno prosudbe o kvaliteti rješenja prethodnih dviju prevoditeljica, u što mi u našem radu ne ulazimo.

Treći ponovni prijevod (PP3) potječe iz pera Jasne Šojer, a objavljen je 2005. kao lektirno izdanje ABC naklade. Prijevodu prethode didaktički „Uvod u čitanje“ i naputak o tome kako voditi „Dnevnik čitanja“. PP3 prati i pogovor „Nakon čitanja“ kojim se čitatelja potiče da iskaže prve dojmove o djelu te odgovori na pitanja o sadržaju, a slijedi ga i bilješka o piscu.

Četvrti ponovni prijevod (PP4) koji 2007. izlazi u nakladi Zagrebačke stvarnosti potpisuju Tatjana Kezele (dalje: TK) i Ivana Belčić (dalje: IB). Tekstu se prilaže „Rječnik neobičnih ili manje uobičajenih riječi“ i pogovor glavne urednice IB u kojemu se, kao i drugdje, opisuju život i spisateljski rad J. M. Barrieja te djelo smješta u kontekst. IB ga zaključuje navodeći kako se *Petar Pan* nije oduvijek smatrao dječjom pričom „jer se Barrie povremeno obraća čitatelju koji je odrastao čovjek kao i on. Spominjući u romanu *Nigdjezemsku* prvi put on piše: *Na te čarobne obale zaigrana djeca uvijek se iskrcavaju svojim čamcima. I mi smo bili tamo. Još uvijek čujemo udaranje valova, ali nećemo se iskrcati.* (157-159).

Peti, i zasad posljednji, ponovni prijevod (PP5) objavljen je u okviru projekta *e-lektire*, u izdanju Bulaja naklade, a potpisuje ga direktor Zvonimir Bulaja (dalje: ZB). PP5 popraćen je iscrpnim pogovorom Luke Barišića koji lik vječnoga dječaka Petra Pana kronologizira od prvoga pojavljivanja u romanu za odrasle *The Little White Bird*. Iz tog je romana Barrie preuzeo šest poglavlja za priču *Petar Pan u Kensingtonskim vrtovima* (1906.). No *Petar Pan* prvi je put izveden 1904. kao igrokaz, najprije u londonskome kazalištu The Duke of York's, a poslije je postavljen na daske njujorškoga Broadwaya. S obzirom na uspjeh igrokaza među djecom, ali i u redovima kazališnih i književnih kritičara, igrokaz je 1911. prenesen u knjigu *Peter and Wendy* koju Milan Crnković (1973: 59) naziva filozofsko-poetičnom fantastičnom pričom. U kasnijim izdanjima, međutim, knjiga dobiva naslov *Peter Pan, or The Boy Who Wouldn't Grow Up*. Isti je prijevod, ali s preinakama u tekstu i u peritekstu, 2018. objavila i nakladnička kuća V.B.Z., pa smo izdanje obilježili oznakom MPP5. Ono ne sadrži pogovor Luke Barišića, nego samo kratku bilješku o autoru.

6.1.3. Čarobnjak iz Oza

Dječji roman *The Wonderful Wizard of Oz* objavljen je još 1900. Hrvatski čitatelji s njim se upoznaju posredstvom cenzurirane obrade Aleksandra Volkova iz 1939. godine *Volshebnik Izumrudnoga Goroda [Čarobnjak iz Smaragdnooga Grada]*, a o tome svjedoči i bilješka o izvornome autoru Lymanu Franku Baumu na kraju knjige (113). Obrada izlazi 1963. godine u Vitezovoj Vjeverici (Mladost) i u prijevodu s ruskoga Slobodana Glumca. Istaknimo ipak da se Glumčev prijevod najprije pojavljuje na srpskome, npr. 1946. izlazi u izdanju novosadske Budućnosti⁴⁵, tako da je vrlo izgledno da je Mladost srpski prijevod otkupila i pohrvatila. Narančić Kovač (2019a: 209) navodi, između ostaloga, i da taj roman, premda je nastao po uzoru na Bauma, „čini zasebno djelo“. S time na umu, isključili smo ga iz daljnje analize, ali ga samo u ovoj fazi označujemo kao adaptaciju (AD) kako bismo prikazali koliko se Volkovljeva obrada razlikuje od Baumova teksta. Izvorni tekst *Čarobnjaka iz Oza* kojim smo se služili u okviru istraživanja digitalizirano je izdanje romana. Preuzeli smo ga s mrežnoga portala Project Gutenberg⁴⁶. Izdvojimo i dva primjera iz Volkovljeve obrade:

Primjer 1.

IT: “When they saw the Witch of the East was **dead** the Munchkins sent a swift messenger to me, and I came at once.”

AD: „Kad je tvoja kućica **zgnječila** Gingemu, ja sam o tome saznala iz čarobnih knjiga, i evo tu sam!“
(9)

Iz prvog primjera vidljivo je da se u obradi A. Volkova Zla Vještica od Istoka zove Gingema, a vijest o njezinoj smrti doznaje se „iz čarobnih knjiga“, a ne uz pomoć glasnika. No fabularni je tijek više-manje još moguće pratiti.

⁴⁵ Podatak preuzet s: <https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/40881935>. Pristupljeno 24. 11. 2021.

⁴⁶ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/ebooks/55.html.images>. Pristupljeno 5. 10. 2021.

Primjer 2.

IT: Instantly she was whirling through the air, so swiftly that all she could see or feel was the wind whistling past her ears.

The Silver Shoes took but three steps, and then she stopped so suddenly that she rolled over upon the grass several times before she knew where she was.

At length, however, she sat up and looked about her.

“**Good gracious!**” she cried.

For she was sitting on the broad Kansas prairie, and just before her was the new farmhouse Uncle Henry built after the cyclone had carried away the old one. Uncle Henry was milking the cows in the barnyard, and Toto had jumped out of her arms and was running toward the barn, barking furiously.

Dorothy stood up and found she was in her stocking-feet. For the Silver Shoes had fallen off in her flight through the air, and were lost forever in the desert.

AD: Eli uze Totošku, lupnu petom o petu i viknu cipelicama:

-Nosite me u Kansas, stricu Džonu i tetki Ani!

Bijesni vikor zavrti Eli, sve joj se sli pred očima, sunce zaiskri na nebu ognjenom dugom, i prije no što je stigla da se poplaši, ona se spusti na zemlju tako iznenadno da se nekoliko puta prevrnu i ispusti Totošku iz ruku. (111)

Obrada u drugome primjeru već znatnije sadržajno i strukturno odstupa od Baumova originala: Dorothy postaje Eli, Toto Totoška, stric Henry Džon, a teta se u ovome dijelu ni ne spominje. Segment je podosta skraćen, Totoška ne skače samostalno iz Elinih ruku, nego ga ona ispušta, a izbačen je i usklik koji izvorno ima vjersku konotaciju. Ali ovo su tek neke od mnogih razlika između Baumova izvornika i Volkovljeve obrade (usp. Inggs 2011).

Pregledali smo ukupno 17, a u korpus uvrstili sedam hrvatskih izdanja za koja smo, nakon uvida u izmjene u tekst prijevoda ili njegov peritekst, zaključili da nije riječ o adaptaciji ili o pretiscima. Valja napomenuti da se *Čarobnjak iz Oza* kao lektirni naslov čita još 1960-ih, i prije objave hrvatskoga prijevoda, a na popisu lektire u samostalnoj Hrvatskoj prvi se put pojavljuje 2006. godine.

Prvi hrvatski prijevod Baumova klasika izlazi 1977., dakle, s odmakom od 77 godina, također u Vjeverici i u prijevodu Marije Salečić (dalje: MS). Izdanje otvara predgovor autora izvornoga teksta koji pojašnjava da je priča o čudesnome *Čarobnjaku iz Oza* napisana samo za zabavu *današnje* djece te da teži modernoj bajci u kojoj su zadržana čuda i radosti, a iz nje izostavljene patnje i more (5). Izdanje sadrži i bilješku o piscu iz koje se izdvaja podatak da je roman doživio *bezbroy* izdanja na skoro svim jezicima svijeta: „Tome je osobito pridonio film po tom djelu, snimljen 1939. godine, s poznatom glumicom Judy Garland u glavnoj ulozi“ (153).

Taj je prijevod doživio najmanje šest pretisaka: 1978., 1980., 1982., 1985., 1987. i 1991., a 2000. izlazi u osvježenoj ruhu Golden marketinga. Novo izdanje zadržava predgovor iz CT1 (MS 1977.), dopunjen opširnim biografskim bilješkama o autoru u kojima se daje do znanja da je Baum do svoje smrti napisao još trinaest knjiga o zemlji Oz, a poslije su o njoj pisali i drugi autori (171-173). Izdanje prati i pogovor Anite Peti-Stantić naslovljen „10 velikih tajni zemlje Oz“ u kojemu se na zanimljiv način predstavlja svojevrsan vodič kroz zemlju Oz i sva njezina obilježja. Premda u tekstu prijevoda nismo uočili znatnije promjene, ovo smo izdanje, zbog izmjena u peritekstu, obilježili oznakom MCT1.

Tablica 3. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „The Wonderful Wizard of Oz“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1977.	Marija Salečić	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: Mladost
MCT1	2000.	Marija Salečić	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: Golden marketing
PP1	2005.	Dubravka Kovač	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: ABC naklada
PP2	2005.	Predrag Raos	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: Kašmir promet
PP3	2007.	Ana Dejanović	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP4	2012.	Violeta Krunic	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Zagreb: Bulaja naklada
PP5	2019.	Sanja Petriška	<i>Čarobnjak iz Oza</i>	Samobor: VF Libris

Godine 2005. izlaze dva ponovna prijevoda, u ABC nakladi PP1 Dubravke Kovač (dalje: DK), koji sadrži predgovor autora, a na kraju i kratak pogovor o autoru i njegovu djelu (163-164) te u Kašmir prometu PP2 Predraga Raosa (dalje: PR), izdanje s čijeg kazala nedostaju dva poglavlja. Provjerom smo, međutim, utvrdili da je riječ o (tiskarskoj) pogrešci jer su ta dva poglavlja, „Cesta kroz šumu“ i „Kako je razotkriven Oz Grozni“, sastavni dio teksta, ali nisu propisno navedena. Osim toga, PP2 ne sadrži pogovor.

Treći ponovni prijevod (PP3) 2007. objavljuje Zagrebačka stvarnost. PP3 potpisuje Ana Dejanović (dalje: AD), a izdanje sadrži bilješku koja pisca i djelo smješta u društveno-povijesni kontekst (125-127). Četvrti ponovni prijevod (PP4) djelo je Violete Krunic (dalje: VK), nastalo

u okviru projekta *e-lectire* (2012./2018.)⁴⁷ i objavljeno u izdanju Bulaja naklade te mu prethodi kratak predgovor Diane Zalar. U njemu Zalar progovara o isprva realističnome okviru priče koja, nakon što Baum Dorothy „katapultira“ u zemlju Oz da joj pokaže kako ima dovoljno mašte da se izdigne iz sivila stvarnosti, prelazi u fantastiku: „Odlazak u zemlju Oz možda daje djevojčici snage da se vrati i suoči s teškoćama kod kuće“ (7). Izdanje usto sadrži i uvod u čitanje, metodički naputak, poticaje za daljnji rad te rječnik koji je izradio ZB, glavni urednik toga prijevoda.

Godine 2019. izlazi i posljednji ponovni prijevod (PP5) Sanje Petriške (dalje: SP). Ona je široj javnosti poznata i kao Viktorija Faust, a u nas se proslavila kao spisateljica suvremene fantastične proze. Prijevod je izdan u nakladi njezine izdavačke kuće VF Libris, a prati ga i vrlo kratka bilješka o piscu.

6.1.4. Šarlotina mreža

Dječji roman Elwyn White Brooks „Charlotte's Web“, čiji smo izvornik preuzeli u mrežnome obliku⁴⁸, objavljen je 1952. Prvi se put na hrvatskome pojavljuje 1979., s odmakom od 27 godina. Tada izlazi u biblioteci Vjeverica (Mladost) pod naslovom „Paukova mreža“ (CT1). Za CT1 zaslužna je Ljerka Radović (dalje: LJR), prevoditeljica sa srpskoga i hrvatskoga koja je, sudeći po katalogu NSK-a, bila djelatna od kraja 1950-ih do ranih 2000-ih.

Tablica 4. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „Charlotte's Web“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1979.	Ljerka Radović	<i>Paukova mreža</i>	Zagreb: Mladost
PP1	2001.	Ana Sabljak	<i>Šarlotina mreža</i>	Zagreb: Algoritam

Ovaj je klasik 2001. doživio ponovni prijevod Ane Sabljak (dalje: AS), a objavljen je u izdanju Algoritma kao „Šarlotina mreža“ (PP1). Slično kao „Čarobnjak iz Oza“, i ovaj se klasik na popisu lektire pojavljuje od 2006., što može objasniti i pojavu dvaju pretisaka toga prijevoda, 2008. i 2014. godine. Budući da u njima nismo uočili izmjene, nismo ih uključili u daljnju analizu. U korpus smo naposljetku uvrstili dva hrvatska izdanja ovoga klasika.

⁴⁷ Status autorskih prava V. Krunic na prijevod određen je na 2012. godinu, a u samoj PDF-datoteci prijevoda navodi se 2018. godina.

⁴⁸ Preuzeto s: https://openlibrary.org/books/OL26430101M/Charlotte%27s_Web. Pristupljeno 10. 10. 2021.

6.1.5. Knjige o džungli

Zbirka priča Rudyarda Kiplinga *The Jungle Book* objavljena je 1894., dok je njezin nastavak, *The Second Jungle Book*, izdan 1895. godine. Izvornim tekstovima pristupili smo u digitalnome obliku, na portalu Project Gutenberg⁴⁹. Proučili smo ukupno 18, a u krajnji korpus uvrstili 12 izdanja za koja smo najprije utvrdili da nisu pretisci. Kiplingove zbirke, u Hrvatskoj poznatije najčešće kao jedan naslov „Knjiga o džungli“, rado su čitano štivo, a na popisu lektire pojavljuju se gotovo redovito od 1950-ih naovamo.

Obje zbirke 1917. izlaze na hrvatskome kao jednosveščano izdanje u prijevodu Vladoja (Vladana) Dukata (dalje: VD)⁵⁰. U nakladi Kraljevske zemaljske tiskare tekstovi obje zbirke objedinjeni su pod naslovom *Indijska džungla* (CT1). Tekstu CT1 prethodi predgovor Nikole Andrića kojim najavljuje dolazak tada najvećega, „savremenog“ engleskog pisca u pohode hrvatskomu narodu:

A da je Kipling doista najveći današnji pisac Velike Britanije, dokazuje Nobelova nagrada, kojom je god. 1907. ovjenčan, nadbivši tako i Swinburna, i Mereditha, i Williama Watsona, i Stephena Phillipsa. Francuski je pisac Octave Mirbeau doduše tom prilikom ustao proti ovom odlikovanju, jer se, veli, ne mogu dovesti u sklad Nobelove miroljubive intencije s bojovništvom engleskoga imperijalizma, kojemu je Kipling glavni literarni predstavnik. (3)

Kako Andrić nastavlja, „Kipling naime pjeva himnu pobjedničkoj buržoaziji i ratnom pohodu bijeloga – u prvom redu engleskog – čovjeka oko svijeta; pobjednički pjev bojevnom komercijalizmu i imperijalističkom nacionalizmu, zbog čega je i dobio počasni naslov 'generalnog inspektora britanskog carstva'“ (CT1: 3). Na istome je tragu i Milan Crnković (1973: 173) koji za Kiplinga kaže da je bio „poklonik i propovjednik reda, zakona i discipline“ te smatrao da tim redom i zakonima kolonizatori zapravo čine dobro zaostalim narodima kao što je u očima Britanaca tada bio indijski. I upravo se Kipling proslavio dječjim pričama koje Andrić naziva „najnježnijim bajkama iz životinjskog svijeta, kakove nije još ni jedan književnik umio napisati.“ (CT1: 4).

Drugo izdanje prijevoda VD 1931. je objavila Zaklada tiskare Narodnih novina (MCT1a), a od CT1 se razlikuje u proširenome Andrićevu predgovoru. Iz njega iščitavamo da je Dukatov

⁴⁹ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/files/35997/35997-h/35997-h.htm>; <https://www.gutenberg.org/files/37364/37364-h/37364-h.htm>. Pristupljeno 10. 10. 2021.

⁵⁰ Prema B. Majhutu i S. Lovrić (2010: 150), ovo Kiplingovo djelo prvi put izlazi još 1908. u časopisu *Pobratim*, u 18 nastavaka i pod naslovom „U džungli“.

prijevod, za razliku od njemačkih izdanja ovoga djela, cjelovit: „najpoznatiji 'Dschungelbuch' u freiburškom prevodu Court Abel-Musgravea ne donosi ni svih 7 poglavlja prve knjige, nego samo 6, izostavivši baš 'Službenike kraljičine' (Servants of the Queen) valjda zbog toga, što se u njemu slavi engleski vojnik... Mi donosimo svih 15 poglavlja kako ih je izdao Kipling u obje spomenute knjige“ (MCT1a: 9). U istome pogovoru ističe se kako je ova knjiga, „prvi put izašla u izdanju 'Zab. Bibl.' god. 1917., složena od čitavoga niza malenih pripovijedaka, koje se odigravaju u indijskoj džungli (prašumi), i u kojima vode glavnu riječ – divlje životinje“ (isto). Prijevod VD, međutim, ne sadrži Kiplingovu poeziju, tako da su izdanja Naklade Fran iz 2002. (MCT1b) i Globus medije (MCT1c) iz 2004., koja su oba skraćena i sadrže šest poglavlja iz prve i dva poglavlja iz druge zbirke, dopunjena pjesmama iz prijevoda Olge Timotijević (dalje: OT). Njezin je prijevod ustvari prvi ponovni prijevod i objavljen je 1960. godine u biblioteci Jelen (Mladost).^{51,52} Međutim, prvo dostupno izdanje do kojega smo mogli doći bilo je dvosveščano iz 1967., pa smo ga u našem korpusu obilježili oznakama PP1a i PP1b. OT u bilješci o piscu PP1b i sama navodi da njezin prijevod ne sadrži tri priče: „Sluge njenog veličanstva“, „Grobari“ i „Čudo Puruna Bagata“, koje su izostavljene zbog svojega izrazitijeg imperijalističkog karaktera (154).

Tablica 5. Prvi i ponovni hrvatski prijevodi priča „The Jungle Book“ i „The Second Jungle Book“

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1917.	Vladoje Dukat	<i>Indijska džungla</i>	Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara
MCT1a	1931.	Vladoje Dukat	<i>Indijska džungla</i>	Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina
MCT1b	2002.	Vladan Dukat Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Naklada Fran
MCT1c	2004.	Vladan Dukat	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Globus media

⁵¹ Na temelju digitaliziranih listića iz kataloga NSK-a doznajemo da je PP1 ustvari hrvatsko izdanje srpskoga prijevoda koji se još 1956. pojavljuje u izdanju beogradske Dečje knjige (http://stari.nsk.hr/dak/data/images/do_1975/K/KIE-KIRILJ/00000955.gif).

Istaknimo i srpski prijevod istoga djela iz 1950. koji potpisuje izvjesna Olga Dimitrijević. Izdanje nije bilo dostupno za posudbu. Inače, riječ je također o ćirilichnome izdanju, no čini se da je prijevod nastao dvanaest godina prije. Navodi se prvi put kao dvosveščano izdanje iz 1938. koje je objavljeno u nakladničkom nizu Ptica Plava - knjiga za mlade i stare beogradskoga Izdavačkoga i knjižarskoga preduzeća Geca Kon (http://stari.nsk.hr/dak/data/images/do_1975/K/KIE-KIRILJ/00000952.gif).

Premda je za istu biblioteku prevodila i Olga Timotijević (djevojački Pops), nismo našli pouzdane izvore koji bi išli u prilog tomu da su Olga Timotijević i Olga Dimitrijević zapravo ista osoba.

⁵² To je izdanje u fondu NSK-a također označeno kao izgubljeno.

Olga Timotijević				
PP1a	1967.	Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli I</i>	Zagreb: Mladost
PP1b	1967.	Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli II</i>	Zagreb: Mladost
MPP1	1973.	Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Mladost
MPP1a	1996.	Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Mozaik knjiga
Blaženka Bubanj				
MPP1ab	1996.	Olga Timotijević	<i>Knjiga o džungli</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
PP2	1996.	Sanja Lovrenčić	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Znanje
MPP2	2015.	Sanja Lovrenčić	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Bulaja naklada
PP3	2003.	Tatjana Kezele	<i>Knjiga o džungli</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP4	2004.	Mate Maras	<i>Knjige o džungli</i>	Zagreb: Školska knjiga

PP1a i PP1b pretiskivali su se i 1973., 1987. (ovim izdanjem djelo iz biblioteke Jelen prelazi u Vjevericu) i 1991., kao jedno- ili dvosveščana izdanja. Istaknimo izdanje iz 1973. iz čije završne bilješke izostaje važan podatak o izostavljanju triju priča koji je dostupan u izdanju iz 1967. godine. Stoga smo ga iznimno obilježili kraticom MPP1.

Prijevod prve knjige koji je posredno, prema francuskome prijevodu „Le Livre de la Jungle“, dopunila Blaženka Bubanj (dalje: BB) 1996. godine izlazi u izdanju Mozaik knjige (MPP1a). Iz PP1a bilo je, naime, izbačeno poglavlje „U službi njezina veličanstva“, o čemu će više riječi biti u poglavlju 7.3.5. Bez osobite kritičke procjene PP1a i PP1b je iste godine u cijelosti otkupila i objedinjeno izdala Katarina Zrinski (MPP1ab). S obzirom na to da i iz PP1b nedostaju dva poglavlja, „Čudo Puruna Bhagata“ („The Miracle of Purun Bhagat“) i „Grobari“ („The Undertakers“), a o tome u pogovoru izdanju „Pjesnik disciplinirane mašte“ Branimira Bošnjaka (261-262) nema navoda, zaključujemo da nakladnik ili nije bio svjestan nepotpunosti prijevoda OT ili ga je unatoč tomu odlučio pretiskati zbog financijske isplativosti. O mogućim razlozima u pogovoru drugoga ponovnog prijevoda (PP2), također iz 1996., detaljnije piše i njegova autorica Sanja Lovrenčić (dalje: SL). PP2 izlazi u biblioteci Stribor u izdanju Znanja. Prevoditeljica SL u pogovoru najavljuje prvi cjeloviti prijevod u kojemu su, osim što su sva poglavlja zadržana, prevedene i Kiplingove pjesme:

Publika je brzo prepoznala kvalitetu Kiplingovih priča. Obje Knjige o Džungli prevedene su na mnoge jezike i u kratko vrijeme doživjele svjetsku slavu. Prvo izdanje na hrvatskom jeziku objavljeno je 1917. u Zabavnoj biblioteci, no tekst nije preveden u cijelosti. Godine 1931. izlazi prijevod integralnog proznog teksta prve i druge knjige, no u tom izdanju pak nedostaju pjesme koje je Kipling napisao kao početak i kraj svake pripovijesti. U brojnim izdanjima koja su izlazila u nas poslije II. svjetskog rata uključena je Kiplingova poezija, no opet su neke pripovijesti izostale. Ovaj prijevod prvi sadrži Knjigu o Džungli i Drugu knjigu o Džungli u cijelosti.

Ovaj kratki pregled različitih izdanja vodi nas, međutim, prema problemu koji je ostao svojevrsni kamen kušnje za sve one koji se bave Kiplingom – problemu njegove identifikacije s britanskom imperijalističkom politikom. U već prilično dugoj povijesti prevođenja i objavljivanja Knjiga o Džungli, neke su pripovijesti izostavljane – ne samo iz naših, nego i drugih, npr. ranih njemačkih izdanja – zbog posrednog ili neposrednog veličanja britanske vojske i vlasti u Indiji. Najspornija bila je pripovijest Službenici Njezinog Veličanstva kojom autor dovodi čitatelja među životinje u vojničkom logoru. Iz poslijeratnih hrvatskih izdanja izbačena je i pripovijest Pogrebni u kojoj se pak, iz prilično neobične perspektive krokodila ljudoždera, govori o engleskim tehničkim dostignućima, te o velikoj pobuni u sjevernoj Indiji 1857.-58. Teško je ipak razumjeti izostavljanje Čuda Puruna Bhagata, priče u kojoj najbolje dolazi do izražaja Kiplingova podvojenost u odnosu prema Indiji, podvojenost koja se zrcali i u nekim njegovim pripovijestima za odrasle, kao i romanu Kim. Indija je za njega zemlja nesposobnih, manje vrijednih ljudi, koji ne znaju što je za njih dobro, pa im je potreban engleski nadzor, no isto tako i zemlja slobode i otvorenih mogućnosti u kojoj »čovjek može učiniti što želi, a da ga nitko ne pita zašto«. Poznati suvremeni pisac Salman Rushdie u knjizi *Imaginarne domovine* piše: [...] »Utjecaj Indije na Kiplinga, na njegov doživljaj svijeta, kao i na njegov jezik, stvorio je osobu koju sam uvijek doživljavao kao nekoga tko je u sukobu sam sa sobom.« U Čudu Puruna Bhagata čini se da kao pobjednik iz toga sukoba izlazi indijski dio; glavni lik, ugledni Indijac koji je uspio usvojiti engleska znanja i običaje, spašava planinsko selo od odrona indijskim načinom – putem kontemplacije i suglasja s prirodom. (309-311)

PP2 objavljen je i 2015. godine u okviru portala *e-lectire* i u izdanju Bulaja naklade. U tome je izdanju pogovor premješten na položaj predgovora, a prijevod prati i bilješka o autoru i djelu Diane Zalar, zbog čega smo ga obilježili oznakom MPP2. Bilješka Diane Zalar ustvari sadrži prerađene dijelove pogovora „Kipling u džungli današnjice“ sastavljenog za potrebe trećega

ponovnog prijevoda (PP3) koji potpisuje Tatjane Kezele (dalje: TK), a 2003. kao lektirni naslov biblioteke Učilišno štivo objavljuje Zagrebačka stvarnost.

Četvrti ponovni prijevod (PP4), naslova *Knjige o džungli* konačno pravilno naznačuje da se radi o integralnom prijevodu dviju zbirki priča. PP4 izlazi 2004. u nakladi Školske knjige, a potpisuje ga Mate Maras (dalje: MM), koji je i autor opsežnoga pogovora u tri dijela: „Priče o životinjama i ljudima“, „Kiplingova knjiga na filmu“ i „Kronologija života i rada Rudyarda Kiplinga“. Riječ je također o lektirnome izdanju koje prate metodička obrada i analiza Sanje Božić, jednome u nizu takvih izdanja Školske knjige, kojemu se prilaže i „Rječnik nepoznatih riječi i pojmova“.

6.1.6. Pustolovine Toma Sawyera

Omiljeni dječji klasik Marka Twaina, *The Adventures of Tom Sawyer*, objavljen je 1876. godine. Izvorniku djela pristupili smo digitalno, na portalu Project Gutenberg⁵³. Ukupno smo pregledali 24 izdanja, nakon čega smo korpus suzili na njih 13, za koja smo, nakon uvida u izmjene u tekstu prijevoda ili njegovu peritekstu, zaključili da nije riječ o pretiscima. Tako velik broj izdanja svjedoči, između ostaloga, i o popularnosti djela koje se od 1948. gotovo redovito pojavljuje na popisima lektire.

Hrvatski čitatelji prvi se put s prijevodom romana susreću 1927., s odmakom od 51 godine. Tada u izdanju Hrv. knjiž. društva sv. Jeronima izlazi prijevod Marijane Kralj (dalje: MK), pod naslovom *Pustolovine malog Tome: roman jednog nevaljanca*. Riječ je o izdanju u kojemu nedostaju neka cjelovita poglavlja (npr. 4., 5., 21., 22., 24. iz izvornika), dok su druga, kao primjerice, 16. i 17. samo polovična, ili dio prethodnoga poglavlja (npr. 19. poglavlje iz izvornika). No budući da se u sadržaj i strukturu izvornika ne upliće na način na koji se to čini u adaptaciji, ovo smo izdanje označili kao prvi prijevod (CT1) neovisno o tome što je u manjoj mjeri skraćen. Prijevod prati i kratka bilješka o piscu u kojoj se čitatelja upozorava „da ima u Mark Twaina pretjerivanja i grotesknih scena, u kojima će se čitatelj 'snaći'“ (144) te popis engleskih riječi s uputom o njihovom izgovoru. Nakon Drugoga svjetskog rata, 1947. godine, izlazi prvi ponovni i cjeloviti prijevod (PP1) koji potpisuje Tatjana Blažeković (dalje: TB). Objavljen je u izdanju Nakladnoga zavoda Hrvatske. Iako je riječ o potpunome izdanju, broj poglavlja veći je nego u izvorniku: taj prijevod sadrži ukupno 36 poglavlja (i epilog), a razlog tomu jest činjenica da je 16. poglavlje razdijeljeno u dva koja se stoga pojavljuju kao 16. i 17.

⁵³ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/files/74/74-h/74-h.htm>. Pristupljeno 15. 10. 2021.

poglavlje. Takav razmještaj pojavljuje se i u MPP1 (1963.), izdanju koje je uredio Grigor Vitez. MPP1 je objavljeno u biblioteci Jelen (Mladost) i doživjelo je veći broj pretisaka, 1968., 1973., i 1975. godine.

Godine 1965. izdan je u nakladi Matice hrvatske drugi ponovni prijevod (PP2) Ivana Kušana (dalje: IK). PP2 izlazi i u izdanju Grafičkoga zavoda Hrvatske 1986. godine (MPP2a) praćen iscrpnim pogovorom prevoditelja „Komet zvan Mark Twain“. U njemu IK na poučan način iznosi crtice iz Twainova života i obrazlaže društveno-povijesni kontekst nastanka djela. Navodi, između ostaloga, da je:

[O]dgajan napola kao južnjački aristokrat, napola kao (srednje) zapadnjački demokrat. Samuel se sjećao kako mu je otac mlatio maloga crnačkoga roba po imenu Lewis, koji će postati Jim u *Tomu Sawyeru* ili malu crnu Jenny koja će postati čuvena crnačka buntovnica Roxana iz piščeva *Pudd'nhead Wilsona*. U devetoj je godini na glavnoj ulici u Hanibalu vidio kako je neki nadzornik razbio robu lubanju grumenom željezne rude. Dvije godine kasnije dok je pretraživao otočić na Missisippiju (Jacksonov otok u knjigama o Tomu i Hucku) našao je tijelo crnca, koga su progonitelji robova bili zatukli. S četrnaest je godina vidio kako su u predgrađu Hannibala linčovali crnca što je bio optužen da je silovao bijelu ženu. (280)

Sredinom 19. stoljeća, nastavlja IK, budući je pisac „ismijavao *crnčuge, crnje* (nigere), ali je kasnije, pa do kraja života, bio okorjeli pristaša rasne jednakosti, stvorio nezaboravne likove crnaca u svojim djelima, pisao napise protiv rasne netrpeljivosti, čak i stipendirao crnce na pravnom fakultetu u Yaleu.“ (280). Kušanov prijevod u optjecaju je i 1990-ih, najprije u izdanju Znanja iz 1994., koje smo obilježili oznakom MPP2b jer je u njemu opsežni pogovor IK skraćen na svega dvije stranice. Ipak, u pogovoru se čitatelje upućuje na dvojakost piščeve naracije: „Kao i mnogi pisci, koji su tek u budućim naraštajima (Defoe ili Swift) postali pisci za djecu, tako je i Samuel Clemens isprva htio samo napisati knjigu uspomena iz djetinjstva, ali je knjiga doživjela dvostruki uspjeh, i kod *mladih*, i kod *starih*“ (MPP2b: 216).

Tablica 6. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „The Adventures of Tom Sawyer“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1927.	Marijana Kralj	<i>Pustolovine malog Tome: roman jednog nevaljalca</i>	Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima

PP1	1947.	Tatjana Blažeković	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske
MPP1	1963.	Tatjana Blažeković	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Mladost
PP2	1965.	Ivan Kušan	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Matica hrvatska
MPP2a	1986.	Ivan Kušan	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
MPP2b	1994.	Ivan Kušan	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Znanje
MPP2c	2001.	Ivan Kušan	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Mozaik knjiga
PP3	2000.	Irena Krčelić	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: ABC naklada
PP4	2000.	Ivo Zalar	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: DiVič
MPP4	2004.	Ivo Zalar	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
PP5	2002.	Tatjana Kezele	<i>Doživljaji Toma Sawyera</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP6	2002.	Divina Marion	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Školska knjiga
PP7	2007.	Aleksandra Mihaljević	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i>	Zagreb: Znanje

Prijevod IK izlazi i 2001. u izdanju Mozaika (MPP2c). Prethodi mu predgovor „Djeca poput nas“ Antuna Paveškovića koji, osim što autora i njegov opus smješta u širi kontekst, komentira i radnju romana i Twainov prikaz likova. Poseban dio pogovora posvećuje jeziku i stilu pripovijedanja, nadovezujući se tako na pogovor IK iz izdanja 1986.:

Pogledajmo kakav je jezik u romanu. Je li to ukočeni, književni jezik ili je u pitanju jezik svakodnevnih, običnih ljudi, jezik kakav ne učimo u školi? Mnoge od riječi i rečenica koje izgovaraju Twainovi junaci nisu propisane gramatikom. Gramatičari bi ih nazvali nepravilnima, netočnima. No one pripadaju onima koji ih izgovaraju i u njihovim ustima djeluju živo. To je živi govor, govor ulice, govor predgrađa, ponegdje dijalekt, ali uvijek u službi lika koji se njime služi. (10-11)

Treći (PP3) i četvrti ponovni prijevod (PP4) pojavljuju se usporedno. Oba prijevoda objavljena su 2000. I dok PP3 potpisuje Irena Krčelić (dalje: IK*), za PP4 je zaslužan Ivo Zalar (dalje: IZ). U PP3, koji je izišao u izdanju ABC naklade i jedan je od rijetkih prijevoda te

prevoditeljice, uočava se jednak razmještaj poglavlja kao i u prijevodu TB (PP1). U PP4, koji objavljuje zagrebački DiVič, tekstu prijevoda prethodi predgovor prevoditelja „Nestašni dječaci s Mississippija“ koji ovaj roman naziva prvim, pravim realističkim dječjim romanom ne samo u američkoj nego i u svjetskoj dječjoj književnosti te jasno daje do znanja da roman ima „trideset i pet kraćih i duljih poglavlja“, od kojih svako u fabulu unosi nešto novo. Roman u cjelini, nastavlja IZ, „donosi sve ono što susrećemo u kasnijim, dobrim i uspješnim proznim ostvarenjima za mladež: akcionost, igru, humor, maštovitost, pa čak i ljubavni zaplet, naravno dan u onim okvirima koji su karakteristični za dječje naivno i nevino sagledavanje svijeta“ (5). Zalar ponavlja i da „Twain nije imao namjeru pisati roman za djecu, nego je jednostavno bio toliko obuzet svojim doživljajima i sanjama da je morao pisati o njima“ (6). Inače, izdanje PP4 2004. objavljuje i nakladnička kuća Katarina Zrinski, ali bez predgovora, pa smo ga označili kao MPP4.

Peti ponovni prijevod (PP5), *Doživljaji Toma Sawyera* 2002. potpisuje Tatjana Kezele (dalje: TK). Izišao je u biblioteci Učilišno štivo Zagrebačke stvarnosti te također sadrži 36 poglavlja (i zaključak), a razlog tomu ovaj put leži u tome što je dio 21. poglavlja, „Priviđenje“, odvojen u zasebno 22. poglavlje. PP5 sadrži i predgovor o Twainovu književnom stvaralaštvu te rječnik manje poznatih riječi. Usporedno s PP5, Školska knjiga iste godine objavljuje i šesti ponovni prijevod (PP6) za koji je zaslužna Divina Marion (dalje: DM). U pogovoru prijevodu Dubravka Zima ističe šarm i dvostruku adresiranost romana, djeci i odraslima. Osim toga, metodički obrađeni PP6 sadrži rječnik nepoznatih riječi, bilješku o autoru i tekst Dubravke Zime „Rekli su o Pustolovinama Toma Sawyera“, koji obuhvaća izvatke iz teksta Milana Crnkovića te objavljenih pogovorā Ivana Kušana i Antuna Paveškovića (409-411). Istaknimo i da DM kratko komentira prijevod naslova romana pozivajući se na rješenje koje se tada smatra prijevodnom normom: „Iako bi naslov ove knjige zapravo bilo bolje prevesti kao *Doživljaji Toma Sawyera*, odlučili smo se, i to u prvome redu zbog naše prijevodne tradicije, ostaviti već uobičajenu inačicu u kojoj se riječ *adventure* na hrvatski prenosi kao *pustolovina*“ (411).

Sedmi ponovni prijevod (PP7) Aleksandre Mihaljević (dalje: AM) 2007. je objavilo Znanje u biblioteci Stribor. Sadrži 36 poglavlja (i epilog, tj. zaglavak) jer je 16. poglavlje podijeljeno na dva, 16. i 17. poglavlje. Izdanje zaokružuje informativni pogovor „Istraživalački duh pustolovine“ Hrvojke Mihanović-Salopek (207-209).

6.1.7. Pustolovine Huckleberryja Finna

Kasniji roman Marka Twaina *The Adventures of Huckleberry Finn*, objavljen 1884., kojemu smo pristupili digitalno na portalu Project Gutenberg⁵⁴, u hrvatskome se prijevodu prvi put čita nešto kasnije od zgodna njegova druga Toma Sawyera. Pregledali smo ukupno 35 izdanja, a u krajnji korpus uvrstili njih 12, za koja smo, ovisno o izmjenama u tekstu ili peritekstu, utvrdili da nije riječ o pretiscima. Tako prvi prijevod (CT1) izlazi poslije Drugoga svjetskog rata, 1947. godine, s odmakom od 63 godine, u izdanju Nakladnoga zavoda Hrvatske, i za njega je zaslužna Tatjana Blažeković (dalje: TB). Prijevod započinje piščevom napomenom: „Svi oni, koji, čitajući budu tražili neku pozadinu ovoj pripovijetki, bit će proganjeni; oni, koji budu u njoj tražili moralnu pouku, bit će izgnani; oni pak, koji budu u njoj htjeli otkriti neku spletku, bit će strijeljani. Po nalogu autora: komandant teške artiljerije“ (7). Pojavu CT1 prati i prvo uvrštavanje djela na popis lektire ranih 1950-ih otkad je roman, uz kraće prekide, pretežno redovito lektirno štivo.

Prvi ponovni prijevod naslova *Doživljaji Huckleberryja Finna* potpisuje Ivo Zalar (dalje: IZ), a 1962. godine, doduše, u skraćenome obliku sa samo 18 poglavlja, naznačenom kao „izbor“, objavljuje ga Školska knjiga. Budući da to izdanje nije bilo dostupno, proučili smo prvo sljedeće, tj. drugo izdanje Zalarova prijevoda iz 1964. godine (PP1). PP1 sadrži predgovor naslovljen „Mark Twain“ u kojemu se ističe važnost Twaina kao književnika koji je „prodro u srž života Amerike ocrtavši je šire i dublje nego itko prije njega“ (5). Ponovno ističući da Twain, čija su djela prevedena na sve svjetske jezike i koji se danas „s pravom smatra prvim dječjim romanopiscem (iako nije namjeravao pisati za djecu), začetnikom te popularne vrste, u kojoj mališani posebno uživaju“, prevoditelj izdanje zaključuje napomenom:

U ovom izboru *Doživljaji Huckleberryja Finna* odabrao sam odlomke uglavnom iz prvog dijela romana, jer se u njima najviše ogleda i kristalizira ličnost glavnog junaka, po kojem je i djelo dobilo naziv. Mislim da je i autorovo nadahnuće baš na tim stranicama bilo na svom vrhuncu. U drugom dijelu, koji se ne nalazi u ovom izdanju, ima također blistavih epizoda i sjajnih karakterizacija, ali su one najčešće koncentrirane oko drugih ličnosti. Želio bih istaći: mada je djelo jedinstveno i zaokruženo, ipak u svojoj kompoziciji nema toliko čvrste kohezije da se ne bi pojedini dijelovi mogli ispustiti bez veće štete za razumijevanje

⁵⁴ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/files/76/76-h/76-h.htm>. Pristupljeno 15. 10. 2021.

cjeline. Međutim, da ne bi u knjizi bilo neke nedorečenosti, poslužio sam se pred kraj izbora vlastitim kratkim komentarom ostalog sadržaja. (135)

PP1, koji se od pojavljivanja pa sve do 1990-ih pretiskivao najmanje 18 puta, objavljivan je u nakladničkoj cjelini Dobra knjiga: Lektira za VI. razred osnovne škole, gdje su se klasici vrlo često objavljivali u skraćenim lektirnim izdanjima bez različitih nepoćudnih elemenata, te je tako dječjemu čitatelju bio i najdostupniji. Godine 1986. izlazi 18. „prerađeno“ izdanje (MPP1), u kojemu ne uočavamo konkretne sadržajne izmjene, osim što naizgled nedostaje još jedno poglavlje. No ključ je u tome što je poglavlja u kazalu 17 jer je 13. spojeno s 14. poglavljem. Napomena koja u PP1 slijedi poslije teksta prijevoda, u ovome je izdanju dopisana kao dio predgovora, a sadrži i bilješku o piscu. I u svim su sljedećim izdanjima predgovor i bilješka o piscu na kraju izdanja zadržani. Takvo se izdanje pretiskivalo i kod drugih izdavača, npr. u zagrebačkom DiViču 1995. i 1999. godine.

Tablica 7. Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „The Adventures of Huckleberry Finn“

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1947.	Tatjana Blažeković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske
PP1	1964.	Ivo Zalar	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna (izbor)</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1	1986.	Ivo Zalar	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: Školska knjiga
PP2	1986.	Zlatko Crnković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i>	Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
MPP2a	2000.	Zlatko Crnković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: ABC naklada
MPP2b	2004.	Zlatko Crnković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i>	Zagreb: Globus media
MPP2c	2012.	Zlatko Crnković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i>	Zagreb: Znanje: Jutarnji list
MPP2d	2020.	Zlatko Crnković	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
PP3	2002.	Tatjana Kezele	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
PP4	2004.	Divina Marion	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: Školska knjiga

PP5	2004.	Nebojša Buđanovac	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
PP6	2018.	Zvonimir Bulaja	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>	Zagreb: Bulaja naklada

Ključ nepotpunosti PP1 nudi i književni povjesničar Milan Crnković, tvrdeći da kasniji Twainov roman temom, porukom i tonom nadilazi žanr dječje književnosti:

Pustolovine Huckleberryja Finna - jednako su pune avantura i smiješnih scena, čak i u većoj mjeri obiluju njima, ali ton ovog djela nije više isti. Panorama ove knjige mnogo je šira, obuhvaća veliki dio Amerike i cijelu skalu društvenih slojeva, ton je jetkiji, ima u njemu i gorčine. ... Tako roman o Hucku Finnu još više nego onaj o Tomu prelazi okvire dječje književnosti. Zato su današnjoj djeci bliže Pustolovine Toma Sawyera nego roman o Finnu, ali ih može zainteresirati Finnovo putovanje niz Mississippi, mogu zavoljeti simpatičnog crnog Jima i može ih ponijeti Twainov humor. (1973: 120)

Godine 1986. Grafički zavod Hrvatske objavljuje drugi ponovni prijevod (PP2) Zlatka Crnkovića (dalje: ZC) koji već u pogovoru prijevodu *Pustolovina Toma Sawyera* („Komet zvan Mark Twain“, 1986.) najavljuje i Crnkovićev prijatelj Ivan Kušan. U pogovoru se IK dotiče problematike prevođenja Hucka Finna i kritički komentira dotadašnje prijevode:

U Huckleberryju Finnu dolazi do najvećega i fatalnoga nesporazuma. Ono što to djelo čini zaista „revolucionarnim“ i presudnim za kasniju američku književnost jest slobodna upotreba govornoga, kolokvijalnoga jezika, što će naraštajima iza Twaina omogućiti da pišu na jezicima kojima govore pojedine američke regije i društveni slojevi. Epohalni preokret koji je donio Huck Finn nije na estetskom, koliko na lingvističkome planu.

„U ovoj knjizi je upotrebljeno nekoliko narječja“, kaže pisac u znamenitoj uvodnoj bilješci u Huckov roman, da bi zatim čak spomenuo „četiri modificirane“ podvarijante jednoga od tih narječja! „Sve ovo objašnjavam zato“, lijepo kaže Twain, „što bi inače mnogi čitaoci mogli pomisliti da sve osobe u ovoj knjizi pokušavaju govoriti jednako ali u tome ne uspijevaju.“

Ovu toliko važnu napomenu u nas nisu prevodili, jer bi je prijevod cijele knjige demantirao i učinio besmislenom. Sve su osobe u Huckleberryju Finnu (uključivši i njega samoga, ljetopisca, autobiografa, pripovjedača) mucale na esperantu naše manje ili više neuspjele štokavice i teško bi se tko mogao domisliti u čemu je toliki doprinos Marka Twaina američkoj književnosti i razlog Hemingwayevu divljenju. U polupismenoj sredini

mi smo Twainova Hucka pokušavali prevoditi na učiteljski jezik kojemu se baš on toliko podrugivao i u parodiranju kojega se, između ostaloga, također proslavio. (296)

Na istome je tragu i prevoditelj ZC koji u „Bilješci o knjizi“ čitatelje informira o tome da je

prijevod rađen prema američkom kritičkom izdanju *The Annotated Huckleberry Finn* što ga je priredio Michael Patrick Hearn 1981. godine. U njemu je vjerno reproducirano prvo britansko izdanje iz 1884. godine, s Kemblovim ilustracijama, koje je izašlo četiri mjeseca prije prvog američkog izdanja, na temelju špalti složenih u SAD. To izdanje velikog formata popraćeno je opsežnim predgovorom, mnogobrojnim fotografijama i crtežima, te još brojnijim komentarima o manje poznatim pojmovima i izrazima koji se pojavljuju u tekstu romana. (363)

ZC zatim smatra da prevoditeljski zadatak, iako mu ga je uvid u takvo izdanje donekle olakšao, ipak nije bio nimalo jednostavan jer je prvi pokušao vjerno prenijeti jezičnu i stilsku raslojenost izvornika:

Naime, većina naših čitatelja koji poznaju *Pustolovine Huckleberryja Finna* samo iz naših dosadašnjih prijevoda, bilo hrvatskih ili srpskih, nisu uopće svjesni te kompleksnosti jer se prevodioci nisu ni potrudili da je dočaraju u svojim prijevodima. Stoga nisu ni prevodili objašnjenje što ga je autor stavio na sam početak knjige, objašnjenje u kojem ističe da se poslužio sa tri različita narječja iz Missourija i sa četiri varijante jednog od tih narječja. U obranu tih prevodilaca valja priznati da se ni u mnogim drugim zemljama njihove kolege nisu upuštale u takav vratoloman pothvat da pokušaju slijediti autora na tom teškom i nezahvalnom terenu. (363)

Crnković se na to ipak odvažio. Uzevši u obzir okolnosti svojega odrastanja u Slavoniji, smatrao je da bi najbolje bilo da se posluži sebi bliskim govorima i narječjem: „Riječ je, s jedne strane, o štokavskom govoru ijekavskog izgovora u kojemu ima podosta turcizama i nepravilnih oblika, pa i lokalizama što se mogu čuti i u nekim drugim slavonskim krajevima, a s druge strane o jeziku upijenom i zapamćenom u djetinjstvu, dakle jeziku djetinjstva“ (364).

ZC ističe da mu je najveći izazov bio pogoditi pravi ton i naći pravu mjeru jer je svjestan da će se prijevod ipak najviše čitati kao dio lektire:

Ako uzmemo da Huck u ovoj našoj varijanti govori određenim slavonskim dijalektom, crnci, ili „crnje“ (Twain rabi riječ „nigger“ koja u njegovo doba zacijelo nije imala tako jak pogrdni prizvuk kakvog ga ima danas), govore nekom bosansko-hercegovačko-crnogorskom mješavinom, a teta Sally i njeni zemljaci što žive na Missisippiju više od

1000 milja nizvodno od Huckovog rodnog mjesta govore slavonskom ikavicom. Prevodilac se nada da će unatoč tom govornom i jezičnom šarenilu njegov prijevod biti dovoljno čitljiv i jasan da će ga moći bez većih poteškoća pratiti i oni, osobito mlađi čitatelji, koji ne poznaju tako dobro sve te dijalekte. Ako im se ipak neke jezične nepravilnosti i iskrivljavanja učine pretjeranim i suvišnim, prevodilac ih uvjerava da originalni tekst još znatno više odstupa od engleske ili američke jezične norme. (364)

Od modificiranih izdanja PP2 istaknimo MPP2a iz 2000. koje je, u metodičkoj obradi, kao lektirni naslov objavila ABC naklada. I premda je uvodno autorovo objašnjenje o uporabi nekoliko narječja prevedeno, dodana je napomena u kojoj stoji da se objašnjenje odnosi samo na izvorni tekst pisan engleskim jezikom, što je razvidno i iz samoga izdanja prijevoda. Ono je pročišćeno od svih jezičnih i stilskih osobitosti, pa su i pogrdnice koje ZC rabi kako bi dočarao govorna obilježja likova neutralizirane. O tome će više riječi biti u potpoglavlju 7.1.5.

Kad je riječ o drugim izdanjima Crnkovićeve prijevoda, MPP2b iz 2004. ne sadrži bilješku o prevoditelju koju primjerice sadrži MPP2c objavljen 2012. godine. Osim tih izmjena u peritekstu, radi se o pretiscima PP2 iz 1986. godine. Izdanje MPP2d, međutim, pretisak je pročišćenog izdanja prijevoda ZC iz 2000. godine koje sadrži i kraću bilješku o prevoditelju.

Treći ponovni prijevod (PP3) 2002. izdaje Zagrebačka stvarnost, a potpisuje ga Tatjana Kezele (dalje: TK). PP3 sadrži predgovor u kojemu se o jezično-stilskoj istančanosti, a stoga i vrijednosti izvornika, navodi tek podatak da je Twain u „književnim djelima među prvima upotrijebio autentičan američki govor“ (8). Kao što će analiza primjera poslije pokazati, riječ je o vrlo neutralnome prijevodu iz kojega izostaju sve jezične osobitosti izvornika.

Četvrti ponovni prijevod (PP4) Divine Marion (dalje: DM) 2004. godine izlazi u Školskoj knjizi. Uz autorovu napomenu i objašnjenje jezične raslojenosti u govoru likova, PP4 sadrži uvodnu napomenu za ciljne čitatelje:

U ovoj se priči iznose pojedina mišljenja i upotrebljavaju neke riječi uz rasne razlike koje današnjem čitatelju mogu zvučati uvredljivo. Treba, međutim, imati na umu da to nipošto nije izraz nakladnikova stava, štoviše, prvobitna je Twainova namjera i bio ironičan pristup, pri čemu se odbjegli rob Jim obasipa pogrđama kojima svrha i jest u tome da istaknu njegovu plemenitost i čestitost dovodeći ih u opreku sa značajem ljudi koji ga ocrnjuju. U tom svjetlu valja čitati ovu pripovijest. (6)

Uz uvod u čitanje, kojim se čitatelja upućuje na to da u dnevniku čitanja, između ostaloga, pribilježi i „pojednosti prema kojima se može zaključiti da se radnja događa prije 1863. g. kada

je ukinuto ropstvo“ i „zapažanja o jeziku, odstupanja od književnoga jezika (prouči *Objašnjenje*, i saznaj zašto je to bilo potrebno)“ (9), nagoviješta se da je DM zadržala izvorna obilježja romana. U pogovoru Ružica Sirovica približava nam složenost izvornika ističući da je Mark Twain prvi put

u književnost unio kolokvijalni jezik odnosno sleng kojim karakterizira svoje likove. [...] Jezik Hucka Finna izrazito je obilježen govor. Huck Finn skraćuje i iskrivljuje riječi ('koko; pjevo – pjevao; mislijo – mislio; 'aljine – haljine; ovdj – ovdje, itd.). Jim govori iskrivljenim jezikom neobrazovane osobe crnačkog podrijetla s izrazitim odmakom od standardnog jezika, dok udovica Douglas i gospođica Watson govore uglavnom pravilno, također s blagom, nijansiranom razlikom u govoru likova koji se razlikuju po svome društvenom statusu. [...] Pričajući priču o dječaku Hucku koji bježi na splavi iz St. Petersburga pred nasilnim ocem, zajedno s odbjeglih robom crncem Jimom, Mark Twain stvorio je zanimljiv pustolovni roman u kojemu pratimo Huckovo sazrijevanje, njegovo oslobađanje od predrasuda prema Jimu i prihvaćanje Jima kao ravnopravnog ljudskog bića, pa čak i kao prijatelja. Ozbiljnost i zahtjevnost te promjene koja se u Hucku događa najmlađim čitateljima ipak izmiče, tako da djeca roman čitaju kao pustolovni, a on je u biti ipak roman o odrastanju i sazrijevanju, ali i roman o nasilju, tj. o tome kako se s nasiljem nositi. (430-431)

Dijelovi pogovora Ružice Sirovice nadovezuju se i na tezu Milana Crnkovića (1973: 120) da je panorama koju ovaj roman pokriva znatno šira od one kod Toma Sawyera, ali ga se ipak, možda i nepravedno, svodi na funkciju pustolovnoga i zabavnoga štiva iako ustvari progovara o znatno ozbiljnijim temama. Navedimo i da se u PP4 nepoznate riječi i pojmovi objašnjavaju na rubnicama knjige i u „Rječniku nepoznatih riječi“.

Peti ponovni prijevod (PP5) 2004. potpisuje Nebojša Buđanovac (dalje: NB), a objavljuje nakladnička kuća Katarina Zrinski. PP5, uz predgovor, sadrži i napomenu prevoditelja koji na šaljiv način komentira izazov pred kojim se našao prevodeći ovaj klasik:

S obzirom da se pisac zaista potrudio dočarati svu raznolikost izričaja kojih je na američkom Jugu sredinom 19. stoljeća bilo pravo obilje, problem pred kojim se nalazi svaki prevoditelj njegove knjige očit je: na koji način prenijeti to jezikoslovno bogatstvo u druge jezike, a da se pritom ne izgubi njihova osebnost? Prevoditelj hrvatskog izdanja imao je, naravno, mogućnost prenijeti cijelu priču na razna narječja kojima obiluje i naš jezik, ali zaključio je da možda ipak ne bi bilo najprimjerenije pokušati prenijeti govor nekih likova na istrijansku čakavštinu, nekih drugih na, recimo, kajkavski govor iz bednjanskog kraja,

a nekih trećih na slavonsku ikavicu. Stoga se odlučio za mješavinu književnog govora – u najvećem dijelu knjige i jednog oblika „šatrovačkog“ govora koji je do izvjesne mjere poznat većini govornika hrvatskog jezika – u manjem dijelu knjige (nadajući se da neće zbog toga imati noćne more u kojima ga progone Mark Twain, Tom Sawyer i Huckleberry Finn, vičući u glas „Kaj bouš nam to napravil! Ajme, ća ti je, oli si pošempija!“). (10)

Ipak, NB zaključuje da je znatno prikladnije raznolikost izričaja prevesti tako da tekst bude blizak i razumljiv većini hrvatskih čitatelja.

Šesti, i zasad posljednji, ponovni prijevod (PP6) djelo je Zvonimira Bulaje (dalje: ZB). Objavljen je 2018. godine u metodičkoj obradi za potrebe portala *e-lectire*, ali nikad nije dovršen. Sadrži 31 poglavlje i, kako doznajemo od ZB, razlog je nepotpunosti prijevoda prekid financiranja projekta. I dok bilješku o autoru i djelu iscrpno donosi Diana Zalar, za naše je istraživanje važnija napomena prevoditelja koji se, iako svjestan jezične raslojenosti raznih govora što ih je Twain odrastajući oko sebe slušao i upijao, za razliku od Crnkovića ili Marion također odlučuje za „razumljiviji“ varijetet:

Mi smo htjeli postići da naš prijevod bude razumljiv svim čitateljima u Hrvatskoj, neovisno iz kojeg dijela zemlje dolaze i kojim se narječjem služe. Pokušali smo prenijeti govorni jezik Twainovih likova tako da oni ne koriste ni jedan određeni, konkretni dijalekt. No problem je to što u hrvatskom jeziku ne postoji: kod nas su svi govorni jezici uvijek vezani uz neki dijalekt – urbani zagrebački, splitski, riječki, osječki, odnosno kajkavski, štokavski slavonski, lički, dalmatinsko-zagorski, hercegovački, čakavski otočki, priobalni, istarski, i na stotine drugih. No nadamo se da smo u tome makar djelomično uspjeli i da će naš »književni«, »univerzalni« hrvatski govorni jezik biti čitljiv i razumljiv, prihvatljivo rješenje barem većini čitatelja.

Zvonimir Bulaja, prevoditelj (2018: 11)

6.1.8. Gulliverova putovanja

Satiričnomu romanu *Gulliver's Travels* Jonathana Swifta iz 1726./1727. pristupili smo digitalno na portalu Project Gutenberg⁵⁵. Ukupno smo proučili 30 izdanja, a u korpus na koncu uvrstili njih 15, za koja smo, nakon uvida u izmjene u tekstu prijevoda ili njegovu peritekstu, zaključili da nije riječ o pretiscima. Ovaj se klasik na hrvatskome prvi put pojavljuje 1901., kao ilustrirani izvadak prvoga dijela o Liliputu *Gulliverov put u zemlju Liliputanaca* koji je priredio

⁵⁵ <https://www.gutenberg.org/ebooks/829.html.images>. Pristupljeno 20. 10. 2021.

jezikoslovac Rudolf Strohal (Bjelovar: Tisak i naklada J. Fleischmanna), a prvi potpuniji prijevod za odrasle toga prvog dijela romana pojavljuje se 1915. godine.⁵⁶ Potpisuje ga srpski pedagog Vićentije Rakić (dalje: VR), izdanju prethodi predgovor, a prati ga i komentar. Ovo izdanje, nažalost, nismo uspjeli locirati, pa smo stoga proučili prvo dostupno izdanje iz 1918., koje je objavila zagrebačka Pučka tiskara te ga obilježili oznakom CT1a. Izdanje sadrži iscrpan predgovor (3-7) u kojemu se daju podatci o autorovu životu i stvaralaštvu, a ukratko se opisuju sva četiri dijela Swiftove satire:

Prvi je dio („Gulliver u Lilliputu“) tih čuvenih putovanja satira na engleski dvor i politiku. U drugom dijelu dolazi Gulliver u zemlju divova (Brobdingnag). Ova prva dva dijela su najuspjelija. Opisujući u trećem dijelu otok Laputu, koji čas leti po uzduhu, čas pliva po moru i njegove zamišljene stanovnike, same filozofe i zvezdare, što udicama love ptice, Swift se je narugao naučnjačkoj rasijanosti i nepraktičnosti. U četvrtom je dijelu opisana vrlo srećna zemlja s imenom, koje se ne da izgovoriti: „Houyhnhnms“. U toj zemlji vladaju Haujnimi (konji), vrlo prosvijetljena i napredna bića; pored njih žive i neki glupi, ružni i zlobni majmuni, zvani „Yahoo“, vrlo slični ljudima. I još kako je lijepo u toj državi, kako u njoj vlada kud i kamo veća čestitost i poštenje, nego u Evropi i kako je Gulliver sretan medju tim Haujnima. – Ovo je ujedno i najžučniji dio ove knjižice, u njemu je ismijana slabost i niskost ljudske prirode. (6)

Prvo dostupno izdanje drugoga dijela tih putovanja, u kojemu je glavni lik kod divova, dostupno nam je iz 1919., a riječ je o prijevodu Zlatka Hribara (dalje: ZH) koji u korpusu označujemo kao CT1b. Dodajmo još i da 1918. izlazi novo izdanje Strohalove adaptacije, koje smo također razmotrili, ali smo usporedbom ustanovili da je, kao i u slučaju izdanja iz 1901., riječ o tekstu koji je toliko skraćen da je izvornik veoma teško pratiti. Slično je i kad je riječ o adaptacijama prvih dvaju dijelova, „Gulliver kod patuljaka“ i „Gulliver kod gorostasa“, Zlatka Špoljara iz 1924. (Zagreb: St. Kugli) koje smo stoga isključili iz daljnje analize.

Tablica 8. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „Gulliver's Travels“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1a	1918.	Vićentije Rakić	<i>Gulliver u Liliputu</i>	Zagreb: Pučka tiskara

⁵⁶ Vjerojatno se radi o pohrvaćenome izdanju srpskoga prijevoda Vićentija Rakića iz 1903. godine.

(<https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/45093895#full>). Pristupljeno 24. 11. 2021.

Vićentija Rakića, pedagoga i profesora sa Sveučilišta u Beogradu (1881. – 1969.), ne valja zamijeniti za istoimenoga srpskog pisca, pjesnika i svećenika koji je djelovao u 18. i 19. st. (1750. – 1818.). Taj je propust načinjen i u katalogu Narodne biblioteke Srbije.

CT1b	1919.	Zlatko Hribar	<i>Gulliver kod divova: (putovanje u Brobdingnag)</i>	Zagreb: Pučka tiskara
PP1	1925.	Iso Velikanović	<i>Gulliverovi putovi k raznim dalekim narodima na svijetu</i>	Zagreb: Jugoslavenska štampa
MPP1a	1955.	Iso Velikanović	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Mladost
MPP1b	1964.	Iso Velikanović	<i>Put u Liliput i u Brobdingnag</i>	Zagreb: Naprijed
MPP1c	1965.	Iso Velikanović	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1d	1988.	Iso Velikanović prir. Josip Tabak	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
MPP1e	1993.	Iso Velikanović Josip Tabak	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1f	1996.	Iso Velikanović Josip Tabak	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Mosta
MPP1g	2000.	Iso Velikanović prir. Ivana Belčić	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost
MPP1h	2004.	Iso Velikanović Josip Tabak	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Globus media
MPP1i	2015.	Iso Velikanović	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1j	2018.	Iso Velikanović	<i>Gulliverova putovanja</i>	Zagreb: Bulaja naklada
PP2	2001.	Sergije Luca	<i>Gulliverovo putovanje u Liliput</i>	Split: Laus
PP3	2002.	Sanja Lovrenčić	<i>Gulliverova putovanja. 1. i 2. dio</i>	Zagreb: ABC naklada

Na integralni tekst satire, koji sadrži sva četiri izvorna dijela, nailazimo tek u prvome ponovnom prijevodu (PP1) Ise Velikanovića (dalje: IV), koji je 1925. objavila Jugoslavenska štampa. U predgovoru PP1 koji je objavljen pod naslovom *Gulliverovi putovi k raznim dalekim narodima na svijetu* (3-8), Milivoj Blažeković Janković (dalje: MBJ) u načelu ponavlja tekst već objavljivan u CT1a (VR 1918.).

Gulliverova putovanja od 1950-ih do danas, uz prekide 1960-ih i 1970-ih, nalaze se na popisu lektire. Prijevod IV, pod uredničkom palicom Josipa Tabaka (dalje: JT), izlazi cjelovit i 1955. u Mladosti (MPP1a), a od PP1 se razlikuje u tome što sadrži prijevod obraćanja

„izdavača“, Richarda Symptona (inače Gulliverova prijatelja i dalekoga rođaka), čitatelju u kojemu iznosi da mu je Gulliver povjerio listove s napisima o sebi i svojim putovanjima, a on ih je donekle skratio te „izostavio mnoge i mnoge odsjeke, što se tiču vjetrova i morskih doba, različitih zgoda na brodovima za različitih plovidbi, uz opširne opise o upravljanju brodovima za oluja – sve odsjeke pisane u mornarskom jeziku; isto tako izostavljena su izvješća o geografskim duljinama i širinama“ (5). Sympton navodi i da mu je namjera bila da djelo učini „pristupačnim općem znanju čitalaca“ (isto), dok pogovor s bilješkom o piscu potpisuje MBJ (249-251).

Godine 1958. prijevod IV objavljuje i Školska knjiga, ali do primjerka toga izdanja nismo mogli doći jer je, npr. u fondu NSK-a, bio označen kao trajno izgubljen, dok je drugo izdanje toga prijevoda, inače objavljeno 1963. također bilo nedostupno za analizu.

Zatim zagrebački Naprijed 1964. objavljuje dva poglavlja prijevoda IV, „Put u Liliput“ i „Put u Brobdingnag“. Riječ je o izdanju koje sadrži bilješku o piscu i sitnije korekcije u tekstu prijevoda (npr. mijenjan je poredak riječi u rečenici). Međutim, iz zadržanih poglavlja ništa nije izbačeno, pa smo taj skraćeni prijevod obilježili kao MPP1b.

Osvrnimo se sada na izdanja Školske knjige. Prvo izdanje kojemu smo mogli pristupiti bilo je treće izdanje objavljeno 1965. koje smo stoga označili kraticom MPP1c. Riječ je o izdanju iz nakladničkoga niza Dobra knjiga. Lektira za V. razred osnovne škole. Priredio ga je Dragutin Brigljević, a uredio dugogodišnji urednik Školske knjige Branko Brajenović. Sadrži prva dva poglavlja, *Put u Liliput i u Brobdingnag*, iz kojih se, međutim, kako će se poslije prikazati, izostavljaju neprimjereni opisi obavljanje nužde, tjelesnih tekućina i golotinje. I upravo je tako pročišćeni prijevod doživio najveći broj pretisaka. Između 1958. i 1983. objavljeno je čak 16 takvih izdanja, a integralni tekst IV opet će ugledati svjetlo dana tek 1988. u redakturi JT i u izdanju Grafičkoga zavoda Hrvatske (MPP1d). MPP1d obuhvaća i bilješke o izdanju, piscu, prevoditelju (čak dvije) te bilješku o priređivaču.

Godine 1993. predstavljeno je i „15. prerađeno izdanje“ PP1, koje obuhvaća predgovor Vesne Kekanović, bilješku o piscu te pojašnjenje nepoznatih imena, pa smo ga zato označili kao MPP1e. Pored imena prevoditelja IV ostavljena je napomena da je prijevod ispravio i upotpunio JT. Istaknimo i da ovo izdanje sadrži samo prva dva dijela Gulliverovih putovanja.

Godine 1996. Mosta objavljuje pretisak MPP1d koji je popraćen biografskim i književnim crticama Waltera Scotta, u prijevodu JT, te bilješkom o piscu (MBJ), uz napomenu da je ovo izdanje, osim ispravljanja i upotpunjenja, Josip Tabak i pohrvatio (MPP1f).

Skraćeno izdanje PP1 2000. objavljuje i Zagrebačka stvarnost (MPP1g), a od izdanja Školske knjige iz 1993. razlikuje se u tome što sadrži dorađenu bilješku o piscu koja se provlači još od predgovora prijevodu VR (CT1a). Objavljeno je u biblioteci Učilišno štivo, što je jasan pokazatelj da je MPP1g bio namijenjen čitanju u okviru lektire.

Tržišno orijentirani izdavač Globus media 2004. objavljuje pretisak MPP1f iz 1996., koji, iako sadrži biografske i književne napomene, ne uključuje već prožvakanu bilješku o piscu te smo ga stoga označili kao MPP1h.

Nova, drugačije opremljena izdanja prijevoda IV objavila je 2015. Školska knjiga (prva dva, ali cjelovita dijela), s pogovorom Tomislava Brleka u kojemu se u tančine opisuje kronologija autorova života koji prati rječnik manje poznatih riječi, pojmova i izraza te metodička obrada Ane Mesić (MPP1i). Godine 2018. integralni prijevod objavljuje i Bulaja naklada na portalu *e-lectire*, i to izdanje obuhvaća predgovor Diane Zalar, obraćanje izdavača R. Sympsona čitatelju (kao i u MPP1a), pismo kapetana Gullivera svojemu rođaku R. Sympsonu te metodički instrumentarij Vladimire Velički, poticaje za daljnji rad te rječnik manje poznatih riječi i izraza.

Drugi ponovni prijevod (PP2), premda samo prvoga dijela Gulliverovih putovanja splitski Laus objavljuje 2001. godine, a potpisuje ga Sergije Luca (SL*). PP2 sadrži i pogovor Marija Blagaića.

Treći ponovni prijevod (PP3), koji također sadrži prva dva dijela Gulliverovih putovanja, 2002. izlazi iz pera Sanje Lovrenčić (SL) kao lektirno izdanje zagrebačke ABC naklade. Riječ je o metodički obrađenome tekstu koji je priredila Jasminka Salamon. Isto izdanje 2013. je pretiskala i varaždinska Katarina Zrinski.

Pojavu prijevoda različitoga stupnja potpunosti opravdava i Crnković (1973: 188) koji tvrdi da je jasno „da cijeli tekst ove knjige nikad ne dolazi manjoj djeci u ruke. [...] Djeca uglavnom doživljavaju Gulliverova putovanja kao priču. Gulliverovi doživljaji među patuljcima i među divovima za njih su duhovito, zabavno i šaljivo štivo o svijetu koji nigdje ne postoji, o svijetu mašte. Nešto kasnije mislim da mogu doživjeti i mnogo više.“ Možda i jest točno da djeca ne obraćaju osobitu pozornost na satiričnost Swiftova prikaza društvenih slojeva, ali onda se postavlja pitanje svodi li se (i zašto?) ideja djeteta na „odgojiv“ konstrukt koji ne posjeduje kognitivne kapacitete za razumijevanje ičeg složenijeg od svijeta mašte. No čini se da je Crnković ipak bliži prvoj ideji: „Tražiti nešto više od djece bilo bi nerealno“ (isto).

6.1.9. Mali lord Fauntleroy

Dječji klasik britansko-američke autorice Frances Hodgson Burnett, *Little Lord Fauntleroy*, prvotno je objavljivan u nastavcima od studenoga 1885. do listopada 1886. godine u časopisu „St. Nicholas“, a poslije izdan kao zasebna knjiga. Izvorniku smo pristupili digitalno, na portalu Project Gutenberg⁵⁷. Proučili smo osam, a uvrstili sedam hrvatskih izdanja ovoga romana, za koja smo, nakon uvida u izmjene u tekstu prijevoda ili njegovu peritekstu, zaključili da nije riječ o pretiscima.

Na hrvatskome ga jeziku prvi put čitamo s odgodom od tri desetljeća, 1915. godine (CT1). Tada ga je za hrvatsku mladež, u izdanju Knjižare Lavoslava Hartmana (poslije St. Kugli), priredio i preveo književnik i političar Milan Ogrizović (dalje: MO). Prvi prijevod ne sadrži ni predgovor ni pogovor, tako da izravni podaci o narudžbi i nastanku, nažalost, nisu dostupni. Valja, doduše, istaknuti, da se ovo djelo, unatoč očitog popularnosti i u svijetu i u nas⁵⁸, pa i kazališnoj adaptaciji⁵⁹, na hrvatski nije ponovno prevodilo sedam desetljeća, sve do 1985. kada ga je u ponešto skraćenom izdanju Znanja iznova donijela Blanka Pečnik-Kroflin (PP1). PP1 isprva je sadržavao četrnaest umjesto izvornih petnaest poglavlja: u njemu nedostaje osmo poglavlje „Learning to Ride“ u kojemu Cedric uči jahati. Intervencija je to o kojoj u samome izdanju ne postoji napomena, a u izdanju zagrebačke Targe iz 1997. (MPP1a) to je poglavlje sadržano, pa otada naovamo u prijevodu BPK čitamo cjelovitoga *Maloga lorda*.

Pretisci MPP1a objavljuvani su u biblioteci Stribor (Znanje) i 2010. i 2012. godine. Izdanje prijevoda BPK iz 2010. sadrži i kratak pogovor „Snaga dobrote i povjerenja“ koji je sastavila Dubravka Težak. S obzirom na to da se u prethodnim izdanjima pogovor ne pojavljuje, ovo smo u našem korpusu obilježili oznakom MPP1b. U njemu Težak navodi i da dječak Cedric Errol, koji na raskošni djedov posjed u aristokratskoj Engleskoj stiže iz skromnoga američkog doma prožetog demokratskim ozračjem, i u novome miljeu iskazuje demokratsku narav u ophođenju sa slugama i zemljoradnicima (2010: 195). Osim toga, pojašnjava Težak, odnos glavnoga lika prema djedu „asocira nas na odnos jednog drugog djeteta i djeda iz isto tako klasičnoga djela dječje književnosti. Riječ je o maloj Heidi i njezinom mrgodnom djedu koji su potekli iz pera švicarske spisateljice Johanne Spyri. U oba djela dječji lik oblikovan je kao

⁵⁷ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/files/479/479-h/479-h.htm>. Pristupljeno 25. 10. 2021.

⁵⁸ O romanu Narančić Kovač (2019a: 208) kaže: „Za F. H. Burnett moglo se znati i zbog utjecaja romana Mali lord Fauntleroy na popularnu kulturu i svakodnevni život. Roman o savršenom i starmalom dječaku osvojio je srca engleskih i američkih majki pa su svoje sinove oblačile u crna odijela od samta s čipkastim ovratnicima i manšetama i puštale im dugu, valovitu kosu, po uzoru na Cedrica.“

⁵⁹ Mali lord izvodio se npr. 1936. kao kazališna predstava u HNK-u u Zagrebu (Narančić Kovač 2019a: 217).

andeosko biće koje blagotvorno djeluje na sve oko sebe pa tako svojom plemenitom snagom otopi i krutu ljušturu starca kojega nitko prije nije volio“ (2010: 196). Osim usporedbe s *Heidi*, klasikom čiji je prijevod u biblioteci Vjeverica (Mladost) objavljen pročišćen od kršćanskih motiva i simbola, valja naglasiti da je *Mali lord Fauntleroy* djelo u kojemu se, uz već spomenutu demokratičnost i slobodoumlje, veliča i englesko plemstvo te ga prožima klasna obojenost, što su vrijednosti koje se ne uklapaju u ondašnje politiko-ideološke prilike u Jugoslaviji. Stoga nas ne iznenađuje što se ovaj roman ponovno prevodi tek sredinom 1980-ih kad socijalistička vlast na ovim prostorima dobrano slabi, a naposljetku dolazi i do raspada sustava i hrvatskoga osamostaljenja 1991. godine. Djelo se na popisu lektire pojavljuje tek 2006.

Tablica 9. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „Little Lord Fauntleroy“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1915.	Milan Ogrizović	<i>Mali lord: s dvije slike u bojama i trideset i dvije u tekstu</i>	Zagreb: Knjižara L. Hartman (St. Kugli)
PP1	1985.	Blanka Pečnik-Kroflin	<i>Mali lord</i>	Zagreb: Znanje
MPP1a	1997.	Blanka Pečnik-Kroflin	<i>Mali lord Fauntleroy</i>	Zagreb: Targa
MPP1b	2010.	Blanka Pečnik-Kroflin	<i>Mali lord</i>	Zagreb: Znanje
PP2	2006.	Jasna Šojer	<i>Mali lord Fauntleroy</i>	Zagreb: ABC Naklada
PP3	2006.	Sanja Lovrenčić	<i>Mali lord Fauntleroy</i>	Zagreb: Školska knjiga
PP4	2011.	Nenad Maljković	<i>Mali lord Fauntleroy</i>	Zagreb: Bulaja naklada

Tada ga u okviru nakladničkoga niza Lektirna knjiga objavljuje ABC naklada u metodički obrađenoj, drugome ponovnom prijevodu (PP2) Jasne Šojer (dalje: JŠ). Prijevodu prethodi kratak predgovor koji se nadovezuje na ideju klasnih razlika, a ističe se da je likom „maloga lorda te svojom temom i idejom roman svojevrsna poveznica, most između dviju dotada uglavnom sukobljenih kultura – mlade, demokratske, građanske i slobodoumne Amerike i stare, klasne, aristokratske, konzervativne Engleske“ (5).

Iste godine roman doživljava i treći ponovni prijevod (PP3). Objavljuje ga Školska knjiga u metodičkoj obradi, s razmišljanjem o pročitanoj djelu, pogovorom i rječnikom nepoznatih riječi i pojmova, a za prijevod je zaslužna Sanja Lovrenčić (dalje: SL). U pogovoru se glavna

urednica Miroslava Vučić uglavnom osvrće na autoricu Frances Hodgson Burnett, približavajući tako čitateljima njezin život i djelo (279-299).

Posljednji, četvrti ponovni prijevod potpisuje Nenad Maljković (PP4) koji je *Maloga lorda Fauntleroya* preveo za Bulaja nakladu, u okviru projekta *e-lectire* (stanje autorskih prava na prijevod – 2011.). Svakako ne smijemo izostaviti i podatak da je ovaj dječji klasik 2008. u prijevodu Mirne Dejanović objavila Zagrebačka stvarnost. Međutim, do fizičkoga primjerka toga prijevoda, unatoč temeljitoj pretrazi, nažalost, nismo uspjeli doći.

6.1.10. Oliver Twist⁶⁰

Rani primjer socijalnoga romana Charlesa Dickensa, čuveni klasik *Oliver Twist*, kojemu smo za potrebe ovoga istraživanja pristupili u digitalnome obliku na portalu Project Gutenberg⁶¹, hrvatski čitatelji najprije upoznaju 1901. godine, više od šest desetljeća nakon objavljivanja izvornika, pod naslovom *Zločinački London*⁶². Tada ga u okrilju izvorne Hrvatske stranke prava, koju su u 19. stoljeću osnovali Ante Starčević i Eugen Kvaternik, objavljuje časopis *Hrvatsko pravo: Glasilo Starčevićeve stranke prava*. Budući da tomu prijevodu nismo mogli ući u trag, morali smo ga označiti kao nedostupnog te stoga isključiti iz daljnje analize.

Izdavačka kuća Tisak i naklada St. Kugli, koja se smatra najvažnijim hrvatskim nakladnikom prve polovice 20. stoljeća, objavila je oko 1920. uvelike skraćeno izdanje romana pod naslovom *Oliver Twist* kao prvi svezak u cjelini Odabrani romani Charlesa Dickensa koje je za mlade priredio Martin Lovrinčević, a uredio Milan Ogrizović. Izdanje smo, s obzirom na to da sadrži samo 87 stranica, isključili iz daljnje analize.

Imajući to na umu, usmjerili smo pažnju na razdoblje nakon okončanja Drugoga svjetskog rata. Pregledavši ukupno 17 izdanja objavljenih između 1945. i 2020., u krajnji smo korpus uvrstili njih 11, za koja smo prethodno, ovisno o izmjenama u tekstu ili njegovu peritekstu, utvrdili da nije riječ o pretiscima ili bitno skraćenim odnosno drugačije adaptiranim izdanjima.

⁶⁰ Opis korpusa prvoga i ponovnih hrvatskih prijevoda romana „Oliver Twist“ temelji se na podacima izvorno prikupljenima za autorovo istraživanje toga djela koje se metodološki razlikuje od sadašnjega. Autor je istraživanje objavio 2020. kao izvorni znanstveni rad „An Analysis of Paratexts in the (Re)translations of *Oliver Twist* into Croatian“ u časopisu za istraživanje dječje književnosti i kulture *Libri & Liberi* 9(1), 37-59. Ovo se istraživanje od prethodnoga razlikuje u tome što se u sadašnjem radu kombiniraju analiza parateksta, analiza teksta i razgovori s urednicima i prevoditeljima.

⁶¹ Preuzeto s: <https://www.gutenberg.org/ebooks/46675.html.images>. Pristupljeno 30. 10. 2021.

⁶² Ovaj nam je podatak dostupan iz pogovora Višnje Sepčić (1978: 196) i knjige Michaela Hollingtona o recepciji Charlesa Dickensa i njegovih djela u Europi (2013).

Prvi prijevod (CT1), koji 1947./1948. potpisuje književnik i prevoditelj Zlatko Gorjan (dalje: ZG), objavljen je pod naslovom *Oliver Twist ili Život općinskog djeteta* u izdanju Matice hrvatske. CT1 prati kratak anonimni pogovor koji čitatelja koji želi znati više o liku i djelu Charlesa Dickensa upućuje na pogovor njegovim *Pričama* („Božićna pjesma u prozi“, „Zvona“, „Šturak na ognjištu“), što su kod istoga izdavača izišle 1947. u prijevodu Stjepana Krešića, Jakše Sedmaka i Ise Velikanovića. No u kazalu izdanja navedeno je 51 poglavlje od ukupno izvornih 53. Nakon detaljne usporedbe sadržaja i redoslijeda poglavlja u izvornom i u ciljnom tekstu zaključili smo da je došlo do odstupanja od norma koje Toury (1995a) naziva matričnima (v. poglavlje 2.1.2). U tome se izdanju, naime, 29. poglavlje, u kojemu se opisuju stanari kuće kamo se Oliver sklonio, i 30. poglavlje, u kojemu se iznosi što ti stanari o njemu misle, spajaju u jedno, duže poglavlje označeno kao 29. Slično je i 44. poglavlje, u kojemu se opisuje kako je Nancy bila spriječena da iskupi obećanje koje je dala gospođici Rose Maylie, spojeno s 45., u kojemu se pojašnjavaju okolnosti u kojima je Noah Claypole postao Faginov obavještajac, tako da su u CT1 ona objedinjena u 43. poglavlje. Naznačimo i da izlazak CT1 prati i prvo uvrštavanje ovoga djela na lektirni popis, nakon čega se u lektiri pojavljuje redovito i vrlo rado čita i danas.

Razmjestaj poglavlja iz CT1 zadržan je i u MCT1a (1959./1960), u kojemu smo uočili vrlo konkretne izmjene u samome tekstu, npr. promjenu u pristupu prevođenju kulturno-specifičnoga elementa „farthing“ koji je zamijenjen nadređenim pojmom „novčić“, ali i u peritekstu, npr. pogovor u kojemu prevoditelj ZG opisuje Dickensov život i djelo opširniji je i daje pregled najvažnijih djela, ističući važnost njegova pripovjednog stila u kontekstu socijalnoga romana i društvene kritike. U MCT1b (ZG 2004.), izdanju prijevoda koji je objavljen isključivo kao knjiga namijenjena lektirnomu čitanju, zamijetili smo razlike i u broju bilješki (njih više od 90 u odnosu na samo desetak u MCT1a). U njima se objašnjavaju dotad neopisani kulturno-specifični elementi, navode fonetske transkripcije engleskih antroponima i toponima te daju etimološki opisi i pojašnjenja hrvatskih riječi i izraza upotrijebljenih u prijevodu koji bi dječjemu čitatelju mogli biti manje poznati, a čiji je cilj razvijati čitalačke vještine i proširiti njihova znanja o jeziku i o svijetu (Badić 2020: 52). U tome izdanju također nalazimo jednak broj i raspored poglavlja. MCT1b sadrži pogovor Višnje Sepčić (dalje: VS) koji se oslanja na dijelove njezina predgovora iz PP1 (ZC 1978.), nakon čega slijede dva kraća izvotka o Charlesu Dickensu i *Oliveru Twistu* preuzeta iz MPP1b (ZC 1987.) i priloga književne

teoretičarke Tatjane Jukić *Leksikonu stranih pisaca* (2001.), čime se neočekivano uspostavlja dijaloški odnos s izdanjem MPP1b i uvažava postojanje drugih prijevoda na hrvatskom tržištu.

Tablica 10. *Prvi i ponovni hrvatski prijevodi romana „Oliver Twist“*

Oznaka	Godina	Prevoditelj/ica	Naslov ciljnog teksta	Mjesto i izdavač
CT1	1947./1948.	Zlatko Gorjan	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i>	Zagreb: Matica hrvatska
MCT1a	1959./1960.	Zlatko Gorjan	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i>	Zagreb: Matica hrvatska
MCT1b	2004.	Zlatko Gorjan	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i>	Zagreb: Školska knjiga
PP1	1978.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1a	1984.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i>	Zagreb: Mladost
MPP1b	1987.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Zagreb: Školska knjiga
MPP1c	1990.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Zagreb: Mladost
MPP1d	2000.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Rijeka/Zagreb: Otokar Keršovani/Nart-trgovina]
MPP1e	2004.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Zagreb: Globus media
MPP1f	2008.	Zlatko Crnković	<i>Oliver Twist</i>	Varaždin: Katarina Zrinski
PP2	2008.	Ana Dejanović, Ivana Belčić	<i>Oliver Twist</i>	Zagreb: Zagrebačka stvarnost

Školska knjiga 1978. objavljuje ovaj roman u dva sveska, i u prvome ponovnom prijevodu Zlatka Crnkovića (PP1), otprilike trideset godina nakon objave CT1 (ZG 1947./1948.). PP1 sadrži i predgovor i pogovor VS, no u ovome nam je pogledu možda važniji njezin pogovor u kojemu se ukratko obrazlažu okolnosti nastanka prethodnih adaptacija i prijevoda. VS tako navodi i da je roman prvi put skraćeno preveden 1901., da potom slijedi pad zanimanja za Dickensov opus te da je roman oko 1920. adaptirao Martin Lovrinčević, a uredio Milan Ogrizović. Usto spominje i CT1 za koji je zaslužan Zlatko Gorjan (1947./1948.). Međutim, Sepčić u pogovoru ne obrazlaže zašto Školska knjiga, koja je dotad objavljivala Gorjanov prijevod, tada naručuje prijevod drugoga prevoditelja. Uslijedila su brojna izdanja prijevoda

ZC, 1984. u izdanju Mladosti (MPP1a) iz kojega se izostavljaju predgovor i pogovor, a nema znatnijih promjena u bilješkama, zatim 1987. (MPP1b), izdanje koje sadrži samo 43 skraćena poglavlja i u kojemu prevoditelj ZC u predgovoru „Snaga mašte i suosjećanja“, osim što obrazlaže kontekst romana, ostavlja napomenu kojom pojašnjava da je odlučio izostaviti više od polovine izvornog teksta. Navodimo je u cijelosti:

Izvorni tekst romana *Oliver Twist* skraćen je u ovom izdanju za više od polovice. Izostavljeni su opisi nekih događaja koji nisu bitni za tok radnje, pa i neki likovi za koje bi se to isto moglo reći. Uklonjena su i neka piščeva usputna razmatranja i pojedinosti što odvlače pozornost od onoga glavnog.

Z. C. (Crnković 1987: 12)

Upitno je, međutim, koliko je etički korektno prema autoru da prevoditelji, a i drugi akteri u prijevodnome procesu, o cjelovitosti na ciljnome jeziku odlučuju vodeći se osobnim stavovima prema sadržaju ijednoga, a osobito djela koje se pozicioniralo kao klasik dječje književnosti, pa unose intervencije u tekst kako bi se on bolje uskladio s „potrebama“ ciljnoga čitateljstva. Poslije su još objavljivani MPP1c (ZC 1990.) koji sadrži pogovor nepoznatoga D.A., ali ne i predgovor; dok su MPP1d (ZC 2000.) i MPP1e (ZC 2004.) objavili komercijalni izdavači Otokar Keršovani/Nart-trgovina i Globus media, označivši izdanja kao „nova, izmijenjena izdanja“. No utvrđeno je da u samom tekstu nema izmjena, pa jedine promjene u MPP1d uočavamo u osvježenome Crnkovićevu predgovoru i postojanju pogovora „Dickens u Hrvata“, dok MPP1e ne sadrži ni predgovor ni pogovor te je izuzev toga pretisak MPP1d. Godine 2008. varaždinski izdavač Katarina Zrinski objavio je „novo“ izdanje Crnkovićeva prijevoda (MPP1f) u kojemu se, uz uvjerljivo obraćanje Renate Kostanjevec „Dragi čitatelju“, autorice mnogih didaktičko-metodičkih obrada lektirnih naslova, ponovno donosi predgovor ZC, kao i napomena o intervencijama i izostavljanju više od polovice izvornoga teksta romana, što je bio slučaj i u MPP1b.

Iste je godine i Zagrebačka stvarnost objavila drugi ponovni prijevod (PP2) koji potpisuju Ana Dejanović (dalje u tekstu: AD) i direktorica Ivana Belčić (dalje u tekstu: IB), a o čijim se okolnostima narudžbe i nastanka na temelju podataka dostupnih u peritekstu izravno ne može ništa zaključiti. Pokušali smo stupiti u kontakt s objema prevoditeljicama ne bismo li doznali više o tome zašto se *Oliver Twist* tada opet prevodio, no odgovor nismo dobili. Valja dodati da o tome nakladniku piše i Veselica Majhut (2019). Riječ je o izdavaču koji više nije aktivan, nema novih izdanih naslova od 2013. godine, a „pretežno se koristio postojećim prijevodima

uglednih prevoditelja koji dugo nisu bili aktivni, i čija su autorska prava u međuvremenu istekla [...] ili su često angažirali mlade, neiskusne prevoditelje“ (2019: 273).

7. Analiza teksta

U ovome poglavlju izlažu se rezultati analize izvornih i ciljnih tekstnih segmenata koji sadrže četiri promatrane tabu-teme. Opisujući odabrane primjere utvrđujemo varijabilnost strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme, a suženi podatci pomažu nam i u sljedećem koraku, njihovoj kvantifikaciji.

7.1. Tabu-tema: rasna i etnička netrpeljivost

Tabu-tema rasne i etničke netrpeljivosti uočava se u šest korpusnih djela: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (v. 7.1.1.), *Petar Pan* (v. 7.1.2.), *Knjige o džungli* (v. 7.1.3.), *Pustolovine Toma Sawyera* (v. 7.1.4.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (v. 7.1.5.) i *Oliver Twist* (v. 7.1.6.). U nastavku navodimo konkretne primjere tih elemenata u izvorniku i u (ponovnim) prijevodima, analiziramo varijabilnost mikrostrategija njihova prevođenja te dobivene tekstne podatke kvantitativno obrađujemo s obzirom na tri promatrana razdoblja (v. 7.1.7).

7.1.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu

Elemente rasne i etničke netrpeljivosti u (ponovnim) prijevodima *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* pratili smo na primjeru četiriju pogrdnica – „darcy“, „nigger“, „coon“ i „gipsy“ – te spomena bijelaca i bjelačke zemlje, koje smo analizirali s obzirom na imperijalističko-kolonijalistički kontekst djela.

Primjer 1.

Sudeći po mrežnome izdanju jednojezičnoga rječnika engleskoga jezika *Merriam Webster*, pogrdna uporaba imenice „darcy“ (VI. poglavlje) zabilježena je još 1775. godine⁶³. U promatranim prijevodima uočavaju se različite mikrostrategije njezina prevođenja.

Tablica 11. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „darcy“*

<p>IT: “Oh, what can you do?” said Gub-Gub, turning up his nose and beginning to cry again. “You’re only a bird!”</p> <p>“Quite true,” said the parrot. “But do not forget that although I am only a bird, I can talk like a man—and I know these darkies.” (50)</p>
--

⁶³ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/darcy#h1>. Pristupljeno 22. 10. 2021.

<p>CT1 (1933.): „Ah, šta bi ti mogla udesiti!“ reče Geb-Geb, frknuvši nosom. „Ti si samo ptica i ništa drugo!“ Malo da se nije opet rasplakao.</p> <p>„Točno“, reče papiga. „Ali nemoj zaboraviti, da ipak mogu govoriti kao čovjek, premda sam ptica. A poznaj ja crnce!“ (43)</p>
<p>MCT1a (1952.): „Ah šta bi ti mogla udesiti!“ reče Gic-Gic, frknu nosom i ponovo poče plakati. „TI si samo ptica!“</p> <p>„Točno“, reče papiga. „Ali nemoj zaboraviti da ipak mogu govoriti kao čovjek, premda sam ptica. A poznaj ja crnu čeljad!“ (41)</p>
<p>PP1 (1999.): - Što ti možeš učiniti?! – reklo je prase, razvuklo njušku i opet briznulo u plač. - Pa ti si samo ptica!</p> <p>- Tako je – kazala je papiga. - Ali ne zaboravi, ja ipak znam govoriti kao čovjek. Osim toga, dobro poznajem ovdašnje ljude. (34-35)</p>
<p>PP3 (2000.): „O, ma što ti tu možeš učiniti?“ upita Gic-Gic, pa podiže nos i još se jednom rasplaka. „Ta ti sisamo jedna obična ptica.“</p> <p>„To je istina“, odvrati papiga. „Ali ne zaboravi da ja, iako sam ptica, znam govoriti kao i čovjek – a ja poznajem tu crnu čeljad.“ (46)</p>
<p>PP4 (2001.): - Ma nemoj, što ti tu možeš? – reče Gic-Gic frknuvši nosom i opet brizne u plač. - Ti si samo obična ptica.</p> <p>- Istina – prizna papiga. - Ali ne zaboravi da ja, premda sam samo ptica, znam govoriti kao čovjek – a poznajem i ovdašnje ljude. (32)</p>
<p>PP5 (2004.): - Ah, što bi mogla učiniti! - Gic-gic frknu nosom i počne ponovno plakati. -Ti si samo ptica!</p> <p>-Točno – reče papiga. -Ali nemoj zaboraviti da iako sam ptica znam govoriti kao čovjek. A i poznajem ove ljude! (28)</p>
<p>PP6 (2009.): - Ma, što bi ti mogla učiniti! – reče Gic-Gic frknuvši nosom i ponovo briznuvši u plač. - Ti si samo ptica!</p> <p>- Točno – reče papiga – ali nemoj zaboraviti i da, premda sam samo ptica, mogu govoriti kao čovjek... a ja poznajem ovdašnjju čeljad. (42)</p>
<p>PP7 (2012.): "O, a što TI možeš učiniti?", reče Gic-Gic, podigavši nos i počevši opet plakati. "Ti si samo ptica!"</p> <p>"Sasvim točno", reče papiga. "Ali ne zaboravi da, premda sam samo ptica, mogu GOVORITI POPUT ČOVJEKA! – A ja dobro poznajem ovaj narod." (29)</p>
<p>PP8 (2020.): - Ma što ćeš <i>ti</i> pronaći? – reklo je prase, diglo njušku i počelo opet plakati. - Ti si obična ptica.</p> <p>- Potpuno točno – odgovorila je papiga – ali ne zaboravi, iako sam samo ptica, <i>znam govoriti poput čovjeka</i> i poznaj te ljude. (35)</p>

Kao što vidimo u tablici 11, pogrdnica se ni u jednome prijevodu ni izdanju ne zadržava u potpunosti. U CT1 (IH 1933.), „darky“ se zamjenjuje neutralnim rješenjem „crnci“, a u MCT1a (IH 1952.), prvome izdanju objavljenom nakon uspostave Druge Jugoslavije, također neutralnim izrazom „crna čeljad“, pri čemu se može primijetiti da se raso obilježje (crna boja

kože) djelomice zadržava. Potonje se rješenje uočava i u PP3 (PR 2000.). U PP1 (DV 1999.) i u PP4 (BPK 2001.) pojavljuje se još neutralnije rješenje „ovdašnji ljudi“, kojim se ovaj engleski deprecijativ zamjenjuje izvedenim pridjevom „ovdašnji“ te u cijelosti izostavlja rasni element. I u preostalim se ponovnim prijevodima primjenjuje strategija neutralizacije: pejorativ „darky“ zamjenjuje se neutralnim rješenjima „ovi ljudi“ (PP5: VM 2004.), „ovdašnja čeljad“ (PP6: DM 2009.), „ovaj narod“ (PP7: ZB 2012.) i „ti ljudi“ (PP8: DK 2020.). Uporabom pokaznih zamjenica „ovaj“, „ovi“ i „ti“, kao i izvedenoga pridjeva „ovdašnji“ potpuno se izostavlja rasna konotacija koju u izvorniku nosi predmetna imenica. Da zaključimo, pejorativ je ublažen u CT1 (IH 1933.) i u MCT1 (IH 1952.) i otada se više ne pojavljuje.

Primjer 2.

Izraz „work like niggers“ (VIII. poglavlje) sadrži još jednu pogrđnicu koja se odnosi na osobe crne boje kože. Riječ je o imenici „nigger“, za koju je uvriježeno mišljenje da se tek u novije vrijeme smatra izuzetno uvredljivom. Napomenom priloženom unosu natuknice u mrežnome izdanju jednojezičnoga rječnika engleskoga jezika *Merriam Webster*, međutim, korisnicima se daje do znanja kako je opće rašireno vjerovanje o tome da je takva uporaba predmetne riječi tek odraz „nedavnih promjena“ u društvu *netočno*. Lema je u rječnik prvi put unesena još 1864. godine i označena kao sinonim leme *Negro*, uz bilješku o njezinoj uporabi kao izraza poruge ili poniženja⁶⁴. Indikativno je i da taj rječnik prvu uporabu te riječi u negativnome kontekstu bilježi gotovo stotinu godina prije, 1776. godine.⁶⁵ Valja, doduše, upozoriti i da se uporaba pogrđnice u novije vrijeme ne mora nužno smatrati uvredljivom ako se koristi, primjerice, među pripadnicima afroameričke zajednice jer tada može služiti kao oznaka solidarnosti ili prisnosti. Dodajmo još i da ovaj izraz u hrvatskome jeziku ima glagolsku istovrijednicu, žargonski glagol „crnčiti“ u značenju „raditi teško, mučiti se“⁶⁶, ali to se rješenje ne zamjećuje ni u jednome prijevodu.

Tablica 12. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnoga izraza „work like niggers“*

IT: “Go back to that white man at once,” she yelled, “and tell him you’re sorry. And take all the other empty-headed lions with you—and those stupid leopards and antelopes. Then do everything the
--

⁶⁴ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nigger#note-1>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

⁶⁵ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nigger>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

⁶⁶ Šonje, Jure (ur.). (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"/Školska knjiga. 128

Doctor tells you. Work like niggers! And perhaps he will be kind enough to come and see the cub later. Now be off! — Hurry, I tell you! You're not fit to be a father!" (72)
CT1 (1933.): „Vrati se smjesta k bijelom čovjeku i reci mu, da ti je žao, što si ga uvrijedio. I povedi sa sobom sve one šuplje glave lavovske i ne zaboravi leoparda i antilope. Radite sve, što vam doktor naloži. Robotajte poput kmetova! Možda će se ražaliti i doći kasnije k nama da prigloda našem malom. Kupi se, i nemoj krzmati! Ne zaslužuješ da budeš otac!“ (59)
MCT1a (1952.): „Vrati se smjesta k bijelom čovjeku i reci mu,“ vikala je ona, „da ti je žao što si ga uvrijedio. I povedi sa sobom sve one šuplje glave lavovske – i ne zaboravi glupe leoparda i antilope. Radite sve što vam Doktor naloži. Robotajte poput crnaca! Možda će se ražaliti i doći kasnije k nama, da prigloda našeg maloga. Kupi se, i nemoj krzmati! Ne zaslužuješ da budeš otac!“ (56)
PP1 (1999.): „Vrati se odmah k bijelom čovjeku – vikala je ona. -Kaži mu da si se pokajao. Povedi i ostale praznoglave lavove, i glupe leoparda, i još gluplje antilope. Učinite što vam Doktor kaže. ... (izostavljeno) ... Možda će on biti tako dobar, unatoč tvojoj neodgovornosti, pa ipak pomogne našem djetetu. Žuri se što možeš više, kažem ti. Nisi zaslužio biti otac.“ (46-47)
PP3 (2000.): „Smjesta se vraćaj k njemu“, zaurla lavica. „Vrati se i lijepo se ispričaj. A sa sobom povedi i sve druge šupljoglave lavove – a i te tupaste leoparda i antilope. I čini sve što ti Doktor bude rekao. I svojski zapni! Pa možda bude toliko dobar da kasnije obiđe našeg lavića. Put pod noge! Brzo, nemoj da čekam! Ti ne zaslužuješ da budeš otac!“ (60)
PP4 (2001.): - Da si se smjesta vratio tom bijelom čovjeku – vrištala je – i rekao mu da ti je žao. I povedi sa sobom i sve ostale praznoglave lavove i one glupe leoparda i antilope. A onda učini sve što Doktor zatraži od tebe. Zdušno se primi posla! Pa će možda on biti toliko dobar da dođe kasnije i pogleda maloga. A sad se gubi...! Požuri, velim ti! Nisi dostojan da budeš otac! (43-44)
PP5 (2004.): - Vrati se smjesta k bijelom čovjeku – vikala je – i reci mu da ti je žao. I povedi sa sobom sve one šuplje glave lavlje glave. I ne zaboravi glupe leoparda i antilope. Učinite sve što vam doktor kaže. Jako se trudite! Možda će se kasnije smilovati i doći k nama pogledati naše mlado. A sada briši! Ne zaslužuješ biti otac! (40)
PP6 (2009.): - Smjesta se vraćaj tom bijelom čovjeku – urlala je – i ispričaj mu se. A sa sobom povedi i sve ostale praznoglave lavove... i one blentave leoparda i antilope. Pa izvolite raditi sve što vam doktor naredi. Potrgajte se od posla! A onda će možda on biti toliko dobar i doći pogledati našeg mališana. A sada nestani!... Žuri se, kad ti kažem! Nisi zaslužio da budeš otac! (55)
PP7 (2012.): "Vrati se tom bijelom čovjeku odmah"; vikala je, "i reci mu da ti je žao. I povedi i sve druge praznoglave lavove sa sobom – i one glupe leoparda i antilope. Onda učinite sve što vam doktor kaže. I marljivo radite! Pa će on možda biti toliko dobar da kasnije dođe i pogleda našeg lavića. Sad se gubi! – POŽURI, kažem ti! Ti nisi nikakav otac!" (38)
PP8 (2020.): - Odmah da si otišao do tog čovjeka – vikala je – i ispričao mu se. I povedi sve šupljoglave lavove sa sobom, a također i one blesave leoparda i antilope. Radi sve što ti Doktor naloži. Primi se posla! Možda će poslije biti toliko ljubazan da dođe pregledati naše mladunče. Odlazi! Čuješ, <i>požuri!</i> Nisi zaslužio da budeš otac! (46)

Dok je izraz „work like niggers“ u CT1 (IH 1933.) zamijenjen neutralnijim rješenjem „robotati poput kmetova“, pri čemu je pogrđnica „nigger“ ublažena riječju „kmet“, u MCT1 (IH 1952.) rasni se element ipak donekle zadržava iako je rješenje u konačnici neutralno – „rabortati poput crnaca“. U PP1 (DV 1999.) ovaj se izraz potpuno izostavlja, dok se u kasnijim ponovnim prijevodima uočavaju zamjenska neutralna rješenja koja, premda semantički donekle

odražavaju značenje izvornoga izraza, ni u jednome slučaju ne zadržavaju element rasne netrpeljivosti: „svojski zapeti“ (PP3: PR 2000.), „zdušno se primiti posla“ (PP4: BPK 2001.), „jako se truditi“ (PP5: VM 2004.), „potrgati se od posla“ (PP6: DM 2009), „marljivo raditi“ (PP7: ZB 2012.) i „primiti se posla“ (PP8: DK 2020.). I dok se u CT1 (IH 1933.) i MCT1 (IH 1952.) pogrđnica djelomice neutralizira, ona se iz ponovnih prijevoda u potpunosti izostavlja.

Primjer 3.

Služeći se biblijskom izrekom, doktor Dolittle nastoji objasniti papigi Polineziji da se osobu crne boje kože ne može tek tako prebojiti kako bi postala bijela. No na to mu papiga odgovara rabeći imenicu „coon“⁶⁷, čije je značenje izrazito pogrđno (XII. poglavlje). I premda pojedini autori s početka 20. stoljeća, npr. kanadsko-engleski antropolog Alexander F. Chamberlain u istraživanju o algonkijskim riječima u američkome engleskome (1902: 255-256), povezuju žargonsku uporabu te riječi kao skraćenice imenice „raccoon“ s riječju „Negro“, nagađa se i da je „coon“ zapravo potekao od riječi „barracoon“, koja je u engleski ušla preko španjolskoga („barracón“) ili portugalskoga („barracão“), a odnosi se na barake u koje su se u kontekstu transatlantske trgovine robljem zatvarali robovi. Osim u američkome engleskome, na potvrdu o pogrđnoj uporabi riječi nailazimo i u britanskome engleskome gdje se taj pejorativ odnosi na osobe crne boje kože ili Aboridžine.⁶⁸

Tablica 13. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „coon“*

IT: “I don’t know anything about that,” said Polynesia impatiently. “But you must turn this coon white. Think of a way—think hard. You’ve got plenty of medicines left in the bag. He’ll do anything for you if you change his color. It is your only chance to get out of prison.” (100)
CT1 (1933.): „Ne znam ja ništa“, odgovori Polinezija nestrpljivim glasom. „Moraš toga nigera učiniti bijelim. Misli malo što ćeš i kako ćeš, misli, pa ćeš se dosjetiti. Imaš u svom kovčegu svu silu različitih lijekova. On će sve za te učiniti, samo da promijeni boju svoje kože. Jedino tako mogli bismo umaći iz tamnice.“ (78)
MCT1a (1952.): „Ne znam ja ništa“, odvrati Polinezija nestrpljivo. „Ti moraš ipak toga nigera učiniti bijelim. Misli malo što ćeš i kako ćeš – misli, pa ćeš se dosjetiti. Imaš u svome kovčegu svu silu lijekova. On će sve za tebe učiniti, samo da promijeni boju svoje kože. Jedino tako možeš umaći iz tamnice.“ (73)
PP1 (1999.): - Ne znam ja o tome ništa – odgovorila je papiga Polinezija nestrpljivo. -Ali ti moraš tog crnca učiniti bijelim. Sjeti se nekog načina, pomuči se malo. Imaš toliko lijekova u svojoj torbi.

⁶⁷ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/coon>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

⁶⁸ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/coon>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

Ako mu promijeniš boju kože, on će sve učiniti za tebe. To je jedina mogućnost da se izvučete iz tamnice. (63)
PP3 (2000.): „Ma ne znam ja ništa i neću da znam“, odvratila Polinezija nestrpljivo. „Ti tog crna naprosto moraš izbjeliti. Misli pa ćeš i smisliti, nije moja briga. Imaš u tom svom kovčegu svu silu ljekarija. Promijeni mu samo boju kože i učinić će za tebe što poželiš. To ti je jedini izlaz iz tamnice.“ (77-78)
PP4 (2001.): - Ne znam ja ništa o tomu – nestrpljivo će Polinezija. -Ali znam da ti moraš tog čovjeka pobijeliti. Razmisli kako ćeš to učiniti... duboko razmisli. Imaš u svojoj torbi svu silu ljekarija. Promijeniš li mu boju, sve će učiniti za tebe. To ti je jedina prilika da izađeš iz tamnice. (58)
PP5 (2004.): - Ne znam ja ništa o tome – odvratila Polinezija nestrpljivo. - Ali ovog čovjeka moraš učiniti bijelim. Promisli malo bolje pa ćeš se dosjetiti. Imaš svašta u svome kovčegu. On će za tebe učiniti sve ako mu promijeniš boju kože. Jedino tako možeš izaći iz tamnice. (55)
PP6 (2009.): - Ne znam ja ništa o tome – nestrpljivo reče Polinezija – ali ti tog čovjeka moraš pretvoriti u bijelca. Potrudi se da nešto smišliš, i to se jako potrudi. Imaš gomilu ljekarija u toj svojoj torbi a on će za tebe sve učiniti, samo ako mu promijeniš boju kože. To ti je jedina prilika da izađeš iz ove tamnice. (72-73)
PP7 (2012.): "Ništa o tome ne znam", reče Polinezija nestrpljivo. "Ali ovoga čovjeka MORAŠ pobijeliti. Smisli neki način – dobro razmisli. Imaš mnogo lijekova u torbi. On će za tebe učiniti sve ako mu promijeniš boju kože. To ti je jedini način da izađeš iz zatvora." (47)
PP8 (2020.): - Ne znam ništa o tome – rekla je Polinezija nestrpljivo. -No ti tog čovjeka moraš učiniti bijelcem, izmisli neki način – razmisli dobro. Ostala ti je gomila lijekova u torbi. Učinić će sve za tebe, samo da mu promijeniš boju. To ti je jedina nada da izađeš iz od zatvora. (62)

U CT1 (IH 1933.) i MCT1a (IH 1952.) uočava se uporaba imenice „niger“, ortografske prilagođenice iz engleskoga, koja i u hrvatskome na pogrđan način označava pripadnika crne rase. U PP1 (DV 1999.) i PP3 (PR 2000.) ova se pogrđnica zamjenjuje neutralnim rješenjem „crnac“. U preostalim prijevodima „coon“ se supstituirao neutralnom imenicom „čovjek“ uz predatribuciju pokaznim zamjenicama „ovaj“ i „taj“. U PP5 (VM 2004.) i PP7 (ZB 2012.) stoga uočavamo sintagmu „ovog čovjeka“, a u PP4 (BPK 2001.), PP6 (DM 2009.) i PP8 (DK 2020.) „tog čovjeka“. Ukratko, u CT1 (IH 1933.) i MCT1a (IH 1952.) pogrđnica se pojavljuje ortografski prilagođena, dok se u svim ponovnim prijevodima u manjoj ili većoj mjeri neutralizira.

Primjer 4.

U *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* nailazimo i na izraz „gipsy-wagon“ (XXI. poglavlje), koji sadrži pejorativ „gipsy“⁶⁹. Etnonim „gipsy“ inače potječe još iz 16. stoljeća, izvorno od riječi

⁶⁹ Etnonim „gipsy“ alternativno se može pisati i „gypsy“ u engleskome jeziku.

„gipcyan“, a skraćen je od „Egyptian“ jer se nekoć smatralo da Romi potječu iz Egipta⁷⁰. U napomeni o uporabi koja u rječniku *Merriam Webster* prati unos natuknice „Gypsy“ navodi se, između ostaloga, i da taj pejorativ, unatoč tomu što ga se u engleskome i dalje može često čuti u govoru i vidjeti u pismu, danas postaje sve pogrdniji zbog negativnih stereotipa koji se s njime povezuju. Osim toga, preporučuje se uporaba etnonima „Roma“ ili „Romani/Romany“⁷¹. U tablici 14 prikazana su uočena prijevodna rješenja.

Tablica 14. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „gipsy“*

IT: But he did not yet go home to Puddleby. First he went traveling through the land with the pushmi-pullyu in a gipsy-wagon , stopping at all the country-fairs. (174)
CT1 (1933.): Ipak nije odmah otputovao u Puddleby, nego je najprije krenuo sa cirkuskim kolima na sajam da pokaže svoju životinju. (129)
MCT1a (1952.): Ipak nije odmah otputovao u Puddleby, nego je najprije krenuo kroz zemlju s Gurnime-Povuciga u cirkuskim kolima , zaustavljajući se u svim mjestima gdje je bio sajam. (118)
PP1 (1999.): Ali on nije odmah otišao u Puddleby-on-the-Marsh. Prvo je s Gurnime-Povuciga prošao cijelu zemlju i obišao sve cirkuse i kazališta s lutkama. (105)
PP3 (2000.): Ali on ne pođe ravno kući u Puddleby. Najprije proputuje zemlju s Gurnime-Povuciga u ciganskoj čergi , s kojom je zastajao na svim seoskim vašarima. (126)
PP4 (2001.): Ali nije otišao ravno kući u Puddleby. Prije toga proputovao je zemljom s Gurnime-Povuciga u ciganskim kolima , zaustavljajući se na svim seoskim sajmovima. (99-100)
PP5 (2004.): Ipak nije odmah otputovao u Puddleby, nego je najprije u cirkuskim kolima krenuo kroz zemlju s Gurnime-Povuciga, zaustavljajući se u svim mjestima gdje je bio sajam. (94)
PP6 (2009.): No, nije odmah pošao kući u Puddleby. Najprije je krenuo na put po cijeloj zemlji vodeći Gurnime-Povuciga u ciganskim kolima , zaustavljajući se na svim seoskim sajmovima. (122)
PP7 (2012.): Ali nije još bio stigao kući u Puddleby. Prvo je proputovao cijelu zemlju sa svojim gurnime-povuciga u ciganskim kolima , zaustavljajući se na svim seoskim sajmovima. (76)
PP8 (2020.): No nije odmah otišao kući u Puddleby. Najprije je ciganskim kolima proputovao zemlju s gurnime-povuciga i zaustavljao se na svakom sajmu. (112)

U CT1 (IH 1933.) i MCT1a (IH 1952.) te u PP5 (VM 2004.) opaža se zamjena neutralnom sintagmom „cirkuska kola“. U PP1 (DV 1999.) izraz se potpuno izostavlja, a u PP3 (PR 2000.), PP4 (BPK 2001.), PP6 (DM 2009.), PP7 (ZB 2012.) i PP8 (DK 2020.) izvorno se značenje zadržava jer se taj pogrdni izraz prevodi uporabom danas također pogrdnih pridjeva izvedenih od hrvatskoga etnonima „Ciganin“ – „ciganska čerga“ (PP3) odnosno „ciganska kola“ (PP4;

⁷⁰ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/gypsy?q=gypsy>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

⁷¹ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Gypsy#usage-1>. Pristupljeno 1. 11. 2021.

PP6; PP7; PP8). Da sumiramo, u CT1 (IH 1933.), MCT1a (IH 1952.), PP1 (DV 1999.) i PP5 (VM 2004.) pogrdnica se neutralizira, a u preostalim je prijevodima upotrijebljena hrvatska istovrijednica.

Primjer 5.

U tablici 15 prikazat ćemo različite pristupe prevođenju izraza „the Land of the White men“.

Tablica 15. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „the Land of the White Men“*

IT: But you must promise me that if I do not like it in the Land of the White Men you will send me back.” (86)
CT1 (1933.): „No morate mi obećati, da ćete me poslati natrag u Afriku, ako mi se ne sviđi u vašoj zemlji. “ (68)
MCT1a (1952.): „No morate mi obećati da ćete me poslati natrag u Afriku, ako mi se ne sviđi u Zemlji Bijelih Ljudi. “ (65)
MCT1b (1993.): – No morate mi obećati da ćete me poslati natrag u Afriku, ako mi se ne sviđi u Zemlji bijelih ljudi. (61)
PP1 (1999.): - Morate samo obećati da ćete me vratiti u Afriku ako mi se ne sviđi u Zemlji bijelih ljudi. (56)
PP3 (2000.): „Ali mi moraš obećati, ako mi se ne sviđi u tvojoj zemlji, da ćeš me vratiti u domovinu.“ (69)
PP4 (2001.): - Samo mi morate obećati da ćete me, ako mi se ne bude sviđjelo u Zemlji Bijelog Čovjeka, poslati natrag ovamo. (51-52)
PP5 (2004.): - No morate mi obećati da ćete me vratiti natrag ako mi se ne sviđi u Zemlji bijelih ljudi. (49)
PP6 (2009.): - Ipak, moraš mi obećati da ćeš me, ako mi se u Zemlji Bijelih Ljudi ne bude sviđalo, poslati natrag kući. (64-65)
PP7 (2012.): „Ali moraš mi obećati da ćeš me, ako mi se ne sviđi u zemlji bijelog čovjeka, vratiti natrag.“ (34)
PP8 (2020.): - No moraš mi obećati da ćeš me vratiti ako mi se ne bude sviđjela tvoja zemlja. (56)

Možemo utvrditi da se spomen bijelaca i njihove zemlje u izrazu „the Land of the White Men“ (X. poglavlje) uvelike zadržavao, npr. u MCT1a (IH 1952), MCT1b (IH 1993.), PP1 (DV 1999.), PP4 (BPK 2001.), PP5 (VM 2004.), PP6 (DM 2009.) i PP7 (ZB 2012.), pri čemu se pridjev „bijel“ u nekima od njih piše velikim početnim slovom: „Zemlja Bijelih Ljudi“ (MCT1a), „Zemlja Bijelog Čovjeka“ (PP4), „Zemlja Bijelih Ljudi“ (PP6). U ostalim je prijevodima taj pridjev napisan malim početnim slovom. U tri prijevoda izraz se neutralizirao sintagmom „vaša zemlja“ (CT1, IH 1933.) ili „tvoja zemlja“ (PP3, PR 2000.; PP8, DK 2020.).

Ukratko, u razdoblju do 1945. ovaj je izraz neutraliziran, između 1945. i 1990. zadržan, a poslije 1991. i neutraliziran i zadržan u prijevodima.

7.1.2. Petar Pan

Elemente rasne i etničke netrpeljivosti u (ponovnim) prijevodima *Petra Pana* proučili smo na primjerima pogrdnice „redskin“ i referencije na bjelačke kolonizatore i imperijaliste.

Primjer 1.

Pogrdnica „redskin“ (V. poglavlje), koja se koristi kao uvredljiv naziv za američke domoroce, u tome se značenju, kako ga navodi *Merriam Webster*⁷² upotrebljava još od kraja 1760-ih godina.

Tablica 16. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „redskin“ (1)*

IT: On this evening the chief forces of the island were disposed as follows. The lost boys were out looking for Peter, the pirates were out looking for the lost boys, the redskins were out looking for the pirates, and the beasts were out looking for the redskins . (75-76)
CT1 (1980.): Te večeri glavne su snage otoka bile ovako zaokupljene: Izgubljeni dječaci tražili su Petra, gusari su tražili izgubljene dječake, crvenokošci su tražili gusare, a zvijeri crvenokošce . (45)
PP1 (1988.): Ove su večeri glavne snage na Otoku bile raspoređene kako slijedi. Izgubljeni dječaci tražili su Petra, gusari su bili u potrazi za izgubljenim dječacima, Indijanci su se šuljali za gusarima, a divlje zvijeri bile su na tragu Indijancima . (54)
PP2 (2001.): A te su večeri glavne snage na otoku bile raspoređene kako slijedi. Izgubljeni dječaci su krenuli u potragu za Petrom, gusari su krenuli u potragu za dječacima, crvenokošci su krenuli u potragu za gusarima, a divlje su zvijeri krenule u potragu za crvenokošcima . (68)
PP3 (2005.): Te večeri glavne sile na otoku bile su ovako raspoređene. Izgubljeni dječaci bili su u potrazi za Petrom, gusari su bili u potrazi za izgubljenim dječacima, crvenokošci su bili u potrazi za gusarima, a zvijeri su tragale za crvenokošcima . (65)
PP4 (2007.): Te su večeri glavne snage na otoku bile raspoređene ovako: dječaci su tražili Petra, gusari su tražili dječake, crvenokošci su tražili gusare, a zvijeri su tražile crvenokošce . (46)
PP5 (2015.): Te večeri glavne sile na otoku bile su raspoređene ovako... Izgubljeni dječaci bili su u potrazi za Petrom, gusari su tražili izgubljene dječake, crvenokošci su tražili gusare, a zvijeri su tražili crvenokošce . (29)

U CT1 (MS 1980.), PP2 (PR 2001.), PP3 (JŠ 2005.), PP4 (TK/IB 2007.) i PP5 (ZB 2015.) upotrebljava se neutralan etnonim „crvenokožac“, koji se prema Rječniku hrvatskoga jezika LZMK-a (2000.) opisuje u dva značenja: u prvome značenju kao antropološki termin

⁷² Podatak preuzet s poveznice: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/redskin>. Pristupljeno 5. 11. 2021.

„Indijanac“, dok se u drugome se odnosi na „čovjeka crvene kože“. U PP1 (ZD 1988.) uočavamo također neutralno rješenje „Indijanac“, što je uvriježen, premda neprecizan etnonim za autohtonoga stanovnika Amerike (Sjeverne, Srednje i Južne) u užemu smislu riječi bez arktičkoga područja (Eskimi, Aleuti).⁷³ Dakle, pogrđnica se ne prenosi ni u jedan od prijevoda, što i ne čudi s obzirom na to da u hrvatskome jeziku za „redskin“ ne postoji pogrđnica istovjetnih konotacija.

Primjer 2.

Pogrđnica „redskin“ pojavljuje se i u VIII. poglavlju. Tablica 17 prikazuje kako se ona prenosi u hrvatskim prijevodima.

Tablica 17. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „redskin“ (2)*

IT: 'Luff, you lubber,' cried an Irish voice that was Smee's; 'here's the rock. Now, then, what we have to do is to hoist the redskin on to it and leave her there to drown.' (128)
CT1 (1980.): - Okreni na vjetar, glupane, tu je stijena – čuo se Smeejev irski glas. -Samo da još izbacimo ovu crvenokožicu da se potopi. (75)
PP1 (1988.): - Zaustavi! – javio se hrapav irski glas, koji je pripadao Spužvi. -Stigli smo do grebena. Treba još samo iskrcati ovu Indijanku i ostaviti je da se utopi. (88)
PP2 (2001.): - Šijaj, šijaj, šempjo - viknuo je irski glas, a bio je Smeeov – lupit ćemo u kraj. Dobro je, sad samo da na nju dignemo Indijanku i ostavimo je da se utopi. (107)
PP3 (2005.): - Okreni, budalo – začuo se Smeejev irski naglasak – tu je stijena. Sada samo trebamo podići Indijanku na nju i ostaviti je da se utopi. (104)
PP4 (2007.): - Okreni u smjeru vjetra, blesane! – začuo se Smeejev irski glas – tu je Stijena. Sada samo moramo izbaciti ovu Indijanku na stijenu i ostaviti je da se utopi. (74)
PP5 (2015.): "Šijaj, šeprtljo!", povikao je Smee svojim irskim naglaskom. "Stijena je tu. Sve što sada moramo je podići na nju ovu crvenokošku i ostaviti je da se utopi." (48)
MPP5 (2018.): - Šijaj, šeprtljo! -povikao je Smee svojim irskim naglaskom. -Hrid je tu. Sve što sada moramo je podići na nju ovu Indijanku i ostaviti je da se utopi. (115)

U PP1 (ZD 1988.), PP2 (PR 2001.), PP3 (JŠ 2005.), PP4 (TK/IB 2007.) i MPP5 (ZB 2018.) pogrđnica se zamjenjuje neutralnim etnonimom „Indijanka“. U CT1 (MS 1980.) i u PP5 (ZB 2015.) uočavamo novotvorene ženske mocijske parnjake „crvenokožica“ i „crvenokoška“, koji u jeziku nisu zaživjeli. Dodajmo još i da razlike u dvama izdanjima prijevoda Zvonimira Bulaje – PP5 (2015.) i MPP5 (2018.) upućuju na prevoditeljske ili uredničke intervencije. U MPP5 se izvorno rješenje „crvenokoška“ zamjenjuje znatno uvrježenijim rješenjem „Indijanka“.

⁷³ Podatak preuzet s poveznice: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27307>. Pristupljeno 5. 11. 2021.

Primjer 3.

Tablica 18 također prikazuje pojavnicu „redskin“ u hrvatskim prijevodima.

Tablica 18. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „redskin“ (3)*

IT: 'We are putting the redskin on the rock,' Smee called out. (129)
CT1 (1980.): - Izbacujemo Indijanku na stijenu – povikao je Smee. (76)
PP1 (1988.): - Upravo smo Indijanku iskricali na greben – doviknu mu Spužva. (89)
PP2 (2001.): - Baš stavljamo Indijanku na stijenu – viknuo je Smee. (108)
PP3 (2005.): - Stavljamo Indijanku na stijenu – doviknuo je Smee. (105)
PP4 (2007.): - Stavljamo Indijanku na stijenu! – viknuo je Smee. (74)
PP5 (2015.): "Stavljamo crvenokošku na stijenu", odgovorio je Smee. (48)
MPP5 (2018.): - Stavljamo Indijanku na stijenu – odgovorio je Smee. (116)

U ovome primjeru imenica „redskin“ neutralizira se u svim prijevodima i izdanjima. I dok se u CT1 (MS 1980.), PP1 (ZD 1988.), PP2 (PR 2001.), PP3 (JŠ 2005.), PP4 (TK/IB 2007.) i MPP5 (ZB 2018.) pojavljuje zamjensko rješenje „Indijanka“, u PP5 (ZB 2015.) ponovno zamjećujemo uporabu ženskoga mocijskog parnjaka u obliku neologizma „crvenokoška“.

Primjer 4.

U ovome je primjeru riječ o Petru Panu koji se u obraćanju ratnicima plemena Piccaninny proziva „Velikim Bijelim Ocem“. U tablici 19 prikazano je kako se ova pojavnica prevodi u korpusu.

Tablica 19. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima referencija na bjelačku nadmoć*

IT: 'The great white father ,' he would say to them in a very lordly manner, as they grovelled at his feet, 'is glad to see the Piccaninny warriors protecting his wigwam from the pirates.' (151)
CT1 (1980.): - Veliki Bijeli Otac – govorio bi im dostojanstveno kad su se skupljali oko njega – sretan je kad vidi da Piccaninny ratnici štite njegov wigwam od gusara. (88)
PP1 (1988.): - Velikom Bijelom Ocu – obraćao im se dostojanstveno, dok bi mu ležali pred nogama – drago je što vidi da ratnici Piknjice štite njegov wigwam od gusara. (104)
PP2 (2001.): - Veliki Bijeli Otac – rekao bi im na vrlo ponosan način, dok bi mu oni puzali pod nogama – se jako veseli što vidi da ratnici plemena Malopaništa brane njegov dom od gusara. (125)
PP3 (2005.): - Velikom Bijelom Ocu – glasno bi im se obraćao dok bi puzali oko njega-dragoj je što vidi da ratnici Piccaninnyja štite njegov šator od gusara. (121)
PP4 (2007.): - Velikom Bijelom Ocu – govorio bi im vrlo dostojanstveno dok bi puzali oko njegovih nogu – drago je kad vidi da Pikanini ratnici čuvaju njegov wigwam od gusara. (86)

PP5 (2015.): "Velikom Bijelom Ocu", rekao bi im on nadimajući se dok su mu oni puzali pod nogama, "drago je što vidi da ratnici Piccaninny brane njegov vigvam od gusara!" (56)

Iz tablice 19 razvidno je da se u proučenim prijevodima i izdanjima sve referencije na bjelački imperijalizam, kolonijalizam i nadmoć nad onim „drugima“ u potpunosti zadržavaju. Očito je to i iz opisa u kojemu mu ti isti ratnici pužu odnosno leže pod nogama, dakle, nalaze se u podčinjenom položaju.

7.1.3. Knjige o džungli

U (ponovnim) prijevodima *Knjiga o džungli* istražili smo elemente rasne i etničke netrpeljivosti u prikazima Aleučana i Asamižana, kao i na primjeru rasističkoga podteksta sadržanoga u opisu majmuskoga naroda.

Primjer 1.

Tablica 20 prikazuje kako se na hrvatski jezik prenosi rasistički opis Aleuta Kericka Booterina.

Tablica 20. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa Aleučana kao prljavoga naroda*

IT: Kerick Booterin turned nearly white under his oil and smoke, for he was an Aleut, and Aleuts are not clean people . Then he began to mutter a prayer. "Don't touch him, Patalamon. There has never been a white seal since—since I was born. Perhaps it is old Zaharrof's ghost. He was lost last year in the big gale."
CT1 (1917.): Kerik Buterin gotovo poblijedi, koliko je uopće mogao poblijediti, jer mu je lice bilo začadjeno od dima i zamazano ribljim uljem. Onda poče šaputati kratku molitvu i napokon reče: „Ne diraj ga, Pantelejmone, jer još nikad nisam vidio bijelog tuljana, otkad sam se rodio. Možda je to duh starog Zaharova, koji se utopio za posljednje velike bure“. (94)
PP1a (1967.): Kerik Buterin, koji je bio Aleučanin, problijedi tako da mu je lice postalo gotovo bijelo pod uljem i garom, kojim je bilo uprljano. Zatim poče mrmljati neku molitvu. - Ne diraj ga, Patalamone. Još nikada nije bilo bijelog tuljana otkada – otkada ja znam za sebe. Možda je to duh starog Zaharova. On je prošle godine nestao u velikoj buri. (86)
PP2 (1996.): Lice Kericka Booterina problijedi ispod gustog sloja ulja i čađi; on bijaše Aleut, a Aleuti nisu baš čist svijet . On počne mrmljati molitvu. - Ne diraj ga, Patalamone. Bijelog tuljana nije bilo još otkad... otkad sam se ja rodio. Možda je to duh starog Zaharova. On je nestao prošle godine u velikoj buri. (75)
PP3 (2003.): Lice Kericka Booterina problijedjelo je ispod gustog sloja čađi; on je bio Aleut, a Aleuti nisu baš čist narod . Onda je počeo mrmljati molitvu. - Ne diraj ga, Patalamone. Bijelog tuljana nije bilo još otkad... otkad sam se ja rodio. Možda je to duh starog Zaharova. Nestao je prošle godine u velikoj buri. (71)

PP4 (2004.): Lice Kerika Buterina gotovo je pobijelilo ispod naslage ulja i dima, jer je bio Aleučanin, a **Aleučani se ne umivaju često.** Zatim je počeo mrmljati nekakvu molitvu.

„Ne diraj ga, Patalamone. Nikada nije bilo bijelog tuljana otkada – otkada sam se rodio. Možda je to duh starog Zaharova. On je prošle godine nestao u velikoj oluji.“ (112)

*Aleučanin – prastanovnik Aleutskog otočja smještenog na jugu Beringova mora; Rusi, a poslije i Amerikanci doveli su ih i nastanili na otok Saint Paul da ondje za njih ubijaju tuljane

U priči „Bijeli tuljan“ Kipling izravno kaže da „nisu čist narod“ i rasistički se prizvuk u tome komentaru izostavlja iz CT1 (VD 1917.) i PP1a (OT 1967.). U PP2 (SL 1996.) i PP3 (TK 2003.) opis se zadržava i vjerno prenosi. U PP4 (MM 2004.) uočavamo djelomično zadržavanje ovoga elementa te njegovu eksplikaciju jer se u tome prijevodu navodi da se „Aleučani ne umivaju često“, što iz samoga izvornika ne proizlazi, ali se kontekstualno može podrazumijevati. Usto se na rubnici u PP4 dostavlja i informativna bilješka o tome tko su Aleučani.

Primjer 2.

U primjeru 2 riječ je o pogrdnome opisu Asamižana iz džungle iz priče „Toomai, Gospodar slonova“. U tablici 21 prikazujemo kako se ovaj opis prenosi u prijevodima u korpusu.

Tablica 21. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnoga opisa Asamižana iz džungle*

IT: But, son, I am angry that thou shouldst meddle in the business that belongs to these dirty Assamese jungle folk.
CT1 (1917.): Da, da, sinko, ljutim se, da si se umiješao u posao, koji je stvoren samo za one prljave šumske ljude iz Assama. (131)
PP1a (1967.): Ali, sine, ljutim se na tebe, što se miješaš u stvari, koje su inače posao onih prljavih Asamiza iz džungle. (124)
PP2 (1996.): Ali, sine, zbilja sam ljutit što se miješaš u posao onih prljavih Asamižana iz džungle. (109)
PP3 (2003.): Ali, sine, zaista sam ljut na tebe što se miješaš u posao onih prljavih Asamaca iz džungle. (102)
PP4 (2004.): „Ali, sine, ljutim se što se ti moraš miješati u posao koji pripada ovim prljavim žiteljima džungle iz Assama. “ (163)
*Assam [asam] – savezna država na sjeveroistoku Indije

Rasistički je opis zadržan u svim proučenim prijevodima: CT1 (VD 1917.), PP1a (OT 1967.), PP2 (SL 1996.), PP3 (TK 2003.) i PP4 (MM 2004.).

Primjer 3.

U tablici 22 prikazat ćemo kako se ovaj element prenosi u prijevodima iz korpusa. O rasističkome podtekstu koji u priči „Kaaov lov“ prožima opise majmuna (i zmija) kao onih „Drugih“ u svojem radu o Kiplingu piše i Nyman (2001: 205-206). Kipling ih opisuje kao „narod“ bezakonja, kao odmetnike bez vlastita jezika, koji kopiraju sve što čuju od drugih, a nemaju ni vođu ni kolektivno sjećanje te ističe kako se ostali narodi u džungli nipošto ne smiju družiti s njima. Time Kipling upućuje na jasnu segregaciju majmunskoga naroda.

Tablica 22. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima rasističkoga podteksta u opisu majmunskoga naroda*

IT: "Listen, man-cub," said the bear, and his voice rumbled like thunder on a hot night. "I have taught thee all the Law of the Jungle for all the Peoples of the Jungle—except **the Monkey Folk who live in the trees. They have no Law. They are outcastes. They have no speech of their own, but use the stolen words which they overhear when they listen and peep and wait up above in the branches. Their way is not our way. They are without leaders. They have no remembrance. They boast and chatter and pretend that they are a great people about to do great affairs in the jungle, but the falling of a nut turns their minds to laughter, and all is forgotten. We of the jungle have no dealings with them. We do not drink where the monkeys drink; we do not go where the monkeys go; we do not hunt where they hunt; we do not die where they die.** Hast thou ever heard me speak of the Bandar-log till to-day?"

"No," said Mowgli in a whisper, for the forest was very still now that Baloo had finished.

"The Jungle People put them out of their mouths and out of their minds. **They are very many, evil, dirty, shameless, and they desire, if they have any fixed desire, to be noticed by the Jungle People.** But we do not notice them even when they throw nuts and filth on our heads."

He had hardly spoken when a shower of nuts and twigs spattered down through the branches; and they could hear coughings and howlings and angry jumpings high up in the air among the thin branches.

"The Monkey People are forbidden," said Baloo, **"forbidden to the Jungle People. Remember."**

"Forbidden," said Bagheera; "but I still think Baloo should have warned thee against them."

"I—I? How was I to guess he would play **with such dirt. The Monkey People! Faugh!**"

CT1 (1917): „Čuj me, čovječji rode“, otpoče medvjed, a glas mu se orio kao grmljavina za sparne ljetne noći. „Naučio sam te Zakone za sve žitelje džungle – izuzevši za **majmunski rod, koji stanuje na drveću. Oni nemaju Zakona, nego su se sasvim izrodili. Nemaju ni svoga jezika, već se služe ukradenim riječima, koje čuju prisluškujući i vrebajući na granama. Oni su sasvim drugačiji od nas. Nemaju ni vodje i žive od časa na čas. Hvastaju se, brbljaju i umišljavaju sebi, da su velik narod, stvoren da izvodi velika djela u džungli, a kad orah padne s drveta, preplaše se i udare u smijeh, razbjegnu se i sve zaborave. Ne, ne, mi ostali žitelji džungle ne ćemo da imamo ikakova posla s njima. Ne pijemo, gdje majmuni piju; ne idemo, kuda majmuni idu; ne lovimo, gdje oni love; ne umiremo, gdje oni umiru. Jesi li ikad do danas čuo da sam uzimao u usta riječ ‚Bandarlog‘?“**

„Nisam“, šapnu Mowgli, jer se šumom razastrla velika tišina, kad je Baloo svršio.

„Žitelji džungle niti govore o njima, niti misle na njih. **Oni su mnogobrojni, zlobni, prljavi, bestidni, i žele, ako uopće imadu kakvu određenu želju, da se u džungli o njima govori.** No mi ne ćemo da ih opazimo ni onda, kad nam orahe i smeće bacaju na glave“.

I tek što je to izrekao, kad se kiša od oraha i grančica prosu kroz granje. Moglo se razabrati na krošnjama kašljanje, srdito cilikanje i skakanje.

„**Općenje s majmunskim rodom**“, reče Baloo – „**zabranjeno je žiteljima džungle. Oni su izopćeni, zapiši to za uho!**“

„**Dakako, izopćeni**“, potvrdi Bagheera – „no ipak mislim, da te je Baloo trebao prije opomenuti, da ih se čuvaš“.

„Zar ja? Kako mi je i u snu moglo pasti na pamet, **da će se on splesti s takvim smetom! S majmunskim rodom! Fuj!**“ (38-39)

PP1a (1967): -Slušaj ti, čovjekovo mladunče – reče medvjed, a njegov se glas razlijegao kao grmljavina u toploj noći. -Ja sam te učio zakonima svih naroda džungle, **izuzev majmunskog naroda koji stanuje po drveću. Oni nemaju zakona. Oni su izvan zakona. Nemaju čak ni svoga jezika, nego krađu riječi od drugih, čije razgovore prisluškivaju vireći odozgo s grana. Njihova narav nije naša narav. Oni su bez vođe. Oni su bez pamćenja. Oni se hvališu i brbljaju, i deru se da su moćan narod i da će uskoro stvoriti nešto veliko u džungli; ali padne li samo negdje orah, udare u smijeh i zaborave sve. Mi iz džungle nemamo ničeg zajedničkog s njima. Mi ne pijemo tamo, gdje majmuni piju, ne idemo, kuda oni idu, ne lovimo tamo, gdje oni love, ne umiremo tamo, gdje oni umiru. Jesi li me ikada do danas čuo da govorim o Bandarlozima?**

-Nisam – šapnu Mogli, jer je u šumi vladala tišina, kad je Balu umuknuo.

-Stanovnici džungle ne govore o njima i ne misle na njih. **Oni su mnogobrojni, ali, besramni, prljavi, i jedina im je želja ako uopće imaju neku određenu želju – da budu zapaženi od naroda džungle.** Ali mi ne obraćamo pažnju na njih, čak i onda kada nam bacaju orahe i razne gadosti na glavu.

Tek što je završio, a s drveća se osu prava kiša oraha i grančica. Čulo se ljutito lajanje, kašljanje i skakanje visoko gore po drveću.

-**Stanovnicima džungle je zabranjeno družiti se s majmunskim narodom. Zabranjeno. Upamti to!**

-**Zabranjeno!** – reče Bagira. -Ali mi se ipak čini kako je trebalo da te Balu na vrijeme upozori!

-Ja – ja! Kako sam se mogao i nadati da će se on upustiti s **takvom bagrom? Majmunski narod! Fuj!** (35-36)

PP2 (1996.): – Slušaj, Čovječje Mladunče – reče Baloo, a glas mu je tutnjao poput groma u sparnoj ljetnoj noći. – Naučio sam te cijelom Zakonu Džungle, za sve narode Džungle, osim zakona **Majmunskog naroda koji živi na stablima. Oni nemaju zakona. Oni su izopćeni. Nemaju ni svojega jezika, nego se služe ukradenim riječima koje načuju osluškujući, vireći i vrebajući s grana. Njihovi običaji nisu naši običaji. Oni nemaju vođa ni sjećanja. Hvale se, brbljaju i umišljaju sebi da su veliki narod koji će stvoriti velika djela u Džungli, no pad kakvog oraha natjera ih na smijeh, i već su sve zaboravili. Mi iz Džungle nemamo s njima posla. Ne pijemo gdje majmuni piju; ne idemo kuda oni idu; ne lovimo gdje oni love; ne umiremo gdje oni umiru. Jesi li ikad, do danas, čuo mene da spominjem Bandarloge?**

– Ne – šapnu Mowgli, jer je šuma bila vrlo tiha kad je Baloo prestao govoriti.

– Narodi Džungle ih ne spominju, niti misle o njima **Oni su brojni, pokvareni, prljavi, besramni i žele, ukoliko uopće imaju kakvu stalnu želju, da ih žitelji Džungle primijete.** No, mi ih ne primjećujemo, čak ni kad nam na glavu bacaju orahe i smeće.

Jedva je dovršio rečenicu, kad se kroz granje prosu kiša oraha i grančica; mogli su čuti kako visoko u krošnjama majmuni kašlju, tule i bijesno skaču.

– **Druženje s Majmunskim narodom je zabranjeno** – reče Baloo. – **Zabranjeno svim stanovnicima Džungle. Zapamti.**

– **Zabranjeno** – reče Bagheera. – Ipak mislim da te Baloo trebao upozoriti na njih.

– Ja? Ja? Kako mi je moglo pasti napamet da bi se on htio igrati s **takvim ološem? Majmunski narod! Fuj!** (30-31)

PP3 (2003.): - Slušaj, ljudsko mladunče – rekao je medvjed, a njegov glas grmio je poput grmljavine ljetne noći. – Naučio sam te cijeli Zakon Džungle za sve narode Džungle, osim za **Majmunski narod koji živi na drveću. Oni nemaju Zakon. Izopćeni su. Nemaju vlastiti govor, nego se služe tuđim riječima koje su načuli osluškujući, vireći i vrebajući s grana. Njihovi običaji nisu naši običaji. Nemaju vođu. Nemaju sjećanja. Hvale se, brbljaju i pretvaraju se da su veliki narod koji će napraviti velike stvari za Džunglu, ali kad orah padne, svi se smiju i sve zaborave. Mi iz Džungle ne družimo se s njima. Ne pijemo gdje majmuni piju; ne idemo kamo oni idu; ne lovimo gdje oni love; ne umiremo gdje oni umiru.** Jesi li ikad čuo da spominjem Bandar-loge?

- Nisam – šapnuo je Mowgli, jer je u Džungli bilo vrlo tiho kad je Baloo prestao govoriti.

- Narodi Džungle ne govore o njima i ne misle na njih. **Ima ih mnogo, pokvareni su i prljavi, besramni su i žele, ako uopće imaju kakvu stalnu želju, da ih narodi Džungle primijete.** Ali mi ih ne primjećujemo, čak ni kad nam na glavu bacaju orahe.

Jedva je dovršio rečenicu kad ih je zasula kiša oraha i grančica; mogli su čuti kako majmuni visoko u krošnjama kašlju, urliču i ljutito skaču.

-**Druženje s Majmunskim narodom je zabranjeno** – rekao je Baloo. -**Zabranjeno je svim narodima Džungle. Zapamti to.**

- **Zabranjeno** – ponovila je Bagheera – ali ja ipak mislim da te Baloo trebao upozoriti na njih.

- Ja... ja? A kako sam mogao znati da će se igrati s **takvim ološem? Majmunski narod! Fuj!** (30)

PP4 (2004): „Slušaj, ljudsko mladunče“, reče medvjed, a glas mu je tutnjao kao grmljavina u vreloj noći. „Naučio sam te Zakonu džungle za sve rodove u džungli – osim za **Majmunski rod koji živi na drveću. Oni nemaju Zakona. Oni su izopćenici. Oni nemaju vlastitoga govora, nego se služe ukradenim riječima koje čuju dok prisluškuju i vire i čekaju gore u krošnjama. Njihov način života nije naš način. Oni su bez predvodnika. Oni nemaju pamćenja. Razmeću se i brbljaju i prave se da su velik rod koji će učiniti velike stvari u džungli, ali čim padne jedan orah počnu se smijati i sve je već zaboravljeno. Mi iz džungle nemamo s njima posla. Ne pijemo gdje majmuni piju; ne idemo kamo majmuni idu; ne lovimo gdje oni love; ne umiremo gdje oni umiru.** Jesi li me ikada čuo da govorim o Bandar-logu do danas?“

„Nisam“, reče Mowgli šaptom, jer se šuma sva primirila kad je Baloo završio.

„Njih Prašumski rodovi isključuju iz usta i misli. **Oni su jako brojni, zli, prljavi, bestidni i žele, ako imaju ikakvu stalnu želju, da ih zapažaju Prašumski rodovi.** Ali mi ih ne primjećujemo ni kada nam na glavu bacaju orahe i prljavštinu.“

Jedva je to izrekao kad se pljusak oraha i grančica osuo kroz granje; i mogli su čuti kašljanje i urlikanje i srdito skakutanje visoko u zraku među tankim granama.

„**Majmunski je rod zabranjen**“, reče Baloo, „**zabranjen Prašumskim rodovima. Zapamti to!**“

„**Zabranjen**“, reče Bagheera. „Ali ja ipak mislim da te je Baloo trebao na njih upozoriti.“

„Ja-ja? Kako sam mogao pogoditi da će se igrati s **takvim smećem? S Majmunskim rodom! Fuj!**“ (43-44)

Taj je element zadržava u svim prijevodima vjerojatno zato što su takve primisli vrlo suptilno izražene. Nisu izravno upućene ni jednoj stvarnoj etničkoj skupini iako je kontekst veoma jasan i razumljiv.

7.1.4. Pustolovine Toma Sawyera

U (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Toma Sawyera* analizirali smo mikrostrategije uočene u prenošenju pogrdnica „nigger“ i „Injun“ na hrvatski jezik.

Primjer 1.

Huck i Tom u razgovoru (XXVIII. poglavlje) rabe pogrdnice „nigger man“ i „nigger“.

Tablica 23. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „nigger“ (1)*

IT: “In Ben Rogers' hayloft. He lets me, and so does his pap's **nigger man**, Uncle Jake. I tote water for Uncle Jake whenever he wants me to, and any time I ask him he gives me a little something to eat if he can spare it. That's a mighty good **nigger**, Tom.”

CT1 (1927.): Na Ben Rogersovom sjeniku. On mi je dopustio, a pušta me na sijeno rado njihov **crnac**, čiča Jake. Ja mu zato donosim vode, kolikogod želi, a kada mu kažem, da sam gladan, on mi uvijek dade nešto malo, što otkine sebi od usta. On je vrlo dobar **crnac** [...] (111)

*U Americi su prije oslobođenja silno prezirali crnce.

<p>PP1 (1947.): „Na sjeniku Bena Rogersa. On mi je dopustio, a pušta me i Crnac njegova oca, čiča Jake. Ja mu zato donosim vode, koliko god želi, a kad god zatražim, uvijek mi daje za jelo, ako mu što ostane. On je vrlo dobar Crnac, Tom...”* (162)</p> <p>*Prije oslobođenja Američani su neobično prezirali Crnce, a to još ni danas nije prestalo. (op. prev.)</p>
<p>MPP1 (1963.): „Na sjeniku Bena Rogersa. On mi je dopustio, a pušta me i crnac njegova oca, čiča Jake. Ja mu zato donosim vode, koliko god želi, a kad god zatražim, uvijek mi daje za jelo, ako mu što ostane. On je vrlo dobar crnac, Tom...”* (130)</p> <p>*Prije oslobođenja Američani su neobično prezirali Crnce, a to još ni danas nije prestalo. (op. prev.)</p>
<p>PP2 (1965.): „Na Ben Rogersovu sjeniku. On mi je sam dopustio, a i sluga njegovog tate, ona crnčina, čiko Jake. Ja mu nosim vodu kad god ‘oće, a kad zatražim šta za jelo, on mi uv’jek daje, samo ako ima. Ta je crnčina velika dobričina, Tome.” (193)</p>
<p>PP3 (2000.): „Na sjeniku Bena Rogersa. On mi je sâm dopustio, a i sluga njegovog tate, onaj crnac, stric Jake. Ja mu donesem vodu kada me traži i kada ga god pitam da mi dâ nešto sitno za jelo, on mi dâ. To ti je stvarno dobar crnac, Tome.” (207)</p>
<p>PP4 (2000.): „U sjenik Bena Rogersa. On mi dopušta, a dopustio mi je i sluga njegova oca crni ujak Jake. Ja nosim vodu za ujaka Jakea kad god on zaželi, a on mi uvijek daje, kada ga molim nešto za jelo, ono što njemu ostane. Pravi je dobričina od crnca, Tome.” (188)</p>
<p>PP5 (2002.): „Na sjeniku Bena Rogersa. On mi to dopušta, a i crnac njegova oca, ujo Jake. Ja mu nosim vodu, a kad ga zatražim nešto za jelo, on mi uvijek da, samo ako ima. To je jako dobar crnac, Tome.” (138)</p>
<p>PP6 (2002.): „Na sinu kod Bena Rogersa. On mi je dopustija, a pustit će me i čiča Jake, onaj crnjo šta pripada njegovom tati. Ja čiči Jakeu uvik donesen vode kad god mu triba, a on mi svaki put kad ga pitan da nešto za jist ako mu štogod ostane. To ti je strašno dobar crnjo, Tome.” (300)</p> <p>*crnja – pogrdni naziv za crnca (pripadnika crne rase) (413)</p>
<p>PP7 (2007.): -Na sjeniku Bena Rogersa. On mi to dopušta, ko i crnac njegovog tate, ujak Jake. Ja ujaku Jakeu nosim vodu kada god želi, a kada god ga pitam, on mi da nešto za jelo, ako ima. Taj je crnac jako dobar, Tome. (160)</p>

U CT1 (MK 1927.) pejorativ je zamijenjen neutralnom riječju „crnac“, a odabrano rješenje prati bilješka kojom se čitatelju daje do znanja da su u SAD-u do ukidanja ropstva crnci bili omraženi. U PP1 (TB 1947.) uočava se slično rješenje: riječ „crnac“ ovdje se piše velikim početnim slovom u značenju „građanin SAD-a crne rase, Afroamerikanac“, što upućuje na to da je u pitanju etnonim, a priložena je i opaska prevoditeljice TB koja navodi da je netrpeljivost prema crncima u SAD-u i tada još bila vrlo snažna. U MPP1 (TB 1963.) ponavlja se rješenje iz PP1, ali se imenica „crnac“ ponovno piše malim početnim slovom. U PP2 (IK 1964.) pejorativ se zadržava i prevodi augmentativom „crnčina“. U PP3 (IK* 2000.) uočava se neutralno rješenje „crnac“, a slično je i u PP4 (IZ 2000.), gdje nailazimo na izraze „crni ujak“ i „crnac“. U PP5 (TK 2002.) također se pojavljuje neutralno rješenje „crnac“. U PP6 (DM 2002.) pogrdnica „nigger“ prevodi se žargonskim hrvatskim pejorativom „crnjo“, o čemu u rječniku

stranih riječi na kraju izdanja postoji i natuknica. U posljednjemu prijevodu, PP7 (AM 2007.), ponovno se uočava neutralno rješenje „crnac“.

Primjer 2.

Indijanac Joe, „zlikovac romana“, u razgovoru sa strancem izjavljuje da su ga bičevali „like a nigger“ (XXIX. poglavlje).

Tablica 24. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „nigger“ (2)

IT: “He had me _horsewhipped_!--horsewhipped in front of the jail, like a nigger! --with all the town looking on! _Horsewhipped_!--do you understand? He took advantage of me and died. But I'll take it out of _her_.”
CT1 (1927.): Njen muž je bio okrutan prema meni, oh, vrlo je često bio okrutan, pa me je kao sudac dao išibati zbog skitnje. Šibali su me pred tamnicom, šibali me kao crnca , a čitav me je grad gledao. (116)
PP1 (1947.): “Dao me je šibati! Šibati pred tamnicom kao Crnca , a čitav me je grad gledao!” (167)
MPP1 (1963.): „Dao me je šibati! Šibati pred tamnicom kao crnca , a čitav me je grad gledao!“ (135)
PP2 (1965.): „Dao me bičevati. Bičevati pred zatvorom, kao kakvu crnčinu . A cijelo je mjesto došlo da gleda!“ (199)
PP3 (2000.): „Dao me bičevati! Dao me bičevati ispred zatvora, kao pravu pravcatu crnčugu! Dok je cijeli grad gledao!“ (214)
PP4 (2000.): „Dao me linčovati, bičevati ispred zatvora kao najgoreg crnčugu , a cijela je varoš to promatrala.“ (194)
PP5 (2002.): „Dao me je bičevati. Dao me bičevati pred zatvorom kao kakvog crnca . I cijeli je gradić došao gledati.“ (143)
PP6 (2002.): „Dao me bičevati! – bičevati ispred zatvora, kao crnčugu! I cijelo mjesto je gledalo!“ (310)
PP7 (2007.): „Dao me izbičevati! Izbičevati pred zatvorom, kao crnca! Pred očima cijelog sela!“ (166)

Slično kao u prethodnome primjeru, u CT1 (MK 1927.), PP1 (TB 1947.) i MPP1 (TB 1963.) pogrđnica je zamijenjena neutralnim izrazom „crnac“ odnosno „Crnac“. U PP2 (IK 1965.) pejorativ se zadržava i prevodi pogrđnom uvećanicom „crnčina“. U PP3 (IK* 2000.) i PP4 (IZ 2000.) pejorativ se također zadržava, a na hrvatski jezik prevode se uporabom bliskoznačne uvećanice „crnčuga“ koja u ciljnoj kulturi nosi uvredljivu konotaciju. I dok se u PP5 (TK 2002.) i PP7 (AM 2007.) „nigger“ prevodi neutralno kao „crnac“, u PP6 (DM 2002.) pogrđnicu „nigger“ prevodi vjerno, rabeći hrvatski ekvivalent „crnčuga“.

Primjer 3.

Tablica 25 prikazuje kako se na hrvatski jezik prenosi pogrđnica „Injun“ (IX. poglavlje) koja se u romanu odnosi na američke starosjedioce.

Tablica 25. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „Injun“ (1)*

IT: “The Injun blood ain't in me for nothing.”
CT1 (1927.): Nije u mene badava indijske krvi. (35)
PP1 (1947.): “Nemam ja uzalud u sebi indijanske krvi.” (67)
PP2 (1965.): „Ne teče zabadava mojim žilama indijanska krv.“ (75)
PP3 (2000.): „Nečemu mi valjda služi ta indijanska krv.“ (82)
PP4 (2000.): „Ne teče u meni badava indijanska krv.“ (75)
PP5 (2002.): „Nije uzalud indijanska krv u meni.“ (58)
PP6 (2002.): „Nemam ja u sebi zabadava indijanske krvi.“ (116)
PP7 (2007.): „Ne teče mojim žilama uzalud indijanska krv.“ (63)

U svim se prijevodima pogrđnica prenosi neutralnim opisnim pridjevom „indijanski“.

Primjer 4.

Prevođenju pejorativa „Injun“ i „half-breed“ u ovome se primjeru pristupalo različito, kao što ćemo vidjeti u tablici 26.

Tablica 26. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnica „Injun“ i „half-breed“*

IT: “All right, I’ll keep still. Now they’re stuck. Can’t find it. Here they come again. Now they’re hot. Cold again. Hot again. Red hot! They’re p’inted right, this time. Say, Huck, I know another o’ them voices; it’s Injun Joe.” “That’s so—that murderin’ half-breed! I’d druther they was devils a dern sight. What kin they be up to?”
CT1 (1927.): „Ol rajt, bit ću miran. Eto, sada su stali. Oni ne mogu naći groba. Vraćaju se. Sada 'toplo*'; opet 'hladno'. 'Toplo!' 'Silno vruće!' Sada su ga našli. Gle, Huck, ja poznaj još jedan glas; to je glas Indijanca Joe.“ „Jest, to je taj polukrvni razbojnik. Volio bih, da su nam se pokazali đavli. Što će oni sada ovdje?“ (34)
PP1 (1947.): - U redu, bit ću miran. Sad su stali. Ne mogu naći grob. Eto, opet dolaze. Sada je „toplo“. Opet „hladno“. Opet „toplo“. „Silno vruće“. Našli su ga! Huck, prepoznajem još jedan glas: to je Indijanac Joe. - Tako je- to je onaj polukrvni razbojnik! Više bi volio, da su nam se đavoli pokazali. Što oni rade ovdje? (65-66)

<p>PP2 (1965.): - Dobro, bit ću miran. Sad su zapeli. Ne mogu naći što traže. Evo opet idu ovamo. Sad je vruće. Opet je hladno. Sad je opet vruće. Izgori! Sad su pogodili. Čuj, Huck, ja poznajem i drugi glas; to je Crveni Joe.</p> <p>- Tako je – to je onaj koljač od mestika! 'Iljadu put bi' više vol'o da su đavli mjesto njega. Šta li ih nosi ovamo? (74)</p>
<p>MPP2a (1986.): - Dobro, bit ću miran. Sad su zapeli. Ne mogu naći što traže. Evo opet idu ovamo. Sad je vruće. Opet je hladno. Sad je opet vruće. Izgori! Sad su pogodili. Čuj, Huck, ja poznajem i drugi glas; to je Crveni Joe.</p> <p>- Tako je – to je onaj koljač od mestika!¹⁾ Iljadu put bi više volo da su đavoli mjesto njega. Šta li ih nosi ovamo? (84-85)</p> <p>¹⁾mestik – križanac između bijelih i indijanskih roditelja (od španj. <i>mestizo</i>), melez. (<i>Nap. prev.</i>)</p>
<p>PP3 (2000.): - Dobro, bit ću miran. Zapeli su. Traže nešto. Ne mogu naći. Evo ih opet. Toplo, toplo. Opet hladno. Opet toplo. Vruće, vruće. E, ovo je sad stvarno vruće. Nego, Huck, ja znam čiji je glas i onog drugog. To je Indijanac Joe.</p> <p>- Oh, Bože, zar ta ubojica od mješanca! Bilo bi mi draže da su đavli umjesto njega! Što li oni hoće? (81)</p>
<p>PP4 (2000.): - Dobro, bit ću miran. Gle, zastali su. Ne mogu naći grob koji traže. Sada opet kreću ovamo. Sad je vruće. Opet hladno. Opet vruće. Vrlo vruće. Ovog puta su pogodili. Čuj, Huck, i ja prepoznajem jedan glas. To je Indijanac Joe.</p> <p>- Da, to je onaj melez,¹³ poznati ubojica. Više bih volio vidjeti đavla nego njega. Što spremaju? (74)</p> <p>¹³melez – mješanac dviju rasa</p>
<p>PP5 (2002.): - Dobro, bit ću miran. Sad su zapeli. Ne mogu naći ono što traže. Evo ih opet. Sad je vruće. Sad je hladno. Sad je opet vruće. Kipuće! Sad su pogodili. Čuj, Huck, ja prepoznajem i drugi glas: to je Indijanac Joe.</p> <p>- Da, to je onaj ubojica mješanac. Radije bih da su vragovi došli. Što li samo smišljaju? (58)</p>
<p>PP6 (2002.): - Dobro, bit ću miran. Gle, nešto su zapeli. Ne mogu ga naći. Evo, opet dolaze. Sad je toplo. Pa hladno. Vruće. Gori! Sad su pogodili kamo treba ići. Čuj, Huck, sad sam prepoznao i drugi glas: to je Crvenokožac Joe.</p> <p>- Vala, jes' – onaj mišanac i ubojica! Rađe bi mi bilo srest đavla neg' njega! Po šta su došli 'vamo? (113)</p> <p>*crvenokožac – pripadnik crvene rase, Indijanac (413)</p>
<p>PP7 (2007.): - Dobro, bit ću miran. Sad su zapeli. Ne mogu naći što traže. Evo ih opet. Sad je vruće. Opet hladno. Opet vruće. Jako vruće! Sad su točno pogodili. Čuj, Huck, poznat mi je još jedan glas; to je Indijanac Joe.</p> <p>- Točno – to je onaj ubojica melez*! Bilo bi mi draže da sam umjesto njih ugledo vrage. Što spremaju? (62)</p> <p>*melez – mješanac između bijelih i indijanskih roditelja</p>

U CT1 (MK 1927.) uočavaju se neutralna imenica „Indijanac“ i pridjev „polukrvni“ koji nije osobito čest u uporabi. U PP1 (TB 1947.) oba su rješenja ponovljena. U PP2 (IK 1965.) parcijalno se eksplicira jedno rasno obilježje, boja, pa tako „Injun Joe“ postaje „Crveni Joe“,

dok se „half-breed“ zamjenjuje neutralnim antropološkim pojmom „mestik“. Ta se rješenja ponavljaju i u MPP2a (IK 1986.), a pojam „mestik“ objašnjava se u edukativnoj napomeni prevoditelja. U PP3 (IK 2000.) pejorativi se prevode neutralno, prvi kao „Indijanac“, a drugi kao „mješanac“, što bi danas i moglo imati pogrđan prizvuk. U PP4 (IZ 2000.) rješenja su slična, „Indijanac“ i „melez“, pojam koji se upotrebljava za osobu čiji su predci pripadnici različitih rasa. U PP5 (TK 2002.) ponavljaju se rješenja „Indijanac“ i „mješanac“, a u PP6 (DM 2002.) uočava se još jedan denotativni ekvivalent „crvenokožac“ koji je na hrvatskom neutralan, te dijalektalno obojeno rješenje „mišanac“, koje bismo, kao i standardniju riječ „mješanac“, mogli okarakterizirati kao pogrđnicu. U PP7 (AM 2007.) oba su rješenja neutralna, „Indijanac“ i „melez“. Da sumiramo, u prijevodima objavljenima za Druge Jugoslavije većinom su ponuđena neutralna rješenja, katkad popraćena edukativnim napomenama, dok se u kasnijim prijevodima pojavljuju i rješenja koja su neutralna i rješenja koja možemo protumačiti kao hrvatske pokušaje semantičkoga približavanja engleskim pejorativima.

Primjer 5.

U tablici 27 prikazat ćemo kako se pogrđnica Injun prevodi u X. poglavlju romana.

Tablica 27. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „Injun“ (2)*

IT: That Injun devil wouldn't make any more of drowning us than a couple of cats, if we was to squeak 'bout this and they didn't hang him.
CT1 (1927.): „Taj će nas indijanski đavo zadaviti upravo kao dvije mačke, ako kažemo samo jednu jedinu riječ, a njega ne objese.“ (38)
PP1 (1947.): „Onaj indijanski đavo naprosto će nas zadaviti kao dvije mačke, ako budemo nešto o tome rekli, a onda da njega ne objese.“ (70)
PP2 (1965.): „Onaj crveni đavo bi nas ni pet ni šest utopio ko mačke ako šta zucnemo o ovoj noći, a njega ne objese.“ (79)
PP3 (2000.): „Taj bi nas vrag od Indijanca podavio kao mačiće ako o ovome išta progovorimo, a njega ne objese.“ (86)
PP4 (2000.): „Onaj indijanski đavao utopio bi nas kao par mačaka, ako bismo samo pisnuli što o tome, a njega ne objese.“ (79)
MPP4 (2004.): Onaj indijanski đavao utopio bi nas kao par mačaka, ako bismo samo pisnuli što o tome. (82)
PP5 (2002.): „Onaj indijanski vrag bi nas u trenu utopio kao mačiće kad bismo nešto rekli o ovoj noći, a njega ne bi objesili.“ (61)
PP6 (2002.): „Oni crveni vrag b' nas utopija ka' dvi mačke da nešto zucnemo o tom, a njega ne obise.“ (122)

PP7 (2007.): „Onaj bi nas **crveni** vrag bez razmišljanja utopio ko mačke kad bismo pisnuli o tome, ako ga oni ne objese.“ (66)

U CT1 (MK 1927.), PP1 (TB 1947.), PP4 (IZ 2000.), MPP4 (IZ 2004.) i PP5 (TK 2002.) „Injun“ postaje „indijanski“, a u PP2 (IK 1965.), PP6 (DM 2002.) i PP7 (AM 2007.) uočavamo parcijalno eksplicirani pridjev „crveni“. U PP3 (IK 2000.) pejorativ je preveden neutralno, imenicom „Indijanac“.

Primjer 6.

U tablici 28 prikazuje se kako se na hrvatski prevodi pejorativ „Injun“ (XI. poglavlje).

Tablica 28. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „Injun“ (3)*

IT: The villagers had a strong desire to tar-and-feather Injun Joe and ride him on a rail, for body-snatching, but so formidable was his character that nobody could be found who was willing to take the lead in the matter, so it was dropped.
CT1 (1927.): Građani su silno željeli, da strpaju iza brave Indijanca zbog krađe lešine, ali je u njega bio tako strašan karakter, da se nitko nije usudio da prvi ustane protiv njega, i tako je izmakao. (46)
PP1 (1947.): Mještani su silno željeli, da Indijanca Joa zbog krađe leša namažu katranom, pospu perjem i na konju provedu kroz mjesto na opću porugu, ali on je bio tako strašne naravi, da se nitko nije usudio time započeti, i tako je Indijanac izbjegao kazni. (78)
PP2 (1965.): Seljani su i te kako željeli da Crvenoga Joea, zbog provale u grob, nasmole, operjaju i pronosaju na gredi, ali je on bio tako užasne čudi da se nitko nije usudio pokrenuti postupak, već su digli ruke od njega. (89)
PP3 (2000.): Seljani su tako snažno željeli nasmoliti i naperjati Indijanca Joea i onda ga takvog zavezati za jureći vlak zbog one krađe leša, ali su se svi toliko bojali njegove naravi da se nije mogla naći osoba koja bi tu stvar preuzela u svoje ruke, pa se na to jednostavno zaboravilo. (96)
PP4 (2000.): Zbog krađe leševa mještani su žarko željeli Indijanca Joea namazati katranom i posuti perjem i tako provozati mjestom. No on je bio tako strahovito zle čudi da se nitko nije usudio u to upustiti, te je otpala ta zamisao. (89)
PP5 (2002.): Mještani su željeli Indijanca Joea uvaljati u smolu i perje te nositi okolo na štapu zbog provale u grob, ali je on bio tako strašnog karaktera da se nitko nije usudio to i pokrenuti pa su i odustali. (68)
PP6 (2002.): Mještanima je bila žarka želja da Crvenokošca Joea zbog krađe leša namažu katranom i uvaljaju ga u perje, a onda na gredi pronesu kroz mjesto, ali je on bio tako užasne čudi da se nije mogao naći nitko tko bi nešto slično potaknuo pa se od toga odustalo. (138)
PP7 (2007.): Seljani su svim silama željeli uvaljati Indijanca Joea u katran i perje te ga pronijeti na gredi zbog krađe trupla, ali njegova je pojava izazivala takav strah da se nitko nije usudio, pa se od toga odustalo. (74)

Pejorativ se prevodi neutralno, kao „Indijanac“ (CT1, PP1, PP3, PP4, PP5, PP7) i „Crvenokožac“ (PP6), dok se u PP1 parcijalno eksplicira „boja“ kože, pa „Injun Joe“, kao i u prethodnome primjeru, postaje „Crveni Joe“.

Primjer 7.

Tablica 29 također prikazuje kako se pejorativ „Injun“ (XXX. poglavlje) prenosi u hrvatskome prijevodu.

Tablica 29. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „Injun“ (4)*

IT: “It's all plain enough, now. When you talked about notching ears and slitting noses I judged that that was your own embellishment, because white men don't take that sort of revenge. But an Injun! That's a different matter altogether.”
CT1 (1927.): „Sada mi je jasno. Kada si jučer govorio, da će onaj odrezati uši i rasporediti nosnice, onda sam mislio, da si to sam dodao, jer znam, da se bijeli ljudi nikada tako ne osvećuju. Ali Indijanci! Eh, to je nešto drugo!“ (120)
PP1 (1947.): “Sada mi je sve jasno. Kada si pričao o paranju nosnica i rezanju ušiju, mislio sam, da si to ti sam iskitio, jer tako se Bijelci ne osvećuju. Ali Indijanac! To je nešto posve drugo.” (172)
MPP1 (1963.): „Sada mi je sve jasno. Kada si pričao o paranju nosnica i rezanju ušiju, mislio sam, da si to ti sam iskitio, jer tako se bijelci ne osvećuju. Ali Indijanac! To je nešto posve drugo.“ (138)
PP2 (1965.): „Sad je bar sve jasno ko sunce. Kad si spomenuo da će joj razrezati uši i rasjeći nos, sve sam se bojao da si to sam nakitio, jer se bijelci nikad tako ne osvećuju. Ali on je crvenokožac! To je posve druga priča.“ (205)
PP3 (2000.): “Sada je sve jasno kao dan. Kada si govorio o razderanim nosnicama i zarezanim ušima, ja sam mislio da je te riječi oblikovala tvoja mašta budući da se bijelci ne osvećuju na taj način. Ali Indijanac! To sasvim mijenja stvar.” (220)
PP4 (2000.): „Sada je sve dosta jasno. Kada si govorio o sječi ušiju i paranju nosova mislio sam da je to tvoja obrada, jer se bijelci nikad tako ne osvećuju. Ali on je Indijanac. To je nešto sasvim drugo.” (200)
PP5 (2002.): „Sada je sve jasno. Kad si rekao da će joj odrezati uši i raskoliti nos, mislio sam da si pretjerivao jer se bijelci tako ne osvećuju. Ali on je Indijanac. To je posve druga priča.” (146/147)
PP6 (2002.): „Sad mi je sve jasno. Kad si ono pričao da se prijete kako će joj razrezati uši i rasporediti nosnice, mislio sam da si to sve sam iskitio jer se bijelci tako ne osvećuju. Ali on je Crvenokožac! To je već nešto sasvim drugo.” (320)
PP7 (2007.): „Sada je sve jasno. Kad si govorio o razrezivanju ušiju i paranju nosnica, pretpostavio sam da su to tvoji dodaci jer se bijelci ne osvećuju na taj način. Ali Indijanac! To je nešto posve drugo.“ (170)

Prijevodna su rješenja slična onima iz prethodnih primjera: u CT1 (MK 1927.), PP1 (TB 1947.), MPP1 (TB 1963.), PP3 (IK 2000.), PP4 (IZ 2000.), PP5 (TK 2002.) i PP7 (AM 2007.) „Injun“ se neutralno zamjenjuje „Indijancem“, a u PP2 (IK 1965.) i PP6 (DM 2002.) postaje „crvenokožac“ odnosno „Crvenokožac“. Valja, međutim, dodati da se u PP1 sintagma „white

men“ prevodi kao „Bijelci“, dakle, piše se velikim slovom kao da je riječ o narodu, a time se vjerojatno želio postići uravnotežen odnos između „Crnaca“ i „Bijelaca“.

7.1.5. Pustolovine Huckleberryja Finna

U (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Huckleberryja Finna* analizirali smo pejorativ „nigger“ i njegovu pojavnost u srodnim izrazima poput „nigger woman“.

Primjer 1.

U tablici 30 prikazano je kako se pejorativ „nigger“ (II. poglavlje) prenosi u hrvatskim prijevodima romana.

Tablica 30. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnice „nigger“ (1)*

IT: Miss Watson's big nigger , named Jim, was setting in the kitchen door; we could see him pretty clear, because there was a light behind him.
CT1 (1947.): Veliki Crnac stare miss Watson, imenom Jim, sjedio je na kuhinjskim vratima; jasno smo ga vidjeli, jer je iza njega gorjelo svjetlo. (13)
PP1 (1964.): Visoki Crnac gospođice Watson, po imenu Jim [Džim], sjedio je na kuhinjskim vratima; mogli smo ga lijepo vidjeti jer je iza njega bilo svjetlo. (19)
PP2 (1986.): Crnja gospojice Watson Jim sjedio je na kujinjskom pragu, vidili smo ga dosta dobro jer je iza njega gorilo svjetlo. (15)
MPP2a (2000.): Crnac gospođice Watson Jim sjedio je na kuhinjskom pragu. Vidjeli smo ga dosta dobro jer je iza njega gorjelo svjetlo. (15)
PP3 (2002.): Jim, crnac gospođice Watson, smjestio se pokraj kuhinjskih vrata. Mogli smo ga jasno vidjeti zbog svjetla iza njegovih leđa. (12)
PP4 (2004.): Visoki crnjo gospojce Watson po imenu Jim sjedio je na kujnskom pragu: vidili smo ga sasma jasno jer je iza njega dopiralo svjetlo. (16-17) *crnjo - pogrdni naziv za crnca (447)
PP5 (2004.): Veliki crnac gđice Watson po imenu Jim sjedio je kod kuhinjskih vrata. Mogli smo ga prilično dobro vidjeti, jer bio je na svjetlu. (17)
PP6 (2018.): Veliki crnja gospođice Watson, imenom Jim, sjedio je na kuhinjskim vratima, mogli smo ga skroz jasno vidit jer je svjetlo bilo iza njega. (20)

Pejorativ „nigger“ u CT1 (TB 1947.) i PP1 (IZ 1964.) prevodi se neutralno kao „Crnac“. U PP2 (ZC 1986.) prevoditelj, koji prvi put nastoji prenijeti jezična i stilska obilježja govora likova iz toga vremena, opredjeljuje se zadržati pejorativ i na hrvatskome, pa rabi pogrdnicu „crnja“, što se u MPP2a (ZC 2000.) posve neutralizira i zamjenjuje riječju „crnac“. Neutralna imenica „crnac“ rješenje je i u PP3 (TK 2002.) i u PP5 (NB 2004.), dok se u PP4 (DM 2004.) i PP6 (ZB

2018.) ova pogrđnica vjerno prenosi uporabom žargonskih hrvatskih pejorativa „crnjo“ odnosno „crnja“. Dodajmo još i da rješenje „crnjo“ u PP4 prati i informativna napomena koja se pojavljuje u rječniku nepoznatih riječi na kraju izdanja. Dakle, nakon prvotne neutralizacije, potkraj drugoga razdoblja uočavamo prve pokušaje da se pogrđnica „nigger“ prenese u hrvatski prijevod (PP2). Modificirano izdanje toga prijevoda iz 2000., međutim, pročišćeno je od rasnih pogrđnica iako je u obama slučajevima riječ o lektirnim izdanjima, vjerojatno kao posljedica odluke urednika ili izdavača. U kasnijim prijevodima uočavaju se neutralna rješenja i uporaba hrvatskih pejorativa.

Primjer 2.

Pejorativ se pojavljuje i u primjeru iz VI. poglavlja romana.

Tablica 31. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „nigger“ (2)*

<p>IT: “Oh, yes, this is a wonderful govment, wonderful. Why, looky here. There was a free nigger there from Ohio--a mulatter, most as white as a white man. (...) It was 'lection day, and I was just about to go and vote myself if I warn't too drunk to get there; but when they told me there was a State in this country where they'd let that nigger vote, I drawed out. (...) And to see the cool way of that nigger--why, he wouldn't a give me the road if I hadn't shoved him out o' the way. I says to the people, why ain't this nigger put up at auction and sold? (...) Why, they said he couldn't be sold till he'd been in the State six months, and he hadn't been there that long yet.”</p>
<p>CT1 (1947.): O da, krasna je to vlast, prekrasna. Pazite ovo. Postoji tu neki slobodan Crnac iz Ohija; mulat, gotovo tako bijel kao bijelac. (...) Bili su izbori, i ja sam upravo htio ići glasovati, no bio sam previše pijan, da odem; ali, kad su mi rekli, da u ovoj zemlji ima država, gdje Crncu daju pravo glasa, ja sam se povukao (...) Još da vidiš, kako se drsko ponašao taj Crnac, ne bi mi dao ni da prođem, da ga nisam odgurnuo. Pitao sam, zašto nije taj Crnac izložen na dražbi i prodan.(...) Rekli su, da ne može biti prodan, dok nije u toj zemlji proboravio šest mjeseci, a on da još nije tako dugo tu. (38)</p>
<p>PP1 (1964.): /</p>
<p>PP2 (1986.): E, da, krasna je to vlast, zbilja krasna! Slušaj samo ovo. Bio tamo jedan crnja slobodnjak iz Ohia, mulat, skorom bijel ko bijelac. (...) Baš je bio dan izbora pa sam se spremio da odem na glasanje, ako ne budem previše pijan, al kad sam čuo da u ovoj zemlji ima jedna država u kojoj taj crnja ima pravo glasa, digo sam ruke od svega. (...) Da si samo vidio tog crnju kako se drži – ne bi se taj makno meni s puta da ga nisam odgurno. Pitam ja njih zašto tog crnju ne odvedu na dražbu i prodaju? (...) I to mi je neka vlast koja ne može prodat slobodnog crnju ako nije u državi proveo šes mjeseci... (43)</p>
<p>MPP2a (2000.): E da, krasna je to vlast, zbilja krasna. Slušaj samo ovo. Bio tamo jedan crnac slobodnjak iz Ohia, mulat, gotovo bijel kao bijelac. (...) Baš je bio dan izbora pa sam se spremio da odem na glasovanje, ako ne budem previše pijan, ali kad sam čuo da u ovoj zemlji ima jedna država u kojoj taj crnac ima pravo glasa, digao sam ruke od svega. (...) Da si samo vidio tog crnca kako se drži – ne bi se taj maknuo meni s puta da ga nisam odgurnuo. Pitam ja njih zašto tog crnca ne odvedu na dražbu i ne prodaju. (...) Odgovorili su mi da ne može biti prodan dok ne proboravi šest mjeseci u ovoj državi, a još nije tu tako dugo. (40-41)</p>

PP3 (2002.): Divna ti je to vlast! Bio neki **crnac** iz Ohija, mulat, bijel poput bijelca. (...) Baš su bili izbori i ja sam odlučio glasovati, ako ne budem previše pijan. Međutim, kad su mi rekli da postoji država u kojoj **crnci** mogu glasovati, odustao sam. Rekao sam da nikad više neću glasovati. (...) A kako se samo taj **crnac** ponašao! Ne bi mi se maknuo na cesti da ga nisam gurnuo. Htio sam znati zašto taj **crnac** nije na prodaju. (...) Da ga ne mogu prodati dok ne proboravi šest mjeseci u ovoj državi, a još nije bio tu tako dugo. (30)

PP4 (2004.): O, da, krasna je to vlast, zbiljam krasna. Paz' malo 'vamo. Bio je tam' neki **crnčuga** iz Ohija – neki mulat, bijel skorom ko pravi bijelac. (...) Baš su bili izbori pa sam se taman spremio da i sam odem glasat, samo ako ne bidnem previše pijan da tam'i stignem, al' kad su mi rekli da u ovoj zemlji postoji država di i toj **crnčugi** daju glasat, od sveg sam odustio. Reko sam da više nikad neću glasat. (...) A da samo vidiš kak' ta **crnčuga** diže nos – ma ni s puta mi se ne bi mako da ga nisam gurno. Pito sam ja nji' zašto tog **crnčugu** ne daju na dražbu i ne prodaju. (...) Da ga ne mereju prodat dok šes' mjeseci ne prevede u njihovoj državi, a da tol'ko dugo još nije tu. (47-48)

*crnčuga - pogrdni naziv za crnce, ljude crne kože (447)

PP5 (2004.): O, da, da krasna mi je to vlada, prekrasna. Pazi ovo. Bio je tamo neki slobodan **crnac** iz Ohia – mulat, skoro k'o bijelac. (...) Danas su bili izbori i ja sam se sprem'o ić' na glasovanje ako ne budem previše pijan. Ali kad su mi rekli da postoji država u kojoj ta **crnčuga** smije glasovat', odust'o sam. Rek'o sam da više nikad neću glasovat'. (...) I da vidiš kako je **crnčuga** drzak – ne bi mi se mak'o s puta da ga nisam odgurn'o. Kažem ja ljudima, zašto **crnčugu** ne odvedu na aukciju i ne prodaju? (...) Rekli su da ga ne smiju prodavat' dok ne bude šest mjeseci u državi i da još nije prošlo tol'ko vremena. (40)

PP6 (2018.): – O, da, odlična je to vlast, odlična. Pazi ovo! Bio je tamo neki slobodnjak **crnja** iz Ohija¹⁸ – mulat, bijel skoro ko pravi bijelac. (...) Bio je dan izbora i baš sam mislio ić i glasat, da nisam bio previše pijan da do tamo dođem. Al kad su mi rekli da u ovoj zemlji ima država gdje i taj **crnja** može glasat, e onda sam odustio. Velim ja da nikad više neću glasat. (...) A da ti vidiš tog **crnju**, mrtav ladan – zamisli, ni s puta mi se ne bi mako da mu nisam pokazao da se makne. Kažem ja ljudima: zašto se ovog **crnju** ne da na dražbu i proda? (...) E, rekoše oni da ga se ne može prodat dok u našoj državi ne proboravi šest mjeseci, a on nije ovdje tolko dugo. (35-36)

¹⁸Ropstvo je u državi Ohio ukinuto još 1787. godine.

U CT1 (TB 1947.) pejorativ se prevodi neutralno, kao „Crnac“, dok se u PP1 (IZ 1964.) cijeli odlomak koji ga sadrži posve izostavlja. U PP2 (ZC 1986.) prevoditelj je dosljedan i prevodi ga kao „crnja“, dok se u pročišćenome MPP2a vraća na rješenje „crnac“. U PP3 (TK 2002.) uočavamo isto neutralno rješenje, dok se u PP4 (DM 2004.) pejorativ zadržava u obliku uvećanice „crnčuga“. O toj se pogrdnici čitatelja u PP4 informira u rječniku nepoznatih riječi na kraju izdanja. U PP5 (NB 2004.) zamjećujemo oprečna rješenja: isprva je „nigger“ zamijenjen neutralnim „crnac“, a potom vjerno preveden pogrdnicom „crnčuga“. U PP6 (ZB 2018.) se, kao i u prvome primjeru, „nigger“ prevodi vjerno kao „crnja“, a usto se navodi i povijesni podatak koji čitatelja educira o tome kad je u državi Ohio ukinuto ropstvo.

Primjer 3.

U ovome su primjeru (VIII. poglavlje) uočena rješenja slična onima iz prethodnih primjera, kao što ćemo vidjeti u tablici 32.

Tablica 32. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „nigger“ (3)*

<p>IT: So we went over to where the canoe was, and while he built a fire in a grassy open place amongst the trees, I fetched meal and bacon and coffee, and coffee-pot and frying-pan, and sugar and tin cups, and the nigger was set back considerable, because he reckoned it was all done with witchcraft. I caught a good big catfish, too, and Jim cleaned him with his knife, and fried him.</p>
<p>CT1 (1947.): Tako smo otišli do čamca, i dok je on palio vatru na travnatoj čistini među drvećem, ja sam donio brašna, slaninu, lonac za kavu, tavu, šećer, limene šalice, a Crnac je bio vrlo iznenađen, jer je mislio, da je sve to neka čarolija. Još sam ulovio i prilično veliku lampredu, a Jim ju je očistio nožem i ispekao. (54)</p>
<p>PP1 (1964.): Otišli smo do čamca, i dok je on palio vatru na travnatoj čistini među drvećem, ja sam donio brašno, slaninu i kave, pa lonac za kavu, tavu, šećer, limenu šalicu, a Crnac je bio vrlo iznenađen, jer je mislio da je to stvoreno nekom čarolijom. Ulovio sam i veliku lampredu, a Jim ju je očistio svojim nožem i ispržio. (60)</p>
<p>PP2 (1986.): I tako obadvojica odemo do mog čamca i, dok je on ložio vatru na travnatom proplanku, ja donesem brašno, i slaninu, i kafu, i lonac, i tavu, i šećer, i plehnate šoljice. Crnčuga se zabezekno, mislio je da je sve to neka čarolija. Još sam ulovio i jednog lijepog velikog soma, a Jim ga svojim nožem očistio i ispržio. (61)</p>
<p>MPP2a (2000.): I tako obojica odemo do mog čamca i, dok je on ložio vatru na travnatom proplanku, ja donesem brašno, i slaninu, i kavu, i lonac, i tavu, i šećer, i limene šalice. Crnac se zabezeknuo, mislio je da je sve to neka čarolija. Još sam ulovio i jednog lijepog velikog soma, a Jim ga svojim nožem očistio i ispržio. (57)</p>
<p>PP3 (2002.): Otišli smo do mjesta gdje se nalazio čamac i dok je on palio vatru na travnatoj čistini među drvećem, ja sam donio brašno, slaninu, kavu, lonac za kavu, tavu, šećer i limene šalice. Crnac je bio vrlo iznenađen jer je mislio da je to sve stvoreno nekim čaranjem. Ulovio sam neku ribu, a Jim ju je očistio svojim nožem i ispekao. (42-43)</p>
<p>PP4 (2004.): I tako mi obadvojica odemo do mjesta gdi je bio moj čamac pa dok je Jim međ drvećem na proplanku palio vatru, ja sam otišo po brašno, slaninu i kafu, onda lonac za kafu i tavu, pa šećer i plehane šalice, a crnjo me zabezeknuto gleda jer mu je izgledalo da je sve to neka čarolija. Upeco sam i krasnog velikog soma, pa ga Jim očisti nožem i isprži. (69)</p>
<p>PP5 (2004.): Otišli smo do kanua. Dok je on ložio vatru na travnatoj livadici među drvećem, ja sam donio brašno, slaninu i kavu, lončić za kavu i tavu, šećer i limene čaše. Jim je bio prilično zapanjen, jer mu se činilo da sam sve to načinio čarolijom. Ulovio sam i povećeg soma, a Jim ga je očistio nožem i spržio ga. (55)</p>
<p>PP6 (2018.): I tako smo otišli tamo gdje je bio kanu, i dok je on slagao vatru na travnatoj čistini između drveća, ja sam skočio po brašno i slaninu i kavu, i lonac za kavu i tavu, i šećer i limene šolje, a crnja se malo zabezeknuo jer je mislio da sam ja sve to napravio nekom čarolijom. Uvatio sam i jednog odličnog velikog soma, a Jim ga je očistio svojim nožem i ispržio. (47)</p>

U CT1 (TB 1947.) i PP1 (IZ 1964.) pejorativ se prevodi neutralno kao „Crnac“, u PP2 (ZC 1986.) se rješenjem „crnčuga“ zadržava izvorna pogrđna konotacija, dok se u MPP2a (ZC

2000.) prevoditeljevo vjerno rješenje neutralizira. U PP3 (TK 2002.) „nigger“ je također preveden neutralno, dok se u PP4 (DM 2004.) on zadržava i vjerno prenosi kao „crnjo“. U PP5 „nigger“ je neutraliziran i zamijenjen imenom „Jim“, a u PP6 (ZB 2018.) je vjerno prenesen kao „crnja“.

Primjer 4.

Tablica 33 prikazuje varijabilnost u prevođenju izraza „nigger woman“ (XIII. poglavlje).

Tablica 33. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnoga izraza „nigger woman“*

<p>IT: “She was a-visiting there at Booth's Landing, and just in the edge of the evening she started over with her nigger woman in the horse-ferry to stay all night at her friend's house, Miss What-you-may-call-her I disremember her name--and they lost their steering-oar, and swung around and went a-floating down, stern first, about two mile, and saddle-baggsed on the wreck, and the ferryman and the nigger woman and the horses was all lost, but Miss Hooker she made a grab and got aboard the wreck...”</p>
<p>CT1 (1947.): Ona je pošla u posjete u Booth's Landing pa se pred noć uputila na konjskoj splavi prijeko zajedno sa svojom Crnicom i htjela ostati cijelu noć u kući svoje prijateljice, gospođice... ne znam, kako se zove... zaboravio sam joj ime. Alisu izgubili kormilo i onda s krmom okrenutom naprijed jurili sve dalje, dvije milje daleko, i tu se sudarili s nasukanim brodom, tako da su splavar, Crnica i konji poginuli, ali gospođica Hooker se nekako zakvačila i onda se popela na palubu. (89)</p>
<p>PP1 (1964.): Išla je u posjete u Booth's Landing, i upravo je pred noć sa svojom sluškinjom Crnkinjom krenula preko rijeke konjskom skelom, da prenoći u kući svoje prijateljice, gospođice „zovite-je-kako-znate“ – ne sjećam se njezina imena. Putem su izgubile kormilo te su se počeli najprije okretati, a onda su, krmom prema naprijed, pojurili niz struju, i nakon dvije milje sukobili se s nasukanim brodom. Splavar, Crnkinja i konji propadoše, a gospođica se Hooker zgrabila za brod i uspela se gore. (94)</p>
<p>PP2 (1986.): Bila je u gostima tamo, u Booth's Landingu, i baš je pred večer krenula preko na skeli sa svojom crnkinjom, da prenoći kod svoje prijateljice, gospojice, ne znam kako se zove, zaboravio sam joj ime, al su izgubili kormilo pa su se okrenuli I plovili naopačke oko dvije milje, i tako su naletili na taj nasukani brod, i svi su stradali, i lađar, i crnkinja, i konji, samo se gospojica Hooker uspjela nekako uvatit i popet na brod. (101)</p>
<p>MPP2a (2000.): Bila je u gostima tamo, u Booth's Landingu, i baš je pred večer krenula prijeko na skeli sa svojom crnkinjom, da prenoći kod svoje prijateljice, gospođice, ne znam kako se zove, zaboravio sam joj ime, ali su izgubili kormilo pa su se okrenuli I plovili naopačke oko dvije milje, i tako su naletjeli na taj nasukani brod, i svi su stradali, i lađar, i crnkinja, i konji, samo se gospojica Hooker uspjela nekako uhvatit i popeti na brod. (91)</p>
<p>PP3 (2002.): Bila je u gostima tamo, u Booth's Landingu, i baš je predvečer krenula prijeko na skeli sa svojom crnkinjom kako bi prenoćila kod svoje prijateljice, ne znam kako se zove, zaboravio sam, ali su izgubili kormilo, okrenuli se i plovili naopačke oko dvije milje te naletjeli na tu olupinu, ali svi su stradali, i skelar i crnkinja i konji, ali se gospođica Hooker nekako uspjela uhvatiti i popeti se na brod. (68)</p>
<p>PP4 (2004.): Bila je u posjetu Booths Landingu i predvečer je, zajedno sa svojom crnkinjom, konjskom skelom krenila prijeko da prenoći u kući neke prijateljice, gospojice... ne znam više kako se zvala... zaboravio sam joj ime, pa su ostali bez kormilarskog vesla i počeli se okretat amo-tamo, pa ih je struja odnesla nizvodno, sa stražnjim krajem skele prema naprijed, oko dvije milje, a onda</p>

su naletjeli na razbijeni brod pa su se skelar i **crnkinja** i konji utopili, al' se gospojca Hooker nekako u'vatila broda i popela na njeg. (113)

PP5 (2004.): Došla je u posjet u Booths Landing, a negdje početkom večeri krenula je sa svojom **sluškinjom** na skelu da prijede preko rijeke i prenoći kod svoje prijateljice – gđice... hmmm, kako se ono zove, zaboravio sam joj ime – s druge strane. Onda su izgubile veslo, počele se okretati i krenule nizvodno oko dvije milje, gdje su naletjele na olupinu. Lađar, **sluškinja** i konji su se utopili, a gđica Hooker uspjela se uhvatiti za olupinu i popela se na nju. (86)

PP6 (2018.): –Išla je u posjete tamo u Booth's Landing, i taman prije nego je došla večer krenula je preko, sa svojom **crnkinjom**, skelom za konje, da prenoći kod svoje prijateljice, gospojice, kako se zove, ne sjećam joj se imena – pa su izgubili veslo za kormilarenje i počeli se vrtiti i otplutali niz vodu, s krmom naprijed, oko dvije milje, pa su se zabili u nasukani brod, a skelar i **crnkinja** i konji su nestali, jedino se gospojica Hooker nekako uvatila za olupinu i popela se na nju. (70)

U CT1 (TB 1947.) je preveden neutralno: upotrijebljen je, danas prilično rijedak, mocijski parnjak „Crnica“. U PP1 (IZ 1964.), PP2 (ZC 1986.), MPP2a (ZC 2000.), PP3 (TK 2002.), PP4 (DM 2004.) i PP6 (ZB 2018.) ovaj je izraz preveden doslovno, ali neutralno, kao „Crnkinja“ (PP1), tj. kao „crnkinja“ u ostalim prijevodima i izdanjima. U PP5 (NB 2004.) pogrđnica „nigger woman“ zamijenjena je raso neutralnom riječju „sluškinja“.

Primjer 5.

Pejorativ „nigger“ pojavljuje se i u XVI. poglavlju romana.

Tablica 34. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „nigger“ (4)*

<p>IT: It most froze me to hear such talk. He wouldn't ever dared to talk such talk in his life before. Just see what a difference it made in him the minute he judged he was about free. It was according to the old saying, "Give a nigger an inch and he'll take an ell." Thinks I, this is what comes of my not thinking. Here was this nigger, which I had as good as helped to run away, coming right out flat-footed and saying he would steal his children--children that belonged to a man I didn't even know; a man that hadn't ever done me no harm.</p>
<p>CT1 (1947.): Bilo je to prema staroj poslovi: Pružiš li Crncu mali prst, uzet će cijelu ruku. Eto, pomislih, to dolazi odatle, što nisam mislio dalje od nosa. Ovdje je taj Crnac, kojemu sam zapravo ja pomogao pobjeći, i govori, eto, odmah o tome, kako će ukrasti svoju djecu, djecu, koja pripadaju čovjeku, kojega ja uopće ne poznajem, čovjeku, koji mi nije nikada ništa zlo učinio. (105)</p>
<p>PP1 (1964.): Prema staroj poslovi: Pruži Crncu mali prst pa će zgrabiti cijelu ruku. A sve se to događa jer ja nisam ništa mislio. Ovdje je taj Crnac kojem sam pomogao pobjeći; on se sada beskompromisno izjašnjava i govori kako će ukrasti svoju djecu – djecu što pripadaju nekom čovjeku kojeg uopće ne poznajem; čovjeku koji mi nije ništa zlo učinio. (112)</p>
<p>PP2 (1986.): Baš ko što veli ona stara uzrečica: „Daš li crnji prst, on bi odma čitavu ruku“. Eto ti, rekne u sebi kad ne misliš dalje od nosa. Ovaj crnja, kom sam ja tako rekuć pomogo da pobjegne, meni sad u lice govori da će ukrast svoju djecu – djecu koja pripadaju čovjeku kog ja i ne poznajem, čovjeku koji mi nikad ništa našao nije učinio. (121)</p>
<p>MPP2a (2000.): Baš kao što kaže stara uzrečica: „Daš li crncu prst, on bi odmah čitavu ruku.“ Eto ti, rekoh u sebi, kad ne misliš dalje od nosa. Ovaj crnac, kojemu sam ja tako reći pomogao da</p>

pobjegne, meni sad u lice govori da će ukrasti svoju djecu – djecu koja pripadaju čovjeku kojega ja i ne poznam, čovjeku koji mi nikad ništa nažao nije učinio. (108)
PP3 (2002.): Baš kao što kaže ona stara uzrečica: „Daj crncu prst i on će zgrabiti cijelu ruku.” Pomislio sam da se to sve događa zato jer ja nisam pravodobno razmišljao. Taj crnac , a može se reći da sam mu pomogao da pobjegne, otvoreno govori da će ukrasti svoju djecu, djecu koja su pripadala meni nepoznatom čovjeku koji mi nikad ništa nažao nije učinio. (81)
PP4 (2004.): Sve u skladu sa starom izrekom: „Pružiš crnji mali prst, a on odma’ ‘oće cijelu ruku.” Eto ti, mislim ja, kad ne gledaš dalje od nosa. Ovaj crnjo , kojem sam ja takorekuć pomogo da pobjegne, sad tu meni u brk govori da će ukrast vlastitu djecu – djecu čiji je vlasnik čovjek kojeg ja čak i ne poznam, čovjek koji mi nikad ništa nažao nije učinio. (133-134)
PP5 (2004.): Bilo je to u skladu sa starom izrekom: „Daj nekome prst i uzet će ti cijelu šaku.” Mislim si ja, do toga je dovela moja nepromišljenost. Tu je bio crnac kojem sam ja pomogao da pobjegne i otvoreno govori o tome kako će ukrasti svoju djecu – djecu koja su pripadala čovjeku kojeg i ne poznajem; čovjeku koji mi nije učinio ništa nažao. (100)
PP6 (2018.): To je baš po onoj staroj: »Daj crnji prst i uzet će cijelu ruku.« Mislim si ja: eto šta mi se dogodilo kad ne mislim. Eto, ovaj ovdje crnja , kojemu sam ja skoro pa pomogo da pobjegne, stoji tu mrtav-ladan i priča kako će ukrast svoju djecu – djecu koja pripadaju nekom čovjeku kojega ja niti ne poznam, čovjeku koji mi nikad ništa nije učinio. (82)

Kao što je razvidno iz tablice 34, u ovome se primjeru uočava slična raspodjela mikrostrategija prevođenja pejorativa „nigger“ kao u prethodnim primjerima. Istaknimo da se u PP5 (NB 2004.) „nigger“ najprije zamjenjuje neodređenom zamjenicom u dativu „nekome“, a onda neutralnim rješenjem „crnac“.

Primjer 6.

Tablica 35 također pokazuje varijabilnost u prevođenju pogrđnice „nigger“ (XX. poglavlje).

Tablica 35. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrđnice „nigger“ (5)*

IT: Well, for the next day or two we had considerable trouble, because people was always coming out in skiffs and trying to take Jim away from me, saying they believed he was a runaway nigger .
CT1 (1947.): Prvih dana bilo je dosta neprilika s ljudima, koji su dolazili s čamcima i pokušavali da mi uzmu Jima govoreći, da je on sigurno odbjegli Crnac . (146)
PP1 (1964.): /
PP2 (1986.): Onda smo dva-tri dana imali dosta okapanja, jerbo su furt dolazili ljudi čamcima i tjeli da mi otmu Jima, mislili su da je on pobjego od gospodara. (163-164)
MPP2a (2000.): Onda smo dva-tri dana imali dosta okapanja, jer su stalno dolazili ljudi čamcima I htjeli mi oteti Jima misleći da je on pobjegao od gospodara. (150)
PP3 (2002.): Sljedećih par dana imali smo velikih problema, jer su nam dolazili ljudi s čamcima I pokušavali mi oduzeti Jima govoreći da je on odbjegli rob . (113)
PP4 (2004.): Dan-dva posli tog imali smo dosta gnjavaže jer su stalno dolazili ljudi u čunovima I pokušavali mi uzet Jima – vjerovali su da je on neki odbjegli crnjo . (186)

PP5 (2004.): Slijedeći dan-dva imali smo velikih problema jer su ljudi stalno dolazili u čamcima I pokušavali mi oduzeti Jima, govoreći kako je on sigurno odbjegli **crnac**. (137)

PP6 (2018.): I onda smo sljedeći dan-dva imali grdnh nevolja jer su ljudi dolazili čamcima i htjeli mi uzet Jima, govoreći da misle da je on odbjegli **crnja**. (112)

U CT1 (TB 1947.) prevodi se neutralno kao „Crnac“, a u PP1 (IZ 1964.) posve se izostavlja. U PP2 (ZC 1986.), za razliku od ranijih primjera, ona se zamjenjuje osobnom zamjenicom u 3. licu jednine „on“, što se odrazilo i na inače pročišćeni MPP2a (ZC 2000.). U PP3 (TK 2002.) „nigger“ se prevodi kao „rob“, čime se brišu rasna obilježja, a u PP5 (NB 2004.) neutralno kao „crnac“. U PP4 (DM 2004.) i PP6 (ZB 2018.) pejorativi se zadržavaju i na hrvatskome kao „crnjo“ odnosno „crnja“.

Primjer 7.

Pejorativ „nigger woman“ pojavljuje se i u XXXVII. poglavlju romana.

Tablica 36. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima pogrdnoga izraza „nigger woman“*

IT: Whack comes the thimble, and the child snatches her claws out of the sugar-bowl without fooling around any. Just then the nigger woman steps on to the passage, and says: “Missus, dey's a sheet gone.”
CT1 (1947.): Najedared se na hodniku pojavi neka Crnica i javi: – Gospođo, nestati jedan plahta. (286)
PP1 (1964.): /
PP2 (1986.): Baš u taj mah dođe iz ganjka crnica i javi: – Gospođa, nestala i jedna plahta. (313)
MPP2a (2000.): Baš u taj mah dođe iz hodnika crnkinja i javi: –Gospođo, nestala je i jedna plahta. (285)
PP3 (2002.): Baš je tada došla crnkinja i rekla: –Gospođo, nestala je i plahta. (219)
PP4 (2004.): Uprav tad u prolaz uđe crnkinja i kaza: – Gospođa, nestala je i jena plajta. (358)
PP5 (2004.): Upravo tada crnkinja uđe u prolaz i reče: Gospojo, nestala je i jedna plahta. (262)
PP6 (2018.): /

Kao što vidimo u tablici 36, pejorativ se u CT1 (TB 1947.) prevodi neutralno kao „Crnica“, dok se u PP1 (IZ 1964.) izostavlja. U PP2 (ZC 1986.) prevoditelj je odabrao isto neutralno zamjensko rješenje kao TB u CT1, „crnica“, dok se u MPP2a (2000.) uočava znatno uobičajeniji mocijski parnjak „crnkinja“. To je rješenje uočeno i u PP3 (TK 2002.), PP4 (DM 2004.) i PP5 (NB 2004.), dok iz PP6 (ZB 2018.) nedostaju sva poglavlja poslije 31. jer prijevod zasad nije dovršen.

7.1.6. Oliver Twist

Elemente etničke netrpeljivosti u (ponovnim) prijevodima *Olivera Twista* proučili smo na primjeru stereotipizacije u liku Židova Fagina.

Primjer 1.

Tablica 37 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima etničkih stereotipa u opisu zlikovca Fagina (19. poglavlje). Dickens je zbog njih općenito bio prozivan, pa je u kasnijim, revidiranim izdanjima romana znatno prorijedio uporabu riječi „Jew“, zamijenivši je imenom „Fagin“ (usp. Meyer 2005).

Tablica 37. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima stereotipnog opisa zlikovca Fagina (1)*

IT: It seemed just the night when it befitted such a being as the Jew to be abroad. As he glided stealthily along, creeping beneath the shelter of the walls and doorways, the hideous old man seemed like some loathsome reptile, engendered in the slime and darkness through which he moved: crawling forth, by night, in search of some rich offal for a meal.
CT1 (1947./1948.): Noć je bila kao stvorena, da biće nalik na Žida pođe na ulicu. Klizeći kriomice naprijed, puzeći pod zaštitom žida i veža, odvratni je starac bio nalik na ogavna gmaza, koji se porodio u glibu i mraku, a sada gmiže svojim elementom u potrazi za hranom, za masnim otpacima. (157-158)
MCT1a (1959./1960.): Noć je bila kao poručena da stvorenje nalik na Žida pođe na ulicu. Klizeći kriomice naprijed, puzeći pod zaštitom žida i veža, odvratni je starac bio nalik na ogavna gmaza koji se porodio u glibu i mraku, a sada gmiže po kaljuži u potrazi za hranom, za masnim otpacima. (156)
PP1 (1978.): Noć je bila kao stvorena da takvo biće kao što je Židov izmili na ulicu. Dok se tako prikrađao, šuljajući se pod okriljem zidova i vratnica, odvratni je starac bio nalik na nekog gadnog gmaza što se porodio u kaljuži i tmuni kroz koje se kreće, gmižući obnoć u potrazi za slasnom hranom od masnih otpadaka. (138)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): Noć je bila kao stvorena da biće poput Židova iziđe na ulicu. Dok je kriomice klizio puzeći pod okriljem zidova i veža, odurni starac izgledao je poput nekog gnjusnog gmaza, rođenog u mulju i mraku kroz koji se kretao, pužući naprijed u noć u potrazi za nekim obilnim otpacima za obrok. (171)

U CT1 (ZG 1947./1948.) i MCT1a (ZG 1959./1960.) opis se zadržava i vjerno prenosi, a „Jew“ se prevodi kao „Žid“, što je danas zastarjelica. U PP1 (ZC 1978.) usporedba Fagina s gnjusnim reptilom također se zadržava, a „Jew“ se jednako tako prevodi vjerno, kao „Židov“. U skraćenome izdanju prijevoda ZC iz 1987. godine (MPP1b) taj je opis izostavljen, a radnja poglavlja premještena je u 18. poglavlje, dok se u PP2 (AD/IB 2008.), jedinome ponovnom prijevodu nastalome nakon 1991. čitav opis zadržava i vjerno prenosi.

Primjer 2.

U primjeru stereotipnoga opisa zlikovca Fagina (47. poglavlje) uočava se jednaka raspodjela prijevodnih mikrostrategija, kao što je prikazano u tablici 38.

Tablica 38. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima stereotipnoga opisa zlikovca Fagina (2)*

<p>IT: It was nearly two hours before day-break; that time which in the autumn of the year, may be truly called the dead of night; when the streets are silent and deserted; when even sounds appear to slumber, and profligacy and riot have staggered home to dream; it was at this still and silent hour, that Fagin sat watching in his old lair, with face so distorted and pale, and eyes so red and blood-shot, that he looked less like a man, than like some hideous phantom, moist from the grave, and worried by an evil spirit.</p>
<p>CT1 (1947./1948.): Bila su skoro dva sata prije osvita, dakle još u gluho doba noći, jer je bila jesen. Sve su ulice bile puste, utonule u duboku tišinu, te bi rekao, da je svaki i najslabiji šum zanijemio i zamro, jer su se raskošnici i razvratnici najzad razišli svojim kućama da otpočinu. No Fagin je bdio u svom starom brlogu; lice mu je bilo nekud blijedo i iscereno, a oči zakrvavljene, te je bio više nalik na jezivu sablast, nego na ljudsku spodobu, na utvaru, koja je netom iskrsnula iz hladna groba. (406)</p>
<p>MCT1a (1959./1960.): Bilo je skoro dva sata prije osvita zore, dakle još gluho doba noći, jer je bila jesen. Sve su ulice bile puste, utonule u duboku tišinu te bi rekao da je svaki i najslabiji šum zanijemio i zamro, jer su se rastrošnici i razvratnici najposlije razišli svojim kućama da otpočinu. Ali je Fagin bdio u svojoj staroj jazbini; lice mu je bilo blijedo i iscereno, a oči zakrvavljene te je bio više nalik na jezivu sablast nego na ljudsku spodobu, više nalik na utvaru koja je netom iskrsnula iz hladna groba. (403)</p>
<p>PP1 (1978.): Bilo je još gotovo dva sata do zore, vrijeme o kojem se u jesen može zaista reći da je gluho doba noći, kad su ulice nijeme i puste, kad i zvukovi kanda zadrijemaju, a razvratnici i mangupi se već razišli teturavim korakom kući na počinak – u taj mirni i gluhi sat Fagin je svejednako bdio u svom starom brlogu, toliko blijeda i iskrivljena lica, tako crvenih i zakrvavljenih očiju da je više bio nalik na groznu sablast koja je ustala iz groba i koju progoni zloduh, nego na čovjeka. (142-143)</p>
<p>MPP1b (1987.): Bilo je još gotovo dva sata do zore, vrijeme o kojem se u jesen može zaista reći da je gluho doba noći. U taj mirni i gluhi sat Fagin je svejednako bdio u svom starom brlogu. / (262)</p>
<p>PP2 (2008.): Do svitanja su bila preostala još dva sata, a to je vrijeme za koje se u jesen uistinu može reći da je gluho doba noći. Ulice su tada tihe i puste, čini se da čak i zvukovi drijemaju, a razvratnici i izgrednici su oteturali kući na spavanje. U ovaj tih i miran sat Fagin je budan sjedio u svojoj staroj jazbini, tako izobličena i blijeda lica, a očiju tako crvenih i krvavih, da je više nalikovao na neku užasnu prikazu koja je izišla iz groba i koju progoni zloduh nego na čovjeka. (433)</p>

I dok se u CT1 (ZG 1947./1948.), MCT1a (ZG 1959./1960.), PP1 (ZC 1978.) i PP2 (AD/IB 2008.) dehumanizirajući opis Fagina zadržava, taj se element posve izostavlja iz MPP1b (ZC 1987.). Napomenimo još i da izvorno 47. poglavlje u CT1 i MCT1a postaje 45. poglavlje zbog prerasporedbe poglavlja i njihova sadržaja koje smo već spomenuli u potpoglavlju 6.1.10.

Primjer 3.

U 18. poglavlju također se pojavljuje etnonim „Jew“. Tablica 39 prikazuje različita prijevodna rješenja.

Tablica 39. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima etnonima „Jew“*

IT: The Jew , smiling hideously, patted Oliver on the head, and said, that if he kept himself quiet, and applied himself to business, he saw they would be very good friends yet.
CT1 (1947./1948.): Žid se cerekao, i tapšući Olivera po glavi reče, da vidi, kako će oni postati još najbolji prijatelji, samo ako bude šutio i prihvatio se posla. (149)
MCT1a (1959./1960.): Žid se cerekao i, tapšući Olivera po glavi, rekao mu da vidi kako će oni postati još najbolji prijatelji samo ako bude šutio i prihvatio se posla. (148)
PP1 (1978.): Ružno se cerekajući, Židov pomiluje Olivera po glavi i reče mu kako vjeruje da će njih dvojica biti još dobri prijatelji, samo ako ga Oliver bude slušao i ako svojski prione na posao. (132)
MPP1b (1987.): Ružno se cerekajući, starac pomiluje Olivera po glavi i reče mu kako vjeruje da će njih dvojica biti još dobri prijatelji, samo ako ga Oliver bude slušao i ako svojski prione na posao. (120)
PP2 (2008.): Židov se odvratio naceri i, potapšavši Olivera po glavi, reče kako vidi da će oni još postati i dobri prijatelji ako Oliver bude miran i primi se posla. (162)

Imenica „Jew“ zadržava se u CT1 (ZG 1947./1948.) i MCT1a (ZG 1959./1960.) kao „Žid“ te u PP1 (ZC 1978.) i PP2 (AD/IB 2008.) kao „Židov“, dok se u MPP1b (ZC 1987.) ona zamjenjuje posve neutralnom riječju „starac“.

Primjer 4.

U 42. poglavlju pojavljuje se opis Faginova lica, pri čemu se Noah Claypole izruguje njegovu velikome nosu. Tablica 40 prikazuje kako je taj segment prenesen u tekstovima u korpusu.

Tablica 40. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima Faginova fizičkoga opisa*

IT: Fagin followed up this remark by striking the side of his nose with his right forefinger,—a gesture which Noah attempted to imitate, though not with complete success, in consequence of his own nose not being large enough for the purpose. However, Mr. Fagin seemed to interpret the endeavour as expressing a perfect coincidence with his opinion, and put about the liquor which Barney reappeared with, in a very friendly manner.
CT1 (1947./1948.): I rekavši to desnim kažiprstom počeo nos, - a Noah pokuša da učini istu gestu, ali mu to ne uspije tako uvjerljivo, jer mu nos nije bio dosta velik. No Fagin je taj pokušaj shvatio tako, kao da je mladić htio izraziti svoju potpunu suglasnost, te uzme nutkati svoje nove znanice vrčem alkohola, što ga je Barney u tom času postavio na stol. (368)
MCT1a (1959./1960.): Rekavši to, desnim kažiprstom počeo nos – a Noah pokuša da učini istu gestu, ali mu ne uspije tako uvjerljivo, jer mu nos nije bio dosta velik. No Fagin je taj pokušaj shvatio

kao da mladić time izražava svoju potpunu suglasnost; počeo je svoje nove znance nutkati vrčem alkohola što ga je Barney u tom času postavio na stol. (366)
PP1 (1978.): Nakon tih riječi Fagin se zvrncne desnim kažiprstom po nosu, a Noah pokuša ponoviti tu kretnju, ali bez osobita uspjeha, jer mu nos nije bio dosta velik za tu svrhu. Međutim, čini se da je gospodin Fagin protumačio taj pokušaj kao potpuno slaganje s njegovim mišljenjem, jer počne vrlo prijateljski nutkati svoje subesjednike rakijom koju mu je Barney upravo donio. (114)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): Fagin tu primjedbu popрати udarivši se desnim kažiprstom po nosu – Noah pokuša učiniti isto, ali bez uspjeha jer mu nos bijaše premalen. Međutim, čini se da je gospodin Fagin taj pokušaj protumačio kao potpuno slaganje s vlastitim mišljenjem jer ih vrlo prijateljski ponudi pićem koje je Barney donio. (393)

Opis se zadržava u CT1 (ZG 1947./1948.), MCT1a (ZG 1959./1960.) i PP1 (ZC 1978.). Iz MPP1b (1987.) nije izostavljen samo taj opis, nego i čitavo poglavlje, a u PP2 (AD/IB 2008.) situacija se donekle ublažava – Noi nije pošlo za rukom ponoviti istu radnju jer mu je nos bio premalen.

Primjer 5.

Kao što možemo vidjeti u tablici 41, aluzije na Faginovu lopovsku prošlost te Sikesova provjera je li Fagin i ovoga puta nešto ukrao (15. poglavlje) potpuno se zadržavaju u svim proučenim prijevodima i izdanjima ovoga romana.

Tablica 41. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima stereotipnoga ponašanja na primjeru lika Fagina*

<p>IT: As he spoke, he drew forth an old cotton handkerchief from his breast; and untying a large knot in one corner, produced a small brown-paper packet. Sikes, snatching it from him, hastily opened it; and proceeded to count the sovereigns it contained.</p> <p>‘This is all, is it?’ inquired Sikes.</p> <p>‘All,’ replied the Jew.</p> <p>‘You haven’t opened the parcel and swallowed one or two as you come along, have you?’ inquired Sikes, suspiciously. ‘Don’t put on an injured look at the question; you’ve done it many a time. Jerk the tinkler.’</p>
<p>CT1 (1947./1948.): Sve govoreći tako izvuče pamučni rubac ispod košulje i razvezujući povelik čvor na jednom kraju, izvadi smotuljak u smeđem papiru, što mu ga Sikes istrgne iz ruke, brzo rastvori, te uzme prebrajati zlatne funte, što su u nj bile umotane.</p> <p>„To je sve, je li?“ upita Sikes.</p> <p>„Sve“, odvrati Žid.</p> <p>„Nisi otvorio svežnjic i progutao jedan ili dva na putu ovamo, je li?“ pitao je Sikes sumnjičavo. „Ne krevelji se tako uvrijeđeno, kad te to pitam, jer to si često učinio! Deder, udri u zveckalo!“ (123)</p>

<p>MCT1a (1959./1960.): Sve govoreći tako, izvuče pamučni rubac ispod košulje i, razvezavši povelik čvor na jednom kraju, izvadi smotuljak u smeđem papiru. Sikes mu ga istrže iz ruku, brzo ga otvori te uzme prebrajati zlatne funte što su u njemu bile umotane.</p> <p>„To je sve, je li?“ upita Sikes.</p> <p>„Sve“, odvrati Žid.</p> <p>„Nisi otvorio svežnjić i usput smotao neki komad, je li?“ upita Sikes sumnjičavo. „Ne krevelji se tako uvrijeđeno kad te to pitam, jer to si često učinio! Deder, drmni u zveckalo!“ (122)</p>
<p>PP1 (1978.): Govoreći tako, izvuče iz njedara stari pamučni rupčić, razveže povelik čvor na jednom kraju i izvadi zamotuljak u smeđem papiru. Sikes mu ga istrgne iz ruke, brže-bolje razmota i uzme brojiti zlatnike što su bili u njemu.</p> <p>-To je sve, je l'da? – zapita Sikes.</p> <p>-Sve – potvrdi Židov.</p> <p>-Da nisi možda usput otvorio paketić i progutao koji komad, a? – sumnjičavo će Sikes. -Nemoj mi se sad tu tako uvrijeđeno kreveljiti kad te ovo pitam; više puta si već to učinio. De drmni tu klepetušu. (113)</p>
<p>MPP1b (1987.): Govoreći tako, izvuče iz njedara stari pamučni rupčić, razveže povelik čvor na jednom kraju i izvadi zamotuljak u pak-papiru. Sikes mu ga istrgne iz ruke, brže-bolje razmota i uzme brojiti zlatnike što su bili u njemu.</p> <p>-To je sve, je l' da? – zapita Sikes.</p> <p>-Sve – potvrdi Fagin.</p> <p>-Da nisi možda usput otvorio paketić i progutao koji komad, a? – sumnjičavo će Sikes. -Nemoj mi se sad tu tako uvrijeđeno kreveljiti kad te ovo pitam; više puta si već to učinio. De, drmni tu klepetušu. (106-107)</p>
<p>PP2 (2008.): Dok je govorio, izvuče stari pamučni rupčić iz njedara i, odvezavši velik uzao na jednoj strani, izvadi paketić od smeđeg papira. Zgrabivši ga, Sikes ga brže-bolje otvori i stane brojiti zlatnike koji su se nalazili u njemu.</p> <p>-To je sve, je l' tako? – upita Sikes.</p> <p>-Sve – odgovori Židov.</p> <p>-Nisi otvorio paket i progutao koji na putu 'vamo, je l'? Nemoj se sad pravit' uvrijeđen, mnogo si puta to napravio. 'Ajde protresi tu klepetušu. (133)</p>

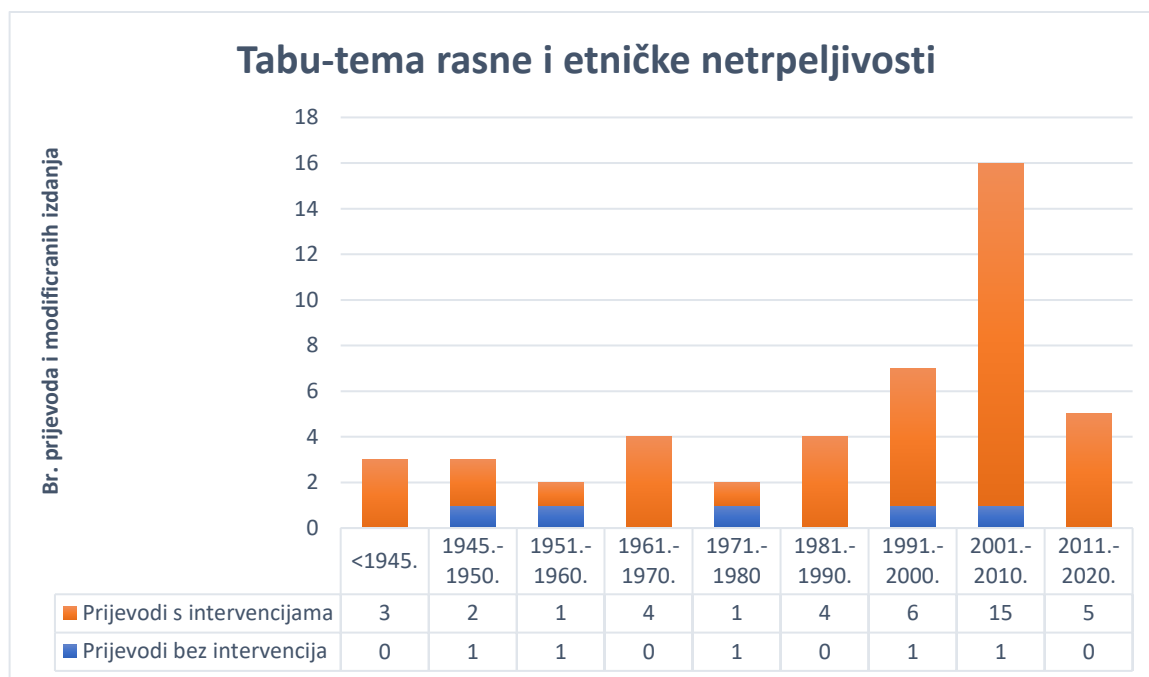
7.1.7. Kvantitativni rezultati

Kvantitativnom obradom ciljnih segmenata u primjerima u potpoglavljima od 7.1.1. do 7.1.6. uočili smo zanimljivu dinamiku intervencija u prijevodima i izdanjima s obzirom na mikrostrategije prevođenja segmenata teksta koji sadrži tabu-temu rasne i etničke netrpeljivosti.

Kad je riječ o ovoj temi, rezultati podjele na tri razdoblja, od kojih smo drugo razdoblje (1945. – 1990.) i razdoblje moderne Hrvatske (1991. – 2020.) razdijelili u kraća podrazdoblja odnosno dekade, tek djelomice odražavaju društveno-povijesna zbivanja (v. potpoglavlje 2.5.).

Naime, intervencije se uočavaju u svim podrazdobljima, i to u najmanje 50 % proučenih prijevoda i/ili izdanja.

U prvome razdoblju, do 1945. godine, u sva smo tri objavljena prijevoda uočili intervencije. Riječ je o tri prva prijevoda (CT1): *Doktor Dolittle i njegove životinje* (IH 1933.), *Indijska džungla* (VD 1917.) i *Pustolovine malog Tome: roman jednog nevaljanca* (MK 1927.).

Grafikon 1. Omjer prijevoda s intervencijama i bez intervencija prema tabu-temi rasne i etničke netrpeljivosti

U razdoblju od 1945. do 1950. godine u dva smo prijevoda našli intervencije. Riječ je o djelima *Pustolovine Toma Sawyera* (PP1: TB 1947.) i *Pustolovine Huckleberryja Finna* (CT1: TB 1947.). U jednome prijevodu intervencija nema, a riječ je o prvome prijevodu *Olivera Twista* (ZG 1947./1948.).

U sljedećoj dekadi, od 1951. do 1960. godine, jedan je prijevod s intervencijama, a jedan bez intervencija. Uočili smo ih u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (MCT1a: IH 1952.), dok se u *Oliveru Twistu* (MCT1a: ZG 1959./1960.) elementi etničke netrpeljivosti posve zadržavaju.

Između 1961. i 1970. interveniralo se u sva proučena izdanja i prijevode, a to su: *Knjiga o džungli I* (PP1a: OT 1967.), *Pustolovine Toma Sawyera* (MPP1: TB 1963.; PP2: IK 1964.) i *Doživljaji Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.).

U sljedećemu desetljeću, od 1971. do 1980. godine, u jedan se prijevod interveniralo, a u jedan nije. Intervencije sadrži prvi prijevod (CT1) *Petra Pana* (MS 1980.), dok ih u prvome ponovnom prijevodu (PP1) *Olivera Twista* (ZC 1978.) nema.

Od 1981. do 1990. sva četiri prijevoda odnosno izdanja sadrže intervencije. Posrijedi su prvi ponovni prijevod (PP1) *Petra Pana* (ZD 1988.), drugo modificirano izdanje prvoga ponovnog prijevoda (MPP1b) *Olivera Twista* (ZC 1987.), prvo modificirano izdanje drugoga ponovnog prijevoda (MPP2a) *Pustolovina Toma Sawyera* (IK 1986.) i drugi ponovni prijevod (PP2) *Pustolovina Huckleberryja Finna* (ZC 1986.).

Dekadu od 1991. do 2000. godine prati sličan trend, od ukupno sedam proučenih prijevoda odnosno izdanja, u šest ih nalazimo intervencije, dok ih u jednom nema. Interveniralo se u *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (MCT1b: IH 1993.; PP1: DV 1999.; PP3: PR 2000.), *Pustolovine Toma Sawyera* (PP3: IK 2000.; PP4: IZ 2000.) i u *Pustolovine Huckleberryja Finna* (MPP2a: ZC 2000.). Bez intervencija je drugi ponovni prijevod (PP2) *Knjige o džungli* (SL 1996.).

Između 2001. i 2010. godine bilježimo čak 15 prijevoda i izdanja koji sadrže i samo jedan koji ne sadrži intervencije. Nalazimo ih u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP4: BPK 2001.; PP5: VM 2004.; PP6: DM 2009.), *Petru Panu* (PP2: PR 2001.; PP3: JŠ 2005.; PP4:TK/IB 2007.), *Knjigama o džungli* (PP4: MM 2004.), *Pustolovinama Toma Sawyera* (MPP4: IZ 2004.; PP5: TK 2002.; PP6: DM 2002.; PP7: AM 2007.), *Pustolovinama Huckleberryja Finna* (PP3: TK 2002., PP4: DM 2004.; PP5: NB 2004.) i *Oliveru Twistu* (PP2: AD/IB 2008.).

Naposljetku, u razdoblju između 2011. i 2020. godine u svih se pet proučenih prijevoda i izdanja interveniralo. Riječ je o *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP7 ZB: 2012.; PP8 DK: 2020.), *Petru Panu* (PP5: ZB 2015.; MPP5 ZB: 2018.) i *Pustolovinama Huckleberryja Finna* (PP6: ZB 2018.).

Sažmemo li kvantitativne podatke, utvrđujemo da je od ukupno 46 prijevoda i izdanja čije smo primjere analizirali, u njih 41 (89,13 %) nađena intervencija prevoditelja ili drugih sudionika u prijevodnome procesu s obzirom na tabu-temu rasne i etničke netrpeljivosti. Uzme li se, međutim, u obzir da su pojedini prijevodi doživjeli znatno veći broj izdanja (ili pretisaka), kao što su npr. „Knjige o džungli“ u prijevodu Olge Timotijević koje su doživjele najmanje tri izdanja u biblioteci Jelen (Mladost), dva izdanja u biblioteci Vjeverica (Mladost), a potom i dva izdanja nakladničke kuće Katarina Zrinski; *Pustolovine Toma Sawyera* u prijevodu Tatjane Blažeković koje su u biblioteci Jelen (Mladost) izdavane najmanje četiri puta; te *Doživljaji Huckleberryja Finna* u prijevodu Ive Zalara koje su u biblioteci Dobra knjiga (Školska knjiga) doživjele čak 19 izdanja, razmjeri utjecaja tako dostupnih prijevoda i izdanja s intervencijama, koje poglavito uključuju kraćenja, ublažavanja i izbacivanja, još su i veći.

7.2. Tabu-tema: religija

Tabu-tema religije uočava se u sljedećih osam djela: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (v. 7.2.1.), *Petar Pan* (v. 7.2.2.), *Čarobnjak iz Oza* (v. 7.2.3.), *Knjige o džungli* (v. 7.2.4.), *Pustolovine Toma Sawyera* (v. 7.2.5.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (v. 7.2.6.), *Mali lord Fauntleroy* (v. 7.2.7.) i *Oliver Twist* (v. 7.2.8.). U potpoglavljima koja slijede navodimo konkretne primjere tih elemenata u izvorniku i u (ponovnim) prijevodima, analiziramo varijabilnost mikrostrategija njihova prevođenja te dobivene tekstne podatke kvantitativno obrađujemo s obzirom na tri promatrana razdoblja (v. 7.2.9.).

7.2.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu

Iz *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* izdvojili smo tek jedan primjer elementa religije (izraz „Good Gracious“) jer, osim što je primjera spomena ili zaziva Boga u djelu razmjerno malo, oni također slijede jednak obrazac primijenjenih prijevodnih mikrostrategija kao dolje navedeni.

Primjer 1.

Usklikom „Good Gracious“ (II. poglavlje) u engleskome se izražava iznenađenje, upozorenje ili stanje šoka. Potječe od dviju imenica, „good“ i „grace“, koje su se izvorno odnosile na Božju „dobrotu“ i „milost“. Tablica 42 pokazuje kako se taj usklik prenosio u prijevodima iz korpusa.

Tablica 42. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Good Gracious“*

IT: „Oh, we parrots can talk in two languages—people’s language and bird-language,” said Polynesia proudly. “If I say, ‘Polly wants a cracker,’ you understand me. But hear this: Ka-ka oi-ee, fee-fee?” “Good Gracious!” cried the Doctor. “What does that mean?” (9)
CT1 (1933.): „O, mi papige govorimo po dva jezika: ljudski i ptičji jezik“, reče Polinezija ponosnim glasom. „Kad ja velim: Polly bi htjela malko dvopeka, je li me razumiješ? Da. Ali čuj sada ovo: Ke-ke-oj-i, fi, fi!“ „O moj Bože!“ poviče doktor. „Što to znači?“ (14)
MCT1a (1952.): „O, mi papige govorimo po dva jezika: ljudski i ptičji jezik“, reče Polinezija ponosnim glasom. „Kad ja velim: 'Polly bi htjela malko dvopeka', da li me razumiješ? Da. Ali čuj sada ovo: Ke-ke oi-i, fi-fi?“ „O moj bože!“ poviče Doktor. „Što to znači?“ (14)
PP1 (1999.): - O, mi papige govorimo dva jezika: ljudski i ptičji jezik – zakriještala je Polinezija gordo. – Kada kažem: Polly hoće malo dvopeka – ti me razumiješ. Ali slušaj sada: Ke-ke-oj-i, fi-fi? - O moj Bože! – uzviknu doktor Dolittle. -Što to znači? (11)

<p>PP3 (2000.): „O, mi papige govorimo dva jezika – ljudski i ptičji“, odgovori mu Polinezija ponosno. „Ako velim 'Polly bi keksić', ti ćeš me razumjeti. No sad čuj ovo: Ka-ka oj-ii, fii-fii?“</p> <p>„Tako ti svega!“ uskliknu Doktor. „Što mu ga je sad to?“ (18)</p>
<p>PP4 (2001.): -O da, mi papige govorimo dva jezika... ljudski i ptičji jezik – ponosno će Polinezija. - Ako ja kažem: „Polly bi kreker“, ti me razumiješ. Ali čuj ovo: - „Ka-ka oi-i, fi-fi?“</p> <p>- Bože! – poviče Doktor. – Što mu to znači? (9)</p>
<p>PP5 (2004.): - O, mi papige govorimo po dva jezika: ljudski i ptičji – ponosno će Polinezija. -Kada kažem „Polly bi htjela keksa“, ti me razumiješ. A čuj sada ovo: Ke-ke oi-i, fi-fi?</p> <p>- O Bože! – poviče doktor. - Što to znači? (9)</p>
<p>PP6 (2009.): - O, papige znaju oba jezik, ljudski i papagajski – Polinezija će ponosno. -Ako kažem: „Polly hoće keksa“ – to razumiješ. A čuj sad ovo: „Ke-ke oj-i, fi-fi?“</p> <p>- Bogo mili! – uzviknu doktor. - Što ti to znači? (14)</p>
<p>PP7 (2012.): "O, mi papige govorimo dva jezika – ljudski jezik i ptičji jezik", reče ponosno Polinezija. "Ako kažem 'Polly želi kreker', ti me razumiješ. Ali slušaj ovo: Ka-ka oi-i, fi-fi?" "Bože dragi!", poviče doktor. "Što to znači?" "To znači: 'Je li se kaša već ugrijala?', na ptičjem jeziku." (11-12)</p>
<p>PP8 (2020.): - O, da, mi papige znamo dva jezika: ljudski i ptičji – ponosno će Polinezija. - Ako kažem: „Poli želi kreker“, ti ćeš me razumjeti. Ali poslušaj ovo: „Ka-ka oi-i, fi-fi“.</p> <p>- Dobri Bože! – uzviknuo je Doktor. - Što to znači? (12)</p>

Ovaj se element zadržava u svim proučenim hrvatskim prijevodima i izdanjima, osim u PP3 (PR 2000.). U PP3 se, međutim, pojavljuje značenjski blizak, ali neutralan, usklik iznenađenja ili preklinjanja „Tako ti svega!“ iz kojega je izbrisana vjerska konotacija. U CT1 (IH 1933) i PP1 (DV 1999.) uočava se rješenje „O moj Bože!“, dok je u MCT1a (IH 1952.) imenica Bog napisana malim početnim slovom. U PP4 (BPK 2001) zamjećuje se rješenje „Bože!“, u PP5 (VM 2004.) „O Bože!“, u PP6 (DM 2009) „Bogo mili!“, u PP7 (ZB 2012.) „Bože dragi!“, a u PP8 (DK 2020.) „Dobri Bože!“. Da zaključimo, vjerska je konotacija zadržana u svim prijevodima osim PP3 (PR 2000).

7.2.2. Petar Pan

Iz *Petra Pana* (III. poglavlje) izdvajamo primjer jedinice izvorne kulture koja je specifična za Veliku Britaniju i Irsku, slastice koja se konzumira u vrijeme Božića koji se u SFRJ-u, kao ni ostali vjerski blagdani nije službeno obilježavao.

Primjer 1.

Tablica 43 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena slastice „Christmas pudding“, koja se tradicionalno poslužuje kao dio božićne večere.

Tablica 43. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena božićne slastice „Christmas pudding“*

IT: Liza was in a bad temper, for she was mixing the Christmas puddings in the kitchen, and had been drawn away from them, with a raisin still on her cheek, by Nana's absurd suspicions. She thought the best way of getting a little quiet was to take Nana to the nursery for a moment, but in custody of course. (52)
CT1 (1980.): Liza je bila zlovoljna. Mijesila je u kuhinji kolače za blagdane , pa je morala prekinuti posao, baš kad je strpala u usta groždice, zbog Naninih sumnji koje je smatrala besmislenim. Činilo joj se da će Nanu najprije smiriti ako je dovede na trenutak u dječju sobu, naravno na lancu. (32)
PP1 (1988.): Liza, koja je još imala groždicu na obrazu, bila je ljuta jer je upravo mijesila božićne kolače kad ju je Nana sa svojim besmislenim sumnjama izvukla iz kuhinje. Nadala se da će, ako Nanu načas odvede u sobu, imati napokon malo mira. (38)
PP2 (2001.): Liza je bila baš zlo raspoložena, jer je baš bila u kuhinji i miješala božićni puding , kad su je od njega – i to još s groždicom prilijepljenom za obraz – odvukle Nanine besmislene sumnje. Pomislila je kako bi malo mira mogla dobiti samo ako Nanu na trenutak otpremi u dječju sobu, dakako kao zarobljenicu pod paskom. (50)
PP3 (2005.): Liza, koja je još uvijek imala groždicu na obrazu, bila je loše raspoložena jer je u kuhinji baš pripravljala božićni puding kada ju je Nana odvukla od posla svojom besmislenom sumnjičavošću. Činilo joj se da će je malo smiriti jedino ako je na trenutak odvede u dječju sobu. (48)
PP4 (2007.): Liza je bila loše volje jer je u kuhinji radila božićne kolače od kojih su je odvukle Nanine besmislene sumnje, a na obrazu je još uvijek imala groždicu. Mislila je da je najbolje da Nanu odvede na trenutak u dječju sobu kako bi ova prestala lajati. (32)
PP5 (2015.): Liza nije bila dobro raspoložena jer je u kuhinji miješala božićni puding , a sada ju je Nanina besmislena sumnjičavost odvukla od posla, a još joj je i jedna groždica ostala prilijepljena na obrazu. Pomislila je da će najlakše dobiti malo mira ako Nanu na trenutak odvede u dječju sobu, naravno, držeći je kao zarobljenika. (20)

U CT1 (MS 1980.) neutralizira se hiperonimom „kolači za blagdane“, pri čemu je primjena ove mikrostrategije dvojaka – „božićni puding“ sveden je na „kolač“, čime se briše kulturna specifičnost ovoga jela, a pridjev „božićni“ zamjenjuje se nadređenim pojmom „blagdan“. Slična prijevodna rješenja za spomen kršćanskih blagdana bilježimo i u drugim prijevodima koji su objavljeni u biblioteci Vjeverica (usp. Badić i Ljubas 2020). U PP1 (ZD 1988.) i PP4 (TK/IB 2007.) upotrijebljen je hiperonim „božićni kolači“, pri čemu se pridjev „božićni“ zadržava, a u PP2 (PR 2001.), PP3 (JŠ 2005.) i PP5 (ZB 2015.) ova se specifična slastica u cijelosti zadržava, ali pogrešno doslovno prevodi kao „božićni puding“. Ovo bi moglo zbuniti čitatelje jer, osim što je u ovom slučaju riječ o biskvitnom kolaču, a ne o pudingu, odabrano rješenje u hrvatskoj kulturi ne povezuje s božićnim slavljem.

7.2.3. Čarobnjak iz Oza

Iz (ponovnih) prijevoda romana *Čarobnjak iz Oza* izdvajamo dva primjera u kojima se utvrđuje varijabilnost strategija prevođenja usklika „Good Gracious“.

Primjer 1.

Usklik „Good Gracious“ pojavljuje se u XV. poglavlju. Tablica 44 prikazuje varijabilnost njegova prevođenja u tekstovima iz korpusa.

Tablica 44. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Good Gracious“ (1)*

IT: „ Good gracious! ” exclaimed the man, and he bowed very low indeed before her.
CT1 (1977.): - Nebesa! – usklikne čovjek i vrlo se duboko pokloni pred njom. (105)
PP1 (2005.): - O, moj Bože! - uskliknuo je čovjek i duboko se poklonio pred njom. (113)
PP2 (2005.): „ O nebesa! “ uskliknuo je čovjek pa se pred njoj poklonio zaista duboko. (68)
PP3 (2007.): - Za Boga miloga! – uzvikne čovječuljak i veoma joj se duboko pokloni. (87)
PP4 (2012.): » Blagi Bože! « uzvikne Čuvar i duboko se pokloni pred djevojčicom. (71)
PP5 (2019.): - Zaboga! – uzviknu čovjek i duboko joj se nakloni. (123)

U CT1 (MS 1977.) i PP2 (PR 2005.) „Good Gracious“ se prevodi indirektnije, izrazom „nebesa“ koji se može okarakterizirati i kao religijski pojam, dok se u PP1 (DK 2005.), PP3 (AD 2007.), PP4 (VK 2012.) i PP5 (SP 2019.) koristi spomen Boga u izrazima „o, moj Bože“, „za Boga miloga“, „blagi Bože“ i „zaboga“.

Primjer 2.

U tablici 45 prikazano je kako se prenosi usklik „Good Gracious“ u XXIII. poglavlju romana.

Tablica 45. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Good Gracious“ (2)*

<p>IT: Instantly she was whirling through the air, so swiftly that all she could see or feel was the wind whistling past her ears.</p> <p>The Silver Shoes took but three steps, and then she stopped so suddenly that she rolled over upon the grass several times before she knew where she was.</p> <p>At length, however, she sat up and looked about her.</p> <p>“Good gracious!” she cried.</p> <p>For she was sitting on the broad Kansas prairie, and just before her was the new farmhouse Uncle Henry built after the cyclone had carried away the old one. Uncle Henry was milking the cows in the barnyard, and Toto had jumped out of her arms and was running toward the barn, barking furiously.</p> <p>Dorothy stood up and found she was in her stocking-feet. For the Silver Shoes had fallen off in her flight through the air, and were lost forever in the desert.</p>
<p>CT1 (1977.): U istom trenu poletjela je u zračnom vrtlogu, tako brzo da ništa nije vidjela ni osjećala osim vihora koji joj je zviždao kraj ušiju.</p> <p>Srebrne cipele naprave svega tri koraka i onda se zaustave, tako naglo da se nekoliko puta prevrnula u travi prije nego se snašla.</p> <p>Na kraju je sjela i ogledala se.</p> <p>- Kakve li sreće! – povikala je.</p> <p>Sjedila je u prostranoj kenzaškoj preriji, a točno pred njom bila je nova kuća koju je stric Henry sagradio kad mu je ciklon odnio staru. Stric Henry je muzao krave u dvorištu. Toto joj je skočio iz ruku i jurio prema njemu radosno lajući.</p> <p>Dorothy je ustala i vidjela da su joj na nogama samo čarape. Srebrne su joj cipele ispale u letu kroz zrak i zauvijek se izgubile u pustinji. (149-150)</p>
<p>PP1 (2005.): Istog trenu zavrtjela se kroz zrak. Bilo je to tako brzo da nije mogla ni vidjeti ni osjetiti ništa osim fijuka vjetra mimo ušiju. Srebrne cipelice učinile su samo tri koraka i stale tako naglo da se Dorothy nekoliko puta premetnula po travi prije nego je shvatila gdje se nalazi.</p> <p>Napokon je sjela i ogledala se.</p> <p>-Dobri Bože! – uzviknula je.</p> <p>Sjedila je usred široke kansaške prerije, a točno pred njom bila je nova kuća što ju je stric Henry sagradio pošto je vihor odnio staru. Stric Henry je muzao krave u dvorištu, a Toto joj je iskočio iz ruku i potrčao prema staji, neobuzdano lajući.</p> <p>Dorothy je ustala i vidjela da na nogama ima samo čarape. Srebrne cipele spale su joj dok je letjela zrakom i zauvijek su nestale u pustinji. (157-159)</p>

PP2 (2005.): U sljedećem je trenutku već jezdila kroz zrak, i to tako brzo da je od svega vidjela i osjećala samo zrak što joj je zviždao kraj ušiju.

Srebrne su cipelice napravile samo tri koraka, a onda je stala tako naglo da se nekoliko puta prevrnula na travi prije nego što je shvatila gdje se nalazi.

Napokon se ipak uspjela uspraviti i osvrnuti oko sebe.

„**O, nebesa!**“ uskliknula je.

A uskliknula je to zato što je sjedila sred široke kanzaške prerije, i što je točno pred njom bila nova kuća koju je stric Henry bio podigao pošto je uragan odnio staru. Stric Henry je baš u gospodarskom dvorištu muzao krave, i sad joj je Toto iskočio iz ruku i bijesno lajući poletio prema štaglju.

Dorothy je ustala i otkrila se samo u čarapama. Bilo je to zato što su joj u letu kroz zrak Srebrne cipelice otpale s nogu i zauvijek se izgubile u pustinji. (90-91)

PP3 (2007.): Istog časa zakovitlala se zrakom, tako brzo da je jedino što je mogla vidjeti i osjetiti bio vjetar koji joj je zviždao kraj ušiju.

Srebrne cipele napravile su samo tri koraka, a zatim je iznenada stala tako da se nekoliko puta prevrnula na travi prije nego što je shvatila gdje se nalazi.

Naposljetku se ipak uspravila i pogledala oko sebe.

- **Zaboga!** -uzviknula je.

Sjedila je na prostranoj kanzaškoj preriji, a točno pred njom nalazila se nova kuća koju je stric Henry sagradio nakon što je vihor odnio staru. Stric Henry muzao je krave u dvorištu, a Toto joj skoči iz ruku i potrči prema staji neobuzdano lajući.

Dorothy je ustala i primijetila da na nogama ima samo čarape. Srebrne cipele ispale su joj dok je letjela zrakom i bile su zauvijek izgubljene u pustinji. (123)

PP4 (2012.): Isti trenutak nađe se u vihoru, tako jakom da je sve što je mogla vidjeti ili osjetiti bio vjetar što huči oko njezinih ušiju.

Te srebrne cipelice napravile su samo tri koraka i zatim su se zaustavile. Dorothy se nekoliko puta otkotrljala po travi prije nego što je shvatila gdje se nalazi.

Svom je dužinom tijela ležala, da bi se polako uspravila i sjela, pa pogledala oko sebe.

»**Dragi Bože!**« vrisne.

Jer sjedila je usred široke prerije u Kansasu i točno pred njom stajala je nova kuća što ju je ujak Henry izgradio nakon što je uragan odnio staru. Ujak Henry je muzao krave u dvorištu. A onda Toto iskoči iz njezinog naručja i potrči prema spremištu lajući bez prestanka.

Dorothy ustane i shvati da na sebi ima samo dokoljenke. To je značilo da su srebrne cipelice ispale negdje pri njezinom letu zrakom i da su zauvijek izgubljene u pustinji. (99)

PP5 (2019.): Istog trena zavrti se u zraku i to toliko brzo da je jedino što je vidjela ili osjetila bio vjetar koji joj je zviždao oko ušiju.

Srebrne cipelice učinile su tri koraka, a onda se tako naglo zaustavila da se nekoliko puta otkoturala po travi prije nego što je shvatila gdje je.

Naposljetku, međutim, sjedne i osvrne se oko sebe.

- **Zaboga!** – zavapi.

Sjedila je usred široke kanzaške prerije, a pred njom je bila nova kuća koju je ujak Henry izgradio kad mu je tornado odnio staru. Ujak Henry je u staji muzao krave pa Toto skoči iz njezina naručja i pojuri onamo veselo lajući.

Dorothy ustane i otkrije kako je samo u čarapama. Srebrne cipelice su joj pale u letu i ostale zauvijek izgubljene u pustinji. (173)

U CT1 (MS 1977.) koristi se neutralan uzvik bez religijske poveznice: „Kakve li sreće“. U PP1 (DK 2005.), PP2 (PR 2005.), PP3 (AD 2007.), PP4 (VK 2012.) i PP5 (SP 2019.) taj se religijski element zadržava u cijelosti.

7.2.4. Knjige o džungli

U (ponovnim) prijevodima *Knjiga o džungli* elemente religije pratili smo na primjerima leksičke jedinice „providence“, kao i na primjeru idiomatskoga izraza „thank one's stars“ koji izvorno nema religijsku konotaciju, ali se u određenim prijevodima i izdanjima zamjenjuje religijskim pojmom.

Primjer 1.

Religijski element „providence“ iz priče „Rikki-tikki-tavi“ zadržan je u svim prijevodima, kao što se može vidjeti u tablici 46.

Tablica 46. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima religijskoga pojma „providence“

IT: He went away for a dust-bath under the castor-oil bushes, while Teddy's father beat the dead Karait. "What is the use of that?" thought Rikki-tikki. "I have settled it all"; and then Teddy's mother picked him up from the dust and hugged him, crying that he had saved Teddy from death, and Teddy's father said that he was a **providence**, and Teddy looked on with big scared eyes. Rikki-Tikki was rather amused at all the fuss, which, of course, he did not understand. Teddy's mother might just as well have petted Teddy for playing in the dust. Rikki was thoroughly enjoying himself.

CT1 (1917.): Stoga očisti ružičasti svoj nosi sa slašću se stane valjati po prašini pod grmljem od ricinusa, dok je Teddyjev otac udario mrtvoga Karaita. „Čemu to?“ pomisli Rikki-tikki; „ta ja sam ubio zmiju.“

Teddyjeva mati podiže ga iz prašine i pomilova plaćući i govoreći, da je on Teddyja spasio od smrti, a otac Teddyjev opet reče, da **je** životinjicu **sam Bog poslao** za čuvara kuće, dok je Teddy sve to motrio raskolačenih i zaplašanih očiju. Rikki-tikki izvrsno se zabavljao svom tom galamom, koju, dašto, nije razumio, nego samo nosom micao i gledao sve začudjenim očima. (113)

PP1a (1967.): Ode se okupati u prašini pod ricinusovim žbunom, dok je Tedijev otac udario po mrtvom Karaitu. „Što će mu to“, mislio je Riki-Tiki. „Ja sam već svršio posao.“ Tedijeva majka diže ga iz prašine i počne ga grliti, govoreći kroz plač, da je spasio Tedija od smrti. Tedijev otac reče da je **proviđenje**, a Tedi je gledao velikih razrogačenih očiju. Riki-Tikiju je smiješna cijela ova galama koju, naravno, nije razumio. Tedijeva majka mogla je s isto toliko razloga milovati Tedija zato što se igrao u prašini. Riki se savršeno zabavljao. (106)

PP2 (1996.): On ode do ricinusa grma i stade se valjati u prašini, dok je Teddyjev otac udario mrtvog Karaita. »Čemu to?« mislio je Rikki-tikki. »Ja sam već sve sredio.« Zatim ga Teddyjeva majka podiže iz prašine, privine uza se, govoreći kroz suze da je spasio Teddyju život, dok je otac mrmljao da **je sam Bog poslao** tog mungosa, a Teddy ih promatrao velikim uplašenim očima. Sve to uzrujavanje prilično je zabavljalo Rikkitikija, premda, naravno, ništa nije razumio. Da je Teddyjeva majka, recimo, izgrdila Teddyja zbog igranja u prašini, Rikki bi se jednako dobro zabavljao. (94)

PP3 (2003.): Otišao je do ricinusa grmlja i stao se valjati u prašini, a Teddyjev otac nastavio je udarati zmiju štapom.

Kakva korist od toga, pomislio je Rikki. Već sam ga ja sredio.

Onda je Teddyjeva majka dignula dječaka iz prašine, zagrlila ga i počela plakati i govoriti kako ga je Rikki spasio od smrti. Teddyjev otac je rekao da ga **je poslao sam Bog**, a mungos ih je promatrao uplašenim očima. Sve to uzrujavanje Rikkija je silno zabavljalo, iako, naravno, nije ništa razumio. Teddyjeva majka mogla je i izgrditi dječaka zbog igranja u prašini, a Rikkija bi i to zabavljalo. Mungos se stvarno dobro zabavljao. (88)

PP4 (2004.): Pošao je da se valja u prašini pod ricinusovim grmljem, dok je Teddyjev otac mlatio mrtva Karaita. „Kakva je korist od toga?“ pomisli Rikki-tikki. „Ja sam to riješio.“ I tada ga Teddyjeva majka podiže iz prašine i zagrlila ga, cvileći da je spasio Teddyja od smrti, a Teddyjev otac reče da ga je **providnost*** poslala, dok je Teddy gledao krupnim uplašenim očima. Rikki-tikkiju je bila prilično zabavna sva ta zbrka koju, naravno, nije razumio. Teddyjeva majka mogla je isto tako potapšati Teddyja što se igrao u prašini. Rikki je beskrajno uživao. (140)

*djelovanje vrhovnog, božanskog bića, promisao

U CT1 (VD 1917.) ta je leksička jedinica parafrazirana višerječnim izrazom „je [...] sam Bog poslao“. U PP1a (OT 1967.) rješenje je doslovnije, „proviđenje“, u religijskome značenju „djelovanje višeg bića na čovjeka i svijet; promisao, providencija“⁷⁴. U PP2 (SL 1996.), slično kao u PP1, uočava se parafraza „je sam Bog poslao“. I dok se u PP3 (TK 2003.) ovaj element

⁷⁴ Definicija preuzeta iz: Šonje, Jure (ur.). (2000). Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“/Školska knjiga. 1011

ponovno parafrazira višerječnim izrazom „je poslao sam Bog“, u PP4 (MM 2004.) je rješenje doslovnije: „providnost“, a prati ga i napomena na rubnici u kojoj se pojam objašnjava čitatelju.

Primjer 2.

Tablica 47 prikazuje kako se frazem „thank one's stars“ iz priče „Džungla osvaja“ prenosi u ciljne tekstove iz korpusa.

Tablica 47. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima frazema „thank one's stars“*

<p>IT: The charcoal-burners looked round cautiously, and thanked their stars they had not; but they had no doubt that so brave a man as Buldeo would find him if any one could. The sun was getting rather low, and they had an idea that they would push on to Buldeo's village and see that wicked witch. Buldeo said that, though it was his duty to kill the Devil-child, he could not think of letting a party of unarmed men go through the Jungle, which might produce the Wolf-demon at any minute, without his escort. He, therefore, would accompany them, and if the sorcerer's child appeared—well, he would show them how the best hunter in Seonee dealt with such things. The Brahmin, he said, had given him a charm against the creature that made everything perfectly safe. (75-76)</p>
<p>CT1 (1917.): Ugljenari se oprezno ogledaše i zahvališe zvjezdama, da nisu vidjeli; ali nisu ni najmanje sumnjali, da će ga tako smion čovjek, kao što je Buldeo, naći, ako to uopće itko može. Sunce se, rekoše, primiče zapadu, a oni kane nastaviti put do Buldeova sela, da vide pakosnu vješticu. Buldeo im odgovori, da je doduše njegova dužnost da ubije Djavolče, ali ipak, veli, ne može pustiti četicu neoružanih ljudi da sami idu džunglom, iz koje bi vučji Vrag iznenada mogao provaliti, ako ne bude njegove pratnje. Stoga će ih on pratiti, i ako se pojavi čarobnikovo dijete – eh, onda će im pokazati, kako najbolji lovac sionijski izvršuje takove stvari. Braminac mu je, veli, dao čine protiv onoga stvorenja, i tako je sad potpuno siguran. (206)</p>
<p>PP1b (1967.): Ugljenari su se obazrivo osvrtni i hvalili providenje što ga nisu vidjeli, ali nisu sumnjali u to da će ga tako hrabar čovjek, kao što je Buldeo, već nekako pronaći. Sunce je počelo zalaziti i oni odlučiše da se spuste do Buldeova sela i da vide strašnu vješticu. Buldeo reče da, mada mu je dužnost ubiti đavolje dijete, ne može pustiti nenaoružane ljude da idu sami, bez njegove pratnje, kroz džunglu iz koje se svakog trenutka može pojaviti đavolji vuk. On će ih zato pratiti, a ako se pojavi vještičino dijete – e, onda će im on pokazati kako najbolji lovac Sionija obračunava s takvim stvorenjima. Svećenik mu je, reče, dao amajliju protiv tog stvorenja koja je potpuna sigurna zaštita. (35)</p>
<p>PP2 (1996.): Ugljenari se ogledavahu oprezno, zahvalni zvjezdama što nisu; no bijahu sigurni da će ga toliko hrabar čovjek kao što je Buldeo naći, ako je to uopće moguće. Sunce već bijaše nisko, a njima je palo na pamet da bi mogli otići do Buldeovog sela i vidjeti zločestu vješticu. A Buldeo reče da, premda je njegova dužnost ubiti đavolje dijete, ipak ne može bez pratnje pustiti nenaoružane ljude kroz Džunglu iz koje svakoga trena može iskočiti vučji demon. Stoga će on poći s njima, a ako se čarobnjačko dijete pojavi, tim bolje, onda će im pokazati kako najbolji sionijski lovac postupa s takvima. Svećenik mu je, reče, dao čini protiv toga stvora, te je dobro zaštićen. (180)</p>
<p>PP3 (2003.): Ugljenari su se oprezno pogledavali i zahvalili zvjezdama što nisu takvo što vidjeli, no bili su sigurni da će ga tako hrabar čovjek poput Buldea naći. Sunce je već zalazilo i odlučili su otići u Buldeovo selo i vidjeti vješticu. A Buldeo im je rekao da, iako je njegova dužnost ubiti vražje dijete, ipak ne može bez pratnje pustiti nenaoružane ljude kroz Džunglu iz koje svakog trena može iskočiti vučji demon. On će ih zato otpratiti, a ako se čarobnjakovo dijete pojavi, još bolje, onda će im pokazati kako najbolji sionijski lovac postupa s takvima. Svećenik mu je, rekao je, dao čini protiv takvog stvora pa je dobro zaštićen. (171-172)</p>

PP4 (2004.): Ugljenari se oprezno osvrnuše oko sebe, i zahvališe **zvijezdama** što ga nisu vidjeli, ali nisu posumnjali da ga tako hrabar čovjek kao Buldeo neće naći ako ga itko može naći. Sunce se već prilično naginjalo i oni namisliše da se požure do Buldeova sela i vide opaku vješticu. Buldeo reče kako ne može ni zamisliti, iako mu je dužnost ubiti Vražje dijete, da bi dopustio skupini nenaoružanih ljudi da se bez njegove pratnje upute kroz džunglu iz koje svaki čas može iskočiti taj vuk-zloduh. Stoga će ih on pratiti, a pojavi li se vješticino dijete – no, tada će im pokazati kako najbolji lovac u Seeoneeju rješava takve stvari. Brahman mu je, reče on, dao čini protiv tog stvorenja koje su u svemu savršena zaštita. (275)

Frazem se u PP1b (OT 1967.) zamjenjuje religijskim pojmom „proviđenje“, premda tako ne stoji u izvorniku. U CT1 (VD 1917.), PP2 (SL 1996.), PP3 (TK 2002.) i PP4 (MM 2004.) taj se neutralni frazem zadržava i vjerno prenosi na hrvatski. Riječ je o izrazu zahvalnosti koji ugljenari osjećaju i koji nije nužno povezan s religijom, a u prijevodu Olge Timotijević koji je 1960-ih objavljen najprije u biblioteci Jelen, a onda i u biblioteci Vjeverica (Mladost), on se zamjenjuje religijski obojenim pojmom, što nas dovodi do zaključka da se religija u prijevodima *Knjiga o džungli* ne smatra tabu-temom.

7.2.5. Pustolovine Toma Sawyera

Tabu-temu religije u (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Toma Sawyera* promatrali smo na primjeru leksičkih jedinica „Lord“ i „Good Book“, usklika „laws-a-me“, propovijedi „Sermon on the Mount“, metaforičnoga izraza „God's lightnings“ te kršćanske izreke.

Primjer 1.

U tablici 48 prikazuje se varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Lord“, „Good Book“ i usklika „laws-a-me“ (I. poglavlje).

Tablica 48. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Lord“, „Good Book“ i usklika „laws-a-me“*

IT: I ain't doing my duty by that boy, and that's the **Lord's** truth, goodness knows. Spare the rod and spile the child, as the **Good Book** says. I'm a laying up sin and suffering for us both, I know. He's full of the Old Scratch, but **laws-a-me!** he's my own dead sister's boy, poor thing, and I ain't got the heart to lash him, somehow.

CT1 (1927.): **Bože moj, živa je istina**, da ja ne vršim svoje dužnosti prema tome djetetu. „Tko šibu štedi, kvari svoje dijete,“ kaže **dobra knjiga**. Znam ja, da ću ispaštati grijehe i trpjeti za nas oboje. Pun je vragolija, ali sin je moje jadne pokojne sestre, pa ne mogu da ga tučem. (4)

PP1 (1947.): **Bože moj, živa je istina**, da prema tome dječaku ne vršim svoju dužnost. Štedi šibu i razmazi dijete, kako veli **dobra knjiga**. Znam, da griješim, i trpim za oboje. On je pun starih vragolija, ali, **bože dragi**, on je sin moje drage pokojne sestre, jadnik, i nekako nemam srca da ga tučem. (10)

<p>PP2 (1965.): Za miloga boga, živa je istina da ja ne postupam s tim dječakom kako bi mi bila dužnost. Batina je iz raja izišla, kako veli Sveto pismo. Znam da ću nama oboma natovariti grijehova i da ćemo ispaštati. Sam je nečastivi u njemu, za ime božje, ali je siroto dijete, ipak sin moje rođene sestre i nekako nemam duše da ga bijem. (8)</p>
<p>MPP2a (1986.): Za miloga Boga, živa je istina da ja ne postupam s tim dječakom kako bi mi bila dužnost. Batina je iz raja izišla, kako veli Sveto pismo. Znam da ću nam ja oboma natovariti grijeha i da ćemo ispaštati. Sam je nečastivi u njemu, za ime Božje, ali je siroto dijete ipak sin moje rođene sestre i nekako nemam duše da ga tučem. (9)</p>
<p>PP3 (2000.): Ne postupam pravo s tim dječakom, i Bog sam zna da je to istina. Tko šteti šibu, mrzi na sina svog, kao što kaže Sveto pismo. <i>Ja</i> znam da grijehim i trpim za nas oboje. Sto je vragova u njemu, ali je jadničak sin moje pokojne sestre i jednostavno nekako nemam srca istući ga. (14)</p>
<p>PP4 (2000.): A za milost Božju, prava je istina da ni ja ne obavljam svoju dužnost prema tom dječaku kako bih trebala. Lijepo kaže Sveta knjiga: Šteti šibu da pokvariš dijete. Znam da skupljam grijeha i muku za nas oboje. Sam je đavo u njemu, ali za ime Božje, on je ipak, siročče, dijete moje pokojne sestre, i ja nekako nemam srca da ga tučem. (10)</p>
<p>PP5 (2002.): Sam Bog zna da ne postupam s tim dječakom kako bih trebala. Batina je izašla iz raja, kako to kaže Sveto pismo.</p> <p>Navući ću grijeha i patnje i sebi i tom dječaku. Sam vrag je u njemu, ali, zaboga, on je sin moje pokojne sestre i nemam ga srca tući. (12)</p>
<p>PP6 (2002.): Bože moj, živa je istina da ne izvršavam svoju dužnost prema tom dječaku. Šteti šibu i razmazi dijete, kao što Biblija* kaže. Znam da time samo gomilam grijeha koje ćemo oboje morati okajati. On je živi vrag, Bože oslobodi, ali je jadnik sin moje pokojne sestre i nekako nemam srca da ga tučem. (16)</p> <p>*zbirka tekstova koje kršćanska i židovska vjera smatraju svetima; dijeli se na Stari i Novi zavjet</p>
<p>PP7 (2007.): S tim dječakom ne postupam kako valja i to je istina, Bog zna. U Bibliji piše da je batina iz raja izišla. Znam da ćemo oboje ispaštati zbog mojih grijeha. Sav je vražji, ali, tako mi svega, to je siročče sin moje pokojne sestre, pa nekako nemam srca da ga išibam. (8)</p>

U CT1 (MK 1927.) spomen Boga u izrazu „Lord's truth“ zadržava se raščlanjen, dok se navod Biblije „the Good Book“ prevodi doslovno kao „dobra knjiga“, čime se i izvorna religijska konotacija ustvari neutralizira. Zaziv Boga u „laws-a-me“ („Lord, save me“) izostavlja se iz CT1. U PP1 (TB 1947.) čiji se tekst vidno oslanja na CT1, uočavaju se slična rješenja, uz razliku što se treći element prevodi vjerno i zadržava („bože dragi“). U PP2 (IK 1965.) i MPP2a (IK 1986.) sva se tri izraza zadržavaju u prijevodu, pri čemu se u MPP2a imenica „Bog“ piše velikim početnim slovom. U PP3 (IK* 2000.) prva se dva elementa zadržavaju, a treći se izostavlja. U PP4 (IZ 2000.) prvi je element raščlanjen, a druga dva zadržana u potpunosti, a takva su rješenja uočena i u PP5 (TK 2002.). U PP6 (DM 2002.) sva se tri elementa zadržavaju, a „Biblija“ se i objašnjava u informativnoj bilješci. U PP7 (AM 2007.) prvi se element zadržava raščlanjen, a zadržava se i drugi, dok je treći, usklik „laws-a-me“ zamijenjen neutralnim uzvikom „tako mi svega“.

Primjer 2.

U tablici 49 prikazana je varijabilnost u hrvatskim prijevodima naziva propovijedi „Sermon on the Mount“ (IV. poglavlje).

Tablica 49. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima naziva propovijedi „Sermon on the Mount“*

IT: Then Tom girded up his loins, so to speak, and went to work to “get his verses.” Sid had learned his lesson days before. Tom bent all his energies to the memorizing of five verses, and he chose part of the Sermon on the Mount , because he could find no verses that were shorter.
CT1 (1927.): /
PP1 (1947.): Iza toga Tom zasuče rukave, da tako kažemo, i pođe na posao – da „buba stihove“. Sid je svoju zadaću već davno naučio. Tom skupi svu snagu, da nauči pet stihova. Izabrao ih je iz Propovijedi na Gori , jer su bili najkraći. (27)
PP2 (1965.): Zatim se Tom opase snagom, da tako kažemo, da bi se latio posla i „nabubao stihove“. Sid je zadaću bio naučio već prije nekoliko dana. Tom se upe koliko je samo mogao ne bi li upamtio pet stihova i izabra odlomak o Besjedi na gori , jer nije mogao pronaći kraćih stihova. (29)
PP3 (2000.): Tada Tom, takoreći, zasuka rukave te se „dade na svoje stihove“. Sid je svoju lekciju naučio već prije nekoliko dana. Tom upregnu svu svoju energiju da zapamti tih pet stihova. A i „ Propovijed na gori “ ⁷ , tj. jedan njezin dio, odabra jer to bijahu najkraći stihovi koje je mogao pronaći. (36) ⁷ Propovijed na gori poznat je Isusov govor, zapisan u Bibliji, Evanđelje po Mateju 5. 3-12. (o.p.)
PP4 (2000.): Tom se opase snagom, da tako kažemo, i ode učiti izbor svojih stihova iz Svetog pisma . Sid je naučio svoju lekciju već ranije. Tom zapne iz petnih žila da bi zapamtio pet stihova, a odabrao je dio Isusova Govora na gori , jer nije mogao naći kraćih stihova. (30)
PP5 (2002.): Onda se Tom pripremio za napor, da tako kažemo, te se primio učenja „stihova“. Sid je svoju zadaću naučio već nekoliko dana prije. Tom se trudi iz sve snage ne bi li zapamtio pet stihova te je izabrao odlomak „ Besjede na gori “, jer nije mogao pronaći kraće stihove. (26)
PP6 (2002.): Zatim Tom zasuka rukave, da tako kažemo, i dade se na posao da „nabuba zadane retke.“ Sid je svoju zadaću bio naučio već prije nekoliko dana. Tom skupi svu snagu ne bi li upamtio pet redaka, a izabrao ih je iz Govora na gori * jer nije mogao pronaći ništa kraće. (47) *znameniti Isusov govor (evanđeoska beseda) temeljni je nauk kršćanstva (48)
PP7 (2007.): Tada je Tom, tako reći, zasukao rukave i prionuo učenju biblijskih redaka. Sid je svoje naučio još jučer. Tom se potpuno usredotočio na to da zapamti pet redaka. Izabrao ih je iz Besjede na gori jer su bili najkraći. (25)

Naziv propovijedi izostavlja se u CT1 (MK 1927.) iz kojega su posve izbačena poglavlja 4 i 5. U PP1 (TB 1947.), PP2 (IK 1965.), PP5 (TK 2002.) i PP7 (AM 2007.) taj se pojam zadržava, dok se u PP3 (IK* 2000.) i PP6 (DM 2002.) uz zadržavanje još umeće napomena kojom se pojašnjava što je to „Propovijed“ odnosno „Govor na gori“. U PP4 (IZ 2000.) uz zadržavanje uočavamo eksplikaciju jer se rješenju „Govor na gori“ pridodaje da ga je održao Isus.

Primjer 3.

Tablica 50 prikazuje kako se metaforični izraz „God's lightnings“ prenosi u ciljne tekstove iz korpusa (XI. poglavlje).

Tablica 50. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima metaforičnog izraza „God's lightnings“*

<p>IT: Then Huckleberry and Tom stood dumb and staring, and heard the stony-hearted liar reel off his serene statement, they expecting every moment that the clear sky would deliver God's lightnings upon his head, and wondering to see how long the stroke was delayed. And when he had finished and still stood alive and whole, their wavering impulse to break their oath and save the poor betrayed prisoner's life faded and vanished away, for plainly this miscreant had sold himself to Satan and it would be fatal to meddle with the property of such a power as that.</p>
<p>CT1 (1927.): Huckleberry i Toma stajali su nijemi i ukočeni i dok je taj okorjeli lažac mirno i vedro pričao, oni su očekivali svaki čas, da će se otvoriti vedro nebo i da će se strijele sasuti na njegovu glavu, i čudili su se, zašto grom tako dugo oteže. A kad je Joe svršio i ostao živ i zdrav, ishlapila je njihova neodlučna namjera, da prekinu zakletvu i da spase jadnog prevarenog zatočenika, jer su vjerovali, da je taj zločinac zapisao svoju dušu đavolu, i bojali su se dirati u đavolje vlasništvo. (45)</p>
<p>PP1 (1947.): Huckleberry i Tom stajali su nijemi i ukočeni, i dok je okorjeli lažac odvijao spokojno svoj lažni iskaz, oni su očekivali, da će se svakoga časa iz vedra neba sasuti božje strijele na njegovu glavu, pa su se čudili, zašto grom tako dugo oklijeva. A kad je Indijanac završio i ostao živ i zdrav, ishlapi i nestade sasvim njihova neodlučna želja, da prekrše zakletvu i spase život jadnom prevarenom optuženiku. Bilo im je sad jasno, da je taj zločinac zapisao svoju dušu đavlu, pa bi bilo strašno opasno dirati u vlasništvo takve sile.(76-77)</p>
<p>PP2 (1965.): A onda Huckleberry i Tom zanimiše i blenuše u bešćutna lažljivca koji mirno istrese svoj iskaz, i stadoše iščekivati da ga svakog časa iz vedrog neba pogodi u glavu strijela božja i čuditi se što groma nema tako dugo. A kad je dogovorio, i svejednako ostao živ i zdrav, njihova neodlučna nakana da prekrše zakletvu i spase život jadnome, prevarenom uhićeniku, splasnu i posve ishlapi, jer im je bilo jasno da je ova zličina od čovjeka prodao dušu Sotoni i da bi bilo kobno dirati u roba tako moćne sile. (87)</p>
<p>MPP2a (1986.): A onda Huckleberry i Tom zanimiše i blenuše u bešćutna lažljivca koji mirno istrese svoj iskaz, i stadoše iščekivati da ga svakog časa iz vedrog neba pogodi u glavu strijela Božja i čuditi se što groma nema tako dugo. A kad je dogovorio, i svejednako ostao živ i zdrav, njihova neodlučna nakana da prekrše zakletvu i spase život jadnome, prevarenom uhićeniku, splasnu i posve ishlapi, jer im je bilo jasno da je ova zličina od čovjeka prodao dušu Sotoni i da bi bilo kobno dirati u roba tako moćne sile. (100)</p>
<p>PP3 (2000.): Huckleberry i Tom stajahu tamo izvan sebe izbečivši oči u lažljivca koji je mrtav-hladan besramno mirno davao lažnu izjavu te su očekivali kako će ga sad, svaki čas s ovog prekrasno čistog neba pogoditi Božja munja, a istovremeno se iščuđavahu koliko ta kazna kasni. A kada završi i još uvijek stajaše živ i zdrav, nesta im onog poriva da prekrše zakletvu i spase život jadnom, izdanom zatvoreniku jer bijaše sasvim očito da je ovaj nitkov prodao svoju dušu sotoni, te bi moglo biti pogubno igrati se vlasništvom jedne takve sile. (93-94)</p>
<p>PP4 (2000.): Huckleberry i Tom stajali su nijemi i zabezegnuti, slušajući bešćutnog lažljivca kako mirno i ozbiljno daje svoj iskaz. Očekivali su svakog časa da će ga pogoditi grom iz vedra neba i čudili se što još Bog oklijeva.</p> <p>I kada je završio priču i još dalje ostao živ i zdrav, njihova neodlučna nakana da prekrše zakletvu i spase izdanog jasnika sve je više slabila i sasvim nestala. Očito je ovaj zločinac prodao dušu vragu i bilo bi kobno miješati se u posjed takve nečastive sile. (87)</p>

PP5 (2002.): A onda su Tom i Huck zanijemjeli i izbezumljeno gledali dok je taj bezosjećajni lažljivac govorio te su očekivali da u njega svaki čas pukne **Božja strijela** te su se čudili što tog udara dugo nema. A kad je sve ispričao, još uvijek je stajao živ i zdrav, a njihova želja da prekrše svoju prisegu i spase jadnom uhićeniku život, izbljედjela je i nestala jer je bilo očito da se onaj zlikovac prodao Sotoni i da bi bilo opasno dirati u roba takve sile. (67)

PP6 (2002.): Huckleberry i Tom stajali su nijemi i iskolačenih očiju slušajući kako okorjeli lažljivac glatko i bezbrižno iznosi svoje tvrdnje te su svakog časa očekivali da će mu se iz vedra neba na glavu sasuti **strijele Božje*** i čudili se što grom nikako da udari. A kad je Joe završio i unatoč svemu ostao živ i zdrav, izbljედje i iščeznu njihova neodlučna namjera da prekrše onu svoju zakletvu i spase život sirotome prevarenom uhićeniku jer je bilo očito da je ovaj zlikovac bio dušu zapisao sotoni pa bi bilo pogubno dirati u vlasništvo tako moćne sile. (135)

*metafora za Božji gnjev koji će se sručiti na grešnike

PP7 (2007.): Huckleberry i Tom su, zaprepašteno širom otvorenih očiju, slušali kako taj bezdušni lažljivac spokojno ispreda svoj iskaz i očekivali da će **Božja strijela** svakoga trena bljesnuti iz vedra neba i pogoditi ga, pitajući se koliko će dugo nebesa odgađati kaznu. Kad je završio zdrav i čitav, slabašan poriv da prekrše zakletvu i spase život nesretnom zarobljeniku izbljededio je i nestao jer je bilo posve očito da se ta hulja prodala Sotoni, a bilo bi kobno poigrati se s robom takve sile. (73)

Metaforični izraz „God's lightnings“ (XI. poglavlje) zadržava se u svim prijevodima, a u PP4 (IZ 2000.) je i raščlanjen, pa se uz idiomatski izraz „kao grom iz vedra neba“ navodi i imenica „Bog“, ali nešto poslije u rečenici. U PP6 (DM 2002.) on se zadržava, ali ga prati i bilješka na rubnici u kojoj se pojašnjava da je riječ o metafori Božjega gnjeva.

Primjer 4.

U ovome primjeru (XV. poglavlje) kršćanska izreka i zaziv Boga „The Lord giveth and the Lord hath taken away – Blessed be the name of the Lord“ zadržavaju se u svim prijevodima, kao što se može vidjeti u tablici 51.

Tablica 51. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima kršćanske izreke i zaziva Boga

<p>IT: “The Lord giveth and the Lord hath taken away—Blessed be the name of the Lord! But it’s so hard—Oh, it’s so hard! Only last Saturday my Joe busted a firecracker right under my nose and I knocked him sprawling. Little did I know then, how soon—Oh, if it was to do over again I’d hug him and bless him for it.”</p>
<p>CT1 (1927.): „Gospod dao i Gospod uzeo. Blagosloveno da je ime Gospodnje! Ali teško je to – oh, strašno je! Upravo prošle nedjelje ispalio je Joe nekakvu praskavicu meni pred nosom, a ja udri po njemu. Da sam samo slutila, kako će brzo – oh, da opet to načini, ja bih ga zagrlila i blagoslovila.“ (65)</p>
<p>PP1 (1947.): - Gospod dao, gospod uzeo. Blagoslovljeno da je ime gospodnje! Ali to je tako teško, oh, tako teško. Baš prošle subote mi je Joe ispalio nekakvu praskavicu pred nosom, i ja sam ga istukla. Da sam onda znala, kako skoro... oh, da to opet učini, grlila bih ga i blagoslivljala. (97)</p>
<p>PP2 (1965.): - Bog dao i bog uzeo, blagosloveno neka je ime gospodnje! Ali to je <i>tako</i> strašno, oh, tako strašno! Eto, još prošle mi je subote moj Joe zapalio žabicu tačno pod nosom, i ja sam ga udarila</p>

<p>da se opružio koliko je dug. Da sam onda mogla i slutiti kako će brzo... Oh, kad bi sad bar to opet učinio, još bih ga zagrlila i blagoslovila. (112)</p>
<p>MPP2a (1986.): - Bog dao i bog uzeo, blagosloveno neka je ime Gospodnje! Ali to je <i>tako</i> strašno, oh, tako strašno! Eto, još prošle mi je subote moj Joe zapalio žabicu točno pod nosom, i ja sam ga udarila da se opružio koliko je dug. Da sam onda mogla i slutiti kako će brzo... Oh, kad bi sad bar to opet učinio, još bih ga zagrlila i blagoslovila. (127)</p>
<p>PP3 (2000.): - Jahve dao, Jahve uzeo! Blagoslovljeno ime Jahvino!²⁷ Ali to je tako teško – oh, previše je teško! Evo, baš mi je prošle subote moj Joe puknuo petardu pred nosom i ja sam ga tako odalamila da se ispružio koliko je dug i širok. Eh, da sam onda znala kako brzo – oh, da mogu vratiti vrijeme, sada bih ga umjesto toga zagrlila i blagoslovila. (122)</p> <p>²⁷ Citat iz Biblije (Job 1:21). (o.p.)</p>
<p>PP4 (2000.): - Bog dao i Bog uzeo. Neka je blagoslovljeno ime Gospodnje. Ali mi je teško, užasno teško. Još prošle subote moj mi je Joe zapalio šibicu točno pod nosom pa sam ga tako udarila da se samo ispružio po tlu. Nisam tada ni znala da će tako skoro... Ah, kad bi mi to opet učinio, zagrlila bih ga i blagoslovila za to. (112)</p>
<p>PP5 (2002.): - Bog dao, Bog uzeo, blagoslovljeno ime Gospodnje! Ali to je toliko teško, oh, tako teško. Eto, još prošle subote mi je moj Joe zapalio petardu baš pred nosom i ja sam ga udarila da se opružio koliko je dug i širok. Tada nisam znala kako brzo će... Kad bi to ponovno napravio, ja bih ga zagrlila i blagoslivljala. (84)</p>
<p>PP6 (2002.): - Bog dao, Bog oduzeo. Blagoslovljeno budi ime Gospodnje.* Ali ovo je <i>tako</i> teško, oh, tako teško. Eto, baš prošle subote moj Joe mi je zapalio praskavu žabicu ravno pod nosom i ja sam ga tresnula tako da se pružio koliko je dug i širok. Nisam tada ni slutila kako će brzo... O, da se taj trenutak može vratiti ja bih ga sada zagrlila i blagoslovila. (175)</p> <p>*vrsta pučke uzrečice</p>
<p>PP7 (2007.): - Bog daje, Bog uzima. Blagoslovljeno budi ime Gospodnje! Ali, to je <i>tako</i> teško – oh, tako teško! Moj mi je Joe prošle subote zapalio praskalicu pred nosom, a ja sam ga odalamila tako da se opružio koliko je dug i širok. Tada nisam znala da će uskoro – oh, kada bih to ponovno doživjela, zagrlila bih ga i blagoslovila zbog toga. (93)</p>

Valja primijetiti da je u PP3 (IK* 2000.) pridodana i bilješka prevoditeljice u kojoj se čitatelje informira o tome da je riječ o citatu iz Biblije, a u PP6 (DM 2002.) na rubnici stoji napomena da je riječ o vrsti pučke uzrečice.

7.2.6. Pustolovine Huckleberryja Finna

Tabu-temu religije u (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Huckleberryja Finna* proučili smo prateći strategije korištene u prevođenju referencije na priču temeljenu na Bibliji „Moses and the Bulrushers“, spomena molitve i kršćanskog ponašanja, pojma „Providence“ te kršćanske propovijedi.

Primjer 1.

U svim je proučenim prijevodima spomen priče „Moses and the Bulrushers“ (I. poglavlje) zadržan, kao što možemo uočiti u tablici 52.

Tablica 52. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena priče „Moses and the Bulrushers“*

IT: After supper she got out her book and learned me about Moses and the Bulrushers , and I was in a sweat to find out all about him; but by and by she let it out that Moses had been dead a considerable long time; so then I didn't care no more about him, because I don't take no stock in dead people.
CT1 (1947.): Poslije objeda ona bi izvukla svoju knjigu i stala mi čitati o Mojsiju u „trsci“ ; upravo sam izgarao od želje, da saznam sve o njemu; no doskora izađe na vidjelo, da je Mojsije već odavno mrtav. Čim sam to čuo, nije me više zanimao, jer baš nimalo ne marim za mrtve ljude. (10)
PP1 (1964.): Poslije večere ona bi izvukla nekakvu knjigu i čitala mi o Mojsiju i trskama , a ja sam se sve znojio od nestrpljivosti da saznam što je sve bilo s njim; ali nekako usput dočuh od nje da je Mojsije već davno, davno, mrtav. Tada nisam više mario za njega, jer se ne zanimam za mrtve ljude. (14)
PP2 (1986.): Poslije večere izvukla bi svoju knjigu i učila me o Mojsiju u trstici , i bome sam se grdno naznojio dok nisam saznao sve o njemu, al malo-pomalo izbilo je na vidjelo da je Mojsije već odavna mrtav, pa nisam više mario za njega, jer šta me briga za mrtve! (10)
MPP2a (2000.): Poslije večere izvukla bi svoju knjigu i učila me o Mojsiju u trstici , i bome sam se grdno naznojio dok nisam saznao sve o njemu, ali je malo-pomalo izbilo na vidjelo da je Mojsije već odavna mrtav, pa nisam više mario za njega, jer što me briga za mrtve! (12)
PP3 (2002.): Nakon večere bi izvadila svoju knjigu i učila me o Mojsiju i trskama , a ja sam sav strepio od neizvjesnosti da doznam sve o njemu, ali se izbrbljala daje Mojsije već dugo mrtav. Više me nije bilo briga za njega, jer mi se fućka za mrtve ljude. (10)
PP4 (2004.): Nakon večere udova je izvukla nekakvu knjigu i počela mi čitat o Mojsiju i trskama pa sam jedva čeko da čujem sve o njem, al' sam onda od nje malo-pomalo dozno da je Mojsije borami već davno umro pa me više za njeg nije bilo briga jer me mrtvaci baš puno ne zanimaju. (12)
PP5 (2004.): Poslije večere izvadila je svoju knjigu i učila me o Mojsiju i trskama . Jedva sam čekao da saznam sve o njemu, ali ona je usput rekla da je Mojsije već odavno mrtav i onda me to prestalo zanimati, jer mrtvi ljudi me ne zanimaju. (15)
PP6 (2018.): Nakon jela izvadila bi svoju knjigu i učila me o Mojsiju i trstici , a ja sam se dobro preznojio dok nisam sve o njemu naučio. Ali malo-pomalo i ona se izlanula da je Mojsije već neko određeno vrijeme mrtav, pa me za njega više nije bilo briga, jer ne berem brigu oko mrtvih ljudi. (17)

Primjer 2.

Tablica 53 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa molitve i kršćanskoga ponašanja.

Tablica 53. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa molitve i kršćanskoga ponašanja*

IT: Then Miss Watson she took me in the closet and prayed , but nothing come of it. She told me to pray every day , and whatever I asked for I would get it.

CT1 (1947.): Onda me je miss Watson povela u komoru i sa mnom se molila bogu , ali od toga nikakve koristi. Rekla mi je, neka se molim svaki dan , pa će mi se ispuniti sve, što želim, ali to nije istina. (20)
PP1 (1964.): Zatim me je gospođica Watson odvela u zasebnu komoricu i sa mnom se molila Bogu , ali ništa nije pomoglo. Rekla mi je neka se molim svaki dan , pa ću dobiti sve što budem tražio. (26)
PP2 (1986.): Onda me gospojica Watson odvede u komoru i pomoli se Bogu , al to nije ništa vrijedilo. Rekne mi nek se molim svaki božji dan , pa da ću dobit sve što zaželim. (23)
MPP2a (2000.): Onda me gospođica Watson odvede u komoru i pomoli se Bogu , ali to nije ništa vrijedilo. Reče mi neka se molim svaki Božji dan , pa da ću dobiti sve što zaželim. (23)
PP3 (2002.): Onda me gospođica Watson odvela u sobicu i sa mnom se molila Bogu , ali od toga nije bilo nikakve koristi. Rekla mi je da molim svaki dan i da ću dobiti što god zatražim. (17)
PP4 (2004.): Onda me gospojca Watson odvela u sobicu za molitvu i molila se zajedno sa mnom, al' od tog nikakve vajde. Rekla mi je da se i ja svakog dana molim pa da ću dobit sve što budem tražio. (24)
PP5 (2004.): Zatim me gđica Watson zatvorila u ormar i molila . Rekla mi je neka molim svakoga dana , pa ću dobiti sve što poželim. (24)
PP6 (2018.): Onda me je gospođica Watson odvela u sobu i pomolila se , al od toga nije bilo nikakve koristi. Rekla mi je da se molim svaki dan , pa da ću dobit šta god da tražim. (24)

Kao što možemo primijetiti u tablici 53, čin molitve gospođice Watson koja Huckleberryju govori da se treba moliti svaki dan (III. poglavlje) zadržava se u svim prijevodima. Osim zadržavanja, taj se element i eksplicira riječju „Bog“ u CT1 (TB 1947.), PP1 (IZ 1964.), PP2 (ZC 1986.), MPP2a (ZC 2000.) i PP3 (TK 2002.).

Primjer 3.

Tablica 54 prikazuje kako se religijski pojam „Providence“ prenosi u hrvatskim prijevodima romana (III. poglavlje).

Tablica 54. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima religijskoga pojma „Providence“*

IT: Sometimes the widow would take me one side and talk about Providence in a way to make a body's mouth water; but maybe next day Miss Watson would take hold and knock it all down again. I judged I could see that there was two Providences , and a poor chap would stand considerable show with the widow's Providence , but if Miss Watson's got him there warn't no help for him any more.
CT1 (1947.): Katkada bi udovica znala tako lijepo pričati o „ providnosti “, da su mi od toga rasle zazubice; ali se obično dogodilo, da bi već drugoga dana miss Watson također pričala o providnosti i sve pokvarila. Zaključio sam, da postoje dvije providnosti : kod one udovičine providnosti siromašan dječak ima lijepih izgleda, ali ako ga ulovi providnost stare miss Watson, nema mu više spasa. (21)
PP1 (1964.): /
PP2 (1986.): Koji put bi me udovica odvela na stranu i pričala mi tako lijepo o nebeskoj providnosti da bi mi slina pocurila na usta, al sutradan bi me već dovala gospojica Watson i sve to opovrgla.

Sve mi se činilo da postoje dvije providnosti , i da bi s udovičinom providnosti siromak čovjek bio na konju, al' čim ga dovatil gospojica Watson, jao si ga njemu! (24)
MPP2a (2000.): Koji put bi me udovica odvela na stranu i pričala mi tako lijepo o nebeskoj providnosti da bi mi slina procurila na usta, ali sutradan bi me već dohvatila gospođica Watson i sve to opovrgla. Sve mi se činilo da postoje dvije providnosti i da bi s udovičinom providnosti siromah čovjek bio na konju, ali čim ga dohvati gospođica Watson, jao si ga njemu! (23-24)
PP3 (2002.): Ponekad bi mi udovica, kad smo bili sami, tako zanimljivo govorila o Božjoj providnosti , ali već sutradan bi gospođica Watson sve opovrgnula. Smatrao sam da postoje dvije providnosti . Moglo se uživati u udovičinoj providnosti , ali kad bi gospođica Watson počela o tome, više nije bilo užitka. (17)
PP4 (2004.): Katkad bi me udova pozvala na stranu i tako mi govorila o božanskoj Promisli da bi čovjeku voda došla na usta, al' bi onda sutra gospojca Watson zgrabila stvar u svoje ruke i sve to uništila. Sve mi je izgledalo da postoje dvije promisli pa da bi neki siromašak po udovinoj Promisli mogo prilično dobro proć, al' mu ne bi bilo spasa pane l' šaka gospojci Watson. (25)
PP5 (2004.): Ponekad bi me udovica povela na stranu i govorila o Providnosti tako da bi mi oči zasuzile, ali već drugoga dana gđica Watson sve bi srušila. Činilo se da vidim dvije Providnosti i da bi nekom jadniku mogla dobro doći udovičina Providnost , ali ako bi ga zgrabila Providnost gđice Watson, više mu ne bi bilo spasa. (25)
PP6 (2018.): Nekad bi me udovica odvela na stranu i pričala o božanskoj providnosti tako da bi svakome voda potekla iz usta, al' možda već sljedećeg dana bi me uvatila gospođica Watson i sve to srušila. Zaključio sam da se čini da postoje dvije providnosti i da bi neki jadnik mogao odlično proć s udovičinom providnosti , al' ako bi ga tu uvatila gospođica Watson, ne bi mu više bilo pomoći. (24)

Religijski pojam „Providence“ (III. poglavlje) zadržava se u CT1 (TB 1947.), dok se u PP1 (IZ 1964.) posve izostavlja. U PP2 (ZC 1986.) zadržava se i eksplicira pridjevom „nebeska“, što se odražava i na MPP2a (ZC 2000.). U PP3 (TK 2002.) zadržava se i eksplicira na sličan način, kao „Božja providnost“, a takvu kombinaciju mikrostrategija zamjećujemo i u PP4 (DM 2004.) gdje se taj pojam prevodi kao „božanska Promisao“. I dok se u PP5 (NB 2004.) taj pojam samo zadržava, i u PP6 (ZB 2018.) ekspliciran je kao „božanska providnost“.

Primjer 4.

Tablica 55 prikazuje segment koji sadrži opis kršćanske propovijedi i varijabilnost njegova prevođenja na hrvatski jezik (XX. poglavlje).

Tablica 55. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima dijelova kršćanske propovijedi*

<p>IT: Then the preacher began to preach, and begun in earnest, too; and went weaving first to one side of the platform and then the other, and then a-leaning down over the front of it, with his arms and his body going all the time, and shouting his words out with all his might; and every now and then he would hold up his Bible and spread it open, and kind of pass it around this way and that, shouting, “It’s the brazen serpent in the wilderness! Look upon it and live!” And people would shout out, “Glory!—A-a-men!” And so he went on, and the people groaning and crying and saying amen:</p> <p>“Oh, come to the mourners’ bench! come, black with sin! (Amen!) come, sick and sore! (Amen!) come, lame and halt and blind! (Amen!) come, pore and needy, sunk in shame! (A-A-Men!) come, all that’s worn and soiled and suffering!—come with a broken spirit! come with a contrite heart! come in your rags and sin and dirt! the waters that cleanse is free, the door of heaven stands open—oh, enter in and be at rest!” (A-A-Men! Glory, Glory Hallelujah!)</p>
<p>CT1 (1947.): Sada je tek počela ozbiljna propovijed; pritom se propovjednik ljuljao sad na jednu sad na drugu stranu govornice, onda se nagnjao preko pročelja, tijelo i ruke mu bijahu u neprekidnom pokretu, a riječi je izvikivao svom snagom; svaki bi čas podizao uvis svoju Bibliju, rastvarao je, pokazivao uokolo i urlao: -To je besramna zmija u pustinji! Pogledajte je i živite! – A svjetina udri u dreku: -Slava! A-a-amen! -I dok je sve jecalo, plakalo i ponavljalo amen, on je nastavljao:</p> <p>- O, pridite ka klupama pokajničkim! Grešnici crni, dođite! (Amen!) Dođite svi, koji ste bolesni i opterećeni! (151) (Amen!) Dođite hromi i sakati i slijepi! (Amen!) Dođite, vi jadni i potrebni, koji ste zagrezli u sramoti! (A-a-men!) Dođite svi, koji ste iscrpeni i blatni, svi, koji trpite! Dođite s vašim slomljenim dušama! Dođite s pokajničkim srcima! Pridite u dronjcima i grijehu i blatu! Vode, koje su čiste, slobodne su, vrata nebeska otvorena su! Oh, uđite i otpočinite! (A-a-men! gloria, gloria, aleluja!) (152)</p>
<p>PP1 (1964.): /</p>
<p>PP2 (1986.): Onda propovjednik počme propovijedat, i to onako ozbiljno, pa se i ushoda od jednog kraja tribine do drugog, pa se onda uzme i nagnjat preko ograde, ruke i tijelo bili su mu stalno u pokretu, i viko je iz sveg glasa, i svaki bi čas podigo uvis Bibliju i otvorio ju, i tako otvorenu pokazivo na sve strane deruč se iz sveg glasa: - Eto vam ljute guje u pustinji! Pogledajte je i živite! -A svjetina je vikala: - Slava Bogu na visini! A-a-men! – I dok je sve jecalo, plakalo i ponavljalo amen, on prosljedi:</p> <p>- O, pristupite klupi pokajničkoj! Dođite, crni grešnici! (amen! Dođite, bolesni i povrijeđeni! (amen!) Dođite, sakati i hromi, i slijepi! (amen!) Dođite, siromašni i potrebiti, ogrezli u sramoti! (a-a-men!) Dođite svi koji ste izmoreni, i okaljani, i napaćeni! Dođite, vi koji ste klonuli duhom! Dođite, vi kojima je srce skršeno! Dođite u svojim prnjama i grijehu i kalu! Ima za sve vas vode koja će vas oprati, vrata nebeska širom su otvorena... o, uđite i otpočnite! (a-a-men! Slava, slava, aleluja!) (168-169)</p>

MPP2a (2000.): Onda propovjednik počne propovijedati, i to onako ozbiljno, pa se i ushoda od jednog kraja tribine do drugog, pa se onda počne i naginjati preko ograde, ruke i tijelo bili su mu stalno u pokretu, i vikao je iz svega glasa, i svaki bi čas podigao uvis Bibliju i otvorio je, i tako otvorenu pokazivao na sve strane derući se iz svega glasa: -Eto vam ljute guje u pustinji! Pogledajte je i živite! - A svjetina je vikala: -Slava Bogu na visini! A-a-men! - I dok je sve jecalo, pakalo i ponavljalo amen, on proslijedi:

- O, pristupite klupi pokajničkoj! Dođite, crni grešnici! (Amen!) Dođite, bolesni i povrijeđeni! (Amen!) Dođite, sakati i hromi, i slijepi! (Amen!) Dođite, siromašni i potrebiti, ogrezli u sramoti! (Amen!) Dođite svi koji ste izmoreni, i okaljani, i napaćeni! Dođite, vi koji ste klonuli duhom! Dođite, vi kojima je srce skršeno! Dođite u svojim prnjama i grijehu i kalu! Ima za sve vas vode koja će vas oprati, vrata nebeska širom su otvorena... o, uđite i otpočnite! (Amen! Glorija, glorija, aleluja!) (156)

PP3 (2002.): Onda bi propovjednik počeo propovijedati. Hodao je s jednog kraja tribine na drugi, onda bi se naginjao naprijed, a ruke i tijelo su mu stalno bili u pokretu i vikao bi iz sve snage te bi svakog časa podignuo otvorenu Bibliju i pokazivao na sve strane vičući:

- Evo vam zmije u divljini! Pogledajte je i živite!

Tako bi nastavio, a svjetina bi jecala, klicala i vikala:

- Amen!

- Oh, vi grješni, dođite! Bolesni i povrijeđeni! Dođite, bogalji i slijepci! Dođite, umorni, patnici i potrebiti! Dođite, vi slomljena duha! I vi osramoćeni! Dođite, jer ima vode koja će vas pročistiti, vrata neba širom su otvorena. Uđite i odmorite se!

(- Aamen, aleluja!) (117)

PP4 (2004.): Onda propovjednik počme propovijed, i to za ozbiljno: prelazio je sad na jednu, sad na drugu stranu govornice, a onda se i nagnio preko nje, stalno maho rukama i klatio se cijelim tijelom, na sav glas izvikivo riječi, pa svako tol'ko podizo Bibliju i širom je otvarao ter je onda pokazivo i lijevo i desno, a usput udario u dreku: „Evo vam mjedene zmije u pustinji! Pogledajte je i živite!“ A svijet bi na isti način odgovarao: „Slava Bogu na visini! A-a-men!“ Pa, dok je sav svijet jeco, plako i ponavljao amen, on nastavi:

- O, pridite klupi pokajničkoj! Pridite, vi grešnici crni! (Amen!) Pridite, vi bolni i nevoljni! (Amen!) Pridite, vi kljasti, hromi i slijepi! (Amen!) Pridite, vi siromašni i potrebiti, ogrezli u sramoti! (A-a-men!) Pridite, svi vi koji ste izmoreni, okaljani i napaćeni!... Pridite, vi koji ste duhom klonuli! Pridite, vi kojima je srce satrvano! Pridite u prnjama, grijehu i kalu! Za sve ima vode koja će vas očistiti, a nebeske su dveri raskriljene – o, uđite i počinite! (A-men! slava, slava, aleluja!) (192)

PP5 (2004.): Zatim je propovjednik počeo propovijedati, i to za ozbiljno. Šetao je s jedne strane govornice na drugu, pa se naginjao s nje. Ruke i tijelo cijelo vrijeme bili su mu u pokretu i izvikivao je riječi svom snagom. Svako malo podizao je svoju Bibliju, otvarao je i tako mahao njome, vičući: „Ovo je mjedena zmija u divljini! Gledajte je i živite!“ A ljudi bi klicali: „Slava Bogu! – A-a-men!“ On je govorio i govorio, a ljudi su stenjali i plakali i govorili 'amen'.

To je izgledalo otprilike ovako:

„O, pridite klupi pokajnika! Pridite, vi crni od grijeha! (amen!); pridite, vi siromašni, jadni i osramoćeni! (a-a-men!); pridite, vi umorni, izrabljeni i napaćeni! (amen!); pridite, vi slomljenog duha! Pridite, vi žalosna srca! Pridite u svojim prnjama i grijehu i blatu! Voda koja će vas pročistiti besplatna je, vrata nebeska širom su otvorena. O, uđite i budite spokojni!! (a-a-men! Slava, slava, aleluja!)“ (142)

PP6 (2018.): Onda je propovjednik počeo propovijedat, i to ozbiljno, pa je maho šakom prema jednoj strani govornice a onda prema drugoj, a onda bi se nagnuo na prednjoj strani govornice, a ruke i tijelo

stalno su mu se mrdali, viko je svoje riječi iz sve snage, pa bi svako malo podigo svoju Bibliju i otvorio je, pa je pokazivo na sve strane, vičući: – Eto vam mjedene zmiје u pustinji!⁷² Gledajte je i živite! – A narod bi vičući odgovarao: – Slava! – A-a-men! – I tako bi nastavio, dok bi sav svijet uzdiso i jeco i govorio amen:

– O, pristupite klupi pokajničkoj!⁷³ Pristupite, crni od grijeha! (*Amen!*) Pristupite, bolesni i ranjeni! (*Amen!*) Pristupite, hromi i sakati i slijepi! (*Amen!*) Pristupite, siroti i potrebiti, ogrezli u sramotu! (*A-a-men!*) Pristupite, svi koji ste umorni i okaljani i patite! – Pristupite slomljena duha! Pristupite skrušena srca! Pristupite u svojim prnjama i grijehu i prljavštini! Voda koja čisti je besplatna, vrata nebeska širom su otvorena – o, uđite i budite spokojni! – (*A-a-men! Slava, slava, aleluja!*) (115-116)

⁷² Iz Starog zavjeta: U pustinji je Bog Izraelce, koji su počeli mrljati protiv njega i protiv Mojsija, kaznio tako što im je poslao zmiје, i mnogi su pomrli od zmijskog ujeda. Prema uputi Jahvea, Mojsije je načinio mjedenu zmiју i postavio je na stup, a oni koje je otrovnica ugrizla ozdravili bi kad bi je pogledali. (*Brojevi*, 21: 4-9).

⁷³ Na takvim vjerskim skupovima prvih je nekoliko klupa, praznih i izdvojenih, bilo rezervirano za one koji bi tijekom propovijedi doživjeli prosvjetljenje i pokajali se za svoje grijehе.

Opis kršćanske propovijedi zadržava se u svim prijevodima osim u PP1 (IZ 1964.) gdje se u cijelosti izostavlja. U PP6 (ZB 2018.) dijelovi propovijedi također se pojašnjavaju u napomeni prevoditelja čiji je cilj čitatelje educirati o toj temi.

7.2.7. Mali lord Fauntleroy

Elemente religije u (ponovnim) prijevodima *Mali lord Fauntleroy* proučavali smo na primjerima višerječnoga izraza „the temper of a' angel“, religijskoga pojma „Reverend“, pridjeva „Christian“ te spomena Boga u riječi „God“.

Primjer 1.

U tablici 56 prikazana je varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „the temper of a' angel“ (VI. poglavlje).

Tablica 56. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „the temper of a' angel“*

IT: James and Thomas, mem, last night in the servants' hall, they both of 'em say as they never see anythink in their two lives--nor yet no other gentleman in livery--like that little fellow's ways, as innercent an' polite an' interested as if he'd been sitting there dining with his best friend,--and **the temper of a' angel**, instead of one (if you'll excuse me, mem), as it's well known, is enough to curdle your blood in your veins at times.

CT1 (1915.): /

PP1 (1985.): James i Thomas, gospođo, sinoć su u sobi za posluđu pričali da u svojim životima još nikad nisu vidjeli ništa slična tome... ni oni ni bilo koji drugi gospodin u livreji... kako je taj mališan jeo i razgovarao s grofom kao s najboljim prijateljem i **kakvu andeosku ćud** ima za razliku od one... (72)

PP2 (2006.): James i Thomas sinoć su u sobi za posluđu pričali da ni oni ni bilo tko drugi od lakaja nikada nisu vidjeli takvo što. Kako je taj mališan sjedio za večerom i razgovarao s grofom kao s najboljim prijateljem. A kakvu samo anđeosku narav ima, za razliku od onog... (72)
PP3 (2006.): James i Thomas, gospođo, sinoć su u sobi za posluđu pričali da nikad u životu nisu vidjeli... ni oni, ni bilo koji drugi gospon u livreji... nešto slično ponašanju tog malca... bezazlen, i fin, i povjerljiv kao da večera s najboljim prijateljem... i ta anđeoska ćud , za razliku od one, ... (118)
PP4 (2011.): Sinoć su James i Thomas, gospođa, i jedan i drugi rekli da nikad nisu u životu vid'li nikoga kao tog momčića. Bil je dobar, pristojan i zainteresiran kak da večera s najboljim prijatel'em. A narav mu je kak u anđela , gospođa, a ne kao kod... (40)

U primjeru u kojemu se narav lorda Fauntleroya uspoređuje s anđeoskom ćudi valja istaknuti da se kršćanski element izostavlja iz prvoga prijevoda ovoga romana (CT1: MO 1915). U PP1 (BPK 1985), kao i u PP2 (JŠ 2006), PP3 (SL 2006) i PP4 (NM 2011) taj se element, međutim, vjerno prenosi i zadržava. U PP1 (BPK 1985.) i PP3 (SL 2006.) uočavamo rješenje „anđeoska ćud“, u PP2 (JŠ 2006.) „anđeoska narav“, dok je u prijevodu PP4 (NM 2011.), koji razgovornim obilježjima što bismo ih mogli pripisati kajkavskom izričaju odudara od ostalih prijevoda, upotrijebljen višerječni izraz „narav [...] kak u anđela“.

Primjer 2.

Tablica 57 prikazuje kako su prevoditelji postupali s izrazom „Reverend Mr. Mordaunt“ i pridjevom „Christian“ (VI. poglavlje).

Tablica 57. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima izraza „Reverend Mr. Mordaunt“ i „Christian“

IT: But, whatsoever his mood, he never failed to make as many sarcastic and embarrassing speeches as possible, and to cause the Reverend Mr. Mordaunt to wish it were proper and Christian -like to throw something heavy at him.
CT1 (1915.): /
PP1 (1985.): Svojim podrugljivim i neugodnim primjedbama doveo je prečasnog Mordaunta do toga da poželi, kad bi to samo bilo dopušteno i kršćanski , da mu nešto teško baci u glavu. (79)
PP2 (2006.): Ma kakvo bilo njegovo raspoloženje, ne bi propuštali priliku izvrijedati velečasnog koji je često poželio, kad bi to bilo kršćanski , baciti mu nešto u glavu. (79)
PP3 (2006.): No kakvo god bilo njegovo raspoloženje, nikad nije propustio izreći mnoštvo zajedljivih i uvrjedljivih riječi zbog kojih bi velečasn Mordaunt zažalio što pristojno i kršćansko ponašanje ne dopuštaju bacanje teških predmeta na njegovo gospodstvo. (129)
PP4 (2011.): No bez obzira na raspoloženje, nikada nije propuštao održati što je moguće više sarkastičnih i neugodnih govorancija, što bi velečasnog Mordaunta navelo da poželi kako bi lijepo bilo da je pristojno i u skladu s kršćanskim vrednotama baciti nešto teško na njega (44)

Slično prvomu primjeru, izraz „Reverend Mr. Mordaunt“ i pridjev „Christian“ izostavljaju se iz CT1 (MO 1915.), dok se u PP1 (BPK 1985.), PP2 (JŠ 2006.), PP3 (SL 2006.) i PP4 (NM 2011.) ti elementi vjerno prenose.

Primjer 3.

U ovome se primjeru, izdvojenome iz VII. poglavlja, spominje Bog i uočava da se element religije zadržava u svim promatranim prijevodima, kao što se može vidjeti u tablici 58.

Tablica 58. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena religijskog pojma „God“*

IT: “ God bless your lordship!” said the courtesying, red-cloaked old woman who had spoken to his mother; “long life to you!”
CT1 (1915.): Bog blagoslovio vaše lordstvo! Vikala je klanjajući se starica u crvenom ogrtaču. – ona ista, koja mu je i majku pozdravila. – Bog vam dao dug život! (67)
PP1 (1985.): Bog blagoslovio vaše gospodstvo! – reče starica u crvenoj pelerini koja se prva obratila njegovoj majci. – Dugo nam poživjeli! (95)
PP2 (2006.): Blagoslovio Bog vaše gospodstvo – pozdravi ga svečano žena u crvenom ogrtaču koja se obratila i njegovoj majci. – Dugo nam živjeli. (95)
PP3 (2006.): Bog blagoslovio vaše gospodstvo – reče, uz naklon, starica u crvenom ogrtaču koja se bila obratila njegovoj majci. – Dugo nam poživjeli! (158)
PP4 (2011.): “ Bog vas blagoslovio, moj lorde!”, uz naklon je rekla starija žena u crvenom ogrtaču koja je pozdravila i njegovu majku, “da nam dugo poživite!” (53)

U CT1 (MO 1915.) spomen Boga čak se umeće i naglašava iako se u izvorniku taj element ne ponavlja. Utvrđujemo da se religijski elementi u prijevodima ovoga romana zadržavaju i vjerno prenose ili dodatno ističu umetanjem, uz iznimku prvih dvaju primjera iz prvoga prijevoda, CT1 (MO 1915.), gdje se izostavljaju. Stoga zaključujemo da se religija u većini prijevoda *Maloga lorda Fauntleroya* ne smatra tabu-temom. Valja, međutim, ponovno istaknuti da se predmetno djelo nakon prvoga izdanja 1915. godine u hrvatskome prijevodu nije pojavljivalo sve do 1985. godine, odnosno punih sedam desetljeća.

7.2.8. Oliver Twist

Tabu-temu religije u (ponovnim) prijevodima *Olivera Twista* proučili smo na primjerima opisa kršćanskoga ponašanja, leksičkih jedinica „Lord“, „Christian“, „God“, „Angels“, „Heaven“ te referencije na blagdan „Christmas“.

Primjer 1.

U drugome poglavlju romana jedan se gospodin osorno obraća Oliveru, govoreći mu kako se nada da se svake večeri moli Bogu, naročito za one koji ga hrane i skrbe o njemu, kao što i priliči kršćaninu.

Tablica 59. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa kršćanskoga ponašanja*

<p>IT: ‘I hope you say your prayers every night,’ said another gentleman in a gruff voice; ‘and pray for the people who feed you, and take care of you—like a Christian.’</p> <p>‘Yes, sir,’ stammered the boy. The gentleman who spoke last was unconsciously right. It would have been very like a Christian, and a marvellously good Christian too, if Oliver had prayed for the people who fed and took care of him. But he hadn’t, because nobody had taught him.</p>
<p>CT1 (1947./1948.): „Nadam se, da se svake večeri moliš bogu?“ reče neki drugi gospodin osornim glasom, „i da se kao pravi kršćanin moliš za ljude, koji te hrane i vode brigu o tebi“.</p> <p>„Da, Sire“, promuca dječak. Gospodin, koji je posljednji govorio, nesvjesno je rekao istinu. Bilo bi to vrlo nalik na kršćanina, i to na izvanredno dobra kršćanina, da se Oliver molio za ljude, koji su ga hranili i vodili brigu o njemu. No on se nije molio. On toga nije činio, jer ga tome nitko nije učio. (15-16)</p>
<p>MCT1a (1959./1960.): „Nadam se da se svake večeri moliš bogu?“ reče neki drugi gospodin osornim glasom, „i da se kao pravi kršćanin moliš za ljude koji te hrane i vode brigu o tebi.“</p> <p>„Da, gospodine“, promuca dječak. Gospodin koji je posljednji govori nesvjesno je rekao istinu. Bilo bi to vrlo nalik na kršćanina, i to na izvanredno dobra kršćanina, da se Oliver molio za ljude koji ga hrane i vode brigu o njemu. No on se nije molio. On toga nije činio, jer ga tome nitko nije učio. (15)</p>
<p>PP1 (1978.): - Valjda se svake večeri moliš Bogu? – reče jedan drugi gospodin osornim glasom. -Valjda se, kao pravi kršćanin, moliš za ljude koji te hrane i brinu se za tebe?</p> <p>- Molim se, gospodine – promuca dječak. Gospodin koji je posljednji govorio, i nesvjesno je rekao istinu. Oliver bi zaista bio pravi kršćanin, dobar kršćanin da je divota, kad bi se molio za ljude koji ga hrane i brinu se za njega. Ali se nije molio za njih jer ga nitko nije ni naučio da se moli za njih. (33)</p>
<p>MPP1b (1987.): /</p>
<p>PP2 (2008.): - Nadam se da se kao pravi kršćanin moliš svake večeri – osorno će drugi gospodin – za ljude koji te hrane i brinu se za tebe.</p> <p>- Da, gospodine, promuca dječak. Gospodin koji je zadnji govorio i nesvjesno je imao pravo. Oliver bi vrlo vjerojatno i bio pravi kršćanin, i to uzoran kršćanin, da je molio za ljude koji su ga hranili i brinuli se o njemu. Ali nije molio jer ga nitko nije naučio. (16)</p>

Kao što vidimo u tablici 59, taj je odlomak zadržan i vjerno preveden u CT1 (ZG 1948./1949.), MCT1a (ZG 1959./1960.), PP1 (ZC 1978.) i PP2 (AD/IB 2008. U MPP1b (ZC 1987.), međutim, on se u cijelosti izostavlja. Sadržaj poglavlja u kojemu bi se taj odlomak trebao nalaziti u MPP1b premješten je u treće poglavlje.

Primjer 2.

Tablica 60 prikazuje varijabilnost spomena Boga u hrvatskim prijevodima (12. poglavlje).

Tablica 60. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena Boga*

IT: ‘ Lord save us! ’ exclaimed the old lady, starting; ‘don’t talk in that way, child. You’re weak and nervous after your illness. Let me wheel your chair round to the other side; and then you won’t see it. There!’ said the old lady, suiting the action to the word; ‘you don’t see it now, at all events.’
CT1 (1947./1948.): „ Spasi nas, Gospode! “ usklikne stara gospođa, te se trgne, „ne govori tako, dijete! Slab si i nervozan poslije svoje bolesti. Daj da ti naslonjač otkoturam na drugu stranu, pa da je više ne vidiš! Evo, tako!“ reče stara gospođa, učinivši ono, što je rekla, „sada je bar ne ćeš više vidjeti!“ (95)
MCT1a (1959./1960.): „ Spasi nas, gospode! “ usklikne stara gospođa te se trgne, „ne govori tako, dijete! Slab si i nervozan poslije svoje bolesti. Daj da ti naslonjač okrenem na drugu stranu pa da je više ne vidiš! Eto, tako!“ reče stara gospođa učinivši ono što je rekla, „sada je barem nećeš više vidjeti!“ (94)
PP1 (1978.): - Bože sačuvaj! – usklikne stara gospa lecnuvši se. – Nemoj tako govoriti, dijete! Slab si i razdražljiv poslije bolesti. Daj da ti naslonjač okrenem na drugu stranu, da je više ne gledaš. Eto, tako – reče stara gospa, pošto je načinila što je naumila. -Sad je bar nećeš više gledati. (92)
MPP1b (1987.): - Bože sačuvaj! – usklikne stara gospa lecnuvši se. – Nemoj tako govoriti, dijete! Slab si i razdražljiv poslije bolesti. Daj da ti naslonjač okrenem na drugu stranu, da je više ne gledaš. Eto, tako – reče stara gospa, pošto je načinila što je naumila. -Sad je bar nećeš više gledati. (83)
PP2 (2008.): - Bože, pomози! – uzvikne stara gospođa skočivši. -Nemoj tako govoriti, dijete. Slab si i nervozan od bolesti. Daj da ti okrenem naslonjač na drugu stranu, tako je nećeš vidjeti. Eto! – reče stara gospođa učinivši ono što je rekla. -Sad je nikako ne možeš vidjeti. (103)

Uočavamo da se u svim proučenim prijevodima spomen Boga zadržava u cijelosti.

Primjer 3.

Kad Sikes, misleći na psa, kaže da je vrlo poslušan, u izvorniku se pojavljuje usporedba „as willing as a Christian“ (16. poglavlje).

Tablica 61. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima usporedbe „as willing as a Christian“*

IT: ‘ He’s as willing as a Christian, strike me blind if he isn’t!’ said Sikes, regarding the animal with a kind of grim and ferocious approval. ‘Now, you know what you’ve got to expect, master, so call away as quick as you like; the dog will soon stop that game. Get on, young’un!’
CT1 (1947./1948.): „ Poslušan je kao kršćanin, očiju mi mojih!“ reče Sikes, zagledavajući se u životinju, a lice mu se smrkne od okrutna odobravanja. „Tako, sad znaš, mladi gospodine, što te čeka, pa se samo deri, ako hoćeš, jer će ti pas brzo začepiti gubicu! Naprijed, Čukane!“ (128)
MCT1a (1959./1960.): „ Poslušan je kao mlada, da, očiju mi!“ reče Sikes gledajući u životinju, lice mu se smrkne od okrutna odobravanja. „Tako, sad znaš, mladi gospodine, što te čeka. I samo se deri ako hoćeš, jer će ti pas brzo začepiti gubicu! Naprijed, Čukane!“ (127)

PP1 (1978.): - Taj je spreman na sve , vjeruj mi! – reče Sikes gledajući životinju nekako mrko i goropadno. - E pa, sad znaš čemu se možeš nadati, mladi gospodine, deri se koliko 'oćeš, ovo će ti pseto brzo stati na rep. Naprijed, momče! (117)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): - Spreman je na sve , dabogda oslijepio ako nije! – reče Sikes gledajući životinju s nekakvim mrkim i divljim odobravanjem. -Znaš što te čeka, mladi gospodine, pa urlaj kol'ko 'oćeš. Pas će tome ubrzo stat' na kraj. Idemo, mali! (139)

Zanimljivo je da se kršćanski motiv u toj usporedbi zadržava samo u CT1 (ZG 1947./1948), dok se već u sljedećemu, modificiranom, izdanju tog prijevoda, MCT1a (ZG 1959./1960.) zamjenjuje s današnjega stanovišta prilično seksističkom usporedbom „poslušan kao mlada“. U PP1 (ZC 1978.) izvorna se usporedba zamjenjuje neutralnim izrazom „spreman na sve“, a vrlo slično rješenje zamjećujemo i u PP2 (AD/IB 2008.). U MPP1b (ZC 1987.) taj se odlomak, koji bi u tome izdanju odgovarao 17. poglavlju, u potpunosti izostavlja.

Primjer 4.

Tablica 62 prikazuje kako se u hrvatskim prijevodima prenose religijski pojmovi „God“, „Angels“ i „Heaven“ koji se ovdje konkretno povezuju s kršćanstvom (22. poglavlje).

Tablica 62. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima religijskih pojmova „God“, „Angels“ i „Heaven“*

IT: ‘ Oh! for God’s sake let me go! ’ cried Oliver; ‘let me run away and die in the fields. I will never come near London; never, never! Oh! pray have mercy on me , and do not make me steal. For the love of all the bright Angels that rest in Heaven, have mercy upon me! ’
CT1 (1947./1948.): „ Oh, ako boga znate, pustite me da odem! “ krikne Oliver, „pustite me, da bježim u polje, pa da tamo umrem. Ne ću se nikada približiti Londonu, nikad, nikad! Oh, zaklinjem vas, smilujte mi se, i ne tjerajte me, da kradem! Tako vam nebesa i svih anđela njegovih, smilujte mi se! “ (187)
MCT1a (1959./1960.): „ Oh, ako boga znate, pustite me da odem! “ krikne Oliver, „pustite me da bježim u polje i da tamo umrem! Neću se nikada približiti Londonu, nikad, nikad! Oh, zaklinjem vas , smilujte mi se i nemojte me natjerati da kradem! Tako vam svih anđela na nebu, imajte milosti! “ (184-185)
PP1 (1978.): - Ma pustite me, za miloga boga! – uzvikne Oliver. -pustite me da pobjegnem pa da umrem negdje u polju. Nikad više neću doći ni blizu Londona, nikad, nikad! O, molim vas , smilujte mi se, nemojte me tjerati da kradem. Tako vam svih anđela na nebu, smilujte mi se! (160)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): - Oh, za Boga miloga, pustite me! – vikao je Oliver. -Pustite me da idem i da umrem u poljima. Nikada se neću ni približiti Londonu, nikada, nikada! Oh! Molim vas , smilujte mi se i nemojte me tjerati da kradem. Za ime Boga i svih anđela u raju, imajte milosti! (201)

Pojmovi „God“, „Angels“ i „Heaven“ zadržani su u svim proučenim prijevodima i izdanjima, osim u MPP1b (ZC 1987.). Uočavamo, doduše, da se imenica „Bog“ u CT1 (ZG 1947./1948.), MCT1a (ZG 1959./1960.) i PP1 (ZC 1978.) piše malim početnim slovom⁷⁵.

Primjer 5.

U tablici 63 prikazuje se varijabilnost u hrvatskim prijevodima referencije na kršćanski blagdan Božić (36. poglavlje).

Tablica 63. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima referencije na „Christmas“*

IT: ‘Well,’ said the doctor, ‘you are a queer fellow. But of course they will get you into parliament at the election before Christmas , and these sudden shiftings and changes are no bad preparation for political life. There’s something in that. Good training is always desirable, whether the race be for place, cup, or sweepstakes.’
CT1 (1947./1948.): „No, zaista“, nato će Doktor, „vi ste mi čudan svat. Ali oni vas dakako prilikom predbožićnih izbora kane ugurati u parlamenat, pa ovi vaši nagli skokovi u vremenu i prostoru nisu ni tako loša priprava za političku karijeru. Da, da, nije to loše: za sve treba dobar trening, svejedno, da li se radi o natjecanju za kakvo mjesto ili za počasni pokal, ili o konjskim trkama“. (303)
MCT1a (1959./1960.): „No, zaista,“ nato će Doktor, „vi ste mi čudan svat. Ali oni vas, dakako, prilikom predbožićnih izbora kane ugurati u parlamenat, pa ovi vaši nagli skokovi u vremenu i prostoru neće biti ni tako loša priprema za političku karijeru. Da, da, nije to loše: za sve treba dobar trening, svejedno da li je u pitanju natjecanje za kakvo mjesto ili za pobjednički pokal, ili su posrijedi konjske trke.“ (302)
PP1 (1978.): - Vi ste, bogme, čudan svat – reče doktor. – Ali sigurno ćete na izborima pred Božić biti izabrani u parlament, pa te vaše iznenadne promjene i odluke nisu loša priprema za političku karijeru. Ima nešto u tome. Dobra je vježba uvijek korisna, bilo da je riječ o natjecanju za položaj, pobjednički pehar ili o kladenju na konje. (67)
MPP1b (1987.): - Vi ste, bogme, čudan svat – reče doktor. – Ali sigurno ćete na izborima pred Božić biti izabrani u parlament. (208)
PP2 (2008.): - Bogme – reče liječnik – čudan ste vi momak. Ali naravno, ući ćete u parlament na izborima prije Božića pa te iznenadne odluke i promjene nisu loša priprema za politički život. Ima nešto u tome. Dobra obuka uvijek je poželjna, bilo da se radi o utrci za položajem, pobjedničkom peharu ili kladenju na konjskim utrkama. (326)

Spomen kršćanskoga blagdana Božića zadržava se u svim proučenim prijevodima, ili u obliku imenice „Božić“ ili u obliku složenoga pridjeva „predbožićni“. Iznenaduje, međutim, što se u MPP1b (ZC 1987.) izostavljaju upravo odlomci tik poslije te rečenice u kojoj se spominje politika, no vratimo li se na napomenu prevoditelja Zlatka Crnkovića, koji je „odlučio“

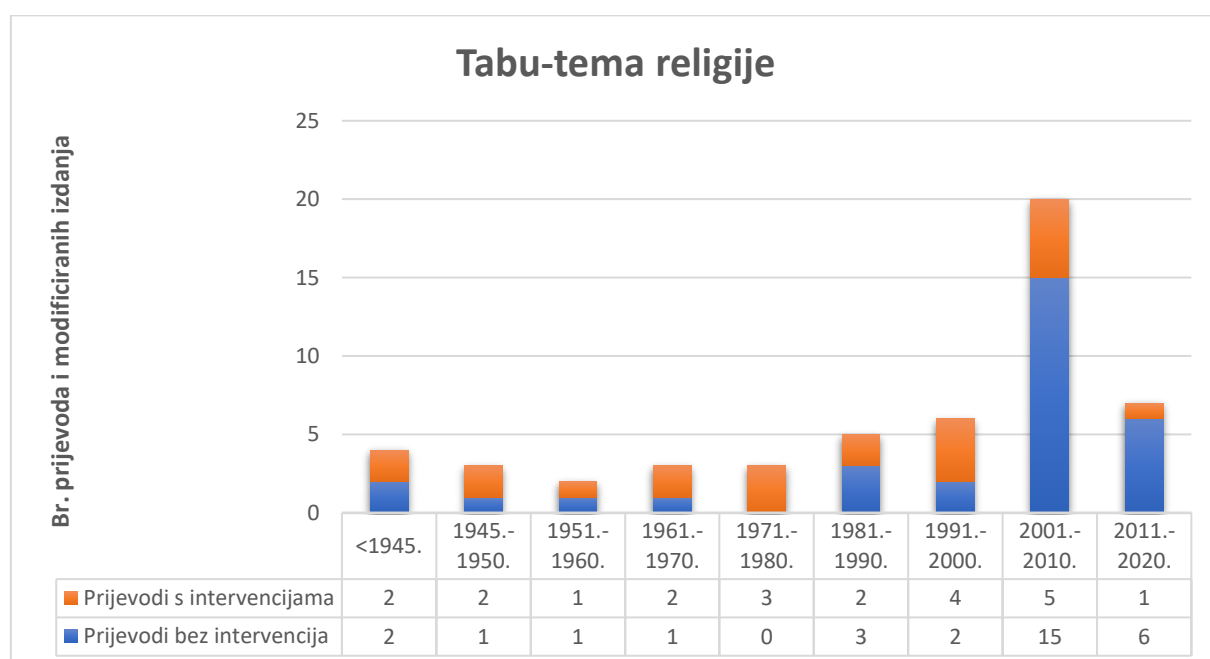
⁷⁵ Imenica „God“ i u ranijim se primjerima iz prijevoda pojavljuje napisana malim („bog“) i velikim početnim slovom („Bog“). Pretpostavljamo da se imenica piše malim slovom onda kada se želi naglasiti opće, a ne specifično značenje kršćanskoga boga.

izostaviti sve one dijelove koje je smatrao redundantnima ili nevažnima za radnju, takav nam je postupak jasniji (v. potpoglavlja 6.1.8 i 6.1.10).

7.2.9. Kvantitativni rezultati

Kvantitativnom obradom ciljnih segmenata iz primjera u potpoglavljima od 7.2.1.do 7.2.8. zamijetili smo zanimljivu dinamiku intervencija u prijevodima i izdanjima s obzirom na mikrostrategije prevođenja segmenata teksta s referencijama na tabu-teme religije.

Kad je riječ o ovoj temi, rezultati podjele na tri razdoblja, od kojih smo drugo razdoblje (1945. – 1990.) i razdoblje moderne Hrvatske (1991. – 2020.) razdijelili u kraća podrazdoblja odnosno dekade, donekle prate tijekom društveno-povijesnih zbivanja.

Grafikon 2. Omjer prijevoda s intervencijama i bez intervencija prema tabu-temi religije

U prvome razdoblju, do 1945. godine, od ukupno četiri proučena prijevoda, u dva smo utvrdili intervencije. Riječ je o prvom prijevodu (CT1) *Pustolovina malog Tome* (MK 1927.) i prvom prijevodu (CT1) *Maloga lorda Fauntleroya*. S druge strane, u *Doktoru Dolittleu i njegovim životinjama* (CT1: IH 1933.) i *Indijskoj džungli* (CT1: VD 1917.) nisu utvrđena odstupanja od izvornika s obzirom na elemente religije.

U sljedećemu razdoblju, između 1945. i 1950. godine, na intervencije smo naišli u dva prijevoda. Posrijedi su prvi ponovni prijevod *Pustolovina Toma Sawyera* (PP1: TB 1947.) i prvi prijevod *Pustolovina Huckleberryja Finna* (CT1: TB 1947.). U prvome prijevodu *Olivera Twista* (CT1 ZG 1947./1948.), međutim, intervencija nema.

U narednoj dekadi, između 1951. i 1960. godine, uočava se jedno izdanje bez i jedno s intervencijama. I dok se u prvome modificiranom izdanju *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (MCT1a: IH 1952.) ne zamjećuju odstupanja od izvornika s obzirom na tabu-temu religije, ustanovili smo ih u prvome modificiranom izdanju *Olivera Twista* (MCT1a: ZG 1959./1960.).

Između 1961. i 1970. godine u dva smo prijevoda utvrdili intervencije. Riječ je o *Knjizi o džungli I* (PP1a: OT 1967.) i *Doživljajima Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.). S druge strane, u jednome prijevodu na intervencije nismo naišli, a posrijedi je drugi ponovni prijevod *Pustolovina Toma Sawyera* (PP2: IK 1965.).

U desetljeću od 1971. do 1980. godine u sva tri prijevoda uočavaju se intervencije, što ovo razdoblje čini prvim i jedinim u kojemu na intervencije nailazimo u svim objavljenim prijevodima i/ili izdanjima. Riječ je o prvome *Petru Panu* (CT1: MS 1980.) i *Čarobnjaku iz Oza* (CT1: MS 1977.) te o prvome ponovnom prijevodu *Olivera Twista* (PP1: ZC 1978.).

Sljedeća dekada upućuje na suprotnu tendenciju, što donekle ide ukorak s društveno-povijesnim zbivanjima. Odstupanja od izvornika s obzirom na tabu-temu religije vidljiva su u dva od ukupno pet objavljenih prijevoda odnosno izdanja. Riječ je o drugome ponovnom prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP2: ZC 1986.) i o drugome modificiranom izdanju prvoga ponovnog prijevoda *Olivera Twista* (MPP1b: ZC 1987.). Ne utvrđuju se intervencije u tri prijevoda i/ili izdanja, a to su *Petar Pan* (PP1: ZD 1988.), *Pustolovine Toma Sawyera* (MPP2a: IK 1986.) te *Mali lord* (PP1: BPK 1985.).

U prvom desetljeću samostalne Hrvatske, od 1991. do 2000., trend je oprečan. U četiri od šest prijevoda odnosno izdanja nađene su intervencije. Posrijedi su treći ponovni prijevod *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP3: PR 2000.), treći i četvrti ponovni prijevod *Pustolovina Toma Sawyera* (PP3: IK* 2000.; PP4: IZ 2000.) te prvo modificirano izdanje drugoga ponovnog prijevoda *Pustolovina Huckleberryja Finna* (MPP2a: ZC 2000.). Intervencija nema u prvome ponovnom prijevodu *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP1: DV 1999.) i u drugome ponovnom prijevodu *Knjige o džungli* (PP2: SL 1996.).

Između 2001. i 2010. tendencije su ponovno suprotne: od ukupno 20 prijevoda i/ili izdanja u njih su 5 utvrđena odstupanja od izvornika, a u njih čak 15 nismo naišli na intervencije. Među pet prijevoda odnosno izdanja u koje se interveniralo jesu i šesti i sedmi ponovni prijevod *Pustolovina Toma Sawyera* (PP6: DM 2002.; PP7: AM 2007.), treći i četvrti ponovni prijevod *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP3: TK 2002.; PP4: DM 2004.) te drugi ponovni prijevod *Olivera Twista* (PP2: AD/IB 2008.). S druge strane, među petnaest prijevoda odnosno izdanja

bez intervencija jesu: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP4: BPK 2001.; PP5: VM 2004.; PP6: DM 2009.), *Petar Pan* (PP2: PR 2001.; PP3: JŠ 2005.; PP4: TK/IB 2007.), *Čarobnjak iz Oza* (PP1: DK 2005.; PP2: PR 2005.; PP3: AD 2007.), *Knjige o džungli* (PP3: TK 2003.; PP4: MM 2004.), *Pustolovine Toma Sawyera* (PP5: TK 2002.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (PP5: NB 2004.) te *Mali lord Fauntleroy* (PP2: JŠ 2006.; PP3: SL 2006.).

U posljednjoj dekadi, između 2011. i 2020. intervencije su utvrđene samo u jednome prijevodu, a riječ je o šestome ponovnom prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP6: ZB 2018.). U preostalih šest prijevoda i/ili izdanja nema odstupanja od izvornika, a među njima su i: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP7: ZB 2012.; PP8: DK 2020.), *Petar Pan* (PP5: ZB 2015.), *Čarobnjak iz Oza* (PP4: VK 2012.; PP5: SP 2019.) te *Mali lord Fauntleroy* (PP4 NM 2011.).

Sažmemo li kvantitativne podatke, utvrđujemo da je od ukupno 53 prijevoda i izdanja čije smo primjere analizirali, u njih 22 (41,5 %) nađena intervencija prevoditelja ili drugih sudionika u prijevodnome procesu s obzirom na tabu-temu religije. Osvrnemo li se na prethodna istraživanja, naši nalazi, slično kao i uočene intervencije u Vjeveričinim izdanjima *Heidi* ili *Pipi Duge Čarape* iz 1960-ih i 1970-ih, potvrđuju postojanje odstupanja s obzirom na elemente religije, npr. u prvim prijevodima *Petra Pana* iz 1980. i *Čarobnjaka iz Oza* iz 1977., koje potpisuje Marija Salečić, a također su izišli u izdanju biblioteke Vjeverica. I dok njih možemo povezati s ideološkim postavkama tadašnjeg sustava, odnosno s uređivačkim politikama najprije Grigora Viteza i njegove nasljednice Ane Kulušić, zamjećuju se i oprečne tendencije. Tako, primjerice, u biblioteci Jelen istoga izdavača koji je objavio prijevod *Knjige o džungli I* (PP1a: OT 1967.) na elemente religije nailazimo i na mjestima na kojima ih u izvorniku nema. Zato valja promotriti što je sve moglo utjecati na takvu pojavnost kod istoga izdavača, naročito zato što je tu biblioteku također uređivao Vitez, a prijevod je poslije, bez kritičke procjene, izdan i u biblioteci Vjeverica (1987.). Iako su 1960-ih i 1970-ih godina intervencije najčešće, čini se da one nisu nužno ideološki uvjetovane, što je posebno vidljivo i u trendu intervencija tijekom prvoga desetljeća neovisne Hrvatske od 1991. do 2000. godine. Stoga moguće razloge pojave takvih odstupanja dodatno komentiramo u osmome poglavlju.

7.3. Tabu-tema: okrutnost, nasilje i smrt

Elemente okrutnosti, nasilja, smrti te drugih opasnih ili neugodnih prizora uočili smo u svih deset djela iz našega korpusa, a to su: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (v. 7.3.1.), *Petar Pan* (v. 7.3.2.), *Čarobnjak iz Oza* (v. 7.3.3.), *Šarlotina mreža* (v. 7.3.4.), *Knjige o džungli* (v. 7.3.5.), *Pustolovine Toma Sawyera* (v. 7.3.6.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (v. 7.3.7.), *Gulliverova putovanja* (v. 7.3.8.), *Mali lord Fauntleroy* (v. 7.3.9.) i *Oliver Twist* (v. 7.3.10.). U potpoglavljima koja slijede navodimo konkretne primjere tih elemenata u izvorniku i u (ponovnim) prijevodima, analiziramo varijabilnost mikrostrategija njihova prevođenja te dobivene tekstne podatke kvantitativno obrađujemo s obzirom na tri promatrana razdoblja (v. 7.3.11.).

7.3.1. Pripovijest o doktoru Dolittleu

Među primjerima okrutnosti, nasilja i smrti u (ponovnim) prijevodima ovog romana istaknut ćemo dva, spomen oružja („pistols and swords“) i spomen ubijanja u razgovoru doktora Dolittlea i zloglasnoga Bena Alija.

Primjer 1.

U proučenim se prijevodima *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* spomen oružja (XV. poglavlje) zadržava i vjerno prenosi, uz manje značenjske i stilističke razlike (npr. mač ↔ sablja), kao što se uočava u tablici 64.

Tablica 64. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena oružja*

IT: “But they have pistols and swords... “ (127)
CT1 (1933.): „Ali oni imaju pištolje i mačeve “, reče doktor. (96)
MCT1a (1952.): „Ali oni imaju pištolje i mačeve “, reče Doktor. (89)
PP1 (1999.): Ali oni imaju pištolje i mačeve – reče Doktor. (78)
PP3 (2000.): „Ali oni imaju mačeve i pištolje “, reče Doktor. (94)
PP4 (2001.): - Ali oni imaju pištolje i mačeve – reče Doktor. (72)
PP5 (2004.): - Ali oni imaju pištolje i mačeve – reče doktor. (69)
PP6 (2009.): - Ali oni imaju pištolje i sablje – reče doktor. (90)
PP7 (2012.): "Ali oni imaju pištolje i mačeve ", reče doktor. (57)
PP8 (2020.): - Ali oni imaju pištolje i mačeve – rekao je Doktor. (80)

Primjer 2.

Sličan obrazac zamjećuje se i kad je riječ o primjeni prijevodnih mikrostrategija u primjeru u kojemu se doktor Dolittle obraća Benu Aliju, dajući mu do znanja da je loš čovjek jer je ubio mnogo ljudi (XV. poglavlje).

Tablica 65. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena ubijanja*

IT: "Listen, Ben Ali," said John Dolittle, leaning over the side. "You have been a very bad man; and I understand that you have killed many people." (131)
CT1 (1933.): „Čuj me, Ben Ali“, reče John Dolittle i nagne se preko naslona broda. „Ti si bio veoma zao: čuo sam, da si mnoge ljude ubio .“ (98)
MCT1a (1952): „Čuj me, Ben Ali“, reče John Dolittle i nagne se preko naslona broda. „Ti si bio veoma zao; čuo sam da si mnoge ljude ubio .“ (91)
PP1 (1999.): - Poslušaj me dobro, Ben Ali – reče John Dolittle i nagne se preko ograde broda. -Ti si bio vrlo zao čovjek; čuo sam da si mnoge ljude ubio . (80)
PP3 (2000.): „Počuj me, Ben Ali“, reče John Dolittle i nagne se preko ograde. „Ti si bio baš veliki zlikovac i, ako sam dobro shvatio, dosad si pobio već mnogo ljudi.“ (97)
PP4 (2001.): - Čuj, Ben Ali – reče John Dolittle, nagnuvši se preko ograde. - Ti si veliki pokvarenjak i, koliko sam shvatio, pobio si mnogo ljudi. (74)
PP5 (2004.): - Čuj me, Ben Ali – reče John Dolittle i nagne se preko ograde broda. - Ti si vrlo zao. Čuo sam da si ubio mnoge ljude. (70-71)
PP6 (2009.): - Slušaj, Ben Ali – reče John Dolittle nagnuvši se preko brodske ograde. - Ti si veliki zlikovac, a kako sam razumio, već si mnoge ljude pobio . (92)
PP7 (2012.): "Slušaj, Ben Ali", reče John Dolittle nagnuvši se preko boka broda. "Bio si jako zao čovjek i znam da si pobio mnogo ljudi." (59)
PP8 (2020.): - Slušaj me, Ben Ali – rekao je John Dolittle i nagnuo se preko ograde. - Ti si vrlo zao čovjek i saznao sam da si ubio vrlo mnogo ljudi. (82)

Kao i u prvome primjeru, ni u jednome prijevodu odnosno izdanju romana ne primjenjuje se nijedna druga mikrostrategija osim zadržavanja spomena ubijanja, uz varijantnu uporabu glagola „ubiti“ i „pobiti“, pri čemu potonji glagol na koji nailazimo u rješenjima u PP3 (PR 2000.), PP4 (BPK 2001.), PP6 (DM 2009.) i PP7 (ZB 2012.) nosi i snažnije, oštrije konotacije od glagola „ubiti“. Stoga bismo takvu pojavu mogli okarakterizirati i kao zamjenu elementa nasilja disfemizmom. Međutim, nije moguće utvrditi znatniju varijabilnost u primjeni mikrostrategija prevođenja elemenata okrutnosti, nasilja i smrti u romanu *Pripovijest o doktoru*

Dolittleu jer se, sudeći po analiziranim tekstnim podacima, takvi elementi zadržavaju ili čak pojačavaju.

7.3.2. Petar Pan

Kao primjere ove tabu-teme u (ponovnim) prijevodima romana *Petar Pan* izdvojiti ćemo dva u kojima do izražaja dolaze elementi okrutnosti, nasilja i ubijanja.

Primjer 1.

U ovome primjeru (V. poglavlje) kapetan Kuka žustro govori kako mu je Petar Pan odsjekao ruku i da mu se poslije dugoga čekanja želi osvetiti i uzvratiti istom mjerom koristeći se svojom kukom.

Tablica 66. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena okrutnosti i nasilja*

IT: 'Most of all,' Hook was saying passionately, 'I want their captain, Peter Pan. 'Twas he cut off my arm.' He brandished the hook threateningly. 'I've waited long to shake his hand with this. Oh, I'll tear him.' (87)
CT1 (1980.): - A više od svega – govorio je Hook uzbuđeno – hoću njihova kapetana, Petra Pana. On mi je odsjekao ruku. - Prijetio je kukom. - Dugo čekam da se moja kuka rukuje s njim. Rastrgat ću ga. (51)
PP1 (1988.): - Najviše se želim domoći njihova kapetana Petra Pana. On je taj što mi je odsjekao ruku – govorio je Kuka, mašući vatreno kukom. -Dosta sam već čekao da mu ovim ovdje prijateljski stegnem ruku. Razderat ću ga na komade! (62)
PP2 (2001.): - Ali više od svega – rekao je Kuka sa silnim žarom – želim njihova kapetana Petra Pana. Baš mi je on odsjekao ruku. Prijeteći je zavitlao kukom. - Dugo već čekam da se ovime rukujem s njim. O, rasporit ću ga ko žabu . (77)
PP3 (2005.): - Najviše od svega – rekao je Kuka glasom punim mržnje – želim njihova kapetana Petra Pana. On mi je odrezao ruku. - Podigao je prijeteći kuku. - Već dugo čekam da se ovime rukujem s njim. Rasporit ću ga, kunem se. (74)
PP4 (2007.): - Najviše od svega želim njihova kapetana, Petra Pana. On mi je odsjekao ruku – rekao je Kuka uzbuđeno i prijedio kukom. - Dugo čekam da se moja kuka rukuje s njim. Rastrgat ću ga! (52)
PP5 (2015.): "Više od svega", govorio je Kuka strastveno, "želim njihovog kapetana, Petra Pana. On mi je odrezao ruku." Prijeteći je zamahnuo kukom. "Predugo već čekam da se s njim ovime rukujem. O, rasporit ću ga! " (33)

Kao što vidimo u tablici 66, i element odsijecanja ruke i plan kapetana Kuke da „rastrga“ Petra Pana zadržavaju se u svim promatranim prijevodima.

Primjer 2.

U ovome primjeru riječ je o osvetoljubivome Petru Panu koji, prema izreci iz Nigdjezemske, udiše zrak kako bi ubijao odrasle osobe.

Tablica 67. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena nasilja i ubijanja*

IT: He did this because there is a saying in the Neverland that, every time you breathe, a grown-up dies ; and Peter was killing them off vindictively as fast as possible. (169)
CT1 (1980.): I to zato jer u Maštokraju kažu da sa svakim udisajem jedna odrasla osoba umre ; Petar ih je za osvetu ubijao što je brže mogao. (99)
PP1 (1988.): Činio je to zato što u Snokraju postoji izreka da svaki put kad udahneš, jedan odrasli umre ; sada ih je Petar iz osвете poubijao što je više mogao. (115).
PP2 (2001.): A učinio je to zato što u Nigdjeliji postoji poslovice koja veli da svaki put kad udahneš umre netko odrasli, i sad ih je Petar osvetoljubivo ubijao što je više mogao. (139)
PP3 (2005.): Kada se našao u svom deblu, namjerno je disao kratkim, brzim udisajima, oko pet u sekundi, jer je u Nigdjezema postojala izreka da sa svakim udisajem umre jedna odrasla osoba; a Petar ih je iz osвете želio ubiti što je više moguće. (133-134)
PP4 (2007.): To je činio zbog toga što je u Nigdjezema postojalo vjerovanje da svaki put kada to radiš, odrastao čovjek umire . Petar ih je osvetnički ubijao što je brže moguće. (98)
PP5 (2015.): To je napravio zato što u Nigdjezema postoji izreka da svaki put kada izdahneš jedna odrasla osoba umre . A Petar ih je osvetnički ubijao što je brže mogao. (62)

Kao što se uočava u tablici 67, element ubijanja i umiranja zadržava se u svim proučenim prijevodima, od CT1 (MS 1980.) do PP5 (ZB 2015.).

7.3.3. Čarobnjak iz Oza

Među primjerima okrutnosti, nasilja i smrti u (ponovnim) prijevodima ovoga romana navodimo njih osam u kojima se spominju ili prikazuju prizori umiranja, ubijanja ili okrutnosti.

Primjer 1.

Tablica 68 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena umiranja (II. poglavlje).

Tablica 68. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena umiranja*

IT: "When they saw the Witch of the East was dead the Munchkins sent a swift messenger to me, and I came at once."
CT1 (1977.): „Kad su vidjeli da je Vještica od Istoka mrtva , Žvakači su me smjesta pozvali i ja sam odmah stigla.“ (14)
PP1 (2005.): „Kad su vidjeli da je Istočna Vještica mrtva , Žvakači su mi poslali brzog glasnika i ja sam odmah došla.“ (16)

PP2 (2005.): „Kad su vidjeli da je Vještica od Istoka poginula , poslali su mi skoroteču, pa sam smjesta stigla.“ (9)
PP3 (2007.): „Kada su vidjeli da je Vještica s Istoka mrtva , Žvakači su k meni poslali hitrog glasnika i ja sam odmah došla.“ (12)
PP4 (2012.): -Čim su primijetili da je Vještica od Istoka mrtva , Žvakači su k meni poslali brzog glasnika i ja sam odmah došla. Ja sam Vještica od Sjevera. (16)
PP5 (2019.): -Kad su vidjeli kako je Vještica od Istoka mrtva , Žvakači su mi poslali brzog glasnika i ja sam odmah došla. (17)

Iz ovoga je primjera razvidno kako se engleski pridjev „dead“ u CT1 (MS 1977.), PP1 (DK 2005.) i PP3 (AD 2007.) prevodi hrvatskim pridjevom „mrtav“ koji mu značenjski posve odgovara. No u PP2 (PR 2005.) prevoditelj za rješenje odabire glagol „poginuti“, čime se perspektiva donekle mijenja, ali se element smrti i dalje zadržava. Spomen umiranja zadržan je i u PP4 (VK 2012.) i u PP5 (SP 2019.).

Primjer 2.

U ovome primjeru Boq ispituje Dorothy o srebrnim cipelicama i konstatira da je ona ubila Zlu vješticu (III. poglavlje).

Tablica 69. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena ubijanja*

IT: “Because you wear silver shoes and have killed the Wicked Witch. Besides, you have white in your frock, and only witches and sorceresses wear white.”
CT1 (1977.): „Zato što nosiš srebrne cipele i jer si uništila Zlu vješticu. Osim toga na haljini imaš bijele boje, a samo vještice i čarobnice nose bijelo.“ (21)
PP1 (2005.): „Zato što nosiš srebrne cipele i što si ubila Zlu Vješticu. Osim toga, imaš bijele boje na haljini, a samo vještice i čarobnice nose bijelo.“ (23)
PP2 (2005.): „Zato što nosiš Srebrne cipelice, a osim toga si i ubila Zlu Vješticu. I napokon, u haljini imaš i bijelu boju, a bijelo nose samo vještice i čarobnice.“ (16)
PP3 (2007.): „Jer nosiš srebrne cipele i ubila si Zlu Vješticu. Osim toga, na haljini imaš bijele boje, a samo vještice i čarobnice nose bijelo.“ (18)
PP4 (2012.): - Jer nosite srebrne cipele i ubili ste Zlu Vješticu od Istoka. Osim toga imate bijelu boju na svojoj haljini, a samo vještice i čarobnice nose bijelo. (20)
PP5 (2019.): - Jer nosiš srebrne cipelice i ubila si Zlu Vješticu. Osim toga, imaš bijelo na svojoj haljini, a samo vještice i čarobnice nose bijelo. (25)

U CT1 (MS 1977.) je donekle ublažen uporabom glagola „uništiti“, koji osim značenja „ubiti, zatrti“, može imati i općenitije značenje poput „dovesti u vrlo teško stanje“⁷⁶, pa u tome slučaju možemo reći da je spomen ubijanja implicitniji. U ostalim je prijevodima razgovor Boqa i Dorothy preveden vjerno, odnosno ne uočavaju se intervencije.

Primjer 3.

U ovome primjeru Lav nasrne na Dorothyina psića Tota, a Dorothy se uplaši da bi ga Lav mogao rastrgati (VI. poglavlje).

Tablica 70. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa nasilja*

IT: Little Toto, now that he had an enemy to face, ran barking toward the Lion, and the great beast had opened his mouth to bite the dog, when Dorothy, fearing Toto would be killed , and heedless of danger, rushed forward and slapped the Lion upon his nose as hard as she could...
CT1 (1977.): „Mali Toto, sada kad se morao suočiti s neprijateljem, poleti lajući prema lavu; ogromna zvijer zine da ga ugrize, kad Dorothy, bojeći se da Toto ne izgubi život , i ne obazirući se na opasnost, pojuri naprijed i čušne svom snagom lava po njuški vičući: ...“ (39)
PP1 (2005.): „Mali Toto, suočen s neprijateljem, lajući je jurnuo na Lava. Zvijer je otvorila ralje da ga ugrize, a Dorothy, u strahu da bi Toto mogao poginuti , prezirući opasnost, pohitala je prema Lavu i tresnula ga svom snagom po njušci...“ (45)
PP2 (2005.): „Maleni Toto, koji se sad našao licem u lice s neprijateljem, zalajao je i jurnuo na Lava, i silna je zvijer već otvorila usta da ga ugrize, kad je Dorothy, u strahu da bi Toto mogao poginuti i ne obazirući se na opasnost, skočila i svom snagom pljusnula Lava po nosu...“ (29)
PP3 (2007.): „Sada kada se morao suočiti s neprijateljem maleni Toto lajući potrči prema lavu, a golema zvijer otvori usta da ugrize psa, kad Dorothy, u strahu da će Toto poginuti i ne mareći za opasnost, pojuri naprijed i udari lava po njušci koliko je najjače mogla...“ (33)
PP4 (2012.): Mali je Toto, stavši sada sam točno ispred svog neprijatelja, naglo lajući otrčao ravno na njega. Nato velika zvijer razjapi svoja usta kako bi ugrizao psića, kada se Dorothy, prestravljena da Tota ne usmrći taj ogromni lav, bez obzira na opasnost zatrča strelovito prema njemu, pljusne Lava po nosu što je snažnije mogla i zavrišti (30):
PP5 (2019.): Mali Toto, ugledavši lice svog neprijatelja, pojuri lajući na Lava, a velika zvijer otvori usta da ugrize psića kad Dorothy, bojeći se da će Toto nastradati , bez obzira na opasnost pojuri naprijed i pljusne lava ravno preko nosa što je jače mogla...(46)

Iz tablice 70 vidljivo je da je prizor u CT1 (MS 1977.) ublažen uporabom eufemizma „izgubiti život“, moguće i zbog činjenice da je riječ o krhkome psiću Totu čija se vlasnica Dorothy „bori“

⁷⁶ Podatak preuzet s poveznice:

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19jXBd1&keyword=uni%C5%A1iti. Pristupljeno 28. 11. 2022.

na strani dobra. U PP1 (DK 2005.), PP2 (PR 2005.), PP3 (AD 2007.), PP4 (VK 2012.) i PP5 (SP 2019.) taj se element zadržava.

Primjer 4.

Kao što je razvidno iz tablice 71, spomen smrti (XI. poglavlje) zadržava se u svim prijevodima.

Tablica 71. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena smrti*

IT: The Ball of Fire burned fiercely for a time, and the voice said, "Bring me proof that the Wicked Witch is dead , and that moment I will give you courage. But as long as the Witch lives, you must remain a coward."
CT1 (1977.): Plamena kugla je neko vrijeme žestoko plamtjela, a onda glas reče: – Pribavi mi dokaz da je Zla vještica mrtva i istog ću ti časa dati hrabrost. Ali tako dugo dok ta Vještica živi, moraš ostati kukavica. (80)
PP1 (2005.): Vatrene kugle neko je vrijeme gorjela, a potom se oglasila: – U trenutku kad mi dokažeš da je Zla Vještica mrtva , dat ću ti hrabrost. No sve dok je vještica živa, ostat ćeš kukavica. (86)
PP2 (2005.): Plamena je kugla na neko vrijeme žarko usplamtjela, a onda je glas rekao: „Donesi mi dokaz da je Zla Vještica mrtva , i u tom ću ti času dati hrabrost. Ali dok je god ona živa, ti ostaješ kukavica.“ (54)
PP3 (2007.): Vatrene kugle neko je vrijeme žestoko plamtjela, a glas reče: - Donesi mi dokaz da je Zla Vještica mrtva i istog trenutka dat ću ti hrabrost. Ali dokle god Vještica živi, ostat ćeš kukavica. (66)
PP4 (2012.): Vatrene kugle nakratko je jako plamtjela, a onda se začu glas: »Donesi mi dokaz da je Zla Vještica mrtva i tog trenutka ću ti dati hrabrost. Ali, dok god je Vještica živa, morat ćeš biti kukavica.« (55)
PP5 (2019.): Vatrene je lopte neko vrijeme divlje gorjela, a onda glas reče: -Donesi mi dokaz da je Zla Vještica mrtva i istog trenutka dat ću ti hrabrost. No sve dok Vještica živi, moraš ostati kukavica. (92-93)

Primjer 5.

Tablica 72 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena čuvenih smrtonosnih makova (VIII. poglavlje).

Tablica 72. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena smrtonosnih makova (1)*

IT: “If we leave her here she will die ,” said the Lion. “The smell of the flowers is killing us all. I myself can scarcely keep my eyes open, and the dog is asleep already.”
CT1 (1977.): - Ako je ovdje ostavimo, umrijet će – reče Lav. - Miris ovih cvjetova smrtonosan je za sve nas. I ja jedva držim oči otvorene, a psić već spava. (55)
PP1 (2005.): - Ostavimo li je ovdje, umrijet će . Miris cvijeća ubija sve nas. Ja sam jedva držim oči otvorene, a pas je već zaspao. (60)

PP2 (2005.): „Ako je ostavimo, umrijet će “, odgovorio je Lav. „Miris nas tog cvijeća sve ubija . I ja jedva držim oči otvorene, a psić je već zaspao.“ (40)
PP3 (2007.): - Ako je ostavimo ovdje, umrijet će – reče Lav. -Miris cvijeća sve nas ubija . I ja jedva držim oči otvorene, a pas već spava. (46)
PP4 (2012.): »Ako je ostavimo ovdje, umrijet će «, kaza Lav. »Miris cvijeća nas sve ubija . I ja sâm jedva držim otvorene oči, a i pas je već zaspao.« (41)
PP5 (2019.): - Ako je ostavimo ovdje, umrijet će . – reče Lav. -Miris cvijeća nas sve ubija . I ja sam jedva držim oči otvorene, a pas je već zaspao. (64)

Naziv poglavlja „Deadly poppyseeds“ djelomice je ublaženo u CT1 (MS 1977.), pa se poglavlje na hrvatskome zove „Opasni makovi“. No zanimljivo je da se u samome tekstu ta sintagma isprva ne ublažava, nego se koristi pridjev „smrtonosan“. U ostalim prijevodima taj se element zadržava, ali je perspektiva izmijenjena uporabom aktivnoga oblika glagola „ubijati“, kao što je to slučaj i u izvorniku.

Primjer 6.

S druge strane, pridjev „deadly“, iz istoga poglavlja, u CT1 je zamijenjen eufemizmom „opasan“.

Tablica 73. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena smrtonosnih makova (2)*

IT: On and on they walked, and it seemed that the great carpet of deadly flowers that surrounded them would never end.
CT1 (1977.): Hodali su dalje a činilo se da opasnom cvjetnom sagu nema kraja. (56)
PP1 (2005.): Hodali su i hodali, i činilo se kao da golemom sagu od smrtonosnog cvijeća oko njih nema kraja. (62)
PP2 (2005.): I tako su išli i išli, i činilo se da tom silnom sagu smrtonosnoga cvijeća što ih je okruživalo i nema kraja. (40)
PP3 (2007.): Hodali su i hodali te im se činilo da ogromnom sagu smrtonosnih cvjetova koji ih je okruživao nema kraja. (46)
PP4 (2012.): I tako su hodali i hodali i činilo se da taj nepregledni tepih smrtonosnog cvijeća nikada neće završiti. (41)
PP5 (2019.): Hodali su i činilo se kao da velikom sagu smrtonosna cvijeća koje ih je okruživalo nikada neće biti kraja. (66)

U ostalim se prijevodima taj element zadržava i vjerno prenosi kao „smrtonosan“.

Primjer 7.

U odlomku u kojemu Limeni ubija vukove (XII. poglavlje) uočavaju se čak četiri elementa eksplicitne okrutnosti i ubijanja.

Tablica 74. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okrutnosti i ubijanja (1)*

<p>IT: He seized his axe, which he had made very sharp, and as the leader of the wolves came on the Tin Woodman swung his arm and chopped the wolf's head from its body, so that it immediately died. As soon as he could raise his axe another wolf came up, and he also fell under the sharp edge of the Tin Woodman's weapon. There were forty wolves, and forty times a wolf was killed, so that at last they all lay dead in a heap before the Woodman.</p>
<p>CT1 (1977.): Zgrabio je svoju sjekiru, koju je bio jako naoštrio. Kad je naišao vučji vođa, Limeni Drvosječa zamahne rukom i odrubi mu glavu, tako da je odmah uginuo. Tek što je podigao sjekiru naiđe drugi vuk. I taj padne od britke oštrice u ruci Limenog Drvosječe. U svemu je bilo četrdeset vukova, i svi padoše mrtvi. Na kraju su svi na hrpi ležali pred Drvosječom. (84)</p>
<p>PP1 (2005.): Dohvatio je dobro naoštrenu sjekiru i kad mu je vođa vukova bio blizu, Limeni Drvosječa zamahnuo je i odvojio vučju glavu od tijela, tako da je ovaj istog trena uginuo. Podigao je sjekiru upravo u trenutku kad je dojurio drugi vuk, pa je i taj pao pod ostrim sječivom Drvosječina oružja. Bilo je četrdeset vukova i sjekira se četrdeset puta dizala i spuštala. Na kraju je svih četrdesetoro ležalo mrtvo na hrpi pred Drvosječom. (91)</p>
<p>PP2 (2005.): Dohvatio je sjekiru, koju je bio baš nabrusio, i kad je naletio vođa vukova, Limeni Drvosječa je zamahnuo rukom i odsjekao mu glavu od tijela, tako da se smjesta srušio mrtav. Dok je uspio opet podići sjekiru, već je naišao i sljedeći, no i taj je pao pod nabrušenom oštricom oružja Limenog Drvosječe. Vukova je bilo ukupno četrdeset, i on je četrdeset puta ubio vuka, tako da su napokon svi ostali ležati pred njim mrtvi i u hrpi. (56)</p>
<p>PP3 (2007.): Zgrabio je sjekiru, koju je dobro naoštrio, i kada je vođa vukova prišao, Limeni Drvosječa zamahne rukom i odsječe mu glavu te vuk ostane na mjestu mrtav. Tek što je podigao sjekiru, priđe drugi vuk, ali i on završi pod ostrim sječivom oružja Limenog Drvosječe. Bilo je četrdeset vukova i svi su na kraju mrtvi ležali na hrpi ispred Drvosječe. (69)</p>
<p>PP4 (2012.): Posegnuo je za sjekirom koju je bio izuzetno naoštrio, i kad je vođa vukova došao do njega, Drvosječa podigne svoju ruku i odsječe glavu vuku, na što ovaj odmah padne mrtav. Čim je ponovno digao svoju sjekiru, eto i drugog vuka, ali i on padne mrtav pod sjekirom Limenog Drvosječe. Bilo je četrdeset vukova i četrdeset puta vuk je pao mrtav pred Limenim Drvosječom, i konačno je ispred Limenog Drvosječe stajala ogromna hrpa mrtvih vukova. (58)</p>
<p>PP5 (2019.): On zgrabi svoju sjekiru, koja je bila veoma oštra, a kad vođa vukova navali, Limeni Drvosječa zamahne i odsječe vuku glavu, tako da se odmah srušio mrtav. Čim je ponovno podigao sjekiru, navali drugi vuk i također padne pod ostrim sječivom Limenog Drvosječe. Bilo je četrdeset vukova i četrdeset puta je zamahnuo sjekirom, sve dok svi nisu ležali mrtvi na hrpi pred njim. (98)</p>

U CT1 (MS 1977.) prva su tri elementa zadržana, a posljednji izostavljen, a mikrostrategije prevođenja slično su raspodijeljene i u PP1 (DK 2005.). U PP2 (PR 2005.) i PP4 (VK 2012.) sva su četiri elementa zadržana, a zadržavaju se i u PP3 (AD 2007.) i PP5 (SP 2019.), s time što se treći i četvrti element povezuju u jedan jer su rečenice u prijevodu tako spojene.

Primjer 8.

U ovome primjeru (XII. poglavlje), u kojemu Zla Vještica nalazi vukove odsječenih glava i naređuje jatu vrana da strancima iskopaju oči te da ih rastrgaju, elementi okrutnosti i ubijanja u potpunosti se zadržavaju, što je vidljivo i u tablici 75.

Tablica 75. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okrutnosti i ubijanja (2)

<p>IT: Now this same morning the Wicked Witch came to the door of her castle and looked out with her one eye that could see far off. She saw all her wolves lying dead, and the strangers still traveling through her country. This made her angrier than before, and she blew her silver whistle twice.</p> <p>Straightway a great flock of wild crows came flying toward her, enough to darken the sky.</p> <p>And the Wicked Witch said to the King Crow, “Fly at once to the strangers; peck out their eyes and tear them to pieces.”</p>
<p>CT1 (1977.): Istog jutra Zla vještica dođe na vrata i pogleda naokolo svojim jedinim okom koje je vidjelo nadaleko. Uvjerila se da su svi vukovi mrtvi, a da stranci još uvijek putuju njezinom zemljom. To je razljuti više nego prije i ona dvaput zazviždi u svoju srebrnu zviždaljku. Istog časa doleti k njoj veliko jato divljih vrana. Bilo ih je toliko da su zacrnile nebo. Zla vještica reče kralju vrana:</p> <p>- Poletite odmah k onim strancima, iskopajte im oči i raskomadajte ih. (84)</p>
<p>PP1 (2005.): Istoga tog jutra pogledala je Zla Vještica kroz vrata dvorca jedinim okom kojim je mogla vidjeti daleko. Ugledala je svoje vukove kako leže mrtvi i strance kako još uvijek hodaju njezinom zemljom. To ju je još više razljutilo pa je dvaput puhнула u zviždaljku.</p> <p>Tog se trena nebo zatamnijelo od nepreglednog jata divljih vrana. Zla vještica zapovjedila je Kralju vrana:</p> <p>- Odletite do stranaca, iskopajte im oči i raskomadajte ih! (91)</p>
<p>PP2 (2005.): Istog je, međutim, jutra i Zla Vještica došla na vrata svog zamka i pogledala onim svojim jednim okom koje je vidjelo i jako daleko. I tako je vidjela sve svoje vukove kako leže mrtvi, kao i strance koji su i dalje putovali kroz njezinu zemlju. Od toga je pobjesnila još gore nego prije, pa je zato dvaput puhнула u srebrnu zviždaljku.</p> <p>Smjesta je prema njoj poletjelo silno jato divljih vrana, a bilo ih je toliko da su zamračile nebo.</p> <p>Sad je Zla Vještica rekla Kralju Vrana:</p> <p>„Smjesta poleti na strance, isključaj im oči i iskidaj ih na komade.“ (56)</p>
<p>PP3 (2007.): Istog jutra Zla Vještica stala je na vrata svog dvorca i gledala van svojim dalekovidnim okom. Ugledala je sve svoje vukove kako leže mrtvi i strance kako i dalje putuju njezinom zemljom. To ju je još više naljutilo pa dvaput puhne u svoju srebrnu zviždaljku.</p> <p>Istog časa doleti k njoj tako veliko jato divljih vrana da se i nebo zatamnijelo.</p> <p>Zla Vještica reče kralju vrana:</p> <p>- Odmah poletite k onim strancima, iskopajte im oči i rastrgajte ih na komade. (70)</p>

PP4 (2012.): Ujutro Zla Vještica dođe do vrata dvorca i razgleda okolinu svojim jednim okom što je moglo vidjeti u daljinu. Ugledala je sve svoje vukove kako leže **mrtvi**, a strance kako i dalje putuju zemljom. Sada se još više naljutila, pa zapišti u svoju srebrnu zviždaljku dva puta.

Odmah pred nju doleti jato divljih vrana, toliko veliko da se od njihova broja i nebo zamračilo.

I Zla Vještica naredi kralju vrana: »Smjesta odletite do stranaca, **iskopajte im oči i raskomadajte ih na sitne komadiće.**« (58)

PP5 (2019.): Istoga jutra Zla Vještica izađe na vrata svoga dvorca i pogleda uokolo svojim jedinim okom, koje je moglo daleko vidjeti. Vidje kako su svi njezini vukovi **mrtvi**, a stranci su još uvijek putovali kroz njezinu zemlju. To je razljuti još više nego ranije, pa dva puta puhne u svoju srebrnu zviždaljku.

Jato divljih vrana odmah doleti do nje, zamračivši nebo.

Zla se Vještica obrati kralju vrana:

- Odmah poletite strancima, **iskopajte im oči i raskomadajte ih na komadiće.** (99)

7.3.4. Šarlotina mreža

Kao primjere iz prijevoda romana *Šarlotina mreža*, uz elemente ubijanja, ubijanja i okrutnosti, izdvojit ćemo i spomen „opasne“ tvari, gdje također zamjećujemo odstupanja od izvornika.

Primjer 1.

Osmogodišnja Fern pita se što će njezinu ocu sjekira, na što joj majka odgovara da se gospodin Arable, Fernin otac, odlučio riješiti prašćića (I. poglavlje). Kao što možemo vidjeti u tablici 76, engleski frazni glagol „do away with“ u značenju „riješiti se čega“ ili „ubiti“ upotrijebljen je tako da se njime ublaženo nagovijesti kako bi prašćić na koncu mogao izvući deblji kraj.

Tablica 76. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima glagolā „do away with“ i „kill“*

IT: "WHERE'S Papa going with that ax?" said Fern to her mother as they were setting the table for breakfast. "Out to the hoghouse," replied Mrs. Arable. "Some pigs were born last night."

"I don't see why he needs an ax," continued Fern, who was only eight. "Well," said her mother, "one of the pigs is a runt. It's very small and weak, and it will never amount to anything. So your father has decided to **do away with it.**" "**Do away with it?**" shrieked Fern. "You mean **kill** it? Just because it's smaller than the others?"

Mrs. Arable put a pitcher of cream on the table. "Don't yell, Fern!" she said. "Your father is right. The pig would probably die anyway." (1)

CT1 (1979.): Kuda će tata s tom sjekinom? – upita djevojčica Fern svoju majku dok su postavljale stol za zajutak. – U svinjac – odgovori mama. – Sinoć je krmača oprasila nekoliko prašćića.

- Ne znam zašto mu je potrebna sjekira – nastavi Fern kojoj je bilo tek osam godina.

- Pa – reče majka – jedan prašćić je kržljiv. Malen je i slab, i nikad ništa neće vrijediti. Tvoj je otac odlučio da ga **zakolje.**

<p>- Da ga zakolje? – viknu Fern. – Hoćeš reći ubije? Samo zato što je manji od ostalih? Mama stavi na stol vrč s vrhnjem. – Ne viči, Fern! – reče. – Tvoj otac ima pravo. Praščić bi vjerojatno i sam uginuo.” (5)</p>
<p>PP1 (2001.): Kamo tata ide s tom sjekirom u ruci?” reče Fern majci dok su postavljale stol za doručak. „Otišao je u svinjac“, odgovori gospođa Arable. „Neke su se svinje sinoć oprasile.“ „Ne shvaćam zašto mu treba sjekira“, nastavi Fern, kojoj je bilo tek osam godina. „Pa,“ reče njezina majka, „jedno je prase kržljivo. Jako je malo i slabo, i od njega nikad neće biti ništa. Stoga je tvoj otac odlučio riješiti ga se.“ „Riješiti ga se?“ vrisne Fern. „Misliš, ubiti ga? Samo zato što je manje od ostalih.“ Gospođa Arable stavi vrč s vrhnjem na stol. „Nemoj vikati, Fern!“ reče. „Tvoj otac ima pravo. Prase bi vjerojatno ionako uginulo.“ (7)</p>

U CT1 (LJR 1979.) uočavamo da ga je prevoditeljica zamijenila disfemizmom „zaklati“, dok je glagol „kill“ zadržan i vjerno prenesen kao „ubiti“. Posebno je to neobično uzmemo li u obzir da djevojčica Fern majci zapravo postavlja pitanje ne bi li provjerila znači li taj glagol ono što ona misli da znači, pa uporaba glagola oštrijega značenja u ovom slučaju možda i nije logički naj(s)poretnije rješenje. U PP1 (AS 2001.) prevoditeljica se opredijelila za mikrostrategiju zadržavanja, vjerno prenijevši razgovor gospođe Arable i njezine zabrinute kćeri Fern.

Primjer 2.

Tablica 77 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena ubijanja na primjeru glagola „kill“ (I. poglavlje).

Tablica 77. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena ubijanja na primjeru glagola „kill“*

<p>IT: "Please don't kill it!" she sobbed. "It's unfair." Mr. Arable stopped walking. "Fern," he said gently, "you will have to learn to control yourself." "Control myself?" yelled Fern. "This is a matter of life and death, and you talk about controlling myself." (2)</p>
<p>CT1 (1979.): Nemoj ga ubiti! – zajeca ona. – To nije lijepo. Tata John Arable (Džon Ejrebl) zastade. (5) Fern – reče on nježno – moraš naučiti da se valja obuzdati. - Obuzdati? Ovdje se radi o životu i smrti, a ti pripovijedaš da se moram obuzdati – reče a suze joj potekoše niz obraze. (6)</p>
<p>PP1 (2001.): “Molim te, nemoj ga ubiti!” zajeca. „Nije pošteno.” Gospodin Arable prestane hodati. „Fern,“ reče nježno, „morat ćeš se naučiti savladavati.” „Savladavati?” poviče Fern. „Ovo je pitanje života i smrti, a ti govoriš o tome kako se trebam savladati.” (8-9)</p>

Element ubijanja izražen glagolom „kill“ zadržava se i u prvome (CT1) i u ponovnome prijevodu. Valjalo bi, međutim, skrenuti pozornost na to da ipak postoje suptilne razlike u tonu

rečenica. Iz CT1 (LJR 1979.) izostavlja se prilog „please“, čime je zahtjev djevojčice Fern izravniji, dok je u rečenici koju sljedeću izgovori („It's unfair.“) nepravda na koju djevojčicu želi upozoriti oca donekle ublažena: „To nije lijepo.“ (6) U PP1 (AS 2001.) razgovor djevojčice Fern i njezina oca, gospodina Arablea, zadržan je u cijelosti i prenesen u skladu sa sadržajem i tonom razgovora u izvorniku.

Primjer 3.

U sljedećemu primjeru iz I. poglavlja djevojčica Fern izjavi kako nije pravedno što će prašćić Wilbur naposljetku završiti na klanju te upita oca bi li i nju ubio da se rodila tako mala.

Tablica 78. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okrutnosti prema slabijima*

IT: "But it's unfair," cried Fern. "The pig couldn't help being born small, could it? If I had been very small at birth, would you have killed me?" (3)
CT1 (1979.): *** „Prašćić nije kriv što se takav rodio, je li tako? Da sam se ja mala rodila, bi li i mene ubio ?“ (6)
PP1 (2001.): „Ali to nije pošteno“, poviče Fern. „Nije prase krivo što se rodilo maleno, zar ne? Da sam ja bila jako mala pri rođenju, bi li mene ubio ?“ (9)

U CT1 (LJR 1979.) izostavljen je prvi dio replike koja započinje izrazom Fernine empatije, dok je u PP1 (AS 2001.) replika prenesena vjerno i taj je element potpuno zadržan.

Primjer 4.

U tablici 79 prikazuje se varijabilnost u hrvatskim prijevodima lijeka „sulphur“ (IV. poglavlje).

Tablica 79. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena lijeka „sulphur“*

IT: "Give him two spoonfuls of sulphur and a little molasses," said Mr. Zuckerman. Wilbur couldn't believe what was happening to him when Lurvy caught him and forced the medicine down his throat. (31)
CT1 (1979.): „Daj mu dvije žlice gorke soli i malo šećerne melase* - reče ujak Homer. Wilbur nije mogao vjerovati što mu se događa, kad ga je Larvy uhvatio i silom mu nalio lijek u grlo.“ (27) *Melasa – crni sirup, dobiva se kod proizvodnje šećera.
PP1 (2001.): „Daj mu dvije žlice sumpora i malo melase“, reče gospodin Zuckerman. Wilbur nije mogao vjerovati što mu se događa kad ga je Lurvy uhvatio i izlio mu lijek niz grlo. (37)

Ovaj je primjer osobito zanimljiv jer se u CT1 (LJR 1979.) „sumpor“ zamjenjuje neutralnijim izrazom „gorka sol“, vjerojatno ne samo zato što se sumpor zbog svojih nadražujućih svojstava načelno ne smatra lijekom koji bi se mogao uzimati oralnom primjenom nego i zato što dječji

čitatelj u toj dobi još ne raspolaže znanjima o svojstvima kemijskih elemenata, pa mu je sadržaj ovako razumljiviji. Slično bismo mogli zaključiti i kad je riječ o melasi, no taj je element objašnjen u bilješci, gdje se navodi da je melasa „crni sirup“ koji nastaje „kod proizvodnje šećera“ (27). Oba navedena elementa zadržana su u PP1 (AS 2001.) te time vjerno prenesena.

Primjer 5.

Tužan oproštaj prašćića Wilbura od paučice Charlotte i njezino samotno ugibanje opisani su u sljedećemu primjeru izdvojenome iz XXI. poglavlja.

Tablica 80. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa umiranja paučice Charlotte*

<p>IT: But as he was being shoved into the crate, he looked up at Charlotte and gave her a wink. She knew he was saying good-bye in the only way he could. And she knew her children were safe.</p> <p>"Good-bye!" she whispered. Then she summoned all her strength and waved one of her front legs at him. She never moved again. Next day, as the Ferris wheel was being taken apart and the race horses were being loaded into vans and the entertainers were packing up their belongings and driving away in their trailers, Charlotte died. The Fair Grounds were soon deserted. The sheds and buildings were empty and forlorn. The infield was littered with bottles and trash. Nobody, of the hundreds of people that had visited the Fair, knew that a grey spider had played the most important part of all. No one was with her when she died. (170-171)</p>
<p>CT1 (1979.): Ali, dok su ga gurali u sanduk, pogleda Charlottu, i značajno joj namigne. Znala je da joj kaže: «zbogom», i da su joj djeca spašena.</p> <p>„Zbogom!“ – prošapće Charlotte, pa skupi svu svoju snagu i pozdravi ga mahnuvši nožicom.</p> <p>Više se nije pomakla. Idućeg dana, kad su rastavljali vrtuljak, a jahaće konje tovarili u vagone, i kad su zabavljači spakovali svoje stvari i odvezli se u svojim prikolicama, Charlotte je uginula.</p> <p>Sajmište je uskoro opustjelo. Kuće-brvnare i zgrade bile su prazne i puste. Polje je bilo posuto bocama i otpacima. Od više stotina posjetilaca koji su posjetili sajam, nitko nije znao da je u ovom događaju baš paučica odigrala najvažniju ulogu. I nitko nije bio uz nju kad je umirala. (139)</p>
<p>PP1 (2001.): No dok su ga gurali u sanduk, pogleda Šarlotu i namigne joj. Znala je da se od nje oprašta kako jedino može. A znala je i da su joj djeca na sigurnom.</p> <p>„Zbogom!“ prošapće ona. Zatim skupi svu snagu i mahne mu jednom od svojih prednjih nogu.</p> <p>Više se nikad nije pomakla. Sljedećeg dana, dok su rastavljali Veliko kolo i utovarivali trkaće konje u kombije i dok su zabavljači pakirali stvari i odlazili u svojim prikolicama, Šarlota je umrla. Uskoro se sajmište ispraznilo. spremište i zgrade ostali su prazni i napušteni. Teren za bejzbol bio je prekriven bocama i smećem. Nitko, od stotina ljudi koji su posjetili sajam, nije znao da je sivi pauk odigrao najvažniju ulogu. Nitko nije bio uz Šarlotu kad je umrla. (178-179)</p>

Kao što vidimo u tablici 80, oba se elementa zadržavaju i u CT1 (LJR 1979.) i u PP1 (AS 2001.), što upućuje na to da se tema umiranja u prijevodima ovoga klasika dječje književnosti ili ne smatra tabu-temom ili se unatoč tomu zadržava.

7.3.5. Knjige o džungli

Iz ovih romana izdvajamo primjere neugodnih opisa životinja i ljudi u logoru te hvaljenja i spominjanja ubijanja. Usto ističemo i da se elementu smrti u (ponovnim) prijevodima različito pristupalo čak i u *bezazlenoj* usporedbi „like a dead man“.

Primjer 1.

Tablica 81 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima prikaza životinja i ljudi u logoru.

Tablica 81. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima prikaza životinja i ljudi u logoru*

IT: It had been raining heavily for one whole month—raining on a camp of thirty thousand men, thousands of camels, elephants, horses, bullocks, and mules, all gathered together at a place called Rawal Pindi, to be reviewed by the Viceroy of India. He was receiving a visit from the Amir of Afghanistan—a wild king of a very wild country; and the Amir had brought with him for a bodyguard eight hundred men and horses who had never seen a camp or a locomotive before in their lives—savage men and savage horses from somewhere at the back of Central Asia.
CT1 (1917.): Gusta je kiša padala kroz čitav mjesec dana; padala na tabor od trideset tisuća momaka i deva, slonova, konja, bivola i mazga, skupljenih u mjestu, koje se zove Rawal Pindi. Trebalo je da ih pregleda potkralj Indije. Pohodio ga je Emir Afganistana – divlji kralj vrlo divlje zemlje; a Emir je bio doveo sa sobom tjelesnu stražu od osam stotina ljudi i konja, koji nikad za svoga života nisu vidjeli ni tabora ni parovoza; divljih ljudi i divljih konja negdje duboko iz Centralne Azije. (149)
PP1a (1967.): /
MPP1a (1996.): Pljuštalo je kao iz kabla već čitav mjesec: padalo je po logoru od trideset tisuća ljudi i tisućama deva, slonova, konja, volova i mazgi; svi su se skupili na mjestu zvanom Rawalpindi kako bi njihovu smotru izvršio potkralj Indije. Kod potkralja u posjetu je bio emir iz Afganistana, a u njegovoj se pratnji nalazila tjelesna garda od osam stotina ljudi sa svojim konjima, koji nikada u svojem životu nisu vidjeli ni logor ni lokomotivu; bili su to divlji ljudi i divlji konji rođeni negdje duboko u srednjoj Aziji. (186)
PP2 (1996.): Cijeli mjesec padale su teške kiše – padale po taboru od trideset tisuća ljudi, s mnoštvom deva, slonova, konja, volova i mula. Svi su se oni skupili u mjestu zvanom Rawalpindi, da bi indijski potkralj izvršio smotru. Kod njega je u posjetu bio afganistanski emir – divlji kralj vrlo divlje zemlje. On je pak, kao tjelesnu stražu doveo osam stotina ljudi i konja koji nikad prije nisu vidjeli vojnički logor ni lokomotivu – divljih ljudi i divljih konja negdje duboko iz Srednje Azije. (123)
PP3 (2003.): Cijeli mjesec padale su kiše – padale su po taboru od trideset tisuća ljudi, s tisućama deva, slonova, konja, volova i magaraca. Svi su se oni sastali na mjestu zvanom Rawalpindi da bi indijski potkralj izvršio smotru. Kod njega je bio u posjetu afganistanski emir - divlji kralj jedne vrlo divlje zemlje. Emir je poveo kao tjelesnu stražu osam stotina ljudi i konja koji nikad nisu vidjeli vojnički tabor ni lokomotivu – divlji ljudi i divlji konji negdje duboko iz Srednje Azije. (115)
PP4 (2004.): Padale su obilne kiše cijeli mjesec – kišilo je po logoru od trideset tisuća ljudi i mnogo tisuća deva, slonova, konja, volova i mazga sakupljenih u mjestu zvanom Rawalpindi, za smotru pred podkraljem Indije. Primaio je u posjet afganistanskoga emira – divljega kralja iz vrlo divlje zemlje. A emir je sa sobom doveo kao tjelesnu stražu osam stotina ljudi i konja koji nikada u životu nisu vidjeli ni logora ni lokomotive – divljih ljudi i divljih konja iz zabačenog dijela središnje Azije. (185)
*Rawalpindi – grad koji je u Kiplingovo doba bio u Indiji, a danas je dio Pakistana

*emir (arap.) – vladarski naslov u nekim muslimanskim zemljama

Poglavlje „Her Majesty's Servants“ u kojemu autor dovodi čitatelja među životinje u vojničkom logoru zadržano je u CT1 (VD 1917.), no izostavlja se iz PP1a (OT 1967.). U MPP1a, modificiranom izdanju prijevoda Olge Timotijević koje je 1996. u nakladi Mozaika prema francuskom predlošku *Le Livre de la Jungle* dopunila Blaženka Bubanj to je poglavlje vraćeno. U PP2 (SL 1996.), PP3 (TK 2003.) i PP4 (MM 2004.) taj se opis zadržava.

Primjer 2.

Tablica 82 prikazuje kako se pristupilo prevođenju Shere Khanova hvaljenja ubijanjem u poglavlju „How Fear Came“.

Tablica 82. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima Shere Khanova hvaljenja ubijanjem*

IT: "Man!" said Shere Khan coolly, "I **killed** an hour since." He went on purring and growling to himself.

The line of beasts shook and wavered to and fro, and a whisper went up that grew to a cry: "Man! Man! **He has killed Man!**" Then all looked toward Hathi, the wild elephant, but he seemed not to hear. Hathi never does anything till the time comes, and that is one of the reasons why he lives so long.

"At such a season as this to **kill Man!** Was no other game afoot?" said Bagheera scornfully, drawing himself out of the tainted water, and shaking each paw, cat-fashion, as he did so.

"**I killed for choice—not for food.**" The horrified whisper began again, and Hathi's watchful little white eye cocked itself in Shere Khan's direction. "For choice," Shere Khan drawled. "Now come I to drink and make me clean again. Is there any to forbid?"

Bagheera's back began to curve like a bamboo in a high wind, but Hathi lifted up his trunk and spoke quietly.

"Thy **kill** was from choice?" he asked; and when Hathi asks a question it is best to answer. (13-14)

CT1 (1917.): „Prije jednoga sata **zaklao** sam čovjeka“, reče Shere Khan hladno. I nastavi tiho presti i mrmoriti.

Redovi se zvijeri otpočеше nemirno tamo-amo ljuljati, i šapat, koji je naskoro prešao u viku, odjeknu iz njihove sredine: „Čovjeka! Čovjeka! **Zaklao** je čovjeka!“ Onda svi pogledaše Hathija, divljeg slona, ali se on gradio kao da ništa ne čuje. Hathi nikad ne čini ništa, dok ne dodje vrijeme za to, pa je to jedan od razloga, zašto tako dugo živi.

„Zar se u ovakovo doba **ubijaju** ljudi? Nije li se našlo druge lovine na dohvat?“ zapita Bagheera ljutito izlazeći iz zaprljane vode i tresući svaku šapu posebno, kao mačka.

„**Zaklao** sam ga zbog zabave, a ne zbog hrane“.

Zastrašeni šapat zabruji iznova, a budno malo bijelo oko Hathijevo zablisnu prema Shere Khanu. „Zbog zabave“, ponovi Sher Khan otežući riječi. „Zato sam došao da se napijem i očistim. Ima li tko šta proti tome?“

Bagheerin se hrbat poče savijati kao bambus u jakom vjetru, a Hatki podiže rilo i reče mirno:

„Dakle si **ubijao** zabave radi?“ zapita on, a kad Hathi što pita, valja mu odgovoriti. (173-174)

PP1b (1967.): Čovjek – reče Šir Kan hladno. - **Ubio sam** ga prije jednog sata. - I nastavi gundati i presti ispod brka.

Čitav se red životinja zatrese, zatalasa i podiže se šapat koji naraste u uzvik:

- Čovjek! Čovjek! **Ubio je** čovjeka!

Zatim svi pogledaše u Hatija, divljeg slona, ali izgledalo je kao da on ne čuje. Hati nikada ništa ne čini prije vremena i to je jedan od razloga, zašto on tako dugo živi.

- U ova vremena **ubiti** čovjeka! Zar nisi mogao naći neku drugu divljač? – reče ljutito Bagira izlazeći iz obojene vode i tresući svakom šapom, kao mačka.

- **Ubio sam** iz hira, a ne hrane radi.

Opet se razleže preneraženi šapat, a Hatijevo pažljivo malo bijelo oko upravi se na Šir Kana.

- Iz hira – s naglaskom reče Šir Kan. - A sad hoću piti i oprati se. Ima li tko šta protiv?

Bagirina se leđa počеше izvijati kao bambusova trska na jakom vjetru, ali Hati diže surlu i mirno progovori:

- **Ubio si** iz hira? – upita; a kad Hati postavlja pitanje, najbolje je odgovoriti. (16/17)

PP2 (1996.): – Čovjek! – reče Shere Khan hladno. – **Ubio sam** ga prije jedan sat.

I nastavi presti i mrmljati sebi u bradu.

Red zvijeri strese se i zaljulja; podiže se šapat koji preraste u krik:

– Čovjek! Čovjek! **Ubio je** čovjeka!

Tada svi pogledaše prema Hathiju, Divljem Slonu, no činilo se da ih on ne čuje. Hathi nikad ništa ne čini prije vremena, to je jedan od razloga, što tako dugo živi.

– U ovakvo doba **ubiti** čovjeka! Zar nije bilo druge divljači na nogama? – reče Bagheera prezrivo, izvlačeći se iz zaprljane vode i stresajući svaku šapu, na mačji način.

– **Ubio sam** ga jer mi je to bilo po volji, ne zbog hrane.

Prestravljeni šapat započe opet, a Hathijevo budno malo oko okrene se prema Shere Khanu.

– Bilo mi je po volji – otegne Shere Khan. – I sad sam došao piti i očistiti se. Hoće li mi netko zabraniti?

Bagheerina leđa počеше se savijati poput bambusa na jakom vjetru, no Hathi podiže surlu i reče mirno:

– **Ubio si** jer ti je bilo po volji? – upita; a kad Hathi postavi pitanje, najbolje je odgovoriti. (149-150)

<p>PP3 (2003.): - Čovjek! – rekao je hladno Shere Khan. -Ubio sam čovjeka prije sat vremena.</p> <p>Onda je nastavio presti i mrmljati sebi u bradu.</p> <p>Red zvijeri se stresao i zaljuljao te je nastao šapat koji se pretvorio u krik:</p> <p>- Čovjek! Ubio je čovjeka!</p> <p>Svi su pogledali Hathija, ali se činilo da on nije ništa čuo. Hathi nikad ne govori ništa dok za to nije vrijeme, i to je jedan od razloga zašto živi tako dugo.</p> <p>- U ovakvo vrijeme ubiti čovjeka! Zar nije bilo druge divljači na nogama? – rekla je prijezirno Bagheera izvlačeći se iz vode i stresajući šape poput mačke.</p> <p>- Ubio sam ga jer sam to htio, a ne zbog hrane.</p> <p>Užasnuti šapat opet je krenuo, a Hathijevo budno malo oko pogledalo je prema Shere Khanu.</p> <p>- Jer sam tako htio – ponovio je Shere Khan. – Sad sam se došao oprati i napiti. Hoće li mi to netko zabraniti?</p> <p>Bagheerina leđa počela su se svijati poput bambusa na jakom vjetru, ali je Hathi podignuo surlu i mirno rekao:</p> <p>- Ubio si jer si tako htio? – upitao ga je; a kad Hathi nešto upita, najbolje je odgovoriti. (141-142)</p>
<p>PP4 (2004.): „Čovjeka!“ reče Shere-Khan hladno. „Usmrtio sam ga prije sat vremena.“ On nastavi presti i gundati sam za sebe.</p> <p>Životinjski se niz uzdrmao i zanjihao naprijed-natrag, i počeo se širiti šapat koji je prerastao u krik: „Čovjeka! Čovjeka! Usmrtio je Čovjeka!“ Zatim su svi pogledali u Hathija Divljeg slona, ali on se činio kao da ne čuje. Hathi nikada ništa ne radi dok ne dođe vrijeme, i to je jedan od razloga zašto živi tako dugo.</p> <p>„U ovakvo doba usmrtiti Čovjeka! Zar nije bilo druge žive lovine?“ reče Bagheera prijekorno, izvlačeći se iz zaprljane vode i otesajući pritom svaku šapu kao što to čine mačke.</p> <p>„Usmrtio sam ga jer mi se prohtjelo – ne radi hrane.“ Užasan se šapat opet prosu, a Hathijevo pozornost malo oko usmjere se prema Shere-Khan. „Jer mi se prohtjelo“, izreče Shere-Khan otegnuto. „Sada pak dolazim da se napojim i operem. Ima li koga da mi to zabrani?“</p> <p>Bagheerina se leđa počеше napinjati kao bambus na jakom vjetru, ali Hathi podiže rilo i smireno progovori.</p> <p>„Usmrtio si zato što ti se prohtjelo?“ upita on, a kada Hathi upućuje pitanje najbolje je odgovoriti. (226)</p>

U CT1 (VD 1917.) glagol „kill“ zamijenjen je u dva navrata snažnijim glagolom „zaklati“, dok se u PP1b (OT 1967.), PP2 (SL 1996.), PP3 (TK 2003.) i PP4 (MM 2004.) glagol prenosi vjerno, zadržavanjem i uporabom glagola „ubiti“ odnosno „usmrtiti“.

Primjer 3.

U tablici 83 prikazana su različita rješenja u hrvatskim prijevodima usporedbe „like a dead man“ iz poglavlja „Letting in the Jungle“.

Tablica 83. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima usporedbe „like a dead man“*

IT: "Nothing but great good. Watch them now till the day. I sleep." Mowgli ran off into the Jungle, and dropped like a dead man across a rock, and slept and slept the day round, and the night back again. (95)
CT1 (1917.): „Samo dobro. Pazi na njih do jutra. Ja ću spavati“. I Mowgli otrča u šumu, leže na kamen i zaspao; a spavao je noć i dan, i još cijelu iduću noć. (216)
PP1b (1967.): - Samo veliko dobro. Pazi na njih do dana. Ja ću spavati. Mogli otrča u džunglu i baci se na neku stijenu, pa prespava cio dan i cijelu noć. (46)
PP2 (1996.): – Samo dobro. Drži ih na oku do jutra. Ja ću spavati. Mowgli otrči u Džunglu, klone kao mrtav na neku stijenu, te je spavao i spavao cijeli dan i sljedeću noć. (192)
PP3 (2003.): - Samo dobro. Drži ih na oku do jutra. Ja idem spavati. Mowgli je otrčao u Džunglu i srušio se na neku stijenu kao mrtav pa je spavao i spavao cijeli dan i sljedeću noć. (182)
PP4 (2004.): „Ništa osim velikoga dobra. Pazi na njih sada do zore. Ja ću spavati.“ Mowgli otrča u džunglu i svali se na kamen, pa je spavao i spavao cijeli dan i opet cijelu noć. (291)

Usporedba „like a dead man“, koja se uočava u opisu Mowglija kad otrči u džunglu i zaspao od premorenosti, izostavlja se u CT1 (VD 1917.), PP1b (OT 1967.) i PP4 (MM 2004.), a zadržava u PP2 (SL 1996.) i PP3 (TK 2003.).

Primjer 4.

Odlomak u kojemu ptica Darzee pjevušeci obznanjuje drugima da je mungos Rikki-tikki ubio zmiju Naga, zadržava se u svim prijevodima, kao što se vidi u tablici 84.

Tablica 84. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena mungosova ubijanja zmije*

IT: "Nag is dead—is dead—is dead! " sang Darzee. "The valiant Rikki-tikki caught him by the head and held fast. The big man brought the bang-stick and Nag fell in two pieces! He will never eat my babies again."
CT1 (1917.): „Nag je mrtav... mrtav... mrtav! “ pjevao je Darzee dalje. „Moćni Rikki-tikki pograbilo ga je za glavu i čvrsto protresao. Veliki je čovjek donio palicu, koja puca... bum... bum... i Nag se raspade na dva komada! Nikad više ne će jesti moje goliće.“ (117)
PP1a (1967.): -Nag je mrtav – mrtav – mrtav! – pjevao je Darzi. -Hrabri Riki-Tiki uhvatio ga je za glavu i čvrsto držao. Veliki je čovjek donio praskavi štap i Nag se prepолоvio na dva dijela! Neće više jesti moju djecu. (110)
PP2 (1996.): – Nag je mrtav! Mrtav! Mrtav! – pjevao je Darzee. – Hrabri Rikki-tikki zgrabio ga je za glavu i držao čvrsto. Veliki čovjek donio je drvo bang i Nag se raspao u dva dijela! Nikad više neće jesti moju djecu! (98)
PP3 (2003.): -Nag je mrtav, mrtav! - pjevao je Darzee. -Hrabri Rikki-tikki zgrabio ga je za glavu. Veliki je čovjek donio štap koji je napravio bum i Nag se prepолоvio na dva dijela. Nikad više neće jesti moju djecu! (91)

PP4 (2004.): „Nag je **mrtav – mrtav – mrtav!**“ pjevao je Darzee. „Srčani Rikki-tikki zgrabio ga je za glavu i čvrsto držao. Ljudina je donio gromoštap , i Nag **se raspao na dva dijela!** Nikada više neće žderati moju pilad!“ (144)

7.3.6. Pustolovine Toma Sawyera

Elemente nasilja, okrutnosti, smrti i drugih neugodnih prizora u (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Toma Sawyera* pratili smo na primjeru opisa mrtvaca, nasilne igre, glađu uzrokovane smrti te nasilja nad ženama.

Primjer 1.

Tablica 85 prikazuje kako se opis mrtvaca u grobu (IX. poglavlje) prevodio u tekstovima iz korpusa.

Tablica 85. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa mrtvaca*

IT: Two or three minutes later the murdered man, the blanketed corpse, the lidless coffin, and the open grave were under no inspection but the moon's. The stillness was complete again, too.
CT1 (1927.): Dvije ili tri minute kasnije samo je mjesec vidio umorenog čovjeka, iskopanog mrtvaca i razrovani grob. I opet je vladala potpuna tišina. (36)
PP1 (1947.): Dvije, tri minute kasnije samo je još mjesec bdio nad umorenim čovjekom, pokrivenim lešom, lijesom bez poklopca i otvorenim grobom. I opet je zavlada potpuna tišina. (68)
PP2 (1965.): Dvije-tri minute kasnije jedino je još mjesec bdio nad umorenim čovjekom, zastrtim lešom, rastvorenim lijesom i otvorenom rakom. A tišina je opet posve zavlada. (77)
PP3 (2000.): Već nakon dvije-tri minute ubijeni čovjek, prekriveni leš, nepokriveni lijes i otvoreni grob nemahu drugog društva doli mjesečeva. Tišina opet bijaše potpuna. (84)
PP4 (2000.): Dvije ili tri minute kasnije nitko više osim mjeseca nije gledao umorena čovjeka, leš obavijen prostirkom, otkriven lijes i otvoren grob. Zavlada je opet potpuna tišina. (77)
PP5 (2002.): Za dvije ili tri minute samo je Mjesec bdio nad ubijenim čovjekom, otvorenim lijesom i grobom. Ponovno je zavlada potpuna tišina. (60)
PP6 (2002.): Dvije-tri minute kasnije još je samo mjesec motrio na ubijena čovjeka, pokriveni leš, lijes bez poklopca i otkriveni grob. Ponovno je vladala potpuna tišina. (119)
PP7 (2007): Dvije ili tri minute poslije, ubijeni čovjek, pokriveno truplo, lijes bez poklopca i otvoreni grob bili su izloženi samo pogledu mjeseca. Tišina je ponovno bila potpuna. (64)

U CT1 (MK 1927.) i PP5 (TK 2002.) djelomice se izostavljaju pojedini elementi. U CT1 riječ je o „the lidless coffin“, a u PP5 o „the blanketed corpse.“ U ostalim prijevodima opis se na hrvatski prenosi u cijelosti.

Primjer 2.

Nasilje je prisutno i u igri dječaka podijeljenih u tri „neprijateljska“ plemena (XVI. poglavlje).

Tablica 86. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa nasilne igre*

IT: By and by they separated into three hostile tribes, and darted upon each other from ambush with dreadful warwhoops, and killed and scalped each other by thousands. It was a gory day. Consequently, it was an extremely satisfactory one.
CT1 (1927.): Daskora su se podijelili u tri neprijateljska plemena i napadali se strašnim bojnim poklicima, ubijali se, skalpirali , tisućama skidali kožu s glave . Bio je to buran dan, dakle i ugodan. (74)
PP1 (1947.): Daskora su se podijelili u tri neprijateljska plemena, napadali iz zasjeda jedan drugoga strašnim bojnim povcima, ubijali se i skalpirali na tisuće. Bio je buran dan, dakle i ugodan. (107)
PP2 (1965.): Daskora se podijeliše u tri zaraćena plemena i stadoše, uz strahotne ratne poklike, navaljivati jedni na druge iz zasjede i međusobno se u tisućama ubijati i skalpirati . Bijaše to dan krvoprolića . Prema tome, vrlo ugodan dan. (123)
PP3 (2000.): Uskoro se podijeliše u tri zaraćena plemena te navališe jedan na drugoga iz zasjede urlajući strašne ratne poklike, ubijajući i skalpirajući se međusobno kao da ubijaju cijelo pleme. Bijaše to krvav dan, što bi u prijevodu značilo, zadovoljavajući. (135)
PP4 (2000.): Ubrzo su se podijelili u tri neprijateljska plemena, te su napadali jedni druge iz zasjede uz strašne ratne poklike, ubijali su i skalpirali jedni druge u tisućama. Bijaše to krvav dan. Ali i dan iznimnog zadovoljstva. (123)
PP5 (2002.): Uskoro su se razdijelili na tri suparnička plemena te se napadali međusobno iz zasjede uz strašne ratne poklike i ubijali te skalpirali jedni druge u tisućama. Bio je to dan krvoprolića . Znači, bio je to vrlo ugodan dan. (93)
PP6 (2002.): Naskoro se podijeliše na tri neprijateljska plemena pa su uz strašne bojne poklice napadali jedan drugoga iz zasjede, uzajamno se „ ubijali “ i „ skalpirali “ kao da ih ima na tisuće. Bio je to krvav pa prema tome i krajnje ugodan dan. (194)
PP7 (2007.): Uskoro su se podijelili u tri neprijateljska plemena, pa su jedan drugoga, uz zastrašujuće bojne poklike, napadali iz zasjede te se ubijali i skalpirali na tisuće. Bio je to krvav dan. I, prema tome, zadovoljavajući. (103)

Opisi ratovanja uglavnom se zadržavaju u svim prijevodima, osim u CT1 (MK 1927.) i PP1 (TB 1947.) gdje se pridjev „gory“ (hrv. „krvav“) zamjenjuje eufemizmom „buran“. U CT1 (MK 1927.) eksplicira se i glagol „scalp“ koji je najprije preveden glagolom „skalpirati“, a potom i opisno objašnjen izrazom „skidati kožu s glave“.

Primjer 3.

Tablica 87 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa smrti gladu (XXXIII. poglavlje).

Tablica 87. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa smrti gladi

<p>IT: Ordinarily one could find half a dozen bits of candle stuck around in the crevices of this vestibule, left there by tourists; but there were none now. The prisoner had searched them out and eaten them. He had also contrived to catch a few bats, and these, also, he had eaten, leaving only their claws. The poor unfortunate had starved to death.</p>
<p>CT1 (1927.): Obično se u onom prostoru moglo naći bar pola tuceta nagorjelih svijeća, sto ih tamo u rupama po stijeni ostavljaju turiste, a sada nije bilo nijedne. Sužanj ih je valjda sve sabrao i pojeo. Isto je tako uhvatio i nekoliko šišmiša, pa ih onako žive pojeo ostavljajući samo pandže s njihovih nožica. Nesretnik je skapao od gladi. (134)</p>
<p>PP1 (1947.): U pukotinama toga prostora obično je bilo do pola tuceta nagorjelih svijeća, koje su izletnici ostavljali; sada nije bilo ni jedne. Zarobljenik ih je pobrao i pojeo. Isto je tako uhvatio nekoliko šišmiša i pojeo ih ostavljajući samo pandže. Jadni je nesretnik skapao od gladi. (188)</p>
<p>PP2 (1965.): Po stijenama u ovome predvorju pećine obično je bilo pozatakuto bar pola tuceta ogoraka od svijeća koje su tu ostavljali izletnici, ali sad ne bijaše ni jednog jedinog. Zatočenik ih je očito napipao i izjeo. Također mu je uspjelo uhvatiti i nekoliko šišmiša, koje je isto tako pojeo sve do pandži. Jadni nesretnik je umro od gladi. (225-226)</p>
<p>PP3 (2000.): Inače se u predvorju po stijenama pećine obično moglo naći nekoliko komadićaka svijeća koje bi ostavili turisti, ali sada nije bilo ni jedne. Zatvorenik ih je našao i pojeo. Također mu je uspjelo uhvatiti nekoliko šišmiša, koje je također pojeo, ostavivši samo pandže. Jadni je nesretnik umro od gladi. (243)</p>
<p>PP4 (2000.): Obično se okolo po pukotinama tog predvorja moglo naći na desetke komadića lojanica, koje su ostavljali turisti. Ali sada nije bilo nijedne. Očito je zatočenik tragao za njima i jeo ih. Katkada bi uspijevao uhvatiti šišmiša, kojega bi također pojeo; ostale bi samo pandže. Jadni nesretnik gladovao je do smrti. (219)</p>
<p>PP5 (2002.): Po stjenama u ovom predvorju pećine obično je bilo par pola tuceta ostataka svijeća koje su tu ostavljali izletnici; ali sada nije bilo ni jednoga. Zatočenik ih je očito napipao i pojeo. Uspjelo mu je uhvatiti i nekoliko šišmiša, koje je isto tako pojeo sve do kandži. Nesretnik je umro od gladi. (160)</p>
<p>PP6 (2002.): U ovom prostoru na ulazu u špilju obično se po pukotinama u stijenu moglo naći i do pola tuceta nagorjelih svijeća što su ih tu ostavljali izletnici, no sada ondje nije bilo nijedne. Zatočenik ih je bio pronašao i pojeo. Isto je tako uspio uhvatiti i nekoliko šišmiša pa je i njih pojeo ostavivši samo pandže. Jadni je nevoljnik bio na smrt izgladnio. (352)</p>
<p>PP7 (2007.): Inače bi se u pukotinama predvorja moglo pronaći nekoliko ostataka svijeća koje bi ostavili izletnici, ali sada nije bilo ni jednoga. Zarobljenik ih je pronašao i pojeo. Uspio je uloviti i nekoliko šišmiša koje je također pojeo, ostavivši samo pandže. Jadni je nesretnik umro od gladi. (187)</p>

Mučan opis zatvorenika koji je život skončao skapavši od gladi zadržan je u svim prijevodima.

Primjer 4.

U tablici 88 prikazana su različita rješenja u prijevodima opisa nasilja nad ženama (XXIX. poglavlje).

Tablica 88. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa nasilja nad ženama

<p>IT: “Kill? Who said anything about killing? I would kill him if he was here; but not her. When you want to get revenge on a woman you don’t kill her—bosh! you go for her looks. You slit her nostrils—you notch her ears like a sow!”</p>
<p>CT1 (1927.): „Tko ti kaže, da ću je ubiti? Njega bih ubio, ali nju ne ću. Kad se hoćeš osvetiti ženi, ne smiješ je ubiti. Rasporiš joj samo nosnice i odrežeš uši – to je sve.“ (116)</p>
<p>PP1 (1947.): -Ubiti? Tko je išta rekao o ubijanju? Da je on ovdje, njega bih ubio, ali nju ne ću. Ako se hoćeš osvetiti ženi, onda je ne ubijaš, pah! Pokvariš joj vanjštinu. Rasporiš joj nosnice i odrežeš uši kao svinji! (167)</p>
<p>PP2 (1965.): -Da je ne ubijem? Tko je uopće rekao da ću je ubiti? <i>Njega</i> bih ubio da je sad tu; ali neću nju. Kad hoćeš da se osvetiš ženi, onda je ne ubijaš – ma kakvi! Unakaziš je. Raskoliš joj nos, prosječeš joj uši ko krmači! (109)</p>
<p>PP3 (2000.): -Ubiti? Tko je išta rekao o ubijanju? Da je <i>on</i> ovdje, njega bih ubio, ali ne <i>nju</i>. Ako se želiš osvetiti nekoj ženi, onda je nećeš ubiti – ne, ne! Unakazit ćeš je! Razderat ćeš joj nosnice i zarezati joj uši kao krmači! (214)</p>
<p>PP4 (2000.): -Ubiti? Tko je govorio o ubojstvu? Njega bih ubio da je živ, ali nju neću. Ako se hoćeš osvetiti na ženi, ne ubijaš je. Ma ni govora. Unakaziš je. Rasporiš joj nozdrve i odrežeš joj uši kao krmači. (194)</p>
<p>PP5 (2002.): -Da je ne ubijem? Tko je rekao da ću je ubiti? <i>Njega</i> bih ubio da je živ, ali nju neću. Kad se hoćeš osvetiti ženi, onda je ne ubijaš. Ne! Razbiješ joj nos, odsiječeš joj uši kao krmači! (143)</p>
<p>PP6 (2002.): -Ubiti? Tko je spomenuo ubojstvo? <i>Njega</i> bih ubio da je živ, ali nju neću. Kad se hoćeš osvetiti na ženi, nećeš je ubiti – ni govora! Moraš je unakaziti. Rasporiti joj nosnice i razrezati uši kao krmači! (311)</p>
<p>PP7 (2007.): -Ubiti? Tko je rekao da ću je ubiti? Njega bih ubio da je živ, ali nju ne. Ako se želiš osvetiti ženi, ne ubijaš je – ni slučajno! Promijeniš joj izgled. Rasparaš joj nosnice – zarežeš uši kao prasici! (166)</p>

Opis nasilja prema ženama koji do izražaja dolazi najviše u sintagmi „go for her looks“ zadržava se i pojačava u PP1 (TB 1947.), PP2 (IK 1965.), PP3 (IK* 2000.), PP4 (IZ 2000.), PP6 (DM 2002.) i PP7 (AM 2007.), gdje se upotrebljavaju glagoli i glagolske sveze poput „pokvariti vanjštinu“, „unakaziti“ ili „promijeniti izgled“. Sva ta rješenja, premda proizlaze iz konteksta, imaju oštija, eksplicitnija značenja, pa bismo ih u ovome slučaju mogli ubrojiti među disfemizme. Iz CT1 (MK 1927.) i PP5 (TK 2002.) taj se izraz izostavlja. S druge strane, u svim se prijevodima na hrvatski vjerno prenose okrutni segmenti „slit her nostrils“ i „notch her ears“.

7.3.7. Pustolovine Huckleberryja Finna

Kao primjere ove tabu-teme u (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Huckleberryja Finna* izdvojit ćemo dva u kojima do osobitoga izražaja dolaze eksplicitni opisi obiteljskog nasilja i okrutnosti.

Primjer 1.

Tablica 89 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa obiteljskog nasilja (VI. poglavlje).

Tablica 89. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa obiteljskog nasilja*

IT: He chased me round and round the place with a clasp-knife, calling me the Angel of Death, and saying he would kill me, and then I couldn't come for him no more.
CT1 (1947.): Ganjao me po sobi nožem, nazvao me Anđelom smrti, govorio, da će me ubiti, pa da više ne ću dolaziti po njega. (40)
PP1 (1964.): Počne me natjeravati po sobi s nožem u ruci, nazivajući me anđelom smrti i vičući da će me ubiti, kako više ne bih mogao doći po njega. (46)
PP2 (1986.): Vijo me po čitavoj kolibi, sa džepnim nožem u ruci, zvao me Anđelom smrti ¹⁾ i govorio kako će me zaklat, i kako mu onda više neću moć nauditi. (45) ¹⁾ Pučko vjerovanje prema kojem će onaj tko ugleda duha što se tako zove uskoro umrijeti. (Op.prev.)
MPP2a (2000.): Vijao me po čitavoj kolibi, s džepnim nožem u ruci, zvao me Anđelom smrti ¹ i govorio kako će me zaklati, i kako mu onda više neću moći nauditi. (42-43) ¹ Pučko vjerovanje prema kojem će onaj tko ugleda duha što se tako zove uskoro umrijeti. (Op.prev.)
PP3 (2002.): Ganjao me po kolibi s nožem u ruci, zvao me anđelom smrti i govorio da će me ubiti, pa onda neću moći doći po njega. (32)
PP4 (2004.): Natjeravo me po cijeloj kolibi s džepnim nožem u ruci, nazivo me anđelom smrti i govorio da će me ubit pa ga više neću moć progonit. (50)
PP5 (2004.): Progonio me po cijeloj brvnari s džepnim nožićem u ruci, nazivajući me Anđelom Smrti i govoreći da će me ubiti pa više neću dolaziti po njega. (42)
PP6 (2018.): Lovao me okolo-naokolo po kolibi s džepnim nožem, nazivao me je anđelom smrti i govorio da će me ubit, pa da ga više neću moć progonit. (37)

Prizor Huckova nasilnoga oca Papa Finna koji jedne večeri pijan halucinira i ganja sina uokolo nazivajući ga anđelom smrti zadržava se u cijelosti u svim prijevodima osim u PP2 (ZC 1986.) i MPP2a (ZC 2000.). U ta je dva izdanja pridodana bilješka koja objašnjava fenomen anđela smrti, a glagol „kill“ pojačava se te na hrvatski prevodi glagolom „zaklati“. Stoga to rješenje možemo označiti kao zamjenu disfemizmom.

Primjer 2.

Kao što je razvidno iz tablice 90, okrutni opis klanja svinje (VII. poglavlje) posve se zadržava u svim proučenim prijevodima.

Tablica 90. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okrutnosti i klanja*

IT: I fetched the pig in, and took him back nearly to the table and hacked into his throat with the axe , and laid him down on the ground to bleed ; I say ground because it was ground—hard packed, and no boards.
CT1 (1947.): :Dovukao sam svinju do blizu stola i tamo joj sjekirom zasjekao u vrat , spustio je na zemlju, da dalje krvari – velim zemlju, jer je tlo bilo od zemlje, tvrdo nabito i bez dasaka. (44)
PP1 (1964.): Unesem svinju unutra, dovučem je blizu stola i rasiječem joj grkljan sjekirom , pa je položim na zemlju da krvari . Rekoh zemlju, jer je stvarno i bila zemlja – tvrdo nabijena, bez dasaka. (50)
PP2 (1986.): Unesem svinju, bacim ju na pod skoro do samog stola, zasiječem joj sikirom grkljan i pustim da joj krv teče po zemlji – kažem zemlji jerbo je zaista bila zemlja – nabijena, bez podnica. (50)
MPP2a (2000.): Unesem svinju, bacim je na pod gotovo do samog stola, zasiječem joj sjekirom grkljan i pustim da joj krv teče po zemlji – kažem zemlji jer je doista bila zemlja – nabijena, bez podnica. (47)
PP3 (2002.): Svinju sam unio unutra, doveo do stola te joj presjekao grkljan sjekirom , položio je na zemlju i pustio da krvari . Kažem <i>zemlju</i> , jer je i bila zemlja – čvrsto nabijena, bez dasaka. (35)
PP4 (2004.): Unesem ono prase, dovučem ga gotovo do stola i sjekirom mu zasiječem grkljan pa ga položim na zemlju da iskrvari . Kažem zemlju jer je to i bila zemlja – tvrdo nabijena, bez dasaka. (55)
PP5 (2004.): Dovukao sam onu svinju, stavio je na tlo pokraj stola i prezreo joj grlo . Pustio sam da krv teče na zemljani pod. (45)
PP6 (2018.): Ubacim svinju unutra i dovučem je skoro do stola, pa joj zasiječem grkljan sjekirom , i onda je položim na zemlju da iskrvari – velim »zemlju« jer je to zbilja bila samo zemlja – tvrdo nabijena i bez dasaka. (40)

7.3.8. Gulliverova putovanja

Elemente nasilja u (ponovnim) prijevodima *Gulliverovih putovanja* promatrali smo na jedinome primjeru eksplicitnoga opisa smaknuća zločinca u drugome dijelu satire, „Put u Brobdingnag“.

Primjer 1.

Tablica 91 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa smaknuća zločinca (V. poglavlje).

Tablica 91. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa smaknuća zločinca

<p>IT: One day, a young gentleman, who was nephew to my nurse's governess, came and pressed them both to see an execution. It was of a man, who had murdered one of that gentleman's intimate acquaintance. Glumdalclitch was prevailed on to be of the company, very much against her inclination, for she was naturally tender-hearted: and, as for myself, although I abhorred such kind of spectacles, yet my curiosity tempted me to see something that I thought must be extraordinary. The malefactor was fixed in a chair upon a scaffold erected for that purpose, and his head cut off at one blow, with a sword of about forty feet long. The veins and arteries spouted up such a prodigious quantity of blood, and so high in the air, that the great jet d'eau at Versailles was not equal to it for the time it lasted: and the head, when it fell on the scaffold floor, gave such a bounce as made me start, although I was at least half an English mile distant.</p>
<p>CT1b (1919.): Jednoga dana dodje neki mladi gospodin, koji bijaše nećak odgojiteljice moje dadilje, i salijetaše ih obadvije, neka bi pošle vidjeti jedno smaknuće. Bijaše to smaknuće nekoga čovjeka, koji je umorio jednoga dobrog znanca onoga gospodina. Glumdalclitcha su nagovorili, da bude s društvom, no veoma protiv njezine volje, jer je bila od prirode meka srca; a što se tiče mene samoga, premda sam mrzio prizore takove vrste, ipak me je mamila moja radoznalost, da vidim nešto, što sam držao, da mora biti neobično. Zločinac je bio privezan o stolac na stratištu, podignutom za tu svrhu, i glava mu bi odsječena jednim udarcem mača, dugoga oko četrdeset stopa. Žile krvnice i kucavice šikljahu tako golemu množinu krvi i tako visoko u zrak, da veliki jet d'eau u Versaillesu nije bio tome, za vrijeme dok je trajalo, jednak; a glava, kad je pala na pod stratišta, tako je bubnula, da sam se trgnuo, premda sam bio udaljen bar pola engleske milje. (42-43)</p>
<p>PP1 (1925.): Jednoga dana došao mlad gospodin, nećak odgojiteljici moje dadilje, i saletio njih dvije, da odu vidjeti smaknuće. Bilo je to smaknuće čovjeka, koji je ubio dobra znanca toga gospodina. Glumdalclitchu nagovorili, da se i ona pridruži, iako preko volje, jer je po prirodi bila meka srca; a što se mene tiče, ja doduše zazirem od takvih prizora, ali me napastovala radoznalost, da vidim nešto, što sam držao da mora biti izvanredno. Zlikovca privezali na stolicu na stratištu, podignutom za tu svrhu, a glavu mu odsjekli od jednoga maha, mačem dugim četrdesetak stopa. Iz vena mu i arterija briznula tolika silna krv i u toliku visinu, da tomu brizgu, dok je trajao, nije bio ravan veliki jet d'eau*) u Versaillesu; a kad je glava pala na stratištu na pod, gruhnula je toliko, da sam se trgnuo, premda sam bio udaljen bar pol engleske milje. (124)</p>
<p>MPP1d (1988.): Jednog dana došao mlad gospodin, nećak odgojiteljici moje dadilje, i saletio njih dvije da odu vidjeti smaknuće. Bilo je to smaknuće čovjeka koji je ubio dobra znanca toga gospodina. Glumdalclitchu nagovorili da se i ona pridruži, iako preko volje, jer je po prirodi bila meka srca; a što se mene tiče, ja doduše zazirem od takvih prizora, ali me napastovala radoznalost da vidim nešto što sam držao da mora biti izvanredno. Zlikovca privezali na stolicu na stratištu, podignutu za tu svrhu, a glavu mu odsjekli od jednoga maha, mačem dugim četrdesetak stopa. Iz vena mu i arterija briznula tolika silna krv i u toliku visinu da tomu brizgu, dok je trajao, nije bio ravan veliki jet d'eau u Versaillesu; a kad je glava pala na stratištu na pod, gruhnula je toliko da sam se trgnuo, premda sam bio udaljen barem pol engleske milje. (155)</p>
<p>MPP1g (2000.): Jednog dana došao je mlad gospodin, nećak odgojiteljice moje dadilje i nagovorio njih dvije, da odu vidjeti smaknuće. Bilo je to smaknuće čovjeka, koji je ubio dobra znanca toga gospodina. Glumdalclitchu su nagovorili da se i ona pridruži, iako preko volje, jer je po prirodi bila meka srca. A što se mene tiče, ja doduše zazirem od takvih prizora, ali me napastovala radoznalost, da vidim nešto, što sam držao da mora biti izvanredno. Zlikovca su privezali na stolicu na stratištu, podignutom za tu svrhu, a glavu mu odsjekli u jednom mahu, mačem dugim četrdesetak stopa. Iz arterija mu je briznula tolika silna krv i u toliku visinu, da tomu mlazu, dok je trajao, nije bio ravan veliki vodoskok u Versaillesu. A kad je glava pala na stratištu na pod, udarila je toliko, da sam se trgnuo, premda sam bio udaljen barem pol engleske milje. (83)</p>

MPP1j (2018.): Jednog dana došao mlad gospodin, nećak odgojiteljice moje dadilje, i saletio njih dvije da odu vidjeti **smaknuće**. Bilo je to smaknuće zlikovca koji je ubio dobra znanca toga gospodina. Glumdalclitch nagovorili da se i ona pridruži, no učinila je to preko volje jer je po prirodi bila meka srca; a što se mene tiče, iako zazirem od takvih prizora, gotala me radoznalost da vidim nešto što sam držao da mora biti vrlo neobično. **Zlikovca privezali na stolac na stratištu podignutu za tu svrhu, a glavu mu odsjekli u jednome mahu mačem dugim četrdesetak stopa. Iz vena mu i arterija briznula silna krv i u toliku visinu da tomu mlazu, dok je trajao, nije bio ravan veliki jet d'eau * u Versaillesu; a kad je na stratištu glava pala na tlo, gruhnula je toliko da sam se trgnuo premda sam bio udaljen barem pola engleske milje.** (199)

PP3 (2002.): Jednoga dana pojavio se mladi gospodin, odgojiteljin nećak, te je pozvao nju i njezinu štićenicu Glumdalclitch da pođu vidjeti jedno **smaknuće**. Radilo se o čovjeku koji je ubio bliskoga poznanika toga gospodina. Glumdalclitch, koja je po prirodi bila meka srca, preko volje je prihvatila nagovaranje da pođe s društvom. Ja sam, pak, premda se užasavam takvih prizora, bio znatiželjan, misleći da ću ipak vidjeti nešto neuobičajeno. **Zločinac je bio zavezan za stolac na stratištu podignutom u tu svrhu, a glavu su mu odrezali jednim udarcem mača dugačkog oko četrdeset stopa. Iz njegovih vena i arterija šiknula je takva količina krvi toliko u visinu da u tih nekoliko trenutaka ni najveći vodoskok u versajskom parku ne bi mogao nadmašiti taj mlaz. A glava, koja je pala na tlo stratišta, tako je odskočila da sam se trgnuo premda sam se nalazio na udaljenosti od bar jedne engleske milje.** (145)

Prizor smaknuća i umiranja zločinca iz drugog dijela *Gulliverovih putovanja* zadržava se i vjerno prenosi u svim proučenim prijevodima i izdanjima.

7.3.9. Mali lord Fauntleroy

Elemente nasilja, okrutnosti, smrti i drugih neugodnih opisa u (ponovnim) prijevodima *Maloga lorda Fauntleroya* pratili smo na primjerima uporabe glagola „die“ i „kill“ te opisa loših životnih uvjeta koji dovode do smrti.

Primjer 1.

Izdvojili smo primjer u kojemu Cedric objašnjava da njegova majka, koju oslovljava s „Dearest“, ima želju da dječak živi s djedom jer su mu sva djeca umrla, a jedno od njih i poginulo u padu s konja (IV. poglavlje).

Tablica 92. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima glagola „die“ i „kill“

IT: And Dearest wants me to like to live with my grandpapa, because, you see, all his children are **dead**, and that's very mournful. It makes you sorry for a man, when all his children have **died**—and one was **killed suddenly**.”

CT1 (1915.): A milovanje hoće, da živim uz djeda, jer su mu sva djeca **pomrla**, i to je vrlo žalosno. Ta moramo imati samilosti s čovjekom, komu su sva djeca **umrla** – jedno još k tomu sasvim **nenadano**. (29)

PP1 (1985.): Osim toga, Najdraža želi da živim s djedom jer, znate, sva su njegova djeca mrtva , a to je vrlo žalosno. Žao vam je čovjeka kojem su sva djeca umrla . (44)
PP2 (2006.): A i Najdraža želi da živim s djedom jer su sva njegova djeca mrtva , a to je doista žalosno. Morate žaliti čovjeka kojemu su sva djeca pomrla , a jedno je još k tomu iznenada poginulo . (46)
PP3 (2006.): A Najdraža želi da živim s djedom jer, vidite, sva su njegova djeca mrtva , a to je vrlo žalosno. Bude vam žao nekoga čija su sva djeca umrla ... a jedan je poginuo iznenada . (72)
PP4 (2011.): A Najdraža želi da mi se sviđi stanovanje s djedicom jer, znate, sva su njegova djeca umrla i on je jako tužan. Dođe vam žao čovjeka kojemu su svi sinovi pomrli , jedan je čak iznenada poginuo u nezgodi ." (23)

Uočavamo da se u CT1 (MO 1915.), u kojemu je teško ne zamijetiti nezgrapnan prijevod „Dearest“ kao „milovanje“, djelomice izostavlja dio rečenice u kojemu se opisuje da je jedno od djedove djece poginulo, dok se zadržava da je ono umrlo „nenadano“. Iz PP1 (BPK 1985.), taj se opis posve izostavlja, dok se u prijevodima PP2 (JŠ 2006.) i PP3 (SL 2006.) zadržava. Navedimo još i da je taj element u PP4 (NM 2011.) također zadržan uporabom glagola „poginuti“, ali je usto i eksplicirano ono što se objašnjava na početku drugoga poglavlja, da je dijete poginulo „u nezgodi“.

Primjer 2.

Tablica 93 prikazuje kako su se opisi loših životnih uvjeta prenosili u promatranim prijevodima (IX. poglavlje).

Tablica 93. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa loših životnih uvjeta*

IT: “There is a place,” said Fauntleroy, looking up at him with wide-open, horror-stricken eye—“Dearest has seen it; it is at the other end of the village. The houses are close together, and almost falling down; you can scarcely breathe; and the people are so poor, and everything is dreadful! Often they have fever, and the children die; and it makes them wicked to live like that, and be so poor and miserable! It is worse than Michael and Bridget! The rain comes in at the roof! Dearest went to see a poor woman who lived there. She would not let me come near her until she had changed all her things. The tears ran down her cheeks when she told me about it!”
CT1 (1915.): „Tu je jedno mjesto,“ rekao je Fauntleroy, živo pogledavši, „milovanje ga je vidjelo, na drugom kraju sela. Kuće su usko pritisnute jedna uz drugu i mogu se svaki čas srušiti; čovjek jedva može disati u njima; a ljudi su siromašni i sve je tako strašno! Često imaju groznicu, i djeca im umiru; od toga postaju sasvim zločesti ljudi, jer siromašno i bijedno žive. Mnogo je gore nego s Michaelom i Brigitom. Kiša im curi kroz krov. Milovanje je posjetilo neku sirotu ženu, koja tamo stanuje. Nisam joj se smio prije približiti, dok nije izmijenila svoju odjeću, a kad mi je sve pripovijedila, navirale su joj suze na oči.“ (78)
PP1 (1985.): - Ima jedno mjesto... – reče Fauntleroy podignuvši prema njemu širom otvorene, užasnite oči. - Najdraža ga je vidjela, na drugom kraju sela. Kuće su zbijene jedna do druge i samo što se ne sruše. Jedva se diše a ljudi su strašno siromašni i sve je grozno! Često imaju groznicu i djeca umiru, a zato što žive tako i što su tako siromašni i bijedni postaju beznožni i zločesti. To je gore

nego kod Michaela i Bridget! Kiša curi kroz krov! Najdraža je posjetila jednu sirotu ženu koja živi tamo. Nije mi dopustila da joj priđem dok se nije presvukla. Suze su joj tekle niz obraze dok mi je govorila o tome! (112)

PP2 (2006.): Ima jedno mjesto na drugom kraju sela – reče Fauntleroy pogledavši ga širom otvorenih očiju i užasnuta pogleda. -Najdraža ga je vidjela. Kuće su stisnute jedna uz drugu i samo što se ne sruše. Gotovo se ne može disati, a ljudi su strašno siromašni i sve je tako užasno. Mnogi obole od groznice, a djeca im umiru. Od tolikog siromaštva i bijede postaju zli. Još gore je nego što je bilo Michaelu i Bridget. Krovovi im prokišnjavaju! Najdraža je otišla posjetiti siromašnu ženu koja živi tamo. Nije mi dopustila da joj se približim prije nego što je sve skinula sa sebe. Plakala je dok mi je pričala o tome. (111)

PP3 (2006.): - Postoji jedno mjesto – rekao je Fauntleroy gledajući ga širom otvorenim, užasnutim očima. -Najdraža ga je vidjela, na drugom kraju sela. Kuće su sasvim blizu jedna drugoj i samo što se ne sruše; unutra je teško disati, a ljudi su tako siromašni, i sve je grozno! Često su bolesni i djeca im umiru; od takvoga života postaju zločesti jer su toliko siromašni i bijedni! Gore nego Michael i Bridget! Kiša im pada kroz krov! Najdraža je otišla posjetiti neku siromašnu ženu koja ondje živi. Nije mi dala da joj priđem dok nije presvukla svu odjeću. Suze su joj tekle niz obraze dok mi je o tome pričala! (185-186)

PP4 (2011.): "Ima jedno mjesto," reče Fauntleroy, gledajući ga širom otvorenih i užasom ispunjenim očima, "Najdraža ga je vidjela, to je na drugom kraju sela. Kuće su jedna do druge i skoro se raspadaju, teško se diše, ljudi su jako siromašni i sve je užasno! Često su u groznici i djeca im umiru. Loše je što tako žive, što su tako siromašni i jadni! To je gore od Michaela i Bridget! Krovovi im prokišnjavaju! Najdraža je posjetila jednu jadnu ženu koja tamo živi. Nije je htjela pustiti ni blizu dok se sva ne presvuče. Suze su joj krenule dok mi je pričala o tome!" (63)

Opisi životnih uvjeta zadržani su u svim analiziranim prijevodima ovoga romana. Prizori ruševnih kuća u kojima je teško disati dok u njima žive siromasi koji često obolijevaju od groznice i čija djeca nerijetko umiru nisu se pokazali kao elementi od kojih bi dječje čitatelje na neki način trebalo zaštititi, što znači da se ta tema najvjerojatnije nije smatrala tabu-temom.

7.3.10. Oliver Twist

Ovu tabu-temu u (ponovnim) prijevodima *Olivera Twista* proučili smo na primjeru opisa okrutnosti i nasilja nad životinjama, smrti i ubijanja, okolnosti umiranja jedne župljanke te prikaza Faginova vješanja.

Primjer 1.

U tablici 94 prikazano je kako se opis okrutnosti i nasilja nad životinjama iz trećega poglavlja prenosi u hrvatskim prijevodima.

Tablica 94. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okrutnosti i nasilja nad životinjama*

IT: Mr. Gamfield growled a fierce imprecation on the donkey generally, but more particularly on his eyes; and, running after him, **bestowed a blow on his head, which would inevitably have beaten**

<p>in any skull but a donkey's. Then, catching hold of the bridle, he gave his jaw a sharp wrench, by way of gentle reminder that he was not his own master; and by these means turned him round. He then gave him another blow on the head, just to stun him till he came back again. Having completed these arrangements, he walked up to the gate, to read the bill.</p>
<p>CT1 (1947./1948.): G. Gamfield bijesno prokune magarca najprije općenito, a onda napose njegove oči, i trčeći za njim mlatne ga po glavi tolikom žestinom, da bi takav udarac razmrskao svaku drugu lubanju osim magareće. Onda snažno pritegne uzde, da su se žvale duboko zasjekle, podsjećajući ga blago, da nije svoj gospodar, i pošto ga je ovim sredstvima uspio okrenuti, još jedamput ga udari po glavi, da bi ga omamio. Htio ga je naime okrenuti, a kad ga je okrenuo, pristupi kapiji i pročita oglas. (21-22)</p>
<p>MCT1a (1959./1960.): Gospodin Gamfield bijesno prokune magarca najprije općenito, a onda napose njegove oči, i potrčavši za njim mlatne ga po glavi toliko žestoko da bi takav udarac razmrskao svaku drugu lubanju osim magareće. Onda snažno pritegne uzde, da mu se žvala duboko zasjekla, podsjećajući ga blago da nije svoj gospodar, i pošto ga je tim sredstvima uspio okrenuti, još jedanput ga udari po glavi da bi ga omamio. Htio ga je naime okrenuti, a kad ga je okrenuo, pristupio je kapiji i pročitao oglas. (21)</p>
<p>PP1 (1978.): Gamfield žestoko opsuje magarca, a napose mu opsuje oči, pa potrči za njim i zada mu takav udarac u glavu da bi svakom drugom neminovno pukla lubanja. Zatim ga zgrabi za uzdu i pritegne svom snagom ne bi li ga blago opomenuo da nije svoj gospodar. Pošto ga je na taj način okrenuo natrag, udari ga još jednom u glavu, tek toliko da ga ošamuti dok se ne vrati do njega. Kad je sve to obavio, priđe vratima da pročita oglas. (37)</p>
<p>MPP1b (1987.): /</p>
<p>PP2 (2008.): Gospodin Gamfield promrmlja oštru kletvu koja se odnosila na magarca općenito, ali osobito na njegove oči i trčeći za njim, tresne ga po glavi udarcem koji bi neminovno slomio svačiju lubanju osim magarčeve. Zatim ga uhvati za uzde i snažno trzne kako bi ga blago podsjetio da nije sam svoj gospodar te ga tako okrene natrag. Zatim ga još jednom tresne po glavi, tek toliko da ga ošamuti dok se ne vrati. Nakon što je to sredio, dođe do vrata kako bi pročitao obavijest. (22)</p>

Mučna scena u kojemu je gospodin Gamfield nasilan prema magarcu zadržava se u CT1 (ZG 1947./1948.) i MCT1a (1959./1960.). Iz PP1 (ZC 1978.), u kojemu je ta scena većinom zadržana, izostavlja se dio u kojemu g. Gamfield magarcu uzde priteže toliko snažno da mu se usijeku u gubicu, pa ga on „pritegne svom snagom“ (37). Iz MPP1b (ZC 1987.) ta je scena izostavljena. U tome izdanju riječ je o četvrtome, a ne trećemu poglavlju kao u izvorniku. U PP2 (AD/IB 2008.) scena se uvelike zadržava, ali ublažava se isti element zatezanja uzdi kao i u PP1.

Primjer 2.

U trećemu poglavlju Oliver je doveden na sud i u trenutku kad jedan od starije gospode samo što nije potpisao dokument kojim se dječak dodjeljuje g. Gamfieldu, Oliver pada na koljena moleći da bi radije da ga zadesi bilo kakva druga sudbina – da ga muče glađu, batinaju i ubiju ako žele – samo da izbjegne toga strašnog čovjeka.

Tablica 95. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa nasilja i smrti*

IT: Oliver fell on his knees, and clasping his hands together, prayed that they would order him back to the dark room—that they would starve him—beat him—kill him if they pleased—rather than send him away with that dreadful man.
CT1 (1947./1948.): Oliver padne na koljena, i lomeći ruke stade ih zaklinjati, neka zapovjede, da ga vrate u tamnicu – da ga muče glađu – da ga biju , ako im je po volji – samo neka ga ne pošalju s ovim strašnim čovjekom. (28)
MCT1a (1959./1960.): Oliver pade na koljena i kršći ruke stade ih zaklinjati da zapovjede neka ga vrate u samicu – da ga muče glađu – da ga biju ako im je po volji – samo neka ga ne pošalju s ovim strašnim čovjekom. (28)
PP1 (1978.): Oliver padne na koljena, sklopi ruke i počne ih preklinjati neka ga radije vrate u samicu – neka ga radije muče glađu – neka ga radije tuku – neka ga radije ubiju , ako hoće, samo neka ga ne dadu u ruke tom strašnom čovjeku. (42)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): Oliver padne na koljena i počne ih sklopljenih ruku moliti da ga vrate u onu mračnu sobu – da ga izgladnjuju – tuku – ubiju ako žele – radije nego da ga otprave s tim groznim čovjekom. (29)

U CT1 (ZG 1947./1948.) i MCTT1a (ZG 1959./1960.) zadržavaju se prva dva elementa, ali ne i posljednji u kojemu bi Oliver radije da ga ubiju nego da mu gospodar bude g. Gamfield. U PP1 (ZC 1978.) opis se prenosi u cijelosti i zadržava se, u MPP1b (ZC 1987.) potpuno se izostavlja (u tome su izdanju treće i četvrto poglavlje spojeni u jedno), a u PP2 (AD/IB 2008.) ponovno se zadržava i vjerno prenosi.

Primjer 3.

Tablica 96 prikazuje varijabilnost u prijevodima opisa nasilja i ubijanja.

Tablica 96. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa nasilja i ubijanja*

IT: This suggested itself as the very best thing that could possibly be done with him: the probability being, that the skipper would flog him to death , in a playful mood, some day after dinner, or would knock his brains out with an iron bar ; both pastimes being, as is pretty generally known, very favourite and common recreations among gentleman of that class.
CT1 (1947./1948.): ... što se samo po sebi nameće kao najbolje, što bi se s njime moglo učiniti. Postojala je naime sva prilika, da će ga kapetan jednog dana poslije ručka, u naletu veseloga raspoloženja ili batinama dotući , ili mu željeznom prečkom prosuti mozak , jer su takve zabavice – kako je općenito dobro poznato – vrlo omiljela i uobičajena razonoda među gospodom pomorskim kapetanima. (29-30)
MCT1a (1959./1960.): ... što se samo po sebi nameće kao najbolje što bi se s njime moglo učiniti; jer sva je prilika da će ga kapetan jednog dana poslije ručka, u naletu veseloga raspoloženja ili batinama dotući ili mu željeznom prečkom prosuti mozak , jer su takve zabavice – kako je općenito dobro poznato – vrlo omiljela i uobičajena razonoda među gospodom pomorskim kapetanima. (29)

PP1 (1978.): To se nametalo samo po sebi kao najbolje rješenje što da se učini s njim, jer je bila sva prilika da će ga zapovjednik broda jednog dana nakon objeda, u obijesnu raspoloženju, ili dotući batinama , ili mu željeznom šipkom prosuti mozak , budući da obje te zabave, kao što je općenito poznato, spadaju u omiljenu i uobičajenu razonodu takve gospode. (43)
MPP1b (1987.): /
PP2 (2008.): ..., što se nametalo kao najbolje rješenje, jer je postojala mogućnost da ga jednog dana obijesno raspoloženi kapetan nakon objeda nasmrt izbičuje ili mu prospe mozak željeznom šipkom . Znalo se da su takvi oblici razbibrige bili prilično omiljeni i uobičajeni među gospodom tog staleža. (31)

Odabirom glagola „dotući“ čije je prvo značenje „ubiti“, u CT1 (ZG 1947./1948.), MCT1a (1959./1960). i PP1 (ZC 1978.) taj se element zadržava i vjerno prenosi, premda se izbjegava uporaba riječi „smrt“ ili neke od njezinih izvedenica, kao što ih uočavamo u PP2 (AD/IB 2008.). Iz MPP1b (ZC 1987.) taj se odlomak s početka četvrtoga poglavlja u cijelosti izostavlja.

Primjer 4.

U četvrtome primjeru opisane su okrutne okolnosti umiranja jedne župljanke (5. poglavlje).

Tablica 97. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa okolnosti umiranja župljanke*

IT: ‘Ah!’ said the man: bursting into tears, and sinking on his knees at the feet of the dead woman ; ‘kneel down, kneel down—kneel round her, every one of you, and mark my words! I say she was starved to death . I never knew how bad she was, till the fever came upon her; and then her bones were starting through the skin . There was neither fire nor candle; she died in the dark—in the dark! She couldn’t even see her children’s faces, though we heard her gasping out their names. I begged for her in the streets: and they sent me to prison. When I came back, she was dying ; and all the blood in my heart has dried up, for they starved her to death . I swear it before the God that saw it! They starved her! ’
CT1 (1947./1948.): „Ah!“ usklikne muškarac, brizne u plač i padne na koljena do nogu mrtve žene , „kleknite, kleknite, kleknite oko nje svi vi i pamtite, što ću vam reći! Ja vam kažem, da ju je glad usmrtila! Nisam uopće znao, kako joj je zlo, dok je groznica nije svladala, pa su joj se ispod kože kosti razabirale! Nije bilo ni svijetla ni ogrjeva – umrla je u mraku . Nije mogla vidjeti ni lica svoje djece, a čuli smo, kako jedva dišući izgovara njihova imena! Prosjačio sam za nju po ulicama, a oni me strpaše u zavor! Kad sam se vratio, ona je umirala , i meni se sledila krv u žilama, jer su nju usmrtili glađu! Kunem se pred bogom, koji je tome bio svjedok, da su je glađu usmrtili! “ (46)
MCT1a (1959./1960.): „Ah!“ usklikne čovjek, brizne u plač i padne na koljena do nogu mrtve žene , „kleknite, kleknite, kleknite oko nje svi vi i pamtite što ću vam reći! Ja vam kažem da ju je glad usmrtila! Nisam uopće znao kako je bolesna, dok je groznica nije svladala pa su joj se ispod kože kosti razabirale! Nije bilo ni svjetla ni ogrjeva – umrla je u mraku . Nije mogla vidjeti ni lica svoje djece, a čuli smo kako jedva dišući izgovara njihova imena! Prosjačio sam za nju po ulicama, a oni me strpaše u zatvor! Kad sam se vratio, ona je umirala , i meni se sledila krv u žilama, jer su nju usmrtili glađu! Kunem se pred bogom, koji je bio svjedok, da su je glađu usmrtili! “ (45)
PP1 (1978.): -Ah! – opet će onaj čovjek, pa brizne u plač i padne na koljena do ženinih nogu. - Kleknite, kleknite... kleknite oko nje, svi odreda, i upamtite što ću vam reći! Kažem vam da je skapala od gladi . uopće nisam znao koliko je bolesna dok je nije spopala groznica, a onda su joj kosti počele probijati kroz kožu . Nismo imali ni vatre ni svijeće; umrla je u mraku – u mraku!

Nije mogla vidjeti ni lica djece, iako smo čuli kako jedva izgovara njihova imena. Prosjačio sam radi nje po ulicama pa su me strpali u zatvor. Kad sam se vratio, **bila je na samrti**; sledila mi se krv u žilama; to su je oni **umorili gladu**. Kunem vam se pred Bogom koji je sve vidio! **Umorili su je gladu!** (55)

MPP1b (1987.): /

PP2 (2008.): -Ah! – muškarac će, briznuvši u plač i spustivši se na koljena do nogu **mrtve žene**. -Kleknite, kleknite... kleknite pored nje, svi do jednoga, i pazite što ću vam reći! **Umrla je od gladi**. Nisam ni znao koliko joj je loše **dok je nije uhvatila groznica, a kosti su joj tada probijale kroz kožu**. Nismo imali ni vatre ni svijeće. **Umrla je u mraku... u mraku!** Nije mogla vidjeti ni lica svoje djece, iako smo je čuli kako izgovara njihova imena. Prosio sam zbog nje na ulici i poslali su me u zatvor. Kad sam se vratio, **umirala je**, a meni se sledila krv u žilama jer su je **izgladnili do smrti**. Bog mi je svjedok! Zbog njih je **umrla od gladi!** (47)

Opis je zadržan u CT1 (ZG 1947./1948.), MCT1a (1959./1960.), PP1 (ZC 1978.) i PP2 (AD/IB 2008.), dok se iz MPP1b (ZC 1987.) posve izostavlja.

Primjer 5.

U tablici 98 prikazano je kako se u prijevodima prenosi nasilna scena Faginova vješanja (50. poglavlje).

Tablica 98. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima mučnoga opisa Faginova vješanja*

IT: Staggering as if struck by lightning, he lost his balance and tumbled over the parapet. The noose was on his neck. It ran up with his weight, tight as a bow-string, and swift as the arrow it speeds. He fell for five-and-thirty feet. There was a sudden jerk, a terrific convulsion of the limbs; and there he hung, with the open knife clenched in his stiffening hand.
CT1 (1947./1948.): Zatetura kao ošinut munjom, izgubi ravnotežu i spotakne se o grudobran, a omča mu dođe oko vrata, i on padne preko zida, konop se ispravi i ukruti, kao tetiva, kad odapne strelicu; a on sam kao strijela sjuri niza zid, trideset i pet stopa u dubinu. Tijelo se naglo trzne, pa ukoči, i ostade viseći, s nožem u ukočenoj ruci. (446)
MCT1a (1959./1960.): Sikes zatetura kao ošinut munjom, izgubi ravnotežu i spotakne se o grudobran, a omča mu dođe oko vrata i on padne preko zida; konopac se zategne i ukruti kao tetiva kad odapne strelicu; a on sam kao strijela stropošta se niza trideset i pet stopa u dubinu. Tijelo se naglo trzne i ukoči; ubojica je visio s nožem u ukočenoj ruci. (443-444)
PP1 (1978.): Zaglavinjavši kao da je gromom ošinut, izgubi ravnotežu i prevrne se preko krovnog vijenca. Omča mu je bila namaknuta oko vrata. Pod njegovom težinom zategne se kao tetiva na luku, brzo kao odapeta strijela. Padao je s visine od dvanaest metara. Iznenada se u zraku trgne, noge i ruke mu se strahovito zgrče i tako ostane visiti držeći rasklopljeni nož u ruci što se već kočila. (172)
MPP1b (1987.): Zaglavinjavši kao da je gromom ošinut, izgubi ravnotežu i prevrne se preko krovnog vijenca. Omča mu je bila namaknuta oko vrata. Pod njegovom težinom zategne se kao tetiva na luku, brzo kao odapeta strijela. Padao je s visine od dvanaest metara. Iznenada se u zraku trgne, noge i ruke mu se strahovito zgrče i tako ostane visiti držeći rasklopljeni nož u ruci što se već kočila. (297, 41. poglavlje)

PP2 (2008.): Teturajući kao gromom ošinut, izgubi ravnotežu i spotakne se o rub krova. Omča mu bijaše oko vrata. Od njegove težine zategne se kao tetiva luka i brzo kao odapeta strijela. Pao je s visine od trideset i pet stopa. **Naglo se trgne, udovi mu se strašno zgrče i on ostane ondje visjeti držeći u ukočenoj ruci rasklopljeni nož.** (474)

Scena Faginova vješanja zadržava se u svim proučenim prijevodima i izdanjima (CT1, MCT1a, PP1, MPP1b, PP2), tako da se ne uočavaju razlike u promatranim razdobljima. Taj mučni prizor Faginove smrti ili se nije smatrao tabu-temom ili se unatoč tomu zadržavao u cijelosti.

Primjer 6.

Potkraj istoga poglavlja pas se zalijeće prema nasmrt osuđenome Faginu, a kad ga promaši, padne naglavce i smrskava glavu. U tablici 99 prikazano je kako se taj opis prevodi u tekstovima iz korpusa.

Tablica 99. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opis brutalnoga stradavanja*

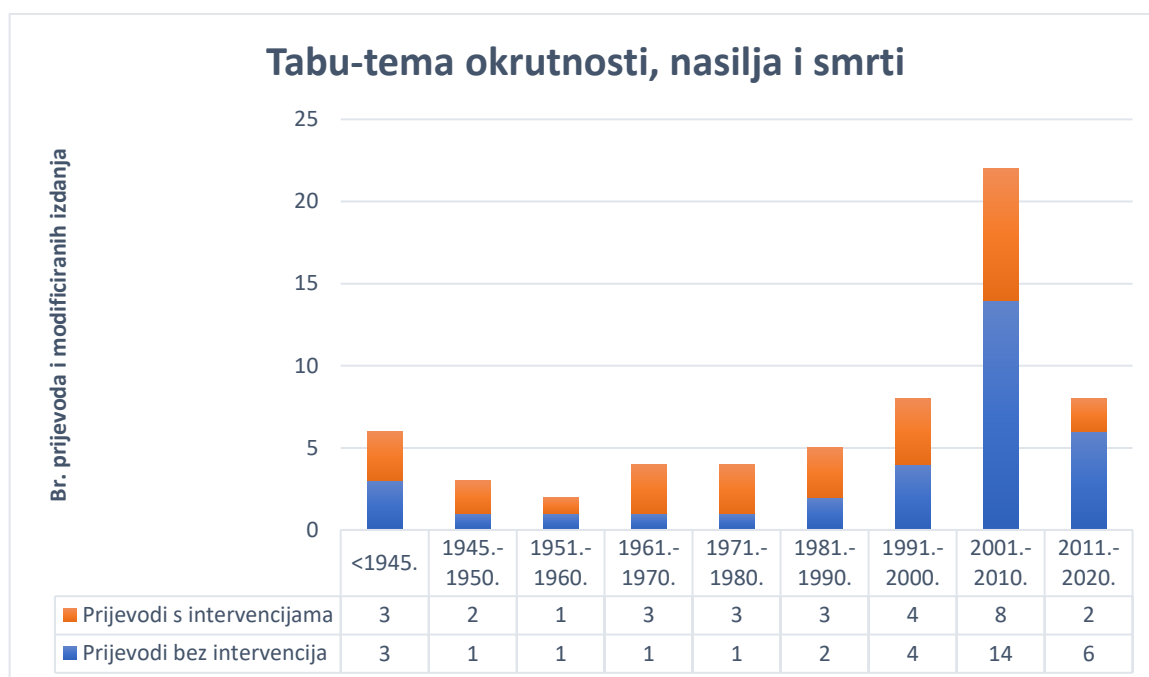
IT: A dog, which had lain concealed till now, ran backwards and forwards on the parapet with a dismal howl, and collecting himself for a spring, jumped for the dead man's shoulders . Missing his aim, he fell into the ditch, turning completely over as he went; and striking his head against a stone, dashed out his brains .
CT1 (1947./1948.): Neki pas, koji se sve dotada skrivao, ustrčao se po krovu amo tamo, zavijajući tužno, kao da doziva gospodara, a onda se zaleti, pa skoči dolje na rame obješena čovjeka , no promaši svoj cilj, pa sune naglavce dolje, te razmrskava glavu o kamen . (447)
MCT1a (1959./1960.): Neki pas, koji se sve dotada skrivao, ustrčao se po krovu amo-tamo zavijajući tužno kao da doziva gospodara, a onda se zaleti i skoči dolje na rame obješenom čovjeku . Ali promašivši svoj cilj pade naglavce na kamen te razmrskava glavu . (444)
PP1 (1978.): Jedan pas, koji je sve do tada ležao sakriven, ustrči se po krovu zavijajući grozno, a onda se zaleti da skoči na rame obješenom čovjeku . Ali promaši cilj, padne naglavce na jedan kamen u grabi i razmrskava glavu . (172)
MPP1b (1987.): Jedan pas, koji je sve do tada ležao sakriven, ustrči se po krovu zavijajući grozno, a onda se zaleti da skoči na rame obješenom čovjeku . Ali promaši cilj, padne naglavce na jedan kamen u grabi i razmrskava glavu . (298)
PP2 (2008.): Pas, koji je do tog trenutka ležao skriven, sada je trčao gore-dolje po krovu tužno zavijajući. Zatim se zaleti da skoči mrtvom čovjeku na ramena, no promaši svoj cilj i padne naglavce u jarak te udari glavom o kamen i smrskava lubanju . (474)

Neugodan prizor zadržan je u potpunosti u svim promatranim prijevodima, a jedinu razliku uočavamo u rješenjima „obješen čovjek“ (CT1, MCT1a, PP1, MPP1b) i „mrtav čovjek“ u PP2 (AD/IB 2008.), pri čemu za oba možemo reći da su legitimna – prvo proizlazi iz konteksta djela, a drugo je doslovnije.

7.3.11. Kvantitativni rezultati

Kvantitativnom obradom ciljnih segmenata u primjerima u potpoglavljima od 7.3.1. do 7.3.10. zamijetili smo ujednačenu dinamiku intervencija u prijevodima i izdanjima s obzirom na mikrostrategije prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-temu okrutnosti, nasilja i smrti.

Kad je riječ o ovoj temi, rezultati podjele na tri razdoblja, od kojih smo drugo razdoblje (1945. – 1990.) i razdoblje moderne Hrvatske (1991. – 2020.) razdijelili u kraća podrazdoblja odnosno dekade, donekle odražavaju tijek društveno-povijesnih zbivanja.

Grafikon 3. Omjer prijevoda s intervencijama i bez intervencija prema tabu-temi okrutnost, nasilje i smrt

U razdoblju prije 1945. intervencije se uočavaju u tri od ukupno šest objavljenih prijevoda. Od izvornika se odstupalo u *Indijskoj džungli* (CT1: VD 1917.), *Pustolovinama malog Tome* (CT1: MK 1927.) i *Malome lordu Fauntleroyu* (CT1: MO 1915.). S druge strane, nije se interveniralo u elemente okrutnosti, nasilja i smrti u *Doktoru Dolittleu i njegovim životinjama* (CT1: IH 1933.) te prvome prijevodu drugoga dijela Swiftove satire „Put u Brobdingnag“ (CT1b: ZH 1919.) i prvome ponovnom prijevodu *Gulliverovih putovanja* (PP1: IV 1925.).

Neposredno poslije Drugoga svjetskog rata, između 1945. i 1950. godine, na intervencije nailazimo u dva prijevoda. Posrijedi su prvi ponovni prijevod *Pustolovina Toma Sawyera* (PP1: TB 1947.) i prvi prijevod *Olivera Twista* (CT1: ZG 1947./1948.). Zanimljivo je da prvi prijevod *Pustolovina Huckleberryja Finna* 1947. također potpisuje TB, a u njemu nisu utvrđena odstupanja od izvornika s obzirom na ovu tabu-temu.

U sljedećemu desetljeću, od 1951. do 1960. intervencije se uočavaju u jednome izdanju. Riječ je o prvome modificiranom izdanju prvoga prijevoda *Olivera Twista* (MCT1a: ZG 1959./1960.), dok ih u prvome modificiranom izdanju prvoga prijevoda *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (MCT1a: IH 1952.) nema.

Između 1961. i 1970. u tri smo prijevoda utvrdili intervencije. Riječ je o prvim ponovnim prijevodima *Knjige o džungli I* (PP1a: OT 1967.) i *Knjige o džungli II* (PP1b: OT 1967.) te drugom ponovnom prijevodu *Pustolovina Toma Sawyera* (PP2: IK 1965.). Na odstupanja od izvornika u ovome periodu nismo naišli jedino u prvome ponovnom prijevodu *Doživljaja Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.).

U sljedećoj dekadi, od 1971. do 1980., uočava se sličan trend. Tri prijevoda sadrže intervencije: prvi prijevod *Čarobnjaka iz Oza* (CT1: MS 1977.), prvi prijevod *Šarlotine mreže* (CT1: LJR 1979.) i prvi ponovni prijevod *Olivera Twista* (ZC 1978.). Pritom istaknimo da su prijevodi *Čarobnjaka iz Oza* i *Šarlotine mreže (Paukove mreže)* objavljeni u Vjeverici (Mladost), što se s obzirom na narav rješenja i primijenjenih mikrostrategija samo donekle poklapa sa spoznajama o zadiranju prevoditelja i urednika u prijevode dječjih naslova iz te biblioteke. Naime, intervencije nisu primijećene u prvom prijevodu *Petra Pana* što ga u istoj biblioteci 1980. potpisuje Marija Salečić.

Između 1981. i 1990. u tri su prijevoda odnosno izdanja pronađene intervencije. Radi se o drugom ponovnom prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP2: ZC 1986.), prvom ponovnom prijevodu *Maloga lorda* (PP1: BPK 1985.) te drugom modificiranom izdanju prvog ponovnog prijevoda *Olivera Twista* (MPP1b: ZC 1987.). Intervencija nema u prvom ponovnom prijevodu *Petra Pana* (PP1: ZD 1988.), kao ni u četvrtom modificiranom izdanju prvog ponovnog prijevoda *Gulliverovih putovanja* (MPP1d: IV 1988.).

Tijekom prvog desetljeća samostalne Hrvatske, od 1991. do 2000. godine u četiri su prijevoda odnosno izdanja utvrđene intervencije s obzirom na ovu tabu-temu. Riječ je o trećemu ponovnom prijevodu *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP3: PR 2000.), trećemu (PP3: IK* 2000.) i četvrtome ponovnom prijevodu (PP4: IZ 2000.) *Pustolovina Toma Sawyera*, te prvome modificiranom izdanju drugoga ponovnog prijevoda *Pustolovina Huckleberryja Finna* (MPP2a: ZC 2000.). Prijevoda odnosno izdanja u kojima nismo naišli na intervencije također su četiri, a riječ je o djelima *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP1: DV 1999.), *Knjiga o džungli* (MPP1a: OT/BB 1996.; PP2: SL 1996.) te *Gulliverova putovanja* (MPP1g: IV 2000.).

U dekadi od 2001. do 2010. u osam su prijevoda odnosno izdanja utvrđene intervencije: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP4: BPK 2001; PP6: DM 2009.), *Čarobnjak iz Oza* (PP1: DK 2005.), *Knjige o džungli* (PP4: MM 2004.), *Pustolovine Toma Sawyera* (PP5: TK 2002.; PP6: DM 2002.), *Mali lord Fauntleroy* (PP4: NM 2011.) i *Oliver Twist* (PP2: AD/IB: 2008.). S druge strane, u njih 14 nismo naišli na odstupanja od izvornika: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP5: VM 2004.), *Petar Pan* (PP2: PR 2001.; PP3: JŠ 2005.; PP4: TK/IB 2007.), *Čarobnjak iz Oza* (PP2: PR 2005.; PP3: AD 2007.), *Šarlotina mreža* (PP1: AS 2001.), *Knjige o džungli* (PP3: TK 2003.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (PP3:TK 2002.; PP4: DM 2004.; PP5: NB 2004.), *Gulliverova putovanja* (PP3: SL 2002.) te *Mali lord Fauntleroy* (PP2: JŠ 2006.; PP3: SL 2006.).

U završnome razdoblju naše analize, između 2011. i 2020. godine, u dva su prijevoda vidljive intervencije: u sedmome ponovnom prijevodu *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP7: ZB 2012.) i četvrtome ponovnom prijevodu *Maloga lorda Fauntleroya* (PP4: NM 2011.). Usuprot tome, u šest izdanja iz našega korpusa intervencije nisu utvrđene: *Pripovijest o doktoru Dolittleu* (PP8: DK 2020.), *Petar Pan* (PP5: ZB 2015.), *Čarobnjak iz Oza* (PP4: VK 2012.; PP5: SP 2019.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (PP6: ZB 2018.) i *Gulliverova putovanja* (MPP1j: IV 2018.).

Sažmemo li kvantitativne podatke, utvrđujemo da je od ukupno 62 prijevoda i izdanja čije smo primjere analizirali, u njih 29 (46,77 %) nađena intervencija prevoditelja ili drugih sudionika u prijevodnome procesu s obzirom na tabu-temu okrutnosti, nasilja i smrti. Uočena odstupanja od izvornika ne podrazumijevaju isključivo mikrostrategije izostavljanja odnosno neke vrste ublažavanja, čija bi se primjena mogla dovesti u suodnos s ideološkim čimbenicima, već se uočava i mikrostrategija zamjene tabu-teme disfemizmom.

7.4. Tabu-tema: tjelesnost i bolesti

Tabu-temu tjelesnosti i bolesti uočili smo u pet djela u našem korpusu: *Knjige o džungli* (v. 7.4.1.), *Pustolovine Huckleberryja Finna* (v. 7.4.2.), *Gulliverova putovanja* (v. 7.4.3.), *Mali lord Fauntleroy* (v. 7.4.4.) te *Oliver Twist* (v. 7.4.5). U potpoglavljima koja slijede navodimo konkretne primjere tih elemenata u izvorniku i u (ponovnim) prijevodima, analiziramo varijabilnost mikrostrategija njihova prevođenja te dobivene tekstne podatke kvantitativno obrađujemo s obzirom na tri promatrana razdoblja (v. 7.4.6.).

7.4.1. Knjige o džungli

Iz (ponovnih) prijevoda *Knjiga o džungli* izdvojit ćemo jedan primjer bolesti u kojemu uočavamo različite prijevodne mikrostrategije.

Primjer 1.

U priči „Toomai, Gospodar slonova“ pojavljuje se stručni medicinski pojam „epilepsy“.

Tablica 100. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena bolesti „epilepsy“*

IT: He had seen his fellow-elephants die of cold and epilepsy and starvation and sunstroke up at a place called Ali Musjid, ten years later; and afterward he had been sent down thousands of miles south to haul and pile big baulks of teak in the timber-yards at Moulmein. There he had half killed an insubordinate young elephant who was shirking his fair share of the work.
CT1 (1917.): Deset godina kasnije vidio je svoje drugove slonove kako umiru od studeni, padavice , oskudice i sunčane žege u kraju, koji se zove Ali Musjid; iza toga je bio poslan tisuće milja na jug da vuče i slaže golema stabla indijskog hrasta u tesaonicama u Mulmeinu. Tu je na smrtno ime isprebijao jednog neposlušnog mladog slona, koji se tvrdokorno izmicao poslu. (125-126)
PP1a (1967.): Deset godina kasnije gledao je svoje drugove, slonove, kako umiru od zime, iscrpljenosti , gladi i sunčanice u mjestu koje se zvalo Ali Masid. Zatim su ga poslali stotine milja na jug da prevlači i istovaruje teške balvane tvrdog hinduskog drveta, zvanog tik, u šumama kod Malmejna. Tu zamalo što nije ubio jednog neposlušnog mladog slona koji je pokušao zabušavati u radu. (120)
PP2 (1996.): Deset godina kasnije gledao je kako drugi slonovi umiru od hladnoće, epilepsije , gladi i sunčanice kod mjesta zvanog Ali Musjid; još kasnije pak, poslali su ga tisuće milja južno da vuče i slaže velike balvane tikovine na krčevinama kod Moulmeina. Ondje je zamalo ubio neposlušnog mladog slona koji nije htio raditi svoj dio posla. (105-106)
PP3 (2003.): Deset godina poslije vidio je kako mu prijatelji slonovi umiru od hladnoće, padavice , gladi i sunčanice kod mjesta zvanog Ali Musjid. Onda je bio poslan tisuće milja južno da vuče i slaže velike balvane tikovine na krčevinama kod Moulmeina. Tamo je umalo ubio neposlušnog mladog slona koji nije htio raditi svoj dio posla. (99)

PP4 (2004.): Gledao je kako njegovi sudruzi slonovi umiru od studeni i **padavice** i izgladnjelosti i sunčanice u mjestu zvanom Ali Masjid, deset godina poslije, a zatim su ga poslali tisuće milja dolje na jug da vuče i slaže velike tikove balvane u šumama kod Moulmeina. (157)

Kao što možemo vidjeti u tablici 100, spomen bolesti zadržava se u CT1 (VD 1917.) iako se uočava znatno razumljivije i prozirnije prijevodno rješenje „padavica“. U PP1a (OT 1967.), međutim, spomen bolesti neutraliziran je i zamijenjen neutralnijim rješenjem „iscrpljenost“. U PP2 (SL 1996.) ovaj se pojam zadržava i prevodi vjerno kao „epilepsija“. U PP3 (TK 2003.) i PP4 (MM 2004.) element se zadržava, ali je izražen rješenjem „padavica“ kao što je to slučaj i u CT1.

7.4.2. Pustolovine Huckleberryja Finna

Tabu-temu tjelesnosti i bolesti u (ponovnim) prijevodima *Pustolovina Huckleberryja Finna* pratili smo na primjeru iz XXXII. poglavlja. U njemu se prepričava nemili događaj u kojemu je parni kotao osakatio jednog čovjeka, nakon čega mu se rana inficirala, pa su mu nogu amputirali i naposljetku je preminuo.

Primjer 1.

U tablici 101 prikazano je kako se glagoli „cripple“ i „amputate“ te medicinsko stanje „mortification“ prevode u tekstovima iz korpusa.

Tablica 101. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima glagola „cripple“ i „amputate“ te opisa medicinskog stanja „mortification“*

IT: “Good gracious! anybody hurt?”

“No’m. Killed a nigger.”

„Well, it’s lucky; because sometimes people do get hurt. Two years ago last Christmas your uncle Silas was coming up from Newrleans on the old Lally Rook, and she blowed out a cylinder-head and **crippled** a man. And I think he died afterwards. He was a Baptist. Your uncle Silas knowed a family in Baton Rouge that knowed his people very well. Yes, I remember now, he did die. **Mortification** set in, and they had to **amputate** him. But it didn’t save him. Yes, it was **mortification**—that was it.“

<p>CT1 (1947.): - O Bože! A je li tko ranjen?</p> <p>- Nije nitko. Samo je jedan Crnac poginuo.</p> <p>- To je prava sreća; jer takvom zgodom katkada ima i ranjenih. O Božiću, prije dvije godine, kad se tvoj ujak Silas vraćao iz Orleansa na starom brodu „Lally Rook“, pukao je parni kotao i ranio nekoga čovjeka. Mislim, da je taj kasnije i umro. Bio je to neki baptist. Tvoj ujak Silas poznavao je neku porodicu u Baton Rougeu, koja je vrlo dobro poznavala njegovu porodicu. Jest, sada se točno sjećam, on je zaista umro. Došlo je do otrovanja, pa su mu morali odrezati nogu. Ali ga ni to nije spasilo. Da, otrovanje je bilo – baš otrovanje. (251)</p>
<p>PP1 (1964.): /</p>
<p>PP2 (1986.): - Za ime božje! A je li ko ranjen?</p> <p>- Nije, gospoja. Samo je jedan crnja pogino.</p> <p>- E, to je sva sreća, jerbo nekad ima i povriđenih. Prid dvi godine, za Božić, kad se tvoj tetak Silas vraćo iz Njurlinza onom starom lađom Lally Rook, njima je isto pukla glava cilindra i osakatila jednog čovjeka. Mislim da je potljam i umro. Bio je baptista. Tvoj tetak Silas poznavo je jednu familiju u Baton Rougeu koja je dobro poznavala njegove. Da, sad se sićam, čovik je zbiljam umro. Nastupila je gangrena pa su mu morali odrezat nogu. Ali ni to ga nije spasilo. Da, nastupila je gangrena, jes, jes. (276)</p>
<p>MPP2a (2000.): - Za ime Božje! A je li tko ranjen?</p> <p>- Nije, gospođo. Samo je jedan crnac poginuo.</p> <p>- E, to je sva sreća, jer nekad ima i ozlijeđenih. Prije dvije godine, za Božić, kad se tvoj tetak Silas vraćao iz Orleansa onom starom lađom Lally Rook, njima je isto pukla glava cilindra i osakatila jednog čovjeka. Mislim da je poslije i umro. Bio je baptist. Tvoj tetak Silas poznavao je jednu obitelj u Baton Rougeu koja je dobro poznavala njegove. Da, sad se sjećam, čovjek je doista umro. Nastupila je gangrena, pa su mu morali odrezati nogu. Ali ni to ga nije spasilo. Da, nastupila je gangrena... jest, jest. (251)</p>
<p>PP3 (2002.): - Zaboga! Je li netko ranjen?</p> <p>- Nije, gospođo. Samo je jedan crnac poginuo.</p> <p>- To je prava sreća, jer ljudi nekad zbilja stradavaju. Prije dvije godine, na Božić, tvoj tetak Silas vraćao se iz New Orleansa na starom parobrodu <i>Lally Rook</i>. I njima je pukla glava cilindra i osakatila jednog čovjeka. Mislim da je poslije i umro. Bio je baptist. Tvoj je tetak Silas poznavao neku obitelj u Baton Rougeu koja je pak dobro poznavala obitelj tog čovjeka. Da, sad se sjećam, čovjek je zbilja poslije umro. Dobio je gangrenu i morali su mu amputirati nogu, ali ni to ga nije spasilo. (192)</p>
<p>PP4 (2004.): - Bože milostivi! Je l' 'ko ozlijeđen?</p> <p>- Ne, gospoja. Poginio je samo jedan crnjo.</p> <p>- E, prava sreća jer nekad ima i ozlijeđenih. Prije dvije godine, o Božiću, tetak Silas se vraćo gore iz Njulinza na onoj staroj <i>Lally Rook</i>, pa im je isto puknula glava na cilindru i osakatila jednog čovjeka. Mislim da je poslije i umro. Baptist. Tetak Silas je u Baton Rougeu poznavo neku obitelj koja je dobro poznavala njegove. Da, sad se sjećam, zbilja je umro. Došlo je do gangrene pa su mu morali i nogu odsječ. Al' ga ni to nije spasilo. Da, do gangrene je došlo... tako je to bilo. (314)</p>

PP5 (2004.): „Blagi Bože! Je li tko ozlijeđen?“

„Ne, gospođo. Poginuo je jedan crnac.“

„No, to je sreća, ponekad ima i ozlijeđenih. Prije dvije godine, oko Božića, tvoj tetak Silas vraćao se iz New Orleansa na staroj Lally Rook i na njoj je eksplodirao cilindar i **obogaljio** jednog čovjeka. Mislim da je poslije i umro. Bio je baptist. Tvoj tetak Silas znao je obitelj iz Baton Rougea koja je dobro poznavala njegove. Da, sjećam se, stvarno je umro. Dobio je **otrovanje krvi** i morali su mu **amputirati nogu**. Ali nije mu pomoglo. Da, dobio je **otrovanje** – to je bilo to.“ (230-231)

PP6 (2018.): /

U CT1 (TB 1947.) ovaj se primjer ublažava već na samome početku: glagol „cripple“, u značenju „osakatiti“, „obogaljiti“ zamjenjuje se glagolskim eufemizmom „raniti“. Usto se „mortification“, u značenju „nekroza, gangrena“ zamjenjuje neutralnijim „otrovanjem“. S druge strane, spomen amputacije i smrti zadržava se u potpunosti. U PP1 (IZ 1964.) cijeli je odlomak izostavljen. U PP2 (ZC 1986.), MPP2a (ZC 2000.), PP3 (TK 2002.) i PP4 (DM 2004.) ovi se elementi prenose vjerno i u cijelosti. U PP5 (NB 2004.) „mortification“ se pojednostavljuje i prevodi kao „otrovanje krvi“, dok se svi ostali elementi zadržavaju i prenose vjerno. Naposljetku, u PP6 (ZB 2018.) odlomak nije preveden, kao ni svi dijelovi koji slijede nakon 31. poglavlja.

7.4.3. Gulliverova putovanja

Elemente tabu-teme tjelesnosti i bolesti u (ponovnim prijevodima) *Gulliverovih putovanja* proučili smo na primjerima opisa obavljanja male i velike nužde, prikaza dojenja, golotinje te veoma detaljnih opisa tumora na grudima i gušavosti koje izdvajamo iz prvih dvaju dijelova Swiftove satire.

Primjer 1.

U II. poglavlju Gulliver je u Liliputu i posebno se opisuju nevolje u kojima se glavni lik našao jer nije mogao obaviti nuždu.

Tablica 102. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa obavljanja velike nužde*

IT: I had been for some hours extremely pressed by the necessities of nature; which was no wonder, it being almost two days since I had last disburdened myself. I was under great difficulties between urgency and shame. The best expedient I could think of, was to creep into my house, which I accordingly did; and shutting the gate after me, I went as far as the length of my chain would suffer, and discharged my body of that uneasy load. But this was the only time I was ever guilty of so uncleanly an action; for which I cannot but hope the candid reader will give some allowance, after he has maturely and impartially considered my case, and the distress I was in. From this time my

constant practice was, as soon as I rose, to perform that business in open air, at the full extent of my chain; and due care was taken every morning before company came, that the offensive matter should be carried off in wheel-barrows, by two servants appointed for that purpose. I would not have dwelt so long upon a circumstance that, perhaps, at first sight, may appear not very momentous, if I had not thought it necessary to justify my character, in point of cleanliness, to the world; which, I am told, some of my maligners have been pleased, upon this and other occasions, to call in question.

CT1a (1918.): Već nekoliko sati mučila me je velika nužda, koju ova dva dana, dok sam bio vezan, nisam mogao zadovoljiti. Bio sam u velikoj neprilici. Nagon prirode i prirodni osjećaj stida bili su u sukobu. Najbolji izlaz, koji sam mogao naći, bio je da se uvučem u moju kućicu, da zatvorim za sobom vrata, pa da se, ušav što mogu dublje, otresem tu nesnosnog svog tereta. U ostalom, ja sam to samo tad i nikad više, tako gadno postupio, a nadam se da će me dobri čitalac moći izviniti, ako nepristrano i zrelo razmisli o tom položaju i nevolji, u kojoj sam se nalazio. Od tada sam ja redovno u jutru, čim ustanem, svršavao taj posao na čistini i izmaknut od kuće, koliko mi god lanci dopuštahu; a oni su se savjesno brinuli, da neprijatnu materiju odmah dva na to određena čovjeka na kolicima iznesu, dok još svijet ne izidje. Ne bih se ovoliko zadržao kod okolnosti, koja se na prvi pogled možda ne čini tako važna, da nisam smatrao za potrebno, da se pred svijetom opravdam od nečistoće, kojom su mi, kao što sam dočuo, osumnjičili neki moji neprijatelji u ovoj, a i u drugim prilikama. (17)

PP1 (1925.): Nekoliko me sati muči već prirodna potreba; nije to ni čudo, jer skoro su dva dana, kako sam se posljednji put ispraznio. Velika mi je neprilika između nužde i stida. Najbolji mi je izlaz, što znam smisliti, da otpušem u svoju kuću, što sam i učinio, te zatvorio za sobom vrata, udaljio se, koliko mi god dopušta duljina mog lanca, i izbacio iz tijela nemili teret. Ali to je jedan jedini put, što sam skrivio ikad ovako nečisto djelo; zato se i nadam, da će mi čestiti čitalac ponešto oprostiti, kad zrelo i nepristrano rasudi moju zgodu i u kakvoj sam nevolji bio. Od toga mi je vremena bio stalan običaj, čim ustanem, da taj posao svršim, pod vedrim nebom, koliko mi se god proteže lanac; a svakoga jutra, prije nego što bi mi došlo društvo, vodila se je tačna briga, da tu ne ugodnu stvar odvezu na tačkama dva sluge, postavljena za taj posao. Ne bih tako dugo zastajao na zgodu, koja se na prvi pogled može činiti da nije vrlo važna, kad ne bih smatrao potrebnim, da pred svijetom, opravdam svoj glas, što se tiče čistoće; jer kako mi se je pripovijedalo, neki su klevetnici i ovom prilikom i drugim prilikama, izvoljeli da sumnji izvrgnu moj glas. (21-22)

MPP1c (1965.): /

PP2 (2001.): Već nekoliko sati neobično me je mučila prirodna nužda, što nije nikakvo čudo, jer je već bilo prošlo gotovo dva dana kako sam se posljednji put ispraznio. Bio sam u velikoj neprilici između hitrine potrebe i stida. Najbolji izlaz koji sam mogao naći bio je da otpuzim u svoju kuću. To i učinim, pa zatvorivši za sobom vrata, uđem što sam dublje mogao, s obzirom na duljinu mog lanca, i oslobodim tijelo toga neugodnog tereta. Uostalom, jedino sam tada i više nikad tako gadno postupio, i nadam se samo da će me poštenu čitatelj donekle ispričati kad zrelo i nepristrano razmotri moj slučaj i bijedu u kojoj sam se nalazio. Od tada sam redovno, čim ustanem, obavljao taj posao vani, odmaknut od kuće koliko god mi je lanac dopuštao, a strogo se pazilo da za to određene sluge odvezu na tačkama tu gadnu stvar svako jutro prije no što bi mi ljudi počeli pristizati u posjetu. Ne bih se toliko zadržavao na okolnosti koja se, možda, na prvi pogled ne čini baš osobito važna, da ne mislim kako se moram opravdati pred svijetom zbog navodne sumnjive čistoće, koju su, kako sam čuo, neki od mojih klevetnika doveli u sumnju povodom ove i drugih nekih prilika. (26)

PP3 (2002.): Već su me nekoliko sati silno mučile prirodne potrebe, što nije bilo čudo jer su prošla gotovo dva dana otkad sam posljednji put obavio veliku nuždu. Osjećao sam se razapetim između hitne potrebe i srama. Najbolje što sam mogao smisliti bilo je da otpušem u svoju novu kuću, što sam i učinio; zatvorivši za sobom vrata, povukao sam se unutra koliko god su mi lanci dopuštali i oslobodio tijelo tog neugodnog tereta. No to je bilo jedini put da sam u kući počinio takvo nečisto djelo, a nadam se da će čestiti čitatelj za to imati razumijevanja pošto zrelo i nepristrano razmotri moj slučaj i nevolju u kojoj sam se našao. Od toga je dana, međutim, moj stalni običaj bio da rano ujutro obavim taj posao na otvorenom, udaljivši se od kuće koliko god su mi lanci dopuštali, a dvojica

slugu bili su zaduženi da na tačkama odvezu neugodan teret prije no što mi dođe kakvo društvo. Ne bih se toliko dugo zadržavao na ovim pojedinostima, koje na prvi pogled ne izgledaju osobito značajno, da mi se nije učinilo nužnim opravdati se pred svijetom glede čistoće i urednosti; jer čuo sam da su neki ljudi, koji me i inače omalovažavaju, sa zadovoljstvom doveli u pitanje tu urednost u vezi s ovom i drugim zgodama. (29-30)

Prizor je zadržan u svim proučenim prijevodima osim u MPP1c (IV 1965.) gdje je cijeli pasus izostavljen.

Primjer 2.

U tablici 103 prikazano je kako se u hrvatske prijevode prenosi prizor Gulliverova mokrenja (V. poglavlje).

Tablica 103. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa obavljanja male nužde*

<p>IT: I had, the evening before, drunk plentifully of a most delicious wine called glimigrim, (the Blefuscudians call it flunec, but ours is esteemed the better sort,) which is very diuretic. By the luckiest chance in the world, I had not discharged myself of any part of it. The heat I had contracted by coming very near the flames, and by labouring to quench them, made the wine begin to operate by urine; which I voided in such a quantity, and applied so well to the proper places, that in three minutes the fire was wholly extinguished, and the rest of that noble pile, which had cost so many ages in erecting, preserved from destruction.</p>
<p>CT1a (1918.): Baš te večeri pio sam dosta glimigrim (u Blefuskusu se zove Flunec, ali je kod nas, kažu, bolji), vino izvanrednog ukusa, i jakog diuretičnog djelovanja. Počnem dakle mokriti vrlo obilno, i tako vješto upućivati vodu na zgodna mjesta, da sam za tri minuta požar potpuno ugasio, i sačuvao od propasti ovu veličanstvenu građevinu, koju su stoljeća podignula. (42)</p>
<p>PP1 (1925.): Bio sam se te večeri obilno napio vrlo slasna vina, koje se zove glimigrim, (Blefušćani ga zovu flunec,) ali naše se vino smatra boljom vršću, jer je vrlo diuretsko. Na svu sreću, nisam se bio još ni malo ispraznio. Vrućina, što me je obuzela, kad sam se primaknuo k vatri i uzeo je gasiti, uzdjelovala vinom na mokraću, te ju ja ispraznio u tolikoj množini i upravio ju tako dobro na prva mjesta, da se je za tri časa sasvim ugasila vatra i od uništenja se spasao preostali dio te sjajne zgrade, koju su gradila mnogo pokoljenja. (52)</p>
<p>MPP1c (1965.): /</p>
<p>PP2 (2001.): Te večeri sam obilno pio glimigrima (u Blefuskusu ga zovu flunec, ali je kod nas, kažu bolji) – vina izvanredna ukusa i jakog diuretičnog učinka. Najsretnijim slučajem na svijetu još se nisam bio nimalo ispraznio. Vrućina, koja me je obuzela kad sam prilazio vatri i naprezao se da je ugasim, učinila je da je vino počelo djelovati na mokraću, koju ispraznih u tolikim količinama i upravih točno na potrebna mjesta da je vatra za tri minute bila sasvim ugušena, a ostatak sjajne građevine, koju su podizale tolike generacije, spašen od uništenja. (66)</p>
<p>PP3 (2002.): Večer ranije bio sam popio veću količinu iznimno dobrog vina po imenu glimigrim (Blefušćani ga zovu flunec, no naša je vrsta na većoj cijeni), koje osobito tjera na mokrenje. Na svu sreću nisam se još bio oslobodio nijednog dijela toga tereta. Vrućina u kojoj sam se našao prišavši vrlo blizu plamenovima, kao i rad na gašenju, izazvali su vino da počne djelovati. Ispraznio sam ga u tolikoj količini i tako dobro usmjerio mlaz da je za tri minute vatra bila sasvim ugašena, a ostatak plemenite građevine, koja se gradila tolike godine, sačuvan od uništenja. (64-66)</p>

Prizor se zadržava u svim prijevodima i izdanjima osim u MPP1c, gdje se izostavlja u cijelosti. U CT1a se pojavljuje prilično skraćen, ali dijelovi koje bismo mogli okarakterizirati kao elemente ove tabu-teme vjerno su preneseni. U ostalim se prijevodima taj opis posve zadržava.

Primjer 3.

Nastavno na prethodni primjer u kojemu se navodi opis mokrenja, on se u ovome primjeru ponavlja u člancima zakona kojima se takav čin u krugu carske palače strogo zabranjuje i proglašava veleizdajom (VII. poglavlje).

Tablica 104. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa kazne za obavljanje male nužde*

<p>IT: “Whereas, by a statute made in the reign of his imperial majesty Calin Deffar Plune, it is enacted, that, whoever shall make water within the precincts of the royal palace, shall be liable to the pains and penalties of high-treason; notwithstanding, the said Quinbus Flestrin, in open breach of the said law, under colour of extinguishing the fire kindled in the apartment of his majesty’s most dear imperial consort, did maliciously, traitorously, and devilishly, by discharge of his urine, put out the said fire kindled in the said apartment, lying and being within the precincts of the said royal palace, against the statute in that case provided, etc. against the duty, etc.”</p>
<p>CT1a (1918.): § I ako je jednim zakonom, izdanim za vlade njegovog imperatorskog veličanstva Kalin Defar Pluna propisano, da se svaki tko bude pustio vodu u opsegu carske palače, optuži i kazni za veleizdaju, ipak je rečeni Kvinbus Flestrin, s otvorenim vrijeđanjem rečenog zakona, pod izgovorom, da gasi buknući požar u stanu mnogoljubljene i presvijetle supruge njegova veličanstva, na zloban i izdajnički i gnusan način, rečeni, u gorespomenutom u opsegu gorespomenute carske palače postojećem stanju buknući požar puštanjem svoje mokraće ugasio, s povredom za ovaj slučaj predviđenog zakona itd., prema krivici itd. (51)</p>
<p>PP1 (1925.): Članak I. „Premda se je zakonom izdanim za vlade njegova carskoga veličanstva Calina Deffara Plune, uzakonilo, da je svaki, koji bude mokrio u području kraljevske palače, kriv i kažnjiv za veleizdaju, ipak je rečeni Quinbus Flestrin, očito kršeći rečeni zakon, pod izlikom da gasi vatru, što je nastala u odajama premile carske supruge njegova veličanstva, pakosno, izdajnički i djavolski ispražnjivanjem svoje mokraće ugasio rečenu vatru, što je nastala u rečenim odajama, koje se nalaze i jesu u području rečene kraljevske palače, u opreci sa zakonom, određenim za taj slučaj itd., u opreci s dužnošću itd.“ (66)</p>
<p>MPP1c (1965.): /</p>
<p>PP2 (2001.): Članak 1. Iako je jednim zakonom, izdanim za vladavine Njegovoga Carskog Veličanstva Calina Deffara Plune, propisano da svatko tko pusti vodu u krugu carevske palače podliježe osudi i kaznama za veleizdaju, imenovani Quinbus Flestrin je ipak, otvoreno vrijeđajući taj zakon, pod izgovorom gašenja požara koji je nastao u odajama mnogoljubljene carske supruge Njegova Veličanstva, na zloban, izdajnički i pakleni način, izbacivanjem svoje mokraće ugasio imenovani požar nastao u imenovanim odajama, a koje su u područje imenovane carske palače, protivno za ovaj slučaj predviđenom zakonu itd., protivno dužnosti itd. (83)</p>

PP3 (2002.): ČLANAK I.

Budući da je zakonom donesenim za vladavine njegovog carskog veličanstva Calina Deffara Plunea određeno da će svatko tko bude puštao vodu u dvorištima carske palače biti odgovoran za veleizdaju i s tim u skladu kažnjen, a spomenuti je Quinbus Flestrin, unatoč tome, otvoreno prekršio rečeni zakon, pa je, pod izlikom gašenja vatre koja je planula u odajama najdraže carske supruge njegova veličanstva, zlobno, izdajnički i na đavolji način puštanjem urina ugasio rečenu vatru u rečenim odajama, koje leže i nalaze se unutar dvorišta carske palače, u suprotnosti s odredbom predviđenom za takav slučaj itd., u suprotnosti s dužnostima itd. (80-81)

Budući da je Quinbus Flestrin, kako Gullivera zovu u Liliputu, ipak obavio malu nuždu, a iz MPP1c je taj prizor izostavljen, predmetni se članak zakona u MPP1c (IV 1965.) stoga također izostavlja te sljedeći, drugi, članak toga zakona postaje prvi. U ostalim se prijevodima ovaj prizor zadržava u cijelosti.

Primjer 4.

Tablica 105 prikazuje varijabilnost u hrvatskim prijevodima prikaza dojenja i opisa grudi (Put u Brobdingnag).

Tablica 105. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima prikaza dojenja i opisa grudi*

IT: The nurse, to quiet her babe, made use of a rattle which was a kind of hollow vessel filled with great stones, and fastened by a cable to the child's waist: but all in vain; so that she was forced to apply the last remedy by giving it suck. I must confess no object ever disgusted me so much as the sight of her monstrous breast, which I cannot tell what to compare with, so as to give the curious reader an idea of its bulk, shape, and colour. It stood prominent six feet, and could not be less than sixteen in circumference. The nipple was about half the bigness of my head, and the hue both of that and the dug, so varied with spots, pimples, and freckles, that nothing could appear more nauseous: for I had a near sight of her, she sitting down, the more conveniently to give suck, and I standing on the table. This made me reflect upon the fair skins of our English ladies, who appear so beautiful to us, only because they are of our own size, and their defects not to be seen but through a magnifying glass; where we find by experiment that the smoothest and whitest skins look rough, and coarse, and ill-coloured.

CT1b (1919.): Dojilja, da umiri svoje dojenče, upotrijebi zvečku, koja bijaše neka vrsta šuplje posude, napunjena velikim kamenjem i pričvršćena užetom djetetu oko pasa, no sve uzalud, tako da je bila prisiljena da upotrijebi posljednje sredstvo dajući mu sisati. Moram priznati, da mi se nikad nikoja stvar nije toliko ogadila kao pogled na njezinu golemu dojku, za koju ne znam, sa čim bih je mogao porediti, da dadem radoznanu čitaocu pojam o njezinoj veličini, obliku i boji. Stršila je šest stopa naprijed, a opsegom nije mogla biti manja od šesnaest stopa. Bradavica bila je otprilike polovicu tako debela kao moja glava, a put u nje i u dojke tako išarana mrljama, bubuljicama i pjegama, da nema ništa, što bi moglo biti gornije. (11)

PP1 (1925.): Dadilja, da umiri svoje naprščice, poslužila se čegrtaljkom, kao nekim šupljim sudom, koji je napunjen velikim kamenjem i užetom je privezan djetetu oko struka; ali sve utaman; tako da se je morala uteći posljednjemu sredstvu, nadvojila ga. Moram priznati, da mi se ništa nikad nije tako zgadilo, kao kad sam ugledao grdnju joj dojku, koju i ne znam s čim bih uporedio, da radoznanomu čitaocu prikažem veličinu, oblik i boju njenu. Iskočila je šest stopa, a obujam joj nije manji od šesnaest stopa. Bradavica je na njoj kao pol moje glave, a i na bradavici i na sisi tako je boja išarana

mrlljama, bubuljicama i pjegama, da ništa ne može biti odurnije: jer ja sam ju vidio iz blizine, kad je sjela, da udobnije doji, a ja sam stajao na stolu. (91-92)

MPP1c (1965.): /

PP3 (2002.): Dadilje je pokušala umiriti dojenče zvečkom, svojevrsnom šupljom posudom ispunjenom velikim kamenjem, koja je bila uzicom privezana djetetu oko pasa; no sve je bilo uzalud, te je na koncu porala primijeniti posljednje sredstvo: dati mu sisati. Moram priznati da nikad ništa nije u meni izazvalo veće odvratnosti nego prizor njezine goleme dojke i ne znam s čime bih je usporedio da bi znatizeljni čitatelj dobio predodžbu o njezinoj veličini, obliku i boji. Stršala je šest stopa od tijela, opseg joj je iznosio bar šesnaest. Bradavica je bila tek upola manja od moje glave, a njezina površina, kao i površina cijele dojke bila je toliko prošarana mrljama, prištićima i pjegama da je izazivala mučninu. Mogao sam je izbliza vidjeti jer je dadilja sjela da bi mogla udobnije dojiti dijete, a ja sam stajao na stolu. (110)

Prikaz dojenja i opis grudi zadržava se u svim prijevodima i izdanjima u kojima postoji dio o Gulliverovu putu u Brobdingnag osim u MPP1c (IV 1965.) gdje se ovi detaljni opisi, a i Gulliverovo gnušanje izostavljaju.

Primjer 5.

Eksplicitni opisi tumora grudi punih rupa te čovjeka s gušom i drvenim nogama, pa i uši koje puze po njihovoj odjeći, zadržavaju se u svim proučenim prijevodima i izdanjima u kojima to poglavlje postoji, kao što se može vidjeti u tablici 106.

Tablica 106. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa tumora grudi i gušavosti (1)*

IT: One day the governess ordered our coachman to stop at several shops, where the beggars, watching their opportunity, crowded to the sides of the coach, and gave me the most horrible spectacle that ever a European eye beheld. There was a woman with a **cancer in her breast, swelled to a monstrous size, full of holes, in two or three of which I could have easily crept, and covered my whole body. There was a fellow with a wen in his neck, larger than five wool-packs; and another, with a couple of wooden legs, each about twenty feet high. But the most hateful sight of all, was the lice crawling on their clothes. I could see distinctly the limbs of these vermin with my naked eye, much better than those of a European louse through a microscope, and their snouts with which they rooted like swine.** They were the first I had ever beheld, and I should have been curious enough to dissect one of them, if I had had proper instruments, which I unluckily left behind me in the ship, although, indeed, the sight was so nauseous, that it perfectly turned my stomach.

CT1b (1919.): Jednoga je dana odgojiteljica zapovjedila našem kočijašu da stane kod nekoliko dućana, gdje su se prosjaci, uvrebavši priliku, sjatili s obiju strana kočije i pružili mi najstrašniji prizor, što ga je ikad ugledalo evropsko oko. Tu bijaše **žena s rakom u dojki, otekloj do grdne veličine, punoj rupa, od kojih bi se u dvije tri ja lako bio mogao uvući i sakriti cijelo svoje tijelo. Tu bijaše čovjek s gušom na vratu, većom nego pet vreća vune, a drugi s dvjema drvenim nogama, od kojih svaka visoka oko dvadeset stopa. No najgadniji prizor od svih bijahu uši, koje puzahu po njihovim odjećama. Mogao sam jasno vidjeti članke ove gamadi prostim okom, mnogo bolje, nego li članke evropske uši kroz mikroskop, te njihova rila, s kojima su rovale poput svinja.** One su bile prve, što sam ih ikad vidio, i bio bih dovoljno radoznao da rasparam jednu

od njih, da sam imao prikladne sprave, koje sam na nesreću ostavio iza sebe na brodu, premda je zaista bio prizor tako gadan, da mi je sasvim prevrnuo želudac. (35-36)

PP1 (1925.): Jednoga dana naložila odgojiteljica našem kočijašu, da stane kod nekoliko dućana, pa tamo prosjaci uvreballi priliku, zgrnuli se i odovud i odonud uz kočiju i upriličili mi najstrašniji prizor, što je ikad vidjelo evropsko oko. Bila je tu **žena s rakom na grudima, koje su joj strahovito natekle i bile pune rupa, od kojih bi se u dvije tri mogao ja lako uvući i sav nestati. Bio je tu čovjek s gušom na vratu, većom nego pet vreća vune; a drugi je čovjek imao drvene noge, po prilici dvadeset stopa visoke. Ali najodurnije je bilo gledati uši, što im mile po odjeći. Jasno sam razbirao prostim okom udove te gamadi, mnogo bolje, nego kroz mikroskop udove evropske uši i rila njihova, kojima riju kao svinje.** To su bile prve uši, što sam ikad vidio, i prilično bih volio da koju od njih raspam, kad bih imao podesnih sprava, koje sam po nesreći ostavio na brodu, premda je prizor bio zaista tako gadan da mi se je posve prevrnuo želudac. (116)

MPP1c (1965.): Jednoga dana naložila odgojiteljica našem kočijašu, da stane kod nekoliko dućana, pa tamo prosjaci uvreballi priliku, zgrnuli se i odovud i odonud uz kočiju i upriličili mi najstrašniji prizor, što je ikad vidjelo evropsko oko. Bila je tu **žena s rakom na grudima, koje su joj strahovito natekle i bile pune rupa, od kojih bi se u dvije tri mogao ja lako uvući i sav nestati. Bio je tu čovjek s gušom na vratu, većom nego pet vreća vune; a drugi je čovjek imao drvene noge, po prilici dvadeset stopa visoke. Ali najodurnije je bilo gledati uši, što im mile po odjeći. Jasno sam razbirao prostim okom udove te gamadi, mnogo bolje, nego kroz mikroskop udove evropske uši i rila njihova, kojima riju kao svinje.** To su bile prve uši, što sam ikad vidio, i prilično bih volio da koju od njih raspam, kad bih imao podesnih sprava, koje sam po nesreći ostavio na brodu, premda je prizor bio zaista tako gadan da mi se je posve prevrnuo želudac. (95-96)

PP3 (2002.): Jednoga je dana odgojiteljica zapovjedila kočijašu da se zaustavi pokraj nekih trgovina, a oko kočije su se skupili prosjaci, vrebajući zgodnu priliku. Tada sam vidio najužasnije prizore što ih je europsko oko ikad gledalo. Među njima bila je **žena s tumorom na prsima koji je natekao do čudovišne veličine i bio pun rupa, od kojih su dvije ili tri bile tolike da sam se lako mogao cijelim tijelom zavući u njih. Bio je tu i čovjek s gušom na vratu, većom od pet zavežljaja vune, a drugi je imao drvene noge dugačke oko dvadeset stopa. No najodvratnije je bilo gledati uši koje su gmizale njihovom odjećom. Mogao sam golim okom razabrati udove te gamadi, mnogo bolje no što bih vidio europsku uš kroz mikroskop, kao i njihove gubice kojima ruju poput svinja.** Bile su to prve uši što sam ih ikad vidio i bio bih u svojoj znatiželji rado koju i secirao da sam imao odgovarajući pribor (koji sam, nažalost, ostavio na brodu) premda je prizor bio zbilja toliko odvratn da mi se želudac okretao. (137)

Primjer 6.

U tablici 107 također je prikazana varijabilnost u prevođenju opisa tumora grudi i gušavosti.

Tablica 107. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima opisa tumora grudi i gušavosti (2)*

IT: That which gave me most uneasiness among these maids of honour (when my nurse carried me to visit them) was, to see them use me without any manner of ceremony, like a creature who had no sort of consequence: **for they would strip themselves to the skin, and put on their smocks in my presence, while I was placed on their toilet, directly before their naked bodies, which I am sure to me was very far from being a tempting sight, or from giving me any other emotions than those of horror and disgust: their skins appeared so coarse and uneven, so variously coloured, when I saw them near, with a mole here and there as broad as a trencher, and hairs hanging from it thicker than packthreads, to say nothing farther concerning the rest of their persons. Neither did they at all scruple, while I was by, to discharge what they had drank, to the quantity of at least two hogsheads, in a vessel that held above three tuns. The handsomest among these**

maids of honour, a pleasant, frolicsome girl of sixteen, would sometimes set me astride upon one of her nipples, with many other tricks, wherein the reader will excuse me for not being over particular. But I was so much displeased, that I entreated Glumdalclitch to contrive some excuse for not seeing that young lady any more.

CT1b (1919.): Ono, što mi zadavaše najviše neugodnosti kod tih počasnih djevica (kad bi me moja dadilja odnijela da ih pohodim), bijaše vidjeti ih, kako postupaju sa mnom bez ikakova okolišanja kao sa stvorenjem, koje nema nikakvih putenih želja. **One bi se naime svlačile do kože i navlačile košulje u mojoj nazočnosti, dok sam bio postavljen na njihov toaletni stolić upravo pred njihovim golim tjelesima, što, vjere mi, nije nipošto bio za mene zavodljiv prizor, niti me je dovelo u kakvo drugo uzbuđenje, osim užasa i gnjušanja: njihove kože činjahu se, kad sam ih vidio iz bliza, tako grube i hrapave, tako različito ošarane, s madežem tu i tamo, širokim kao tanjur i s dlakama, koje su visjele s njega, debljim od dretve, a da ne kažem ništa dalje, što se tiče ostaloga na njihovim osobama. I nijesu se ni najmanje ustručavale, dok sam ja bio nazočan, da isprazne ono što su popile, u množini od najmanje dva hogsheada u posudu, koja obuhvataše preko tri tuna. Najljepša među ovim počasnim djevicama, ljupka, vesela djevojka od šesnaest godina, položila bi me katkad jašimice na jednu od svojih sisnih bradavica, uz mnogo drugih šala, glede kojih će mi čitalac oprostiti, što nijesam previše podroban. No ja sam bio tako ljut, da sam zamolio Glumdalclitcha, neka izmisli kakovu ispriku, da ne vidim onu mladu gospodju nikad više. (42)**

PP1 (1925.): Najnemilije mi je bilo kod tih dvorskih gospodjica, (kad bi me dadilja odnijela k njima u posjet,) što sam vidio, da bez ikakva okolišanja postupaju sa mnom kao sa stvorenjem, koje nema nikakve požude: **jer u mojoj su se nazočnosti svlačile gole golcate i oblačile košulje, a ja sam im bio smješten na toaletnom stolu, baš pred njihovim golim tjelesima, što mi zaista ni izdaleka nije bila napast, niti me je ičim drugim uzbuđivalo nego samo strahotom i gnušanjem: koža mi se njihova, kad pogledam iz blizine, činila tako gruba i hrapava, tako svakojako išarana, pogdjegdje s madežom, širokim kao tanjur, i s dlakama, što vise s njega kao dretva, da ništa ne govorim o drugom na njihovim osobama. I nikako se nisu sustezale, dok sam ja nazočan, da ispražnjuju što su popile, najmanje po dva hogsheada, u posudu od više nego tri tone. Najljepša od tih dvorskih gospodjica, ljupka, vesela djevojka od šesnaest godina, znala me je gdjekad namjestiti, da joj uzjašem na bradavicu na sisi, uz mnoge druge vragolije, za koje će mi čitalac oprostiti, što ih ne pripovijedam potanje. Ali ja sam se tako ozlovoljio, da sam zamolio Glumdalclitchu, neka smisli kakovu ispriku, da nikad više ne bih odlazio k toj mladoj dami. (123-124)**

MPP1c (1965.): /

PP3 (2002.): No kod dvorskih me dama, kad bi me Glumdalclitch odnijela k njima, najviše uznemirivalo što su se prema meni ponašale bez ikakvih formalnosti, kao da sam biće bez dostojanstva. **Jer, i same su se svlačile do gola i u mojoj nazočnosti navlačile rublje, dok sam stajao na kakvom toaletnom stoliću pred njihovim razodjevenim tijelima, koja me, zasigurno, nisu dovodila ni u kakvo iskušenje, niti izazivala u meni ikakave osjećaje osim odbojnosti i gađenja. Njihova mi se koža, kad bih je vidio izbliza, činila grubom, neravnom i različitim boja, s pokojim, poput tanjura velikim, madežom iz kojega bi virile dlake deblje od konopca, a da se o ostatku njihovih tijela ne govori. U mojoj se nazočnosti nisu ustručavale ni osloboditi se tekućine što su je popile, a koja bi ispunila bar dvije najveće bačve, ispuštajući je u posudu koja je mogla primiti više od tri tisuće litara. Najpristalija među tim dvorskim damama, ljupka vragoljasta šesnaestogodišnja djevojka, ponekad bi me stavila u jahaći položaj na jednu od svojih bradavica, a izvodila je i mnoge druge ludorije, o kojima, uz čitateljevo dopuštenje, neću podrobnije govoriti. No bilo mi je toliko neugodno da sam zamolio Glumdalclitch neka nađe neki izgovor kako više ne bih morao susresti tu mladu damu. (144-145)**

Golotinja prikazana na primjeru „počasnih djevica“, tj. njihova svlačenja dok Gulliver pred njima sjedi na stoliću, kao i opisa grudi, mokrenja i Gulliverova „jašenja“ na dojčkama tih djevica, zadržana je u svim prijevodima i izdanjima u kojima postoji dio o Gulliverovu boravku u zemlji Brobdingnag, osim u MPP1c (IV 1965.).

7.4.4. Mali lord Fauntleroy

U romanu *Mali lord Fauntleroy* uočili smo samo jedan primjer bolesti. Riječ je o gihtu, odnosno upali zglobova.

Primjer 1.

Tablica 108. Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena bolesti „inflammatory gout“

IT: He is a victim to inflammatory gout , and is not fond of London.
CT1 (1915.): /
PP1 (1985.): Grof pati od kostobolje i ne voli London. (21)
PP2 (2006.): Boluje od gihta i ne voli London. (25)
PP3 (2006.): Boluje od kostobolje i ne voli London. (36)
PP4 (2011.): Muči ga kostobolja i ne voli baš London. (11)

Spomen bolesti izostavlja se iz CT1 (MO 1915.), dok se u PP1 (BPK 1985.), PP3 (SL 2006.) i PP4 (NM 2011.) zamjenjuje hiperonimom ili značenjskom nadređenicom „kostobolja“, vjerojatno kako bi se dječjemu čitatelju olakšala razumljivost toga pojma. U PP2 (JŠ 2006.) opažamo rješenje „giht“ (vrsta artritisa), koje je od navedenih ipak najbliže značenju bolesti „inflammatory gout“, pa zaključujemo kako se prevoditeljica odlučila za mikrostrategiju zadržavanja.

7.4.5. Oliver Twist

Iz romana *Oliver Twist* izdvojiti ćemo jedan primjer bolesti. Riječ je o pomalo grotesknome opisu starice u ulozi glasnice smrti, čije ruke i noge drhte od posljedica oduzetosti, tj. mišićne slabosti.

Primjer 1.

Tablica 109. *Varijabilnost u hrvatskim prijevodima spomena bolesti „palsy“*

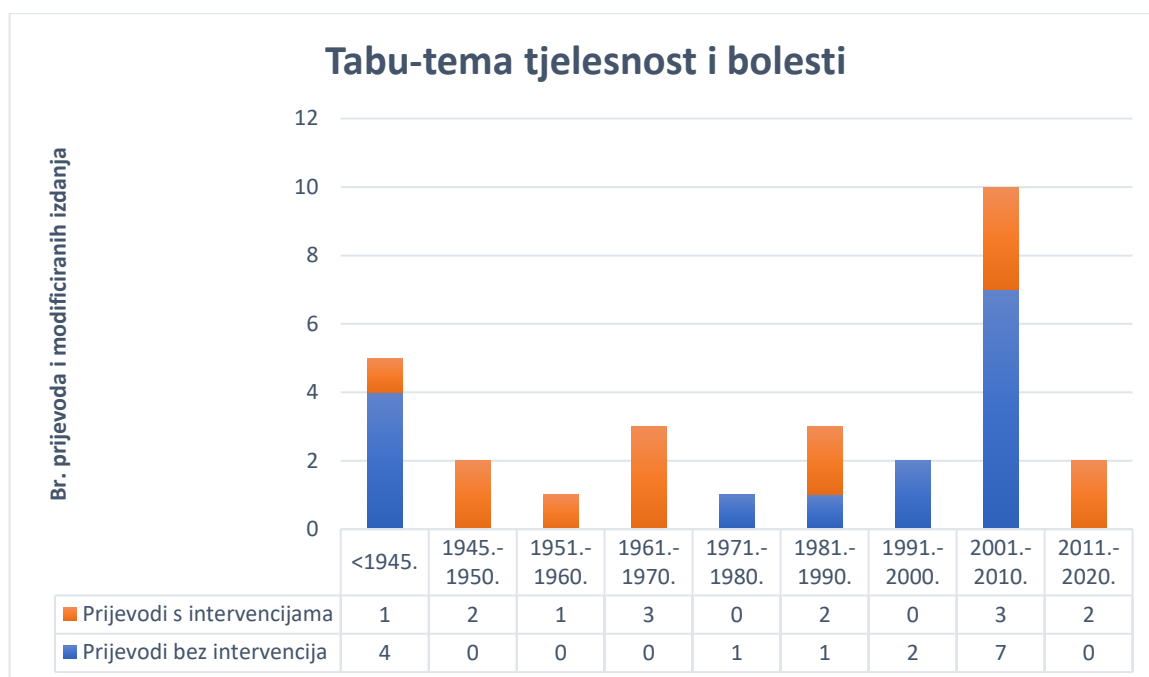
<p>IT: It was no unfit messenger of death, who had disturbed the quiet of the matron's room. Her body was bent by age; her limbs trembled with palsy; her face, distorted into a mumbling leer, resembled more the grotesque shaping of some wild pencil, than the work of Nature's hand.</p>
<p>CT1 (1947./1948.): Starica, koja je narušila tišinu upraviteljičine sobe, bila je dostojna glasnica smrti. Godine su joj zgrobile spodobu, noge i ruke tresle su se od nemoći, lice joj iskrivljeno od zlobna cerekanja, a usta joj sve kao da nešto žvaču, te je ona više naličila nakaznom crtežu, nego biću, što ga je stvorila Priroda. (198)</p>
<p>MCT1a (1959./1960.): Starica koja je narušila tišinu upraviteljičine sobe bila je dostojna glasnica smrti. Godine su joj pogrbile tijelo, noge i ruke tresle joj se od slabosti, lice joj bilo iskrivljeno od zlobna cerekanja, a usta sve kao da nešto žvaču, te je ona više sličila nakaznu crtežu sumanuta crtača nego biću što ga je stvorila Priroda. (196)</p>
<p>PP1 (1978.): Starica koja je poremetila mir u ravnateljličinoj sobi bila je dostojna glasnica smrti. Tijelo joj je bilo povijeno od godina, ruke i noge joj se tresle od pretrpljene kljenuti, lice joj je, iskrivljeno od pakosna cerekanja i gundanja, prije bilo nalik na nakaradan crtež sumanuta slikara nego na djelo majke Prirode. (168)</p>
<p>MPP1b (1987.): /</p>
<p>PP2 (2008.): Starica koja je poremetila mir i tišinu upraviteljičine sobe, bila je primjerena glasnica smrti. Tijelo joj je bilo pogrbnjeno od starosti, udovi su joj drhtali od kljenuti,³⁹ a lice joj je, onako iskrivljeno u krezubi zlobni cerek, više sličilo grotesknom⁴⁰ crtežu nekog divljaka nego na djelo prirode. (213)</p> <p>³⁹Kljenut je prestanka funkcioniranja nekog organa; uzetost.</p> <p>⁴⁰Groteska je likovno ili verbalno prikazivanje ljudi ili životinja u neobičnom, fantastičnom, nakaznom ili komičnom obliku.</p>

U izdanjima objavljenima prije 1991., odnosno u CT1 (ZG 1947./1948.) bolest se ublažava riječju „nemoć“, dok se u MCT1a (ZG 1959./1960.) rabi značenjski bliže, premda i dalje neutralno, rješenje „slabost“. U PP1 (ZC 1978.) taj se element zadržava („kljenut“), dok se u MPP1b (ZC 1987.) odlomak posve izostavlja. Spomenimo još i da je u izvorniku riječ o odlomku sa samoga početka 24. poglavlja, dok se ovaj primjer u MPP1b izostavlja iz 23. poglavlja. U PP2 (AD/IB 2008.), jedinome ponovnom prijevodu objavljenom poslije uspostave demokracije u Hrvatskoj, taj se element zadržava – prevoditeljice AD i IB opredijelile su se za rješenje „kljenut“ koje se u napomeni podno teksta i pojašnjava kao „prestanak funkcioniranja nekog organa; uzetost“, pružajući čitatelju informaciju o značenju upotrijebljene riječi i olakšavajući mu tako razumijevanje djela (213). Dodajmo još i da o edukativnosti bilježaka u prilog govori i sljedeća napomena u kojoj se čitatelju objašnjava značenje riječi „groteska“, što znači da su akteri koji su sudjelovali u procesu nastanka ovoga prijevoda pretpostavili da dječji čitatelj u dobi u kojoj čita ovaj roman još ne poznaje taj pojam.

7.4.6. Kvantitativni rezultati

Kvantitativnom obradom ciljnih segmenata u primjerima u potpoglavljima od 7.4.1. do 7.4.5. uočili smo raznoliku dinamiku intervencija u prijevodima i izdanjima s obzirom na mikrostrategije prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-temu tjelesnosti i bolesti.

Kad je riječ o ovoj temi, rezultati podjele na tri razdoblja, od kojih smo drugo razdoblje (1945. – 1990.) i razdoblje moderne Hrvatske (1991. – 2020.) razdijelili u kraća podrazdoblja odnosno dekade, unatoč ograničenome broju primjera, tek djelomice prate razvoj društveno-povijesnih zbivanja.

Grafikon 4. Omjer prijevoda s intervencijama i bez intervencija prema tabu-temi tjelesnosti i bolesti

U razdoblju prije 1945. godine uočavaju se četiri prijevoda bez intervencija, a riječ je o naslovima *Knjige o džungli* (CT1: VD 1917.) i *Gulliverova putovanja* (CT1a: VR 1918.; CT1b: ZH 1919.; PP1: IV 1925.). Intervenciju smo utvrdili u prvome prijevodu *Maloga lorda Fauntleroya* (CT1: MO 1915.).

U poslijeratnome periodu, od 1945. do 1950. godine, u oba prijevoda utvrđena su odstupanja od izvornika. Riječ je o prvome prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (CT1: TB 1947.) i prvome prijevodu *Olivera Twista* (CT1: ZG 1947./1948.).

U narednoj dekadi, između 1951. i 1960. godine, u jedinome izdanju objavljenome u tome razdoblju naišli smo na intervencije. Radi se o prvome modificiranom izdanju prvoga prijevoda *Olivera Twista* (MCT1a: ZG 1959./1960.).

Sličan trend bilježi se i u sljedećemu desetljeću, od 1961. do 1970. godine, kad se u sva tri prijevoda odnosno izdanja zamjećuju odstupanja od izvornika. Posrijedi su prvi ponovni prijevod *Knjige o džungli I* (PP1a: OT 1967.), prvi ponovni prijevod *Doživljaja Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.) te treće modificirano izdanje prvoga ponovnog prijevoda *Gulliverovih putovanja* (MPP1c: IV 1965.).

U razdoblju od 1971. do 1980. objavljen je samo jedan prijevod u kojemu nismo utvrdili intervenciju, a riječ je o prvome ponovnom prijevodu *Olivera Twista* (PP1: ZC 1978.).

Između 1981. i 1990. godine dva prijevoda odnosno izdanja sadrže intervencije: prvi ponovni prijevod *Maloga lorda* (PP1: BPK 1985.) i drugo modificirano izdanje prvoga ponovnog prijevoda *Olivera Twista* (MPP1b: ZC 1987.). Odstupanja od izvornika nismo utvrdili u drugome ponovnom prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna*.

U prvoj dekadi samostalne Hrvatske, od 1991. do 2000., u kojoj su objavljeni drugi ponovni prijevod *Knjige o džungli* (PP2: SL 1996.) i prvo modificirano izdanje drugog ponovnog prijevoda *Pustolovina Huckleberryja Finna* nisu utvrđene intervencije.

Između 2001. i 2010. odstupanja od izvornika primjećujemo u tri od ukupno deset objavljenih prijevoda odnosno izdanja. Riječ je o petome ponovnom prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP5: NB 2004.), trećemu ponovnom prijevodu *Maloga lorda Fauntleroya* (PP3: SL 2006.) i drugome ponovnom prijevodu *Olivera Twista* (PP2: AD/IB 2008.). U sedam izdanja nema intervencija, a to su: treći i četvrti ponovni prijevod *Knjige o džungli* (PP3: TK 2003.; PP4: MM 2004.), treći i četvrti ponovni prijevod *Doživljaja Huckleberryja Finna* (PP3: TK 2002.; PP4: DM 2004), drugi ponovni prijevod *Maloga lorda Fauntleroya* (PP2: JŠ 2006.) te drugi i treći ponovni prijevod *Gulliverovih putovanja* (PP2: SL* 2001.; PP3: SL 2002.).

U posljednjoj promatranoj dekadi, od 2011. do 2020. godine, intervencije su nađene u oba objavljena prijevoda. Posrijedi su šesti ponovni prijevod *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP6: ZB 2018.) i četvrti ponovni prijevod *Maloga lorda Fauntleroya* (PP4: NM 2011.).

Sažmemo li kvantitativne podatke, utvrđujemo da je od ukupno 29 prijevoda i izdanja čije smo primjere analizirali, u njih 14 (48,27 %) nađena intervencija prevoditelja ili drugih sudionika u prijevodnome procesu s obzirom na tabu-temu tjelesnosti i bolesti. Budući da odstupanja od izvornika ne podrazumijevaju isključivo mikrostrategije izostavljanja odnosno ublažavanja, čija bi se primjena mogla dovesti u suodnos s ideološkim čimbenicima, već i

zamjene neutralnim, razumljivijim izrazima, u sljedećemu poglavlju raspravljat ćemo i o mogućim razlozima takvih izmjena.

8. Rasprava

Raznolike i oprečne nalaze istraživanja valja protumačiti u svjetlu postavljenih istraživačkih pitanja. Stoga u ovome poglavlju na njih odgovaramo te nalaze komentiramo i s obzirom na podatke koje smo dopunski prikupljali od pomoćnih izvora, odnosno ispitanika – prevoditelja i urednika.

Prvo istraživačko pitanje glasil je: *Koje su strategije prevoditelji primjenjivali prevodeći na hrvatski segmente izvornoga teksta koji sadrže odabrane tabu-teme u analiziranome korpusu kanonskih djela anglofone dječje književnosti s obzirom na promatrana razdoblja?* Dobivene nalaze zato je primjereno komentirati s obzirom na pojedinu tabu-temu i pojedino razdoblje.

Rasna i etnička netrpeljivost

Kad je riječ o rasnoj i etničkoj netrpeljivosti, prva odstupanja od izvornika pojavljuju se već u razdoblju do 1945., i to u *Doktoru Dolittleu i njegovim životinjama* (CT1: IH 1933.), *Indijskoj džungli* (CT1: VD 1917.) te *Pustolovinama malog Tome* (CT1: MK 1927.). Uočena je primjena sljedećih mikrostrategija: izostavljanje (npr. pogrđni opis Aleučana) i zamjena neutralnijom riječju ili izrazom (npr. „darky“ → „crnac“ ili „nigger“ → „crnac“), koje obje pridonose neutralizaciji tabu-teme. Također je zabilježeno i kombiniranje mikrostrategija. Tako se pejorativi „nigger“ i „nigger man“ u *Pustolovinama malog Tome* na hrvatski prevode neutralno, zamjenom neutralnom riječju ili izrazom, ali im se prilaže bilješka koja upućuje na povijesnu složenost odnosa u američkom društvu, čime se rješenje smješta na razmeđu neutralizacije i edukacije. Jedna je od uočenih mikrostrategija i zadržavanje elemenata. Tako se, primjerice, na razini riječi pogrđnica „coon“ na hrvatski prevodi kao „niger“, a na razini odlomka pogrđni opis „majmuskog naroda“ zadržava u cijelosti.

U drugome razdoblju, od 1945. do 1990. godine, uočena se odstupanja od izvornika, osim s mikrostrategijom zamjene neutralnijom riječju ili izrazom, npr. „gipsy-wagon“ → „cirkuska kola“ u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (CT1a: IH 1952.) ili „Jew“ → „starac“ u *Oliveru Twistu* (MPP1b: ZC 1987.), povezuju i s mikrostrategijom eksplikacije. Na nju nailazimo u *Pustolovinama Toma Sawyera* (PP2: IK 1965.) gdje se pejorativ „Injun“ eksplicira jednim rasnim obilježjem, bojom kože, za koje je utvrđeno i da je neosnovano, pa se tako rabi rješenje „Crveni (Joe)“. Posljedica je to leksičkoga jaza između engleskoga i hrvatskoga jer u našem jeziku ne postoji ekvivalent toj engleskoj pogrđnici koji bi joj odgovarao i denotativnim i

konotativnim značenjem. Vidljivo je to i u prijevodu srodnoga pejorativa „redskin“ koji se u *Petru Panu* (CT1: MS 1980.) na hrvatski često prevodio kao „crvenokožac“, a u ženskome obliku, osim kao „Indijanka“, i domišljato pokušao nadomjestiti novotvorenim mocijskim parnjakom „crvenokožica“ (CT1: MS 1980.), koji je ipak ostao na razini prigodnice. Pejorativ „nigger“ u *Pustolovinama Toma Sawyera* prvi put se zadržava i vjerno prenosi u prijevodu Ivana Kušana gdje se rabi pogrдно rješenje „crnčina“ (PP2: IK 1965.). Isti se pejorativ u kasnijemu Twainovu romanu, *Pustolovinama Huckleberryja Finna*, prevodio neutralno, tj. zamjenjivao riječju „crnac“ ili „Crnac“ sve dok Crnković nije pokušao Twainov tekst približiti originalu (PP2: ZC 1986.). Tako u ciljnome tekstu upotrebljava rješenje „crnja“, ali nailazi na sličan problem kao što smo ga vidjeli u prijevodima pogrđnice „redskin“ u *Petru Panu*. Kad je riječ o izrazu „nigger woman“, Crnković izgledno zbog razloga leksičke prirode poseže za neutralnim rješenjima „crnkinja“ i „crnica“, čijom se uporabom posve brišu pogrđne konotacije (PP2: ZC 1986.). S druge strane, neutralna rješenja često se dopunjavaju bilješkama ispod teksta, pa tako IK u *Pustolovinama Toma Sawyera* (MPP2a: 1986.), prevodeći pogrđnicu „half-breed“, odabire rješenje „mestik“, antropološki pojam koji zatim i edukativno objašnjava ispod teksta. Dodajmo i da se u ovome razdoblju elementi rasne i etničke netrpeljivosti nerijetko izostavljaju. Primjećuje se to, na primjer, u prijevodima opisa Aleučana u *Knjizi o džungli I* (PP1a: OT 1967.), pogrđnice „nigger“ i „nigger woman“ u *Doživljajima Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.) ili stereotipnih opisa Židova Fagina u *Oliveru Twistu* (MPP1b: ZC 1987.). U tome je pogledu zanimljivo i da se sve referencije na bjelačke imperijaliste i kolonizatore u proučenim djelima zadržavaju, što posebno dolazi do izražaja u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu*, *Petru Panu*, *Knjigama o džungli* i *Pustolovinama Toma Sawyera*.

U trećemu razdoblju, od 1991. do 2020. godine, odstupanja su daleko zamjetnija negoli u prethodnome periodu. Osobito je to uočljivo na primjeru pejorativā „darky“ i „coon“ te usporedbe „work like niggers“ koji se mahom zamjenjuju neutralnim riječima i izrazima u prijevodima *Pripovijesti o doktoru Dolittleu*.

Međutim, kako doznajemo od dvoje prevoditelja, Divine Marion (PP6: 2009.) i Zvonimira Bulaje (PP7: 2012.), razloge takvih rješenja valja potražiti i u izvornome tekstu koji se nakon 1991. objavljivao pročišćen od rasnih pogrđnica. Na taj problem osvrće se DM govoreći kako se, čitajući izvorni tekst koji je dobila na prijevod, začudila da je iz njega izbačen prizor o kraljeviću Bumpi koji je želio postati bijelac. Tada je shvatila da je tekst pročišćen, pa je na internetu samostalno potražila taj prizor i dopunila ga. Međutim, kako je prijevod trebao biti

gotov „još jučer“, nije stigla provjeriti je li i štogod drugo izostavljeno odnosno drugačije izmijenjeno u izvorniku. Budući da uvid u konačni proizvod nikad nije dobila, ne može sa sigurnošću tvrditi je li se još što mijenjalo u odnosu na njezin prijevod. Na sličnome je tragu i Zvonimir Bulaja, inače glavni urednik projekta *e-lectire*, u čijem su prijevodu ovi pejorativi također zamjenjivani neutralnim rješenjima. ZB nam otkriva da je i za potrebe ovog prijevoda, kao i mnogih drugih koji su bili zamišljeni da se objave u okviru projekta *e-lectire*, on uskakao kao prevoditelj kad drugoga rješenja nije bilo, tj. kad bi, primjerice, proračun bio „prekratak“ pa se postojeći prijevod ne bi mogli otkupiti tako da im se osigura trajna dostupnost. I ZB navodi problem izvornika koji je prevodio, a u kojemu nema traga ovim pejorativima, pa bismo mogli zaključiti da je pročišćeni izvorni tekst ustvari bio polazni tekst koji se, vjerojatno nesvjesno, davao većini prevoditelja na prijevod nakon 1991. To potvrđuje i ZB navodeći kako u engleskome izdanju koje je preuzeo s interneta nije postojala napomena o izmjenama u leksiku ili cenzuri te da se načelno radilo o teško zamjetnim detaljima koji, nažalost, u svoj strci i panici nerijetko promiču i prevoditelju i uredniku. Konkretno, u tri od pet primjera koja smo u istraživanju izdvojili izmjene su jasne: pejorativ „darkies“ postaje „these people“, izraz „work like niggers“ zamjenjuje se pročišćenim „work hard“, a pogrđni „coon“ zamijenjen je izrazom „this man“. Takve intervencije, međutim, tek djelomice objašnjavaju neutralna rješenja u prijevodima jer se, na primjer, izraz „work like niggers“ u svim proučenim izdanjima zamjenjivao neovisno o razdoblju objavljivanja. S druge strane, pogrđnica „darkies“ u PP3 (PR 2000.) se prevodi kao „crna čeljad“, pri čemu se rasno obilježje ipak zadržava, što nam otkriva da su različiti prevoditelji vjerojatno dobivali različito izmijenjene „izvornike“ na prijevod. Tomu u prilog govori i činjenica da se pejorativ „coon“ u PP1 (DV 1999.) i PP3 (PR 2000.) prevodio kao „crnac“. Zanimljivo je, međutim, da se pogrđni etnonim „gipsy“ u sintagmi „gipsy-wagon“, koji je zadržan u pročišćenome izvornom tekstu, uvelike zadržava i u prijevodima i izdanjima koja su objavljena u ovome razdoblju. Izostavlja se tek iz PP1 (DV 1999.), a zamjenjuje neutralnijim rješenjem „cirkuska kola“ samo u PP5 (VM 2004.). Uočeni dvostruki kriteriji izostavljanja odnosno mijenjanja segmenata tabu-teme rasne i etničke netrpeljivosti upućuju i na to da se pojedini elementi u izvornoj, ali i u ciljnoj kulturi, smatraju prihvatljivijima od ostalih.

Pogrđnica „nigger“ neutralizirala se i u gotovo svim prijevodima *Pustolovina Toma Sawyera* i *Pustolovina Huckleberryja Finna*. Jedinu iznimku od toga obrasca čine prijevodi Divine Marion (PP6 2002.; PP4 2004.) te nepotpuni prijevod Zvonimira Bulaje (PP6 2018.) koje prate

peritekstni podatci na temelju kojih se može zaključiti da nije riječ o izoliranim rješenjima, nego o odlukama koje odražavaju opću prijevodnu strategiju te ih u teoriji možemo dovesti u suodnos s inicijalnom normom⁷⁷ koju su prevoditelji odabrali slijediti. Jezično i stilski vjeran izvorniku bio je Zlatko Crnković u PP2 (1986.), dok je u modificiranome izdanju njegova prijevoda iz 2000. godine tekst, vjerojatno na prijedlog urednika odnosno izdavača, pročišćen od nestandardnih jezičnih osobitosti izvornika (MPP2a). Uzrok takvoga pristupa možemo potražiti i u tradiciji lektirnih izdanja koja njeguju vrlo raširenu predodžbu o školskome štivu koje je primjereno i shvatljivo djetetu te ga ne treba opterećivati nepotrebnim sadržajima. S inicijalnom, ali i operativnom, tekstno-jezičnom, normom mogli bismo u teoriji povezati i kombinaciju neutralnih i vjernih rješenja za koja se opredjeljuje Nebojša Buđanovac u *Pustolovinama Huckleberryja Finna* (PP5 2004.). NB rabi i neutralnu riječ „crnac“ (češće) i obilježeni pejorativ „crnčuga“ (rjeđe), što nam kazuje i da je prevoditelj bio priklonjen razumljivosti nauštrb očuvanja raznolikosti izričaja u izvorniku. Kako nam je NB dodatno obrazložio, smatrao je da se riječ „nigger“ u romanu katkad koristila neutralno, a katkad pejorativno, pa je u skladu s tom mišlju i alternirao ta dva rješenja.

Izdvojimo još i da se pejorativi „Injun“ i „redskin“ u ovome razdoblju prevode neutralno, tj. bez pogrdnih konotacija, kao što je to slučaj i u prethodnome razdoblju. U *Pustolovinama Toma Sawyera* (PP6: DM 2002.) neutralni etnonim crvenokožac usto se i objašnjava bilješkom na rubnici. Kad god je potrebno upotrijebiti ženski mocijski parnjak, prevoditelji ili odabiru rješenje „Indijanka“ ili tvore prigodnice kao što je npr. „crvenokoška“ u *Petru Panu* (PP5: ZB 2015.). Prevodeći pejorativ „half-breed“ u *Pustolovinama Toma Sawyera*, prevoditelji se u ovome razdoblju često odlučuju za rješenja s pogrdnijim prizvukom kao što su „mješanac“ (PP3: IK* 2000.; PP5 (TK 2002.)), jezično obilježeniji „mišanac“ (PP6: DM 2002.) te neutralniji orijentalizam „melez“ koje se u PP4 (IZ 2000.) i PP7 (AM 2007.) dodatno objašnjava bilješkom ispod teksta.

Naposljetku, referencije na bjelačke kolonizatore u svim se izdanjima zadržavaju, a tu mikrostrategiju nalazimo i u *Knjigama o džungli* na primjeru rasističkog podteksta vezanoga uz „majmunski“ narod, za koji sudionici u prijevodnome procesu možda smatraju da dječji čitatelji u toj razvojnoj fazi ne mogu i neće shvatiti. Dehumanizirajući opisi Židova Fagina u *Oliveru*

⁷⁷ Premda cilj našega rada nije rekonstruirati norme koje su upravljale prevoditeljskim odlukama, niti bi to s obzirom na postavke istraživanja i obim analiziranoga materijala bilo moguće, smatramo neizostavnim istaknuti prevoditeljske odluke koje bi se, uz dugotrajnije i opsežnije dijakronijsko proučavanje, eventualno mogle dovesti u suodnos s normama ili konvencijama prema Touryju (1995a), Chestermanu (1997) ili Nord (2018) jer takve smjernice mogu poslužiti kao dobar temelj budućim istraživanjima.

Twistu (PP2: AD/IB 2008.) uvelike se zadržavaju, a gdjekad i ublažavaju promjenom perspektive, premještajući tako fokus s pogrđnosti stereotipnoga fizičkog obilježja kao što je to slučaj u primjeru opisa Faginova velikoga nosa.

Religija

Od elemenata tabu-teme religije odstupa se znatno rjeđe i neusustavljenije nego što na to upućuju prethodna istraživanja (usp. Pokorn 2012). Nalazi našega istraživanja nadovezuju se na spoznaje recentnijih studija slučaja o tabu-temama u prijevodima dječjih klasika (v. Andraka 2019, Badić i Ljubas 2020). Međutim, i kad je riječ o ovoj tabu-temi uočava se značajna varijabilnost primijenjenih mikrostrategija koja se ne odnosi nužno na izostavljanje ili mijenjanje pojedinih segmenata s ciljem njihove neutralizacije. U nastavku se osvrćemo na ovu temu s obzirom na tri promatrana razdoblja.

Prva odstupanja uočavamo već u prvome razdoblju, prije 1945. godine. Uz zadržavanje, iz prijevoda objavljenih u tome periodu elementi religije se i izostavljaju. Tako se iz *Maloga lorda Fauntleroya* izostavlja opis kršćanskoga ponašanja i spomen velečasnoga Mordaunta (CT1: MO 1915.), a iz bitno skraćenog izdanja *Pustolovina malog Tome* poglavlje u kojemu se spominje čuvena propovijed „Sermon on the Mount“ (CT1: MK 1927.). No neutralizaciji religijskih motiva u istome klasiku pridonose i pojave neopravdanih kalkova, npr. u prijevodu sinonima za Bibliju „the Good Book“, koji, preveden doslovno kao „dobra knjiga“ (CT1: MK 1927.), kolokacijski, a ni značenjski nije uvriježen u hrvatskome jezičnom sustavu. Nadalje, dok su se pojedini elementi iz *Maloga lorda Fauntleroya* izostavljali, drugi su se umetali. Tako se spomen Boga u prvome prijevodu toga klasika ponavlja i naglašava unatoč tomu što ga u izvorniku nema (CT1: MO 1915.).

U drugome se razdoblju, između 1945. i 1990. godine, osim zadržavanja, ponavljaju i mikrostrategije već uočene u prethodnome razdoblju. Tako se, primjerice, u *Pustolovinama Toma Sawyera* (PP1: TB 1947.) ponavlja kalk iz prvoga prijevoda toga romana, što može upućivati i na to da se prevoditeljica, ponovno prevodeći taj klasik, oslanjala na već postojeće izdanje, a to se, uostalom, primjećuje i u drugim rješenjima koja smo navodili u analizi.

U prijevodima *Petra Pana* i *Čarobnjaka iz Oza* koji su objavljeni u biblioteci Vjeverica, i koje potpisuje ista prevoditeljica, Marija Salečić, uočavaju se zamjenska neutralna rješenja. Tako se u prvome prijevodu *Petra Pana* (CT1: MS 1980.) religijski element „Christmas“ u nazivu božićnoga kolača „Christmas pudding“ zamjenjuje hiperonimom odnosno značenjski

nadređenim pojmom „blagdan“, pa u konačnici dobivamo rješenje „kolači za blagdane“. Usto se u prvome prijevodu *Čarobnjaka iz Oza* (CT1: MS 1977.) usklik „Good Gracious“ zamjenjuje konotativno istovrijednim, ali neutralnim usklikom „Kakve li sreće“. S druge strane, u prijevodu *Knjige o džungli II* objavljenom u biblioteci Jelen (Mladost), a iz kojega su se izostavljali elementi rasne i etničke netrpeljivosti, elementi religije umeću se na mjestima gdje u originalu ne postoje. Slično kao i u razdoblju prije 1945. godine, religijski se motivi ponavljaju odnosno pojačavaju, kao što je to slučaj u primjeru: „thank one's stars“ → „providenje“ (PP1b: OT 1967.). Posebno nam je to zanimljivo s obzirom na to da se taj prijevod poslije izdavao i u biblioteci Vjeverica u kojoj su se, prisjetimo li se prijevoda *Heidi, Pipi Duge Čarape* ili *Junaka Pavlove ulice*, takvi elementi ublažavali ili izostavljali. U ovome se periodu pojedini religijski elementi i ekspliciraju. Takav je slučaj u prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP2: ZC 1986.) gdje se element „providence“ eksplicira u prijevodu te mu se pridodaje riječ „nebeska“, pa je ukupno rješenje čitatelju zornije jer sada zna da je riječ o „nebeskoj providnosti“. Isti se primjer u prethodnome prijevodu Ive Zalara (PP1 1964.) izostavljao, ali valja napomenuti da je taj prijevod objavljen uvelike skraćen u nakladničkome nizu Dobra knjiga (Školska knjiga) u kojemu su se klasici vrlo često objavljivali u skraćenim lektirnim izdanjima bez različitih nepoćudnih elemenata. Iz ovoga su se izdanja *Doživljaja Huckleberryja Finna* (PP1: IZ 1964.) izostavljali cijeli odlomci poput kršćanske propovijedi održane u crkvi. Religijski sadržaji izostavljaju se i iz *Olivera Twista* (MPP1b: ZC 1987.), a riječ je također o izdanju iz nakladničke cjeline Dobra knjiga. Usporedba „as willing as a Christian“ izostavljena je iz MPP1b, dok je u MCT1a (ZG 1959./1960.) zamijenjena neutralnom, iako danas seksističkom, usporedbom „poslušan kao mlada“. Ta je usporedba neutralizirana i u PP1 (ZC 1978.) gdje se zamjenjuje rješenjem „spreman na sve“, koje premda ga možemo tumačiti kao ekvivalent, izbjegava očitu religijsku konotaciju.

Element „Providence“ eksplicirao se i u trećemu razdoblju, od 1991. do 2020. godine. Tako se u prijevodima *Pustolovina Huckleberryja Finna* (MPP2a ZC 2000.; PP3: TK 2002.; PP4: DM 2004.; PP6: ZB 2018.) rješenju „providnost“, odnosno „Promisao“, dodavao pridjev „Božja“ odnosno „božanska“. U *Pustolovinama Toma Sawyera* elementi su se religije, pored zadržavanja, i eksplicirali: npr. rješenju „Govor na gori“ u PP4 (IZ 2000.) prethodi pridjev „Isusov“ kako bi bilo jasnije o čemu je riječ, dok se u PP3 (IK* 2000.) i PP6 (DM 2002.) umeće bilješka kojom se rješenja „Propovijed na gori“ (PP3) i „Govor na gori“ (PP6) objašnjavaju i približavaju dječjim čitateljima. S druge strane, usklik „Good Gracious“ koji ima religijske

korijene u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP3: PR 2000.) zamjenjuje se neutralnim rješenjem „tako mi svega“, za što razlog možemo naći i u liberalnijim stavovima prevoditelja PR. Za sličan pristup odlučila se i prevoditeljica AM u prijevodu zaziva Boga „laws-a-me“ („Lord, save me“) u *Pustolovinama Toma Sawyera*, gdje se taj usklik zamjenjuje neutralnim izrazom „tako mi svega“ (PP7: AM 2007.). Neutralno se prevodila i usporedba koja sadrži religijski element „as willing as a Christian“ u jedinome ponovnom prijevodu *Olivera Twista* objavljenome nakon 1991. (PP2: AD/IB 2008.). Ta je usporedba zamijenjena pridjevskom svezom „spreman na sve“. Dodajmo još i da se dijelovi propovijedi u nedovršeneome prijevodu *Pustolovina Huckleberryja Finna* (PP6: ZB 2018.) objašnjavaju u bilješci, što čitatelju itekako može koristiti s obzirom na razinu informativnosti kakvu takva rješenja obično pružaju.

Okrutnost, nasilje i smrt

U prvome razdoblju, prije 1945. godine, osim mikrostrategije zadržavanja, koja će se pokazati kao najraširenija mikrostrategija kad je ova tabu-tema u pitanju, uočavamo i izostavljanja u sljedećim djelima: *Indijska džungla* (npr. usporedba „like a dead man“) (CT1: VD 1917.), *Pustolovine malog Tome* (CT1: MK 1927.) u primjeru „the lidless coffin“, te u *Malome lordu Fauntleroyu* (CT1: MO 1915.) iz kojega se izostavlja glagol „kill“. Usto se elementi nasilja i okrutnosti u *Indijskoj džungli* zamjenjuju disfemizmom, npr. „kill“ → „zaklati“, a u *Pustolovinama malog Tome* i ekspliciraju („scalping“ → „skalpirali, tisućama skidali kožu s glave“) te zamjenjuju eufemizmom, kao u primjeru pridjeva „gory“ („krvav“), koji je u CT1 (MK 1927.) zamijenjen znatno blažim pridjevom „buran“.

U drugome je razdoblju varijabilnost mikrostrategija jednako zamjetna. U *Čarobnjaku iz Oza* (CT1: MS 1977.) pridjev „deadly“ zamjenjuje se eufemizmom „opasan“, a glagol „kill“ ublažava eufemizmom „izgubiti život“. Usto se elementi okrutnosti i smrti donekle ublažavaju izostavljanjem iz CT1 kad je riječ o prizoru odsijecanja vučjih glava. U *Šarlotinoj mreži* (CT1: LJR 1979.), djelu također objavljenome u biblioteci Vjeverica, za razliku od primjera iz *Čarobnjaka iz Oza* te suprotno navodima treće urednice te biblioteke, Vere Barić, elementi okrutnosti i nasilja ne ublažavaju se, nego se katkad i pojačavaju. Tako se u razgovoru Fern i njezina oca o prašiću Wilburu glagol „do away with“ zamjenjuje znatno oštrijim hrvatskim glagolom „zaklati“. Nadalje, opasna tvar „sulphur“ („sumpor“) zamjenjuje se izrazom „gorka sol“, dok se pokraj zadržanoga pojma „melasa“ nadodaje bilješka ispod teksta u kojoj se objašnjava njegovo značenje. Iz *Knjige o džungli I* (PP1a: OT 1967.) izostavlja se čitavo

poglavlje o vojničkome logoru u koji su smješteni i ljudi i životinje, a iz *Knjige o džungli II* (PP1b: OT 1967.) usporedba „like a dead man“. Iz *Pustolovina Toma Sawyera* (PP1: TB 1947.) eufemizmom „buran“ ublažavao se pridjev „gory“, baš kao i u CT1 (MK 1927.) na koji se taj prijevod oslanja, dok se izraz „go for her looks“ mahom prevodio disfemizmom, tj. pojačavao uporabom oštrijega glagola kao što je „unakaziti“, ili eksplicirao sintagmom „pokvariti vanjštinu“, čija značenja nisu nužno upisana u značenje izvornoga izraza (PP1: TB 1947.; PP2: IK 1965.). U *Pustolovina Huckleberryja Finna* također zamjećujemo uporabu disfemizma u primjeru glagola „kill“ koji se zamjenjuje snažnijim ciljnim glagolom „zaklati“ (PP2: ZC 1986.). Izostavljanje je mikrostrategija koju uočavamo i u prijevodima *Maloga lorda* (PP1: BPK 1985.) te *Olivera Twista* (CT1: ZG 1947./1948.; MCT1a: ZG 1959./1960.; PP1: ZC 1978.; MPP1b: ZC 1987.). Iz *Maloga lorda* izostavljaju se pojedini elementi spomena smrti, dok se iz *Olivera Twista* izostavljaju scene poput one u kojoj Oliver govori kako bi radije da ga ubiju nego da pođe s g. Gamfieldom, zatim okolnosti mučne smrti jedne župljanke te, primjerice, okrutna scena nasilnog zatezanja magarčevih uzdi.

Treće razdoblje obilježava uporaba mikrostrategije zamjene elemenata ove tabu-teme disfemizmima. Razvidno je to iz primjera glagola „kill“ koji se u *Pripovijesti o doktoru Dolittleu* (PP3: PR 2000.; PP4: BPK 2001.; PP6: DM 2009.; PP7: ZB 2012.) zamjenjuje glagolom snažnijega značenja „pobiti“, primjera izraza „go for her looks“ supstituiranoga snažnijim glagolom „unakaziti“ u *Pustolovina Toma Sawyera* (PP3: IK* 2000.; PP4: IZ 2000.; PP6: DM 2002.) te primjera glagola „kill“ → „zaklati“ u MPP2a (ZC 2000.), izdanju koje je inače pročišćavano od nepoželjnih elemenata rasne i etničke netrpeljivosti. U *Malome lordu Fauntleroyu* (PP4: NM 2011.) elementi okrutnosti, nasilja i smrti također su se eksplicirali: primjerom u kojemu je dijete „poginulo u nezgodi“ zapravo se objašnjava informacija koja već postoji u tekstu, na početku konkretnoga poglavlja, i kojom se daje do znanja da je dijete palo s konja. Osim toga, primjer zatezanja uzdi u *Oliveru Twistu* donekle se ublažava u PP2 (AD/IB 2008.). Jasno je prisutna i mikrostrategija izostavljanja na koju nailazimo kod izraza „go for her looks“ koji se uklanja iz *Pustolovina Toma Sawyera* (PP5: TK 2002.), kao i u *Knjigama o džungli* iz kojih se briše spomen smrti u usporedbi „like a dead man“ (PP4: MM 2004.).

Tjelesnost i bolesti

Kad su u pitanju elementi tjelesnosti i bolesti, u prvome razdoblju intervenciju uočavamo samo u *Malome lordu Fauntleroyu* (CT1: MO 1915.) u primjeru bolesti „inflammatory gout“, odnosno „gihta“ koji se iz tog izdanja izostavlja.

U drugome razdoblju, od 1945. do 1990., intervencije su znatno zastupljenije. Tako se u prvome ponovnom prijevodu *Knjige o džungli I* spomen epilepsije zamjenjuje neutralnim izrazom „iscrpljenost“ (PP1a: OT 1967.). U *Pustolovinama Huckleberryja Finna* glagol „cripple“ u značenju „osakatiti“ u CT1 (TB 1947.) zamjenjuje se znatno blažim glagolom „raniti“, pa bismo ovu mikrostrategiju mogli označiti kao zamjenu tabu-teme eufemizmom. Zatim se i spomen patološkoga stanja „mortification“, koji ustvari označava „nekrozu“, tj. odumiranje tkiva uslijed infekcije, zamjenjuje neutralnim izrazom „otrovanje“ (CT1: TB 1947.). U PP1 (IZ 1964.), objavljenom u nakladničkom nizu Dobra knjiga u kojemu su se i inače publicirale skraćene inačice djela, takvi se elementi u cijelosti izostavljaju.

Iz skraćenoga izdanja *Gulliverovih putovanja* (MPP1c: IV 1965.) također objavljenoga u toj nakladničkoj cjelini, pomno se izostavljaju opisi obavljanja velike i male nužde, kao i prizori dojenja, gnušanja koje Gullivera obuzima dok promatra ženske grudi te scene golotinje. U istome se izdanju, međutim, zadržava spomen gušavosti te nateklih grudi koje su oboljele od tumora, što nas dovodi do zaključka da se opisi tjelesnih funkcija, tekućina i nagosti smatraju manje prikladnima za dječje čitatelje od opisa bolesti.

U *Malome lordu* (PP1: BPK 1985.) uočava se još jedna mikrostrategija, zamjena tabu-teme hiperonimom ili značenjskom nadređenicom. Opaža se to na primjeru bolesti „inflammatory gout“ koja se u tome izdanju neutralizira kao „kostobolja“.

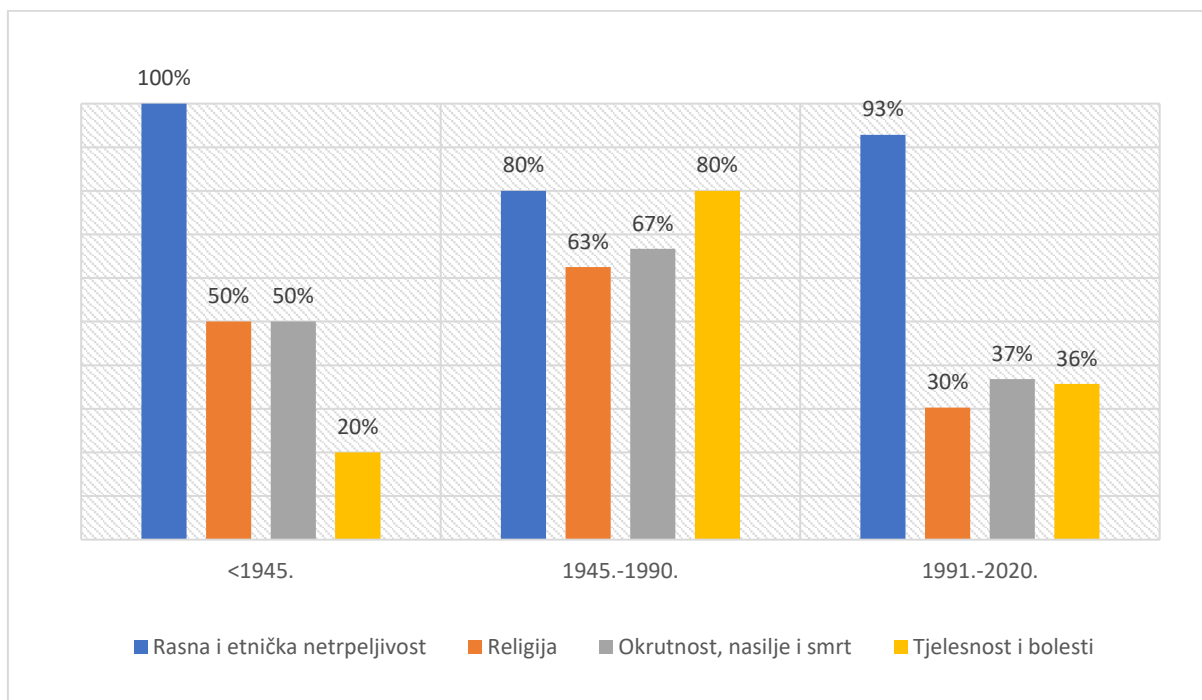
Spomen bolesti „palsy“ u *Oliveru Twistu* ublažava se, najprije kao „nemoć“ u CT1 (ZG 1947./1948.), a potom i kao „slabost“ u MCT1a (ZG 1959./1960.), dok se iz MPP1b (ZC 1987.) u potpunosti izostavlja.

U trećemu se razdoblju patološko stanje „mortification“ u *Pustolovinama Huckleberryja Finna* (PP5: NB 2004.) pojednostavljuje i zamjenjuje neutralnim izrazom „otrovanje krvi“, dok se navedena bolest iz PP6 (ZB 2018.) izostavlja jer poglavlje u kojemu se pojavljuje nije prevedeno. U *Malome lordu Fauntleroyu* (PP3: JŠ 2006.; PP4: SL 2006.) navod bolesti „inflammatory gout“ supstituira se uporabom prozirnijeg, nadređenog pojma „kostobolja“, dok se bolest „palsy“ iz *Olivera Twista* u PP2 (AD/IB 2008.) zadržava kao „kljenut“, ali se taj pojam objašnjava informativnom bilješkom ispod teksta.

Drugo istraživačko pitanje glasilo je: *Izostavljaju li se ili drugačije modificiraju segmenti koji sadrže jedne tabu-teme češće od segmenata koji sadrže druge tabu-teme u promatranim razdobljima?* Budući da je kvantitativna analiza polučila jasne podatke o frekvenciji odstupanja prijevoda i izdanja od izvornika s obzirom na sva tri veća razdoblja, u nastavku sumiramo konkretne rezultate.

U razdoblju do 1945. godine najčešće se izostavljaju ili se na neki drugi način intervenira u elemente rasne i etničke netrpeljivosti (3/3; 100 %). U elemente religije (2/4) te okrutnosti, nasilja i smrti (3/6) interveniralo se ujednačeno, u 50 % slučajeva. Naposljetku, elementi tjelesnosti i bolesti u ovome razdoblju odstupaju od izvornika u 20 % prijevoda odnosno izdanja (1/5).

U drugome razdoblju, od 1945. do 1990. godine, najčešće se, ujednačeno, izostavljaju ili se na neki drugi način intervenira u elemente rasne i etničke netrpeljivosti (12/15; 80 %) te tjelesnosti i bolesti (8/10; 80 %). Dok se bilježi blagi pad u čestoti intervencija u elemente rasne i etničke netrpeljivosti (100 % → 80 %), uočava se znatan porast u frekvenciji intervencija u elemente tjelesnosti i bolesti (20 % → 80 %). Porast s 50 % na ≈ 67 % u ovom razdoblju bilježi se i u trećoj po učestalosti tabu-temi okrutnosti, nasilja i smrti (12/18), dok je najmanja razlika u frekvenciji intervencija u tabu-temi religije (10/16), riječ je o povećanju s 50 % na ≈ 63 % proučenih prijevoda odnosno izdanja.

Grafikon 5. Dinamika intervencija u prijevode i modificirana izdanja s obzirom na istražene tabu-teme

U modernoj Hrvatskoj tema rasne i etničke netrpeljivosti i dalje je tabu-tema u koju se najčešće interveniralo (26/28; ≈ 93 %). Bilježi se rast u odnosu na prethodno razdoblje (80 % → ≈ 93 %), dok je udio intervencija u ostale tri tabu-teme ujednačeniji nego u prijašnja dva razdoblja. Pritom su odstupanja od izvornih tekstova s obzirom na tabu-temu okrutnosti, nasilja i smrti uočena u ≈ 37 % (14/38), tjelesnosti i bolesti u ≈ 36 % (5/14), a religije u ≈ 30 % (10/33) prijevoda odnosno izdanja.

Treće istraživačko pitanje glasilo je: *Utječu li političko-ideološki čimbenici na praksu prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u anglofonoj dječjoj književnosti na hrvatski jezik?* Naši nalazi, ali i odgovori na prva dva istraživačka pitanja upućuju na znatno veću raslojenost i isprepletenost razloga koji su mogli utjecati na ovakvu raspodjelu mikrostrategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme.

Jedan od njih zacijelo je i političko-ideološke prirode. Razvidno je to, u prvome redu, i iz prvih prijevoda objavljenih nedugo poslije Drugoga svjetskoga rata, kada se rasne pogrdnice uglavnom zamjenjuju neutralnim izrazima, a što se može tumačiti i kao posljedica distanciranja od prošlosti. O tome u svojim radovima pišu Majhut i Lovrić-Kralj (2016a; 2016b), ali još ranije i Hebrang-Grgić (1999), koja navodi da se u to doba zakonima o tisku zabranjivalo svako širenje mržnje na nacionalnoj, rasnoj i vjerskoj osnovi. Slična tendencija zamjećuje se u izdanjima koja objavljuje izdavačko poduzeće Mladost, osobito u vrijeme podobnoga urednika Grigora Viteza, koji je, ukorak s popuštanjem političko-ideoloških okova i utjecaja Sovjetskoga Saveza, zaslužan i za zaokret prema zapadnjačkoj književnosti. Vidljivo je to u izdanjima biblioteke Vjeverica koju je kasnije uređivala i Vitezova nasljednica Ana Kulušić, a iz kojih se tek povremeno ublažavaju elementi religije i okrutnosti odnosno nasilja i smrti. Međutim, uklanjanje elemenata rasne i etničke netrpeljivosti uočava se i u biblioteci Jelen, koju je isprva također uređivao Grigor Vitez i u kojoj su, između ostaloga, najprije objavljene *Knjiga o džungli I* i *Knjiga o džungli II*. Nadalje, lektirna izdanja Školske knjige koja su od 1960-ih do kraja 1980-ih izlazila u nakladničkoj cjelini Dobra knjiga pročišćavala su se od nepoćudnih elemenata rasne i etničke netrpeljivosti; religije; nasilja, okrutnosti i smrti; te tjelesnosti i bolesti. U njima bilježimo sustavnije intervencije koje ili uopće nisu bile praćene napomenama ili su te napomene bile maskirane u stavove prevoditelja o tobožnjoj redundantnosti ili nevažnosti pojedinih dijelova tekstova za čitatelje, i čija je svrha bila olakšati, tj. pojednostavniti čitanje djela. S te strane na snazi je mogla biti i pedagoška ideologija koja je opet bila povezana

s ideološkim načelima koja su tada bila općeprihvaćena. Na tome tragu pišu Majhut i Lovrić-Kralj (2016a; 2016b), govoreći o dvjema slikama djeteta, djeteta-heroja i djeteta-stanovnika dječje republike, koje su, premda oprečne, ipak supostojale u bivšem socijalističkom režimu. Nekritičko čitanje starih prijevoda uglednih prevoditelja, ali i očigledno još važeća predodžba odraslih o tome da djecu pošto-poto treba zaštititi od nepoželjnih i nepoćudnih sadržaja djelomice su zaslužni i za njihovo pretiskavanje u današnje vrijeme. Iznimke od toga trenda danas čine ponovni prijevodi i neki od podcjenjivanih, manje poznatih prevoditelja koji ipak zagovaraju vjernost intenciji autora jer pojedini dječji klasici danas mogu poslužiti kao svojevrsni spomenici epohama u kojima su nastajali, a svako prekrajanje izvornika tu bi povijest moglo promijeniti.

Međutim, ne mogu se sva odstupanja podvesti pod ideološku cenzuru. Nalazi našega istraživanja upućuju i na postojanje drugih razloga takve pojave, koji mogu biti jezične i izvanjezične prirode. Osvrnimo se najprije na odstupanja na koja izravno utječu međujezične i međukulturne razlike. U tijeku istraživanja zamijetili smo da na to hoće li neko rješenje biti neutralno ili ne utjecaj imaju i leksičke praznine koje u dijalogu engleskoga i hrvatskoga jezika, tj. u odnosu, primjerice, američke i hrvatske kulture nastaju jer naša kultura i društvo nisu u tolikoj mjeri opterećeni rasnim podjelama. Tako se, recimo, pejorativ „redskin“, kada ga se na hrvatski prevede kao „crvenokožac“ ili „Indijanac“, vjerojatno ne smatra jednako pogrdnim kao na izvornome jeziku, tj. u izvornoj kulturi, premda možemo reći da je rješenje legitimno ili da denotativno, premda ne i konotativno, odgovara izvornome segmentu. Posebno je to jasno i iz pokušaja prevoditelja da sami kreiraju mocijske parnjake, koji ipak ostaju neutralni. Valja spomenuti i neopravdane kalkove⁷⁸, koji se pojavljuju u ranijim prijevodima, izgledno kao rezultat nedovoljne upućenosti prevoditelja u materiju zbog nedostatka resursa kojima danas imamo neograničen pristup. Tako se „the Good Book“, jedan od starinskih naziva za „Bibliju“, u *Pustolovinama Toma Sawyera* (MK 1927.) prevodi doslovno, kao „dobra knjiga“, pa vjerska asocijacija u ciljnome jeziku naprosto izostaje. Nadalje, među izvanjezične razloge možemo ubrojiti i odluke donesene i prije početka prevođenja određenoga teksta, odnosno inicijalnu normu koju su prevoditelji odlučili slijediti u prevođenju, ovisno o tome koju globalnu strategiju žele primijeniti na prijevod, hoće li on biti naklonjeniji izvornoj ili ciljnoj kulturi te izrazito informativan ili neutralan. Takve odluke mogle su biti uronjene i u ideologiju i u širem i u

⁷⁸ Primjećujemo da kalkovi nisu uvijek neopravdani, a pojedini su od njih u jeziku prihvaćeni i uvriježeni te ih danas ni ne poimamo kao kalkove, npr. imenice „rukopis“ (od lat. *manuscriptum*), „kolodvor“ (od njem. *der Bahnhof*) ili „neboder“ (od engl. *skyscraper*).

užemu smislu, pa se odraziti i na operativne norme, odnosno odluke o potpunosti prijevoda (matrične norme) ako su prevoditelji takav naputak dobili od izdavača ili sami donosili odluke u skladu sa svojim stajalištima (matrične i tekstno-jezične norme). Kao što smo već utvrdili, u tome je važnu ulogu mogla imati i tada uvriježena predodžba djeteta, ali i prijevodna tradicija koja je zagovarala veću slobodu zadiranja sudionika u prijevodnome procesu u tekst kako bi se što bolje uskladio i uklopio u ondašnje društvene postavke.

Među izvanjezične razloge uočenih odstupanja svakako valja uvrstiti i već spomenuto, važno pitanje izvornika. Kao što smo doznali od DM i ZB, ni oni sami isprva nisu bili svjesni da su u izvorni tekst koji su od izdavača dobili ili su ga sami pripremali za prevođenje već bile unesene bitne izmjene uvjetovane izvornim društveno-povijesnim kontekstom. I premda se na temelju periteksta katkad mogu dobiti podatci o tome koji je izvorni tekst korišten za pojedini prijevod, to često nije slučaj ili podatci navedeni u impresumu nisu sasvim točni ili potpuni. Nadalje, mnogi tekstovi iz našega korpusa smatraju se i tzv. ukriženim tekstovima, poglavito oni koji isprva nisu bili pisani za djecu, ali su s vremenom postali dijelom dječje književnosti, i koji sada istodobno mogu biti namijenjeni dvjema ciljnim skupinama, dječjoj i odrasloj publici. Na temelju šire predodžbe o tome koja znanja dječji čitatelji posjeduju razina sadržajne i strukturne složenosti prilagođava određenome uzrastu, ovisno o tome za koju je dob pojedini lektirni naslov predviđen.

S druge strane, izvanjezični razlozi mogu biti i znatno opipljiviji. Tako, kao što nam je to objasnio ZB, važan čimbenik pojave nedovršenoga prijevoda može biti i financijske naravi.

I dok se, recimo, u Poljskoj, u prevođenju rasne pogrđnice „nigger“ još krajem 19. stoljeća prednost davala neutralnijim rješenjima, u Hrvatskoj se takav trend češće bilježi u trećemu razdoblju, kada se elementi rasne i etničke netrpeljivosti nerijetko neutraliziraju. Stoga se postavlja pitanje možemo li i u kojoj mjeri govoriti i o porastu političke korektnosti u našem društvu s obzirom na takve intervencije, kakav se zamjećuje u Americi, ili u Skandinaviji. Tako je, primjerice, i sama Astrid Lindgren još 1993. godine uklanjala pogrđne izraze iz svoje *Pipi Duge Čarape*, a ta je tendencija osobito vidljiva i u najsvježijim švedskim izdanjima toga dječjega klasika iz 2016. godine gdje više gotovo da i nema referencija na boju kože.

Razgovori s prevoditeljima i urednicima

Dodatne odgovore na treće istraživačko pitanje, kao i konkretne podatke o nastanku mnogih ponovnih prijevoda dječjih klasika iz našega korpusa doznali smo ujedno i razgovarajući s

prevoditeljima i urednicima. Ovi vrijedni podatci, osim što proširuju sliku o strategijama prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme stečenu na temelju nalaza analize periteksta i teksta te kvantitativnih rezultata, omogućuju nam i da dobijemo uvid u stavove prevoditelja koji bi nam ubuduće mogao pomoći trasirati određene obrasce (s vremenom možda i konvencije odnosno norme) profesionalnoga habitusa kad su u pitanju ovi elementi.

Tako nam, primjerice, prevoditeljica Zdenka Drucalović (dalje: ZD), koja je još 1988. godine ponovno prevela *Petra Pana*, otkriva da misli da se nov prijevod naručivao jer je prvi prijevod bio u nekome obliku kraćen te da je tada, potkraj 1980-ih, politička korektnost kako je danas poimamo bila tek u povojima. Istodobno smatra kako rasne i etničke netrpeljivosti ili nasilja u književnosti za djecu i mlade ne bi smjelo biti, ali da knjigu odabire urednik, a prevoditelj, ako se s njom ne slaže, uvijek može odbiti prevodilački zadatak. Međutim, ZD vjeruje kako bi prevoditelj ipak trebao slijediti autora jer je ideja da ga ispravlja „blago rečena opasna, da ne kaže[m] pogubna“ te da se toga treba posebno čuvati.

Prevoditelj Nebojša Buđanovac (dalje: NB), koji je nanovo preveo *Pustolovine Huckleberryja Finna* (PP5 2004.) smatra da je, prevodeći elemente tabu-tema, potrebno uzeti u obzir kontekst nastanka djela i intenciju autora i djelo prevesti što vjernije izvorniku, naravno uz bilješku koja će čitateljima pojasniti te osjetljive elemente. NB dodaje da nipošto nije pobornik takozvane „cancel kulture“ kojoj je cilj obrisati sva djela koja prožimaju osjetljiviji elementi jer se na taj način briše i dio povijesti koji je stvaran te se propušta prilika da mlade čitatelje poučimo o razvoju ljudske svijesti koji toliku vidljivost ima upravo zbog izučavanja literature. S time na umu prijevodna je rješenja kombinirao, katkad se odlučujući za pejorativne hrvatske ekvivalente, a katkad ih prevodeći neutralno, ovisno o tome što je u kojemu trenutku smatrao da priliči kontekstu i pretpostavljenoj uporabi. Međutim, kao što NB napominje, završnu je riječ ipak imala urednica. Kad su posrijedi pojmovi koji bi djeci mogli biti slabije razumljivi kao što je, na primjer, imenica „mortification“ ili glagol „amputate“, NB navodi da se trudio dostatno pojasniti ono što je smatrao da dječjemu čitatelju valja pojasniti, ali ne uvijek, pa je pojedine slabije razumljive pojmove ostavljao i objašnjavao ih u rječniku manje poznatih riječi vođen mišlju da se tako mladim čitateljima obogaćuje i širi vokabular.

Slično navodi i prevoditeljica Divina Marion (dalje: DM) tvrdeći kako nije sklona tomu da se u prijevodu bilo što mijenja u odnosu na original, bez obzira na to tko to čini – prevoditelj, urednik ili redaktor, pa makar u pitanju bila i djela dječje književnosti koja se izdaju metodički obrađena za potrebe školske lektire.

Prevoditelj Zvonimir Bulaja (dalje: ZB) kao izazov projekta *e-lectire*, čiji je bio glavni urednik, ističe ograničena financijska sredstva koja su imala izravan utjecaj na produkciju prijevoda. Kao što nam otkriva, ti prijevodi često nisu mogli imati ni lektora ni korektora jer su se morali objaviti što prije kako bi se ispoštovali rokovi. Zato su katkad tekstovi objavljeni i nedorađeni, a potom su i naknadno dovršavani. Međutim, objavljeni prijevod *Pustolovina Huckleberryja Finna* i dalje nije kompletan – nedostaju završna poglavlja na kojima se još radi. Osim toga, ZB ističe i da se taj dječji klasik u nas često objavljuje skraćen, ali valja naglasiti da u doba kad su taj i ostali prijevodi nastajali, „priča oko političke korektnosti u tekstovima i prijevodima nije još postojala“ u obliku kakav nam je poznat danas. Stoga hrvatski prevoditelji, smatra ZB, ni prije njega, a tako ni on, nisu bili opterećeni tim problemom. „The N word“ standardno se prevodila kao „crnjo“, a intervencije u izvornike nisu potrebne niti poželjne čak ni nakon pokretanja debate o političkoj korektnosti jer je riječ o „povijesnim spomenicima“. Osobito jer je riječ o djelima s izrazito pozitivnom, antirasističkom, tolerantnom i humanom porukom te općim tonom. ZB zaključuje da bi se prevoditelj trebao držati izvornika, a izvorna djela poput ovih ne bi se smjela cenzurirati i mijenjati. S druge strane, štetnost za djecu posve je drugi problem, pa ako vlada mišljenje da bi pojedini izrazi mogli negativno utjecati na mališane, iako ZB smatra da takvo što nije moguće, onda takve knjige ne bi trebalo ni uvrstiti u školski program.

Prevoditeljica Sanja Lovrenčić (dalje: SL) na hrvatski je ponovno prevela tri naslova iz našega korpusa: *Knjigu o džungli*, *Maloga lorda Fauntleroya* i *Gulliverova putovanja*. Kao što nam otkriva SL, okolnosti nastanka svih triju prijevoda bile su prilično slične: cilj je bio ponovno objaviti lektirna djela.

Kad je riječ o novom prijevodu *Knjige o džungli* koji je izišao u biblioteci Stribor, SL navodi da je i prije već surađivala s tom nakladničkom kućom kao autorica, pa je urednica Znanja imala povjerenja u njezin stil i odnos prema književnome tekstu. Razlog za novi prijevod, o kojemu je SL već opširno pisala u pogovoru prijevodu, bio je i taj što je prethodni prijevod (koji se dotad u školama rabio) bio nepotpun, odnosno neke su priče iz njega bile izostavljene, a urednica je željela imati cjelovit tekst.

Gulliverova putovanja od SL naručila je izdavačka kuća ABC naklada, i to zato što je bilo lakše naručiti novi prijevod nego rješavati autorska prava za stari, a i u tom je slučaju veliku ulogu igralo i povjerenje u nju kao autoricu koja se bavi pisanjem za djecu. Međutim, od SL su naručena samo prva dva dijela, i to upravo zato što se u školama ne čita više od toga.

Kad je u pitanju treći naslov, *Mali lord Fauntleroy*, SL naglašava da je taj prijevod izradila po narudžbi Školske knjige, i to u vrijeme kad je za njih prevodila izbor bajki braće Grimm. SL taj zadatak ne pamti ni po kakvim osobitim okolnostima, iako izdvaja da za prethodne prijevode nije ni znala, što nas dovodi do zaključka da to djelo, s obzirom na odmak između CT1 (MO 1915.) i PP1 (BPK 1985.) te PP2 (JŠ 2006.) koji je objavljen iste godine kad i prijevod SL (PP3), u nas i nije bilo osobito popularno do prije petnaestak godina.

Općenito, smatra SL, tekstovi su takvi kakvi jesu i čitatelji bi se trebali suočiti sa svojim kulturnim nasljeđem u cijelosti, što će možda i povećati važnost popratnih tekstova i načina prezentacije književnih djela. Slaže se s prevodilačkim načelom koje kaže da prijevod treba činiti što čini izvornik. Ako pedagoški stručnjaci procijene da neka knjiga nije primjerena za djecu, „npr. Gulliverova putovanja nipošto nisu bila namijenjena djeci“, odnosno da ih djeca neće dobro razumjeti, mogu je izbaciti iz programa ili pomaknuti prema odraslijoj dobi. No nije na prevodiocu da išta izbacuje ili ublažava, premda odluke o kraćenjima u pravilu ne donose prevodioci, nego urednici.

Prevoditeljica Tatjana Kezele (dalje: TK), s druge strane, ponudila je oprečno mišljenje: smatra da neprimjerene riječi ili izrazi ne pripadaju dječjoj književnosti. TK vjeruje da bi u uvodu trebalo objasniti povijesni kontekst izvornika te napomenuti da su izrazi ublaženi jer, osim što nisu primjereni, „djeca u toj dobi nisu zrela shvatiti čemu takvi izrazi, kontekst vremena i porijeklo autora.“ U tom pogledu zagovara i da se složenije, nepoznatije riječi kao npr. „epilepsy“ prevode što prozirnije, kao „padavica“ jer će tako dječjem čitatelju biti razumljiviji.

Prevoditelj Mate Maras (dalje: MM), koji je često surađivao sa Školskom knjigom, spremno je prihvatio iznova prevesti *Knjige o džungli*. Kako sam navodi, čitao je o Kiplingu kao imperijalistu, no to mu kao prevoditelju nimalo nije smetalo. MM smatra da svaki pisac, o čemu god pisao, zapravo piše o sebi. Ni u čemu nije ni htio ni mogao „popravlјati“ piščev odnos prema nekim narodima, a ni nakladnik se nije želio upuštati u slične zahvate. Te 2004. godine, kako navodi MM, još se nije moglo govoriti o „političkoj korektnosti“ kakva je danas i u našem društvu sve prisutnija.

Prevoditeljica Aleksandra Mihaljević (dalje: AM), koja je ponovno prevela *Pustolovine Toma Sawyera*, otkrila nam je da je itekako bila svjesna rasističkoga podteksta djela. Međutim, kao prevoditeljica, navodi AM, nije imala uvid u to što se s njezinim prijevodom događalo nakon što ga je poslala uredniku, tako da zapravo nije sigurna kako je prevela pogrdnice. Budući

da je prije desetak godina izgubila sve podatke s diska, više nema mnoge od svojih starih prijevoda, pa to ni ne može provjeriti, ali pretpostavlja da „nigger“ vjerojatno ne bi prevela kao „crnac“. Općenito se zalaže da se prijevod „ne osjeti“. Želi što vjernije zadržati ton, ozračje, raspoloženje, energiju i namjeru autora jer duboko poštuje i uvažava autora i njegovo djelo. Mišljenja je da prevoditelji ne bi trebali prosuđivati, ni uzimati si za pravo mijenjati bilo što. Takvo bi uređivanje i preinačavanje izvornika ipak trebalo ostati između (prvog) autora i njegova urednika, zaključuje AM.

Naposljetku, urednica Školske knjige Miroslava Vučić (dalje: MV) pojasnila nam je iz prve ruke da je biblioteka Moja knjiga – metodički obrađena lektira, koja objavljuje djela s popisa lektirnih naslova kako je propisuju Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH, ustvari naslijedila već spomenutu biblioteku Dobra knjiga, a cilj joj je objaviti sve lektirne naslove u novim ili postojećim prijevodima čija su prava objavljivanja slobodna te ih metodički i esejistički obraditi.

Kad je riječ o uredničkom dijelu posla, MV smatra da se djelo treba prevesti točno i vjerno izvorniku, ali da bi se u bilješkama ili u pogovoru trebao objasniti kontekst djela. Bez poznavanja konteksta mladim se čitateljima odašilje posve pogrešna informacija i promiču posve pogrešne ideje. Međutim, nije posao ni prevoditelja ni urednika mijenjati ideju djela jer bi to bilo kršenje autorskih prava. Djelo se u hrvatskome prijevodu može objaviti ili ne, no odlučimo li ga prevesti i objaviti, tvrdi MV, prijevod mora biti što vjerniji. Mišljenja je da je tada i obveza komentirati djelo i današnjemu čitatelju pojasniti politički ili kulturni kontekst u kojemu je ono nastalo.

Kad je riječ o političkoj korektnosti, MV se prisjeća da u doba kad je intenzivno uređivala lektirne naslove u Školskoj knjizi društvo nije bilo tako senzibilizirano prema različitostima. Osvrnuvši se na nakladničku cjelinu Dobra knjiga u kojoj su se u doba Jugoslavije najprije objavljivala skraćena izdanja klasika, a naknadno dopunjavala (npr. Josip Tabak ispravljao je i dorađivao prijevod *Gulliverovih putovanja* Ise Velikanovića), MV takav postupak naziva čestom i legitimnom praksom popularnom tijekom 1980-ih od koje se kasnih 90-ih odustaje, barem u Školskoj knjizi. Govoreći o Swiftovu klasiku, MV u obzir uzima cilj lektirne biblioteke – djelo se ne treba prevoditi cjelovito ako ga dječji čitatelj neće moći razumjeti, ali postoji ideja da se djelo prevede u cijelosti i objavi u biblioteci Vrhovi svjetske književnosti.

Naposljetku, MV smatra da nije posao prevoditelja da prijevod poljepšava, a ni da briše ideje iznesene u djelu, na neki ga način skraćuje ili iz njega izbacuje dijelove koje bismo danas

shvatili kao političke nekorektne. Uredničke i prevoditeljske napomene u tome smislu mogu biti od velike pomoći jer se njima i svaki -izam čitljiv današnjemu recipijentu može rastumačiti. Na kraju krajeva, svijet se mijenja, jezik se mijenja, a i mi se mijenjamo. I da bismo bili spremni za svoju budućnost, trebali bismo moći podnijeti vlastitu prošlost, zaključila je MV.

Sudeći po podacima koje su nam pružili prevoditelji i urednici, zaključujemo da načelno supostoje dva oprečna mišljenja. Stajalište da osjetljivim temama u dječjoj književnosti, a time ni u prijevodnoj dječjoj književnosti nije mjesto izričito iznosi tek jedna prevoditeljica. U tome bi pogledu bilo opravdano da se takvi elementi u prijevodu neutraliziraju ili da se naslovi koji ih sadrže ne prevode, što je češće posljedica odluka urednika negoli prevoditelja. Većina ispitanika, međutim, smatra da bi takve elemente trebalo prevoditi dosljedno izvorniku jer bi sve drugo bilo nepotrebno zadiranje u autorsku ideju, a time i kršenje autorskih prava. U jednome su, doduše, usuglašeni: neovisno o tome teži li se neutralizaciji ili zadržavanju tabu-tema, ciljnim bi se čitateljima značajno pospješilo shvaćanje djela kad bi se pri navodu pojedinih elemenata tekstu prijevoda prilagale napomene prevoditelja ili urednika te na taj način pojašnjavale društveno-povijesne okolnosti nastanka djela. Takvi prilozi nerijetko prethode ili prate tekst prijevoda u obliku predgovora ili pogovora, no upitno je u kojoj ih mjeri dječji čitatelji ustvari čitaju, osobito kad je riječ o naslovima koji su sastavni dio školske lektire.

Nalazi iz razgovora s ispitanicima, prevoditeljima i urednicima, koji su se odazvali pozivu na naše istraživanje, uvelike potkrepljuju indicije koje proizlaze iz analize periteksta i teksta te kvantitativne obrade tekstnih podataka. Premda su prevoditelji i urednici većinom (bili) djelatni samo u trećemu razdoblju koje smo razmatrali, svejedno su nam pružili širok uvid u razloge koji su mogli biti presudni za ovakvu raspodjelu mikrostrategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u djelima anglofone dječje književnosti. Također su djelomice dopunili praznine u znanju o okolnostima produkcije ponovnih prijevoda o kojima se rijetko što može zaključivati isključivo na temelju usporedne analize izvornih i ciljnih segmenata. U tome je pogledu važno naglasiti da podatke osim iz teksta i periteksta treba prikupljati i od ispitanika, sudionika u prijevodnome procesu, čiji nam odgovori mogu pomoći u stvaranju potpunije slike o prijevodnome fenomenu koji zavređuje daljnje, jednako sustavno i temeljito proučavanje.

9. Zaključak

Strategije prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti proučili smo oslanjajući se na deskriptivnu paradigmu znanosti o prevođenju i teorijski model prevođenja kao prerađivanja. Cilj istraživanja bio je utvrditi mikrostrategije koje se koriste u prevođenju segmenata izvornoga teksta koji sadrže tabu-teme rasne i etničke netrpeljivosti, religije, okrutnosti, nasilja i smrti te tjelesnosti i bolesti od pojave prvih ciljnih tekstova korpusnih djela do 2020. godine, ustanoviti izostavljaju se ili drugačije modificiraju pojedine tabu-teme češće od drugih te postoje li korelacije između uočenih strategija njihova prevođenja i političko-ideoloških čimbenika koji su na primjenu strategija mogli utjecati. Kako bismo ostvarili ciljeve istraživanja, postavili smo tri s njima usko povezana istraživačka pitanja, na koja smo pokušali ponuditi empirijski što utemeljenije odgovore s obzirom na tri promatrana razdoblja (do 1945., 1945. – 1990., 1991. – 2020.). Najprije smo, slijedeći deduktivnu metodu prikupljanja bibliografskih podataka i pozivajući se na obrazovne i druge, službene dokumente, kao i na prethodne spoznaje o dinamici pojavljivanja dječjih naslova u lektiri, oblikovali reprezentativan paralelni korpus koji obuhvaća deset lektirnih djela anglofone dječje književnosti. Proučili smo ukupno 191 izdanje, a podatke smo, osim iz tekstova, crpili i iz peritekstova te prikupljali od ispitanika, prevoditelja i urednika, koji su sudjelovali u nastajanju (ponovnih) prijevoda. Uzevši u obzir širok i neujednačen raspon segmenata koji se protežu od razine pojavnice do razine cjelovitih odlomaka ili dijaloga, objedinili smo metodu usporednoga proučavanja izvornih i ciljnih segmenata te podatke kodirali i obradili kvantitativno, i tako dobivene rezultate dopunili kvalitativno obrađenim podacima izdvojenima iz razgovora s ispitanicima.

Istraživanje je ponudilo konkretne i složene nalaze o strategijama prevođenja segmenata koji sadrže odabrane tabu-teme. U sva tri proučena razdoblja tabu-tema rasne i etničke netrpeljivosti koja se, kao ni tabu-tema tjelesnosti i bolesti koja je u razdoblju od 1945. do 1990. druga tema u koju se učestalo interveniralo, dosad nije detaljnije istraživala, pokazala se kao tema od čijih se elemenata u odnosu na izvornik najčešće odstupalo u prijevodima. S druge strane, u tabu-teme religije te okrutnosti, nasilja i smrti, o kojima već postoje opsežniji nalazi (usp. Pokorn 2012), znatno se rjeđe interveniralo od pretpostavljenoga, naročito uzevši u obzir da priroda tih odstupanja često nije bila takva da se elementi izostavljaju ili na drugi način neutraliziraju, nego su se i zadržavali, katkad pojačavali, ali i eksplicirali ili pojašnjavali informativnim bilješkama

ispod teksta. Takva raspodjela mikrostrategija navodi nas na zaključak da su se, pored političko-ideološkoga utjecaja koji do izražaja osobito dolazi u drugome razdoblju (1945. – 1990.) kada se odražava i na dominantu pedagošku ideologiju o tome što je za dječjega čitatelja shvatljivo i prihvatljivo, na snazi i drugi jezični i izvanjezični razlozi.

Među jezične razloge valja ubrojiti leksičke praznine koje između engleskoga i hrvatskoga jezika nastaju kao posljedica međukulturnih razlika jer hrvatska kultura i društvo nisu u toj mjeri opterećeni rasnim podjelama. To se odražava i na manje ili više uspjele pokušaje kreiranja novotvorenica, mocijskih parnjaka, koji ipak ne mogu biti jednako bogati konotativnim značenjem kao u izvornome sustavu. Kao važan razlog valja izdvojiti i neopravdane kalkove, prijevode riječ za riječ, koje smo uočili u ranim prijevodima, a moguće ih je protumačiti kao posljedicu slabije upućenosti u materiju ili manjka resursa kojima današnji prevoditelji imaju pristup.

Među izvanjezične razloge valja uvrstiti i odluke koje se donose i prije početka prevođenja određenog teksta, odnosno inicijalnu normu koju su prevoditelji odlučili slijediti ovisno o tome kako su prijevod željeli pozicionirati u odnosu na izvornik. Naravno, te su odluke mogle biti uronjene u ideologiju u širem (političkom) i u užem (osobnom) smislu, pa se preslikati i na operativne norme, odnosno odluke o potpunosti prijevoda (matrične norme) ako su prevoditelji takav naputak dobili od izdavača ili urednika ili pak sami donosili odluke u skladu sa svojim stajalištima (matrične i tekstno-jezične norme). U tome je važnu ulogu mogla imati i vladajuća predodžba odraslih o djeci i djetinjstvu, ali i prijevodna tradicija koja je zagovarala veću slobodu zadiranja aktera u prijevodnome procesu u tekst kako bi se on što bolje uklopio u društvena strujanja. Kao što smo doznali od prevoditelja, relevantno je i pitanje izvornika jer neki od njih ni sami isprva nisu bili svjesni da prevode već pročišćeni izvorni tekst. Pa i sama narav ukriženih izvornika, tekstova koji su isprva bili predviđeni za odrasle, ali su postupno postali dijelom dječje književnosti, pa se sada obraćaju dvjema ciljnim skupinama, mogla je utjecati na to u kojoj će se mjeri tekstovi sadržajno i strukturno prilagođavati određenomu dječjem uzrastu. Politička korektnost jedan je od faktora oko kojega su mišljenja prevoditelja i urednika s kojima smo imali prilike razgovarati donekle podijeljena te bi ga bilo neophodno ispitati na većemu uzorku ispitanika kako bi se stekao bolji uvid u njegov utjecaj na prevođenje. Međutim, stječe se dojam da politička korektnost zasad još nije na razini kakvoj svjedočimo u drugim društvima zapadnoga kulturnog kruga te da njezina pojava u našem društvu uglavnom proizlazi iz osobnih preferencija i stajališta. Na koncu, izvanjezični razlozi mogu biti i

opipljivije naravi, pa se tako objava nepotpunoga prijevoda može objasniti i nedostatkom financijskih sredstava.

Doprinos je našega istraživanja trostruk. Prvo, njime se pruža sustavniji metodološki model za provedbu istraživanja tabu-tema u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti koja nadilaze studije slučaja te se obradom više od devedeset primjera iz korpusnih djela uz pomoć klasifikacije strategija (koju je po potrebi i sukladno korpusu ubuduće moguće i dopuniti) nudi pouzdaniji analitički instrument za proučavanje prevođenja tekstova koji sadrže tabu-teme nego što je to prije bio slučaj. Drugo, nalazi istraživanja jasno otkrivaju da se uočena odstupanja u prevođenju elemenata tabu-tema u odnosu na izvornik ne mogu podvesti isključivo pod ideološku cenzuru, nego da su u igri i mnogi drugi motivi. Treće, nalazi istraživanja relevantni su i u hrvatskome, ali i u međunarodnome kontekstu jer se sve češće istražuju ideološki aspekti i njihov utjecaj na dječju književnost, pogotovo u poslijetranzijskim zemljama, pa vjerujemo da će interdisciplinarni pristup i ove vrijedne spoznaje pridonijeti razvoju i etabliranju znanosti o prevođenju s jedne strane te proučavanju dječje književnosti s druge strane.

Obrisi ponuđenoga metodološkog okvira za proučavanje tabu-tema u prijevodnoj dječjoj književnosti i nalazi ovog istraživanja otvaraju vrata u brojna neistražena područja prijevodne književnosti. Zanimljivo bi, primjerice, bilo proučiti u kojoj bi mjeri predloženi model bio primjenjiv na drugačije postavljena istraživanja tabu-tema u prijevodima kanonskih djela drugih nacionalnih književnosti. Iako cilj našega rada nije bio rekonstruirati norme koje su upravljale prevoditeljskim odlukama, niti bi to s obzirom na postavke istraživanja i obim analiziranoga materijala u ovome obliku bilo moguće, odluke na koje upućuju podatci dobiveni analizom periteksta, teksta i, u konačnici, razgovora s prevoditeljima i urednicima nedvojbeno pružaju smjernice za daljnje istraživanje. One bi nam ubuduće mogle pomoći pratiti obrasce prijevodnoga ponašanja, a uz dugotrajnije dijakronijsko proučavanje mogli bismo utvrđivati konvencije, tj. norme. Nadamo se da će spoznaje proizišle iz ovoga rada potaknuti traduktologe da veću pozornost pridaju proučavanju tabu-tema, makar i ograničeno, u obliku studija slučaja, jer bi svaki sljedeći traduktološki prilog mogao dopuniti, nadgraditi i proširiti sliku koju smo ovim radom pružili.

Popis literature

- 1) -- (1918). „Swift“. *Gulliver u Liliputu*. Zagreb: Pučka tiskara. 3-7.
- 2) -- (1927). „O piscu ove knjige“. *Pustolovine malog Tome*. Zagreb: Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima. 144
- 3) -- (1977). „Bilješka o piscu“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Mladost. 153
- 4) -- (2000). „O autoru“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Golden marketing. 171-173.
- 5) -- (2002). „Predgovor“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost. 5-8.
- 6) -- (2005). „Lyman Frank Baum i njegov Čarobnjak iz Oza“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: ABC naklada. 163-164.
- 7) -- (2006). „Vječni sjaj Malog lorda Fauntleroya“. *Mali lord Fauntleroy*. Zagreb: ABC naklada. 5-6.
- 8) -- (2007). „Bilješka o piscu“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost. 125-127.
- 9) Allan, Keith i Kate Burridge. (2006). *Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- 10) Althusser, Louis. (1984). *Essays on Ideology*. London: Verso.
- 11) Alvstad, Cecilia. (2010). „Children's literature and translation“. U: Gambier, Yves i Luc van Doorslaer (ur.). *Handbook of Translation Studies vol.1.*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 22-27
- 12) Andraka, Marija. (2019). „Pinokio u hrvatskim prijevodima: strategije prenošenja kulturnoga konteksta.“ *Libri & Liberi* 8(1). 55-75.
- 13) Andrić, Nikola. (1917). „Rudyard Kipling“. *Indijska džungla*. Zagreb: Kr. zemaljska tiskara. 3-8.
- 14) Andrić, Nikola. (1931). „Rudyard Kipling“. *Indijska džungla*. Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina. 5-11.
- 15) Aščić, Ivana. (2017). *Biblioteka Vjeverica*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- 16) Badić, Edin. (2017). „Culture-specific items in Jens Lapidus' Snabba Cash and its translations into English and Croatian“. *Hieronymus* 4. 65-113.
- 17) Badić, Edin. (2020). „An analysis of paratexts in the (re)translations of Oliver Twist into Croatian“. *Libri & Liberi* 9(1). 37-59.
- 18) Badić, Edin i Sandra Ljubas. (2020). „Pipi Duga Čarapa u cenzuriranom hrvatskom ruhu“. *[sic] – časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje* 11(1). <https://www.sic-journal.org/Article/Index/644>. Pristupljeno: 2. 1. 2021.
- 19) Bassnett, Susan i André Lefevere. (1998). *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
- 20) Baum, Lyman Frank. (1900/1977). „Predgovor“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Mladost. 5. Prev. Marija Salečić.

- 21) Baumgarten, Stefan. (2012). „Ideology and translation“. U: Gambier, Yves i Luc van Doorslaer (ur.). *Handbook of Translation Studies, vol. 3*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 59-65.
- 22) Beckett, Sandra. (2008). *Crossover Fiction. Global and Historical Perspectives*. New York/London: Routledge.
- 23) Belčić, Ivana. (2007). „Pogovor“. *Petar Pan*. Zagreb: Zagrebačka stvarnost. 157-159.
- 24) Bensimon, Paul. (1990). „Présentation“. *Palimpsestes* 13(4). ix-xiii.
- 25) Berman, Antoine. (1990). „La retraduction comme espace de la traduction“. *Palimpsestes* 13(4). 1-7.
- 26) Bilandžić, Dušan. (1999). *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.
- 27) Blažeković Janković, Milivoj. (1925). „Swift“. *Gulliverovi putovi k raznim dalekim narodima na svijetu*. Zagreb: Tisak Jugoslovenske štampe. 3-8.
- 28) Blažeković Janković, Milivoj. (1955). „Bilješka o piscu“. *Gulliverova putovanja*. Zagreb: Mladost. 249-251.
- 29) Blume, Svenja. (2001). *Pippi Långstrumps Verwandlung zur "damebien-élevée"- die Anpassung eines Kinderbuches an ein fremdes kulturelles System: eine Analyse der französischen Übersetzung von Astrid Lindgren's Pippi Långstrump*. Hamburg: Kovač.
- 30) Bošnjak, Branimir. (1996). „Pjesnik disciplinirane mašte“. *Knjiga o džungli*. Varaždin: Katarina Zrinski. 261-262.
- 31) Bourdieu, Pierre. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. London: Polity.
- 32) Bourdieu, Pierre. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Trans. R. Nice, Gisele Shapiro et al. Cambridge: Polity Press
- 33) Bravo-Villasante, Carmen (1978). „Translation Problems in My Experience as a Translator.“ U: Klingberg, Göte, Ørvig, Mary i Stuart Amor (ur.). *Children's Books in Translation: The Situation and the Problems*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. 46-50.
- 34) Brownlie, Siobhan. (2006). „Narrative Theory and Retranslation Theory“. *Across Languages and Cultures* 7(2). 145–170.
- 35) Buđanovac, Nebojša. (2004). „Pojašnjenje prevoditelja.“ *Pustolovine Huckleberryja Finna*. Varaždin: Katarina Zrinski. 10.
- 36) Bulaja, Zvonimir. (2018). „Mark Twain“. *Pustolovine Huckleberryja Finna*. Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr. 5-11.
- 37) Buzelin, Héléne. (2011). „Agents of translation.“ U: Gambier, Yves i Luc van Doorslaer (ur.). *Handbook of translation studies, vol. 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 6-12.
- 38) Cadera, Susanne M. (2017). „Literary Retranslation in Context: A Historical, Social and Cultural Perspective“. U: Cadera, Susanne M. i Andrew Samuel Walsh (ur.). *Literary Retranslation in Context*. Bern: Peter Lang. 5-18.
- 39) Carta, Giorgia. (2012). *The Other Half of the Story: the Interaction between Indigenous and Translated Literature for Children in Italy*. Doktorska disertacija. Coventry: University of Warwick.

- 40) Chamberlain, Alexander F. (1902). „Algonkian Words in American English: A Study in the Contact of the White Man and the Indian.“ *The Journal of American Folklore* 15(59). 240-267.
- 41) Chatman, Seymour. (1978). *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- 42) Chesterman, Andrew. (1997). *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- 43) Chesterman, Andrew. (2000). „A causal model for Translation Studies.“ U: Olohan, Maeve (ur.). *Intercultural Faultlines: Research Models in Translation Studies I: Textual and Cognitive Aspects*. Manchester: St. Jerome. 15-27.
- 44) Collombat, Isabelle. (2004). „Le XXIe siècle: l'âge de la retraduction“. *Translation Studies in the New Millennium* 2. 1–15.
- 45) Craig, Ian S. (1997). *Children's classics translated from English under Franco: the censorship of the William books and the Adventures of Tom Sawyer*. Doktorska disertacija. London: University of London.
- 46) Crane, Diana. (1972). *Invisible Colleges. Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- 47) Crnković, Milan. (1973). *Dječja književnost. Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike*. IV. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- 48) Crnković, Zlatko. (1986). „Bilješka o knjizi.“ *Pustolovine Huckleberryja Finna*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. 363-364.
- 49) Crnković, Zlatko. (1987). „Snaga mašte i suosjećanja“. *Oliver Twist*. Zagreb: Mladost. 5-12.
- 50) Davoodi, Zahra. (2009). On the Translation of the Taboos. Translation Directory, 2009. <https://www.translationdirectory.com/articles/article2052.php>. Pristupljeno 1. 9. 2020.
- 51) Deane-Cox, Sharon. (2014). *Retranslation: Translation, Literature and Reinterpretation*. London/New York: Bloomsbury Publishing.
- 52) Desmet, Mieke K.T. (2007). *Babysitting the Reader: Translating English Narrative Fiction for Girls into Dutch (1946–1995)*. Bern: Peter Lang.
- 53) Desmidt, Isabelle. (2009). „(Re)translation Revisited“. *Meta* 54 (4). 669–683.
- 54) Engler, Tihomir, Turza-Bogdan, Tamara i Krunoslav Mikulan. (2009). „Zur Rezeption von Astrid Lindgrens 'Pippi Langstrumpf' in Kroatien“. U: Blume, Svenja i dr. (ur.). *Astrid Lindgren - Werk und Wirkung. Internationale und interkulturelle Aspekte*, Frankfurt: Peter Lang, 155-174.
- 55) Ermolaev, Herman. (1997). *Censorship in Soviet Literature 1917–1991*. Maryland: Rowman and Littlefield.
- 56) Even-Zohar, Itamar. (2000). „The position of translated literature within the literary polysystem“. U: Venuti, Lawrence (ur.). *The Translation Studies Reader*, New York: Routledge. 192-197.

- 57) Even-Zohar, Itamar. (1990). „Polysystem theory“. *Poetics today* 11(1). 9-26.
- 58) Fernández López, Marisa. (2006). „Translation studies in contemporary children's literature: a comparison of intercultural ideological factors“. U: Lathey, Gillian (ur.). *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon: Multilingual Matters. 41-53.
- 59) Forjan, Anamaria. (2019). *Translating culture - specific items in "The Story of Doctor Dolittle"*. Diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- 60) Gambier, Yves. (1994). „La Retraduction, retour et detour“. *Meta* 39(3). 413–417.
- 61) Genette, Gérard. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. Prev. Jane E. Levine. Cambridge: Cambridge University Press.
- 62) Gentzler, Edwin. (2014). „Translation Studies: Pre-Discipline, Discipline, Interdiscipline, and Post-Discipline“. *International Journal of Society, Culture & Language* 2(2): 13-24.
- 63) Goethe, Johann Wolfgang von. (1811/1814). *Aus meinem Leben: Dichtung und Wahrheit*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- 64) Grgić, Iva. (2001). „Suvremeni talijanski prijevod Gundulićeva *Osmana*“. U: Sesar, Dubravka (ur.), *Zbornik radova Drugog slavističkog kongresa*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 121-127.
- 65) Grgić, Iva. (2004). *Osman i njegovi dvojnici*. Zagreb/Dubrovnik: Hrvatska sveučilišna naklada/Društvo hrvatskih književnih prevodilaca i Matica hrvatska.
- 66) Grgić Maroević, Iva. (2017). *Politike prevođenja. O hrvatskim prijevodima talijanske proze*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- 67) Halliday, Michael. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- 68) Hollington, Michael. (2013). *The Reception of Charles Dickens in Europe*. London: Bloomsbury.
- 69) Haramija, Dragica. (2002). „Smrt u prozi za djecu i mladež.“ U: Javor, Ranka (ur.). *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 30-37.
- 70) Hebrang-Grgić, Ivana. (2000). „Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 43(3). 117-134.
- 71) Hermans, Theo. (1985). *The manipulation of literature: Studies in literary translation*. London: Croom Helm.
- 72) Hermans, Theo. (1999). *Translation in Systems: Descriptive and Systemic Approaches Explained*. Manchester: St Jerome Publishing.
- 73) Hollindale, Peter. (1988). *Ideology and Children's Books*. Stroud: Thimble Press.
- 74) Holmes, James S. (1972/1988). „The Name and Nature of Translation Studies.“ *Translated! Papers on literary translation and translation studies*. Amsterdam: Rodopi. 67-80.
- 75) Hranjec, Stjepan. (2002). „Tematski kompleks hrvatske dječje književnosti“. U: Javor, Ranka (ur.). *Tabu teme u književnosti za djecu i mlade*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 66-71.

- 76) Hranjec, Stjepan. (2008). „Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti“. *Kolo, časopis Matice hrvatske* 3-4, 280-293. <https://www.matica.hr/kolo/309/suvremeni-hod-djecje-hrvatske-knjizevnosti-20531/>. Pristupljeno 17. 9. 2020.
- 77) Hunt, Peter. (1990). *Children's Literature: The Development of Criticism*. London/New York: Routledge.
- 78) Inggs, Judith. (2011). „Censorship and translated children's literature in the Soviet Union: the example of the Wizards Oz and Goodwin“. *Target* 23(1). 1-25.
- 79) Inggs, Judith. (2015). „Translation and Transformation: English-Language Children's Literature in (Soviet) Russian Guise“. *International Research in Children's Literature* 8(1), 1-16.
- 80) Iser, Wolfgang. (1972). *Der implizite Leser*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- 81) Janković, Mladen. (2000). „Predgovor“. *Priča o doktoru Dolittleu*. Zagreb: Mozaik knjiga. 5-9.
- 82) Jenkins, Christina A. (2010). „Censorship: Book Challenges, Challenging Books, and Young Readers“. U: Wolf, Shelby A. i sur. (ur.). *Handbook of Research on Children's and Young Adult Literature*. New York/London: Routledge. 443-454.
- 83) Jozak, Kristina. (2016). *Paratekst i uredničke intervencije u dječjoj književnosti: primjer Biblioteke "Vjeverica"*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu.
- 84) Kaloh Vid, Natalia. (2013). „Translation of Children's Literature in the Soviet Union: How Pinocchio Got a Golden Key“. *International Research in Children's Literature* 6(1). 90–103.
- 85) Keyes, Marian i Áine McGillicuddy. (2014). *Politics and ideology in children's literature*. Dublin: Four Courts Press.
- 86) Klarić, Mirko. (1999). „Pogovor“. *Pripovijest o doktoru Dolittleu*. Split: Laus. 111-112.
- 87) Klimovich, Natalya V. (2016). „Manipulative Strategies in the Translations of Literary Texts Carried Out in the Soviet Union.“ *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 9(3): 543-550.
- 88) Klingberg, Göte. (1978). „The Different Aspects of Research into the Translation of Children's Books and Its Practical Application. U: Klingberg, Göte, Ørvig, Mary i Stuart Amor (ur.). *Children's Books in Translation: The Situation and the Problems*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. 84-89.
- 89) Klingberg, Göte. (1986). *Children's Fiction in the Hands of the Translators*. Lund: Gleerup.
- 90) Knowles, Murray i Kirsten Malmkjær. (1996). *Language and Control in Children's Literature*. London/New York: Routledge.
- 91) Kos, Ana. (2018). *Tabu teme u suvremenom hrvatskom dječjem romanu*. Diplomski rad. Gospić: Sveučilište u Zadru.
- 92) Koskinen, Kaisa i Outi Paloposki. (2003). „Retranslations in the Age of Digital Reproduction“. *Cadernos* (1): 19–38.

- 93) Koskinen, Kaisa i Outi Paloposki. (2004). „Thousand and One Translations.Revisiting Retranslation“. U: Hansen, Gyde i sur. (ur.). *Claims, Changes and Challenges*. Amsterdam/Philadelphia: 27-38.
- 94) Koskinen, Kaisa i Outi Paloposki. (2010). „Retranslation“. U: Gambier, Yves i Luc Van Doorslaer (ur.). *Handbook of Translation Studies*, vol.1. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 294-298.
- 95) Kovala, Urpo. (1996). „Translations, Paratextual Mediation, and Ideological Closure“. *Target* 8(1): 119-147.
- 96) Kukić Rukavina, Ivana (2015). *Nakladnički nizovi Grigora Viteza za djecu i mladež*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- 97) Kušan, Ivan (1986). „Komet zvan Mark Twain“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. 279-297.
- 98) Kušan, Ivan. (1994). „Komet zvan Mark Twain“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Znanje. 215-216.
- 99) Lathey, Gillian. (2006). „Introduction“. U: Lathey, Gillian (ur.). *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon: Multilingual Matters. 1–12.
- 100) Lavrenčić Vrabec, Darja. (2002). „Bol odrastanja: droge, seks i...“ U: Javor, Ranka (ur.). *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 7-22.
- 101) Lefevere, André. (1985/2014). „Why Waste Our Time on Rewrites? The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm“. U: Hermans, Theo (ur.). *The manipulation of literature: Studies in literary translation*, London: Croom Helm. 215-243.
- 102) Lefevere, André (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London/New York: Routledge.
- 103) Lesnik-Oberstein, Karín (2002). “Essentials: What is Children's Literature? What is Childhood?” U: Hunt, Peter (ur.). *Understanding Children's Literature*, London/New York: Routledge. 15-29.
- 104) Lofting, Christofer. (1991/1997). „Uz deseto američko izdanje“. *Pripovijest o doktoru Dolittleu*. Varaždin: Katarina Zrinski. 130-132.
- 105) Looby, Robert. (2015). *Censorship, Translation and English Language Fiction in People's Poland*. Leiden/Boston: Brill/Rodopi.
- 106) Lovrenčić, Sanja. (1996). „Kiplingovo djelo u njegovom i našem vremenu“. *Knjiga o džungli*. Zagreb: Znanje. 309-311.
- 107) Majhut, Berislav i Sanja Lovrić. (2010). „Središnji motiv Genoveve i njegove reinkarnacije u hrvatskoj dječjoj književnosti.“ *Kroatologija* 1(1): 149-168.
- 108) Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. (2016a). „Slika djeteta u dječjoj književnosti pedesetih godina 20. st. u Socijalističkoj Jugoslaviji: dijete-heroj“. *Detinjstvo* 42(2): 43-54.
- 109) Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. (2016b). „Slika djeteta u dječjoj književnosti pedesetih godina 20. stoljeća u Socijalističkoj Jugoslaviji: dijete-stanovnik dječje republike“. *Detinjstvo* 42(3): 19-30.

- 110) Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. (2016c). „Eighty Years of Junaci Pavlove ulice in Croatian Children’s Literature“. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 61(2); 397-416.
- 111) Majhut, Berislav i Sanja Lovrić Kralj. (2019). „Prijevodi u hrvatskoj dječjoj književnosti od početka do šezdesetih godina 20. stoljeća: glavni pravci.“ U: Narančić Kovač, Smiljana i Ivana Milković (ur.). *Prijevodi dječje književnosti: pogled iz Hrvatske*. Zagreb: Učiteljski fakultet. 49-79.
- 112) Malmkjær, Kirsten. (2004). „Censorship or error: Mary Howitt and a problem in descriptive TS.“ U: Hansen, Gyde i sur. (ur.). *Claims, Challenges and Changes in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 141-155.
- 113) Martens, Annelies. (2015). *Ideology in Children’s Literature: Critical Discourse Analysis of the Adult-Child Power Relation in Roald Dahl’s Matilda*. Prvostupnički rad, Amsterdam: University of Amsterdam.
- 114) Mesić, Ana. (2004). „Uvod u čitanje“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Školska knjiga. 7-9.
- 115) Meyer, Susan. (2005). „Antisemitism and Social Critique in Dickens's 'Oliver Twist'.“ *Victorian Literature and Culture* 33(1): 239-252.
- 116) Meylearts, Reine. (2008). „Translators and (their) norms: Towards a sociological construction of the individual.“ U: Pym, Anthony, Miriam Schlesinger i Daniel Simeoni (ur.). *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in homage to Gideon Toury*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 91-202.
- 117) Mihanović-Salopek, Hrvojka. (2001). „Loftingov osjećaj za plemenitost pomaganja“. *Pripovijest o doktoru Dolittleu*. Zagreb: Znanje. 104-106.
- 118) Mihanović-Salopek, Hrvojka. (2007). „Istraživalački duh pustolovine“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Znanje. 209-211.
- 119) Milanko, Sandra. (2020). „O stilu književnih prevoditelja kroz prizmu ponovnog prevođenja na primjeru hrvatskih prijevoda Pirandellova romana *Njezin muž*“. *Croatica et Slavica Iadertina* 16(2): 379-403.
- 120) Motyashov, Igor. (1976). „The Social and Aesthetic Criteria Applied in Choosing Children’s Books for Translation“. U: Klingberg, Göte i sur. (ur.). *Children’s Books in Translation: The Situation and the Problems*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. 96–103.
- 121) Narančić Kovač, Smiljana. (2019a). „Prijevodi kao susretišta hrvatske i anglofone dječje književnosti“. U: Narančić Kovač, Smiljana i Ivana Milković (ur.). *Prijevodi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske*. Zagreb: Učiteljski fakultet. 167-224.
- 122) Narančić Kovač, Smiljana. (2019b). „Lived spaces in Croatian picturebooks: public and private places and the sense of belonging.“ *Ricerche di pedagogia e didattica* 14(2): 49-85.
- 123) Narančić Kovač, Smiljana i Ivana Milković. (2018). *Lektira u hrvatskoj osnovnoj školi: popis naslova. BIBRICH*. Pristupljeno 20. 12. 2021.
- 124) *Naredba o zabrani ustaške i fašističke literature*. Narodne novine 1(107), 3 (10. 8. 1945).

- 125) Nida, Eugene. (1964). *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: E.J. Brill.
- 126) Nida, Eugene i Jan de Waard (1986). *From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translating*. Nashville: Thomas Nelson Publishers.
- 127) Nikolajeva, Maria. (1995). „Russian Children’s Literature before and after Perestroika“. *Children’s Literature Association Quarterly* 20(3). 105–110.
- 128) Nikolajeva, Maria. (2006). „What do we translate when we translate children's literature“. U: Beckett, Sandra i Maria Nikolajeva (ur.). *Beyond Babar: The European Tradition in Children's Literature*. Lanham, MD: Scarecrow. 277-298.
- 129) Nikolajeva, Maria. (2010). „Translation and Crosscultural Reception“. U: Wolf, Shelby A. i sur (ur.). *Handbook of Research on Children’s and Young Adult Literature*. New York/London: Routledge. 404-416.
- 130) Nord, Christiane (2018). *Translating as a Purposeful Activity: Functional Approaches Explained*. Oxon/New York: Routledge.
- 131) Nyman, Jopi. (2001). „Re-Reading Rudyard Kipling’s ‘English’ Heroism: Narrating Nation in The Jungle Book.“ *Orbis Litterarum* 56: 205-220.
- 132) *Odluka o obveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije*. Službeni list DFJ 1, 4 (13. 2. 1945).
- 133) Oittinen, Riitta. (1993). *I Am Me – I Am Other: On the Dialogics of Translating for Children*. Tampere: University of Tampere.
- 134) Oittinen, Riitta. (2000). *Translating for Children*, New York: Garland.
- 135) O’Dell, Felicity. (1978). *Socialisation through Children’s Literature: The Soviet Example*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 136) O’Sullivan, Emer. (1993). „The Fate of the Dual Addressee in the Translation of Children's Literature.“ *New Comparison* 16: 109-119.
- 137) O’Sullivan, Emer. (2003). „Narratology meets Translation Studies, or, The Voice of the Translator in Children’s Literature“. *Meta* 48(1–2). 197–207.
- 138) O’Sullivan, Emer. (2013). „Children's Literature and Translation Studies“. U: Millán, Carmen i Francesca Bartrina (ur.). *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London/New York: Routledge. 451-463.
- 139) O’Sullivan, Emer. (2019). „Translating children's literature: What, for whom, how, and why. A basic map of actors, factors and contexts.“ *Belas Infieis*, 8(3), 13-35.
- 140) Paloposki, Outi. (2009). „Limits of freedom: Agency, choice and constraints in the work of the translator.“ U: Milton, John i Paul Bandia (ur.). *Agents of Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 189-208.
- 141) Paloposki Outi i Kaisa Koskinen. (2010). „Reprocessing Texts: The Fine Line Between Re translating and Revising“. *Across Languages and Cultures* 11(1). 29–49.
- 142) Panić, Matija. (2017). „Cenzura odozgo: prilog teorijskoj raspravi o cenzuri.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* LX(4): 25-44.

- 143) Pavešković, Antun. (2001). „Predgovor“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Mozaik knjiga. 5-12.
- 144) Pavlović, Nataša. (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- 145) Peti-Stantić, Anita. (2000). „10 velikih tajni zemlje Oz“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Golden marketing. 175-182.
- 146) Pokorn, Nike. (2012). *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children's literature*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- 147) Popa, Ioana. (2013). „Communism and Translation Studies“. U: Gambier, Yves i Luc van Doorslaer (ur.). *Handbook of Translation Studies*, vol. 4. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 25-30.
- 148) *Pravilnik o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe u NRH*. Narodne novine 4(110), 62(4. 8. 1948.).
- 149) Puurtinen, Tiina. (1998). „Syntax, Readability and Ideology in Children's Literature.“ *Meta* 43(4), 524-533.
- 150) Pym, Anthony. (1998). *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing.
- 151) Pym, Anthony. (2010). *Exploring translation theories*. Oxon/New York: Routledge.
- 152) Radošević, Vesna. (2016a). „Povijest Vjeverice.“ *Libri & Liberi* 5(1): 95-116.
- 153) Radošević, Vesna. (2016b). „Vera Barić – tisuće stranica za djecu.“ *Libri & Liberi* 5(1): 137-150.
- 154) Raos, Predrag. (2001). „Prevodiočev pogovor“. *Petar Pan*. Zagreb: Mozaik knjiga. 215-221.
- 155) Reichman, Henry. (2001). *Censorship and Selection. Issues and Answers for Schools*. Chicago/London: American Library Association.
- 156) Reiss, Katharina. (1982). „Zur Übersetzung von Kinder- und Jugendbüchern. Theorie und Praxis“. *Lebende Sprachen* 27(1). 7-13.
- 157) Robinson, Douglas. (2002). *Western Translation Theory from Herodotus to Nietzsche*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- 158) Rousseau, Jean-Jacques. (1762/1974). *Emile*. London: J. M. Dent. Prev. Barbara Foxley.
- 159) Saksida, Igor. (2002). „Nešto nečuvano: Tabu teme u slovenskoj dječjoj poeziji od narodne pjesme do današnjih dana“. U: Javor, Ranka (ur.). *Tabu teme u književnosti za djecu i mlade*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 45-65.
- 160) Schiavi, Giuliana. (1996). „There is always a teller in a tale“. *Target* 8(1), 1–21.
- 161) Schleiermacher, Friedrich. (1813). „Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens“. U: Störig, Hans Joachim (ur.). *Das Problem des Übersetzens*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 38-70.
- 162) Sepčić, Višnja. (1978). „Napomena“. *Oliver Twist*. Zagreb: Školska knjiga. 196-198.
- 163) Shavit, Zohar (1981). „Translation of Children's Literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem.“ *Poetics Today* 2(4). 171-79.

- 164) Shavit, Zohar. (1986). *Poetics of Children's Literature*. Athens: University of Georgia Press.
- 165) Shuttleworth, Mark. (2009). „Polysystem.“ U: Baker, Mona i Gabriela Saldanha (ur.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London/New York: Routledge. 197-200.
- 166) Simeoni, Daniel. (1998). „The Pivotal Status of the Translator's Habitus“. *Target* 10, 1-39.
- 167) Simpson, Paul i Andrea Mayr. (2010). *Language and power*. London/New York: Routledge.
- 168) Sinibaldi, Caterina. (2016). „Between Censorship and Innovation: The Translation of American Comics during Italian Fascism“. *New Readings* 16. 1-21.
- 169) Sirovica, Ružica. (2004.). „Pogovor: Doživljaji Huckleberryja Finna – Pustolovine na Mississippiju“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Školska knjiga. 422-431.
- 170) Skjønberg, Kari. (1982). *Vem berättar? Om adaptationer i barnlitteratur*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- 171) Starza, Arleta. (1984). *Children's Literature in the Soviet Union: 1917–1934*. Doktorska disertacija. Nottingham: University of Nottingham.
- 172) Stipčević, Aleksandar. (1992). *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb:
- 173) Stipčević, Aleksandar. (1994). *O savršenom cenzoru*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- 174) Surmatz, Astrid (2005). *Pippi Långstrump als Paradigma: Die deutsche Rezeption Astrid Lindgrens und ihr internationaler Kontext*. Tübingen: Francke.
- 175) Susam-Sarajeva, Şebnem. (2006). *Theories on the Move. Translation's Role in the Travels of Literary Theories*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- 176) Sympson, Richard. (1726/1727/1955). „Izdavač čitatelju“. *Gulliverova putovanja*. Zagreb: Mladost. 5. Prev. Iso Velikanović.
- 177) Škrinjarčić, Sunčana. (1995). „Neodoljivi Petar Pan“. *Petar Pan*. Zagreb: Znanje. 155-156.
- 178) Šonje, Jure (ur.). (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"/Školska knjiga.
- 179) Tabbert, Reinbert. (2002). „Approaches to the translation of children's literature. A review of critical studies since 1960.“ *Target* 14(2): 303-351.
- 180) Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2002). „What Texts Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research“. U: Hermans, Theo (ur.). *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II. Historical and Ideological Issues*. Manchester/Northampton: St. Jerome. 44–60.
- 181) Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2003). „The Translation Bureau Visited: Translation as Symbol“. U: Calzada Pérez, María (ur.). *Apropos of Ideology: Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome Publishing. 113-130.
- 182) Tahir Gürçağlar, Şehnaz. (2008). *The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960*. Amsterdam/New York: Rodopi.

- 183) Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2011). „Paratexts“. U: Gambier, Yves i Luc Van Doorslaer. *Handbook of Translation Studies* vol 2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 113-115.
- 184) Težak, Dubravka. (2002). „Tema rođenja u dječjoj književnosti“. U: Javor, Ranka (ur.). *Tabu teme u književnosti za djecu i mlade*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 23-29.
- 185) Težak, Dubravka. (2010). „Snaga dobrote i povjerenja.“ *Mali lord Fauntleroy*. Zagreb: Školska knjiga. 195-196.
- 186) Thomson-Wohlgemuth, Gaby. (2009). *Translation Under State Control: Books for Young People in the German Democratic Republic*. New York/Oxon: Routledge.
- 187) Timotijević, Olga. (1967). „Bilješka o piscu“. *Knjiga o džungli II*. Zagreb: Mladost. 154
- 188) Tinjanov, Jurij. (1971). „On Literary Revolution“ [1927]. U: Matejka, Ladislav i Krystyna Pomorska (ur.). *Readings in Russian Poetics: Formalist and Structuralist Views*. Cambridge: MIT Press. 66-78.
- 189) Toury, Gideon. (1995a). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- 190) Toury, Gideon. (1995b). „The Notion of ‘Assumed Translation’ – An Invitation to a New Discussion“. U: Bloemen, H., Hertog, E. i W. Segers (ur.). *Letterlijkheid, Woordelijkheid / Literality, Verbality*. Antwerpen i Harmelen: Fantom. 135-147.
- 191) Toury, Gideon. (2012). *Descriptive Translation Studies and Beyond* (2. dopunjeno izdanje). Amsterdam: J. Benjamins.
- 192) Tuwim, Irena. (2007). „Między tłumaczeniem a adaptacją“. U: Balcerzan, Edward i Eva Rajewska (ur.). *Pisarze polscy o sztuce przekładu 1440-2005. Antologia*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. 185-186.
- 193) Twain, Mark. (1884/1947). „Piščeva napomena“. *Pustolovine Huckleberryja Finna*. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske. 7. Prev. Tatjana Blažeković.
- 194) Twain, Mark. (1884/2004). „Pisac: Napomena upućena čitatelju“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Školska knjiga. 6. Prev. Divina Marion.
- 195) Vanderschelden, Isabelle. (2000). „Why Retranslate the French Classics? The Impact of Retranslation on Quality“. U: Salama-Carr, Myriam (ur.). *On Translating French Literature and Film II*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi. 1-18.
- 196) van Dijk, Teun A. (2011). *Discourse studies. A multidisciplinary introduction*. London: Sage Publications.
- 197) van Poucke, Piet. (2017). „Aging as a Motive for Literary Retranslation. A survey of case studies on retranslation“. *Translation and Interpreting Studies* 12(1). 91–115.
- 198) Vavroušová, Petra. (2016). „Censorship of Translated Literature under Franco's Dictatorship – Self-censorship of Czech literature“. U: D'hulst Lieven i sur. (ur.). *Politics, Policy and Power in Translation History*. Berlin: Frank & Timme. 135-156.
- 199) Venuti, Lawrence. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. New York: Routledge.

- 200) Veselica Majhut, Snježana. (2012). *Cultural specificity in the translation of popular fiction from English into Croatian during the socialist and transition periods (1960-2010)*. Doktorska disertacija. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- 201) Veselica Majhut, Snježana. (2019). „Why retranslate? From text to context and back: the case of Robinson Crusoe in Croatia“. U: Narančić Kovač, Smiljana (ur.). *Prijevodni dječje književnosti: pogled iz Hrvatske*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. 261-289.
- 202) Veselica Majhut, Snježana. (2020.) *Krčma, gostionica, pub: dijakronijska studija prevođenja kulturno specifičnih referenci u kriminalističkim romanima*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- 203) Volkov, Aleksandr. (1963). *Čarobnjak iz Smaragdnoha Grada*. Zagreb: Znanje. Prev. Slobodan Glumac.
- 204) Vučić, Miroslava. (2006). „Frances Hodgson Burnett – neobična dama skrovitih vrtova pripovijedanja“. *Mali lord Fauntleroy*. Zagreb: Školska knjiga. 279-299.
- 205) Vučić, Miroslava. (2009). „Pogovor: Pripovijest o dobrome doktoru i njegovim prijateljima“. *Pripovijest o doktoru Dolittleu povijest njegova neobičnoga života kod kuće i nevjerovatne pustolovine u stranim zemljama*. Zagreb: Školska knjiga. 134-147.
- 206) Vukelić, Deniver. (2012). „Censorship in Yugoslavia between 1945 and 1952.“ *PECOB's papers series* 19. 1-52.
- 207) West, Mark. (1996). „Censorship“. U: Hunt, Peter (ur.). *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London/New York: Routledge. 491-500.
- 208) Zalar, Diana. (2012). „Lyman Frank Baum“. *Čarobnjak iz Oza*. Zagreb: Bulaja naklada/lektire.skole.hr. 5-8.
- 209) Zalar, Ivo. (1964). „Mark Twain“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Školska knjiga. 5-9.
- 210) Zalar, Ivo. (1964.). „Napomena“. *Doživljaji Huckleberryja Finna*. Zagreb: Školska knjiga. 135.
- 211) Zalar, Ivo. (2000). „Nestašni dječaci s Mississippija“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: ABC naklada. 5-7.
- 212) *Zakon o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe*. Službeni list FNRJ 3, 29 (8. 4. 1947.).
- 213) *Zakon o štampi*. Službeni list FNRJ 1, 2 (24. 8. 1945).
- 214) Zima, Dubravka. (2002). „Pogovor“. *Pripovijest o doktoru Dolittleu*. Zagreb: Naklada Fran. 104-108.
- 215) Zima, Dubravka. (2002). „Pogovor“. *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Školska knjiga. 388-411.
- 216) Zima, Dubravka. (2008). „Tko koga sluša: o autoritetu u 'ženskim' romanima Astrid Lindgren“. U: Javor, Ranka (ur.). *U čast Astrid Lindgren: zbornik*. 28-38.
- 217) Županić, Jadranka. (2004). „Draga čitateljice/Dragi čitatelju“. *Petar Pan*. Varaždin: Katarina Zrinski. 7-9.

Mrežni izvori

- 218) bibliografija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7459>. Pristupljeno 20. 11. 2021.
- 219) Bibliografija prijevoda: <http://bibrich2.ndeda.com/>. Pristupljeno 20. 12. 2021.
- 220) COBISS+. Kooperativni online bibliografski sistem i servisi: https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/search?lang=sr_Latn. Pristupljeno 15. 11. 2021.
- 221) „Coon.“ *Collins English Dictionary*, Collins Dictionary, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/coon>. Pristupljeno 1. 11. 2021.
- 222) „Coon.“ *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/coon>. Pristupljeno 1. 11. 2021.
- 223) „crnac“. *Hrvatski jezični portal*: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f1tmWRE%3D&keyword=crnac. Pristupljeno 5. 11. 2021.
- 224) „Darky.“ *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/darky>; <https://www.merriam-webster.com/dictionary/darky#h1>. Pristupljeno 22. 10. 2021.
- 225) Digitalizirani abecedni katalozi NSK-a: <http://stari.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=75>. Pristupljeno 15. 11. 2021.
- 226) „Gypsy“. *Merriam Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Gypsy#usage-1>. Pristupljeno 1. 11. 2021.
- 227) „Gypsy“. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford Learner's Dictionaries, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/gypsy?q=gypsy>. Pristupljeno 1. 11. 2021.
- 228) Indijanci. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27307>. Pristupljeno 5. 11. 2021.
- 229) Katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: <https://katalog.nsk.hr/>. Pristupljeno 20. 11. 2021.
- 230) Katalog Knjižnica grada Zagreba: <https://katalog.kgz.hr/>. Pristupljeno 20. 11. 2021.
- 231) Kataloški podatci COBISS+: <https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/40881935>; <https://plus.sr.cobiss.net/opac7/bib/45093895#full>. Pristupljeno 24. 11. 2021.
- 232) Kataloški podatci NSK: http://stari.nsk.hr/dak/data/images/do_1975/K/KIE-KIRILJ/00000955.gif; http://stari.nsk.hr/dak/data/images/do_1975/K/KIE-KIRILJ/00000952.gif. Pristupljeno 24. 11. 2021.
- 233) Nastavni plan i program za osnovnu školu: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_09_102_2319.html. Pristupljeno 14. 9. 2021.
- 234) Matanovac Vučković, Romana i sur. (ur.). (2022). Pregled kulturnog razvoja i kulturnih politika u Republici Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. [266](https://min-</p></div><div data-bbox=)

- kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pregled%20kulturnog%20razvoja%20i%20kulturnih%20politika%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf. Pristupljeno 2. 11. 2022.
- 235) „Nigger.“ *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nigger>; <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nigger#note-1>. Pristupljeno 1. 11. 2021.
- 236) Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj iz 2019. godine https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html. Pristupljeno 14. 9. 2021.
- 237) Open Library: <https://openlibrary.org/>. Pristupljeno 15. 10. 2021.
- 238) Prijedlog Nacionalnog kurikuluma nastavnoga predmeta Hrvatski jezik: http://mzos.hr/datoteke/1-Predmetni_kurikulum-Hrvatski_jezik.pdf. Pristupljeno 14. 9. 2021.
- 239) Portal *e-lectire*: <https://lectire.skole.hr/>. Pristupljeno 15. 10. 2021.
- 240) Priča o doktoru Dolittleu: <https://lectire.skole.hr/djela/prica-o-doktoru-dolittleu/>. Pristupljeno 22. 10. 2021.
- 241) Project Gutenberg: <https://www.gutenberg.org/>. Pristupljeno 29. 12. 2021.
- 242) „Redskin.“ *Merriam-Webster.com Dictionary*, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/redskin>. Pristupljeno 5. 11. 2021.
- 243) Rezultati anketnog upitnika MZO-a: izborna djela za lektiru za 1. i 2. razred osnovne škole: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lectira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%201.%20i%202.%20razred%20%C5%A0.XLSX>. Pristupljeno 16. 11. 2021.
- 244) Rezultati anketnog upitnika MZO-a: izborna djela za lektiru za 3., 4. i 5. razred osnovne škole: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lectira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%203.,%204.%20i%205.%20razred%20%C5%A0.XLSX>. Pristupljeno 16. 11. 2021.
- 245) Rezultati anketnog upitnika MZO-a: izborna djela za lektiru za 6., 7. i 8. razred osnovne škole <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lectira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%206.,%207.%20i%208.%20razred%20%C5%A0.XLSX>. Pristupljeno 16. 11. 2021.
- 246) Rezultati anketnog upitnika MZO-a: izborna djela za lektiru za 1., 2., 3. i 4. razred srednje škole: <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Vijesti/2019/Brifing-lectira/Izborna%20djela%20za%20lektiru%20za%201.,%202.,%203.%20i%204.%20razred%20S%C5%A0.XLSX>. Pristupljeno 16. 11. 2021.
- 247) Svensson, Nils. „Historien om när det svarta ordet skulle bytas ut“. *Språktidningen*. <https://spraktidningen.se/artiklar/2011/06/historien-om-nar-det-svarta-ordet-skulle-bytas-ut>. Pristupljeno 23. 3. 2023.
- 248) tabu. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60129>. Pristupljeno 28. 11. 2022.

249) „uništiti“. *Hrvatski jezični portal*:

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19jXBd1&keyword=uni%C5%A1iti.
Pristupljeno 28. 11. 2022.

Sažetak

Ovo istraživanje strategija prevođenja segmenata teksta koji sadrže tabu-teme u hrvatskim prijevodima anglofone dječje književnosti oslanja se na postavke deskriptivne paradigme znanosti o prevođenju i teorijskoga modela prevođenja kao prerađivanja (Lefevere 1985/2014). Cilj istraživanja bio je utvrditi mikrostrategije korištene u prevođenju segmenata izvornoga teksta koji sadrže tabu-teme rasne i etničke netrpeljivosti; religije; okrutnosti, nasilja i smrti; te tjelesnosti i bolesti, od pojave prvih ciljnih tekstova korpusnih djela do 2020. godine, ustanoviti izostavljaju li se ili drugačije modificiraju pojedine tabu-teme češće od drugih te postoje li korelacije između uočenih strategija njihova prevođenja i političko-ideoloških čimbenika koji su na primjenu strategija mogli utjecati.

Slijedeći deduktivnu metodu prikupljanja bibliografskih podataka te pozivajući se na obrazovne i druge službene dokumente, kao i na prethodne spoznaje o dinamici pojavljivanja dječjih naslova u lektiri, oblikovan je reprezentativan paralelni korpus koji obuhvaća sljedećih deset lektirnih djela anglofone dječje književnosti: *Pripovijest o doktoru Dolittleu*, *Petar Pan*, *Čarobnjak iz Oza*, *Šarlotina mreža*, *Knjige o džungli*, *Pustolovine Toma Sawyera*, *Pustolovine Huckleberryja Finna*, *Gulliverova putovanja*, *Mali lord Fauntleroy* i *Oliver Twist*. U radu su analizirani hrvatski prijevodi nastali u trima razdobljima: a) od pojave prvog ciljnog teksta korpusnoga djela 1915. do 1945., b) od 1945. do 1990. i c) od 1991. do 2020. Pregledano je ukupno 191 izdanje, a podatci su, osim iz tekstova, crpljeni i iz peritekstova te prikupljeni od ispitanika, prevoditelja i urednika, koji su sudjelovali u produkciji (ponovnih) prijevoda. S obzirom na širok i neujednačen raspon segmenata koji se protežu od razine pojavnice do razine cjelovitih odlomaka ili dijaloga, u radu se primjenjuje metoda usporednoga proučavanja izvornih i ciljnih segmenata, podatci se kodiraju uz pomoć taksonomije strategija i kvantitativno obrađuju te se dobiveni rezultati nadopunjuju kvalitativno obrađenim podacima izdvojenima iz razgovora s ispitanicima.

Istraživanje je ponudilo konkretne, složene nalaze o strategijama prevođenja segmenata koji sadrže odabrane tabu-teme. Utvrđeno je da je tabu-tema rasne i etničke netrpeljivosti tema od čijih se elemenata u odnosu na izvornik u sva tri razdoblja najčešće odstupalo u prijevodima, a tabu-tema tjelesnosti i bolesti druga tema po učestalosti intervencija u razdoblju od 1945. do 1990. S druge strane, u tabu-teme religije te okrutnosti, nasilja i smrti, o kojima već postoje opsežniji nalazi (usp. Pokorn 2012), znatno se rjeđe interveniralo od pretpostavljenoga, osobito uzevši u obzir da priroda odstupanja često nije bila takva da se elementi izostavljaju ili na drugi

način neutraliziraju, nego su se i zadržavali, katkad pojačavali, ali i eksplicirali ili pojašnjavali edukativnim bilješkama ispod teksta. Takva raspodjela mikrostrategija navodi na zaključak da su, uz političko-ideološki utjecaj koji do izražaja osobito dolazi u drugome razdoblju i odražava se na pedagošku ideologiju o tome što je za dječjega čitatelja shvatljivo i prihvatljivo, na snazi i drugi, jezični i izvanjezični razlozi. Među jezične razloge valja ubrojiti leksičke praznine između engleskoga i hrvatskoga jezika koje se pojavljuju kao posljedica međukulturnih razlika te neopravdane kalkove. Među izvanjezične razloge valja uvrstiti odluke koje se donose i prije početka prevođenja određenoga teksta, a koje mogu biti uronjene u ideologiju u širem (političkome) i u užemu (osobnome) smislu, pa se odraziti na odluke o potpunosti prijevoda ili pojedinim prijevodnim rješenjima. U tome je važnu ulogu mogla imati i vladajuća predodžba odraslih o djeci i djetinjstvu, kao i prijevodna tradicija koja je nekoć zagovarala veću slobodu zadiranja aktera u prijevodnome procesu u tekst kako bi se on što bolje uklopio u društvena strujanja. Relevantno je i pitanje izvornika jer neki od prevoditelja nisu bili svjesni da prevode već pročišćeni izvorni tekst, kao i pitanje naravi ukriženih izvornih tekstova, isprva predviđenih za odrasle, koji su postupno postali dijelom dječje književnosti, koja je mogla utjecati na to u kojoj će se mjeri ti tekstovi prilagođavati dječjem čitatelju. Politička korektnost jedan je od čimbenika oko kojih su mišljenja prevoditelja i urednika podijeljena te bi ga bilo neophodno ispitati na većemu uzorku ispitanika kako bi se dobio bolji uvid u njegov utjecaj na prevođenje. Međutim, stječe se dojam da politička korektnost zasad još nije na razini kakvoj svjedočimo u drugim društvima zapadnoga kulturnog kruga te da njezina pojava u našem društvu uglavnom proizlazi iz osobnih preferencija i stajališta. Naposljetku, izvanjezični razlozi mogu biti i objektivniji, pa se objava nepotpunoga prijevoda može objasniti i nedostatkom financijskih sredstava.

Nalazi istraživanja jasno otkrivaju da se uočena odstupanja u prevođenju elemenata tabu-tema u odnosu na izvornik ne mogu podvesti isključivo pod ideološku cenzuru, nego da su u igri i brojni drugi razlozi. Istraživanje je relevantno u hrvatskome, ali i u međunarodnome kontekstu jer se sve češće proučavaju ideološki aspekti i njihov utjecaj na dječju književnost, osobito u poslijetranzijskim zemljama. Interdisciplinarnost i sustavniji metodološki model proučavanja tabu-tema, kao i spoznaje dobivene ovim istraživanjem, pridonose razvoju i etabliranju znanosti o prevođenju s jedne strane te proučavanju dječje književnosti s druge.

Ključne riječi: strategije prevođenja; tabu-teme; (ponovni) prijevodi; anglofona dječja književnost; hrvatski jezik

Abstract

The study of strategies for translating taboos in Croatian translations of Anglophone children's literature builds on the postulates of descriptive translation studies and the theoretical model of translation as rewriting (Lefevere 1985/2014). The aim of the study was to determine the micro-strategies used by translators to render taboos such as racial and ethnic discrimination; religion; cruelty, violence, and death; as well as bodily functions and pathological conditions, to establish whether certain taboo elements are omitted or altered more frequently than others, and whether any correlations between the observed strategies and political-ideological factors that could influence their use can be identified.

The data were initially extracted from relevant bibliographies, educational and other official documents, as well as from previous studies on children's literature and its inclusion on reading lists for Croatian primary schoolers, with a view to form a representative parallel corpus. The corpus is comprised of the following ten works of Anglophone children's literature and their Croatian translations: *The Story of Doctor Dolittle*, *Peter and Wendy*, *The Wonderful Wizard of Oz*, *Charlotte's Web*, *The Jungle Books*, *The Adventures of Tom Sawyer*, *The Adventures of Huckleberry Finn*, *Gulliver's Travels*, *Little Lord Fauntleroy*, and *Oliver Twist*. In this study, a total of 191 editions were examined. These were published in three periods: a) from 1915 to 1945, b) from 1945 to 1990, and c) from 1991 to 2020. The data were also collected from peritexts and respondents, namely translators and editors, who took part in the production of (re)translations. Given the wide and varying range of segments, extending from tokens to entire passages or dialogues, the data were first coded using a proposed taxonomy of micro-strategies and then quantified. The results were complemented by a set of qualitative data obtained from interviews with translators and editors.

The study produced specific and complex findings on the use of strategies for translating taboos. Most notably, the taboo of racial and ethnic discrimination had the highest frequency of interventions in all three periods, while the taboo of bodily functions and pathological conditions ranked second in the number of interventions in translations published from 1945 to 1990. As for the taboos of religion and of cruelty, violence, and death, which had previously been explored (cf. Pokorn 2012), fewer interventions were detected than expected. Not only were these elements rarely omitted or otherwise neutralised, but they were also retained, replaced by dysphemisms, and explicated or even explained in footnotes. Such distribution of micro-strategies in Croatian (re)translations suggests that, apart from the political-ideological

factors brought to the forefront between 1945 and 1990 and then reflected in the pedagogical idea that children should be protected from anything that they are unable to understand or is deemed unacceptable for them, other linguistic and extra-linguistic reasons are also at play. The linguistic reasons to consider are lexical gaps between English and Croatian, resulting from intercultural differences, and unjustified calques. Among the extra-linguistic reasons are, for example, various decisions made even before a translation of a certain text is initiated, which may be immersed in ideology in a broader (political) and a narrower (personal) sense and affect the completeness of a translation or individual translation solutions. In this respect, the adult notions of children and childhood, as well as the translation tradition encouraging agents in the translation process to intervene more freely in the target texts so that they would be more in tune with social norms, might have played an important role. Another factor to keep in mind is the issue of the source text as translators were not aware they had translated a purified source text until much later. Further, the nature of crossover literature, i.e., source texts initially intended for adult readers, which gradually entered children's literature, could have influenced the extent to which their translations were adapted to child readers. In addition, translators and editors were split in their views about whether political correctness could have had an impact on their decision-making. In this regard, it seems appropriate to seek insight from a larger sample of respondents. It appears, however, that political correctness in Croatia has not yet reached the level of Western societies. As per respondents, its occurrence in Croatian society chiefly stems from personal preferences and beliefs. Finally, extra-linguistic reasons may also be more factual. For example, translations can be published incomplete due to a lack of financial resources.

These valuable findings imply that the observed interventions cannot be attributed solely to ideological censorship, but that numerous other motives are also involved. As ideology and its impact on children's literature continue to generate discussion in post-transitional countries, this study assumes added importance not only in Croatia, but also internationally. By adopting an interdisciplinary approach and a more systematic methodological model for studying taboos in translations, the study contributes to a further development of translation studies on the one hand, and children's literature studies on the other.

Keywords: translation strategies; taboos; (re)translations; Anglophone children's literature; Croatian

Prilog A

U Prilogu A donosimo pregled prvoga potkorpusa, tj. tablični popis svih izdanja izvornika korpusnih djela koja prikazujemo redosljedom kojim smo ih pregledali.

God.	Naziv izdanja i ostali podatci
1922.	Hugh Lofting: The Story of Doctor Dolittle New York: Frederick A. Stokes Company 10th printing Pristup: https://www.gutenberg.org/files/501/501-h/501-h.htm
1911.	James Matthew Barrie: Peter and Wendy New York: Charles Scribner's Sons 1st edition (?) Pristup: https://www.gutenberg.org/ebooks/26654.html.images
1900.	Lyman Frank Baum: The Wonderful Wizard of Oz Chicago/New York: G.M. Hill Co. 1st edition (?) Pristup: https://www.gutenberg.org/ebooks/55.html.images
1980.	Elwyn White Brooks: Charlotte's Web New York/Evanston/San Francisco/London: Harper & Row, Publishers Inc. (nema podataka o izdanju) Pristup: https://openlibrary.org/books/OL26430101M/Charlotte%27s_Web
1910.	Rudyard Kipling: The Jungle Book New York: The Century Co. (nema podataka o izdanju) Pristup: https://www.gutenberg.org/files/35997/35997-h/35997-h.htm
1906.	Rudyard Kipling: The Second Jungle Book New York: The Century Co. (nema podataka o izdanju) Pristup: https://www.gutenberg.org/files/37364/37364-h/37364-h.htm
1884.	Mark Twain: The Adventures of Tom Sawyer Hartford/Chicago/Cincinnati: The American Publishing Company (nema podataka o izdanju) Pristup: https://www.gutenberg.org/files/74/74-h/74-h.htm

1885. Mark Twain: The Adventures of Huckleberry Finn (Tom Sawyer's Comrade)
New York: Charles L. Webster and Company
(nema podataka o izdanju)
Pristup: <https://www.gutenberg.org/files/76/76-h/76-h.htm>

1726./1727. Jonathan Swift: Gulliver's Travels
Dublin: Dean of St. Patrick's
1. izdanje ovog izdavača (?)
Pristup: <https://www.gutenberg.org/ebooks/829.html.images>

(nema podataka) Frances Hodgson Burnett: Little Lord Fauntleroy
(nema podataka o izdavaču ni izdanju)
Pristup: <https://www.gutenberg.org/files/479/479-h/479-h.htm>

1839. Charles Dickens: Oliver Twist
Philadelphia: Lea and Blanchard
(nema podataka o izdanju)
Pristup: <https://www.gutenberg.org/ebooks/46675.html.images>

Prilog B

U Prilogu B donosimo pregled drugoga potkorpusa, tj. tablični popis svih dostupnih hrvatskih izdanja prijevoda korpusnih djela koja prikazujemo kronološki i redosljedom kojim smo ih pregledali.

Hugh Lofting: The Story of Doctor Dolittle

God.	Naziv izdanja i ostali podatci
------	--------------------------------

1933.	<i>Doktor Dolittle i njegove životinje: zgode i nezgode dobrog doktora u afričkoj prašumi i na debelom moru</i> Prev. Ivan Hergešić. Zagreb: Minerva. Omladinske knjige Minerve. 1. izdanje ovog izdavača
-------	--

1952.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i> Prev. Ivo Hergešić. Zagreb: Matica hrvatska. Omladinska knjižnica. 1. izdanje ovog izdavača
-------	--

1960.	2. izdanje ovog izdavača
-------	--------------------------

1993.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i> Prev. Ivo Hergešić Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje ovog izdavača
-------	---

1997.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i> Prev. Ivo Hergešić Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka Pčelica. 1. izdanje ovog izdavača
-------	--

1999.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Domagoj Veljača Split: Laus. Biblioteka Uzor. 1. izdanje ovog izdavača
-------	--

2000.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgode njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama</i>
-------	---

	<p>Prev. Sergije Luca / imena životinja i pjesma papige Polinezije prema Ivi Hergešiću Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2000.	<p><i>Priča o doktoru Dolittleu</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Mozaik knjiga. Biblioteka Zlatna lađa 1. izdanje ovog izdavača</p>
2001.	<p>Pripovijest o doktoru Dolittleu: čudnovate zgođe njegova života kod kuće i neobične pustolovine u stranim zemljama Prev. Sergije Luca / imena životinja i pjesma papige Polinezije prema Ivi Hergešiću Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 2. izdanje ovog izdavača</p>
2001.	<p><i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Blanka Pečnik-Kroflin Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2002.	<p><i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Ivo Hergešić Zagreb: Naklada Fran. Lektira. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2004.	<p><i>Priča o doktoru Dolittleu</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Mozaik knjiga. Biblioteka Zlatna lađa. Posebno izdanje za Večernji list</p>
2004.	<p><i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Vesna Mlinarec Split/Široki Brijeg: Hercegtisak. Biblioteka Vesela lektira. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2009.	<p><i>Pripovijest o doktoru Dolittleu: povijest njegova neobičnoga života kod kuće i nevjerojatne pustolovine u stranim zemljama</i> Prev. Divina Marion Zagreb: Školska knjiga. Biblioteka Moja knjiga. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2009.	<p><i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Blanka Pečnik-Kroflin</p>

	Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. Posebno izdanje za Jutarnji list
2012.	<i>Priča o doktoru Dolittleu: povijest njegovog neobičnog života u domovini i začuđujućih pustolovina u stranim zemljama koja nikad ranije nije tiskana</i> Prev. Zvonimir Bulaja Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr
2016.	2. izdanje u biblioteci Stribor.
2020.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Dubravka Kovač Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka ABC. 1. izdanje u ovoj biblioteci
James Matthew Barrie: Peter Pan (Peter and Wendy)	
1980.	<i>Petar Pan</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje ovog izdavača
1982.	2. izdanje ovog izdavača
1986.	3. izdanje ovog izdavača
1988.	<i>Petar Pan</i> Prev. Zdenka Drucalović Zagreb: Sveučilišna naklada Liber 1. izdanje ovog izdavača
1991.	<i>Petar Pan</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 4. izdanje ovog izdavača
1995.	<i>Petar Pan</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Profil International. Biblioteka Leptir. 1. izdanje ovog izdavača
1995.	<i>Petar Pan</i> Prev. Zdenka Drucalović Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje ovog izdavača

2001.	<i>Petar Pan</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Mozaik. Biblioteka Zlatna lađa. 1. izdanje ovog izdavača
2001.	<i>Petar Pan</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Profil International. Biblioteka Leptir. 2. izdanje ovog izdavača
2003.	<i>Petar Pan</i> Prev. Zdenka Drucalović Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 2. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Petar Pan</i> Prev. Marija Salečić Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka Pčelica. Metodički obrađena lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Petar Pan</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Mozaik. Biblioteka Zlatna lađa / Večernjakov limač. Posebno izdanje za Večernji list.
2005.	<i>Petar Pan</i> Prev. Jasna Šojer Zagreb: ABC naklada. Biblioteka Lektirna knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
2007.	<i>Petar Pan</i> Prev. Tatjana Kezele, Ivana Belčić Zagreb: Zagrebačka stvarnost. 1. izdanje ovog izdavača
2009.	<i>Petar Pan</i> Prev. Zdenka Drucalović Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 3. izdanje ovog izdavača
2009.	Posebno izdanje za Jutarnji list
2013.	4. izdanje ovog izdavača
2015.	<i>Petar Pan ili Dječak koji nije htio odrasti</i>

	<p>Prev. Zvonimir Bulaja Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2018.	<p><i>Petar Pan</i> Prev. Zdenka Drucalović Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 5. izdanje ovog izdavača</p>
2018.	<p><i>Petar Pan: Dječak koji nije htio odrasti</i> Prev. Zvonimir Bulaja Zagreb: V.B.Z. Biblioteka Od 10 do 110. 1. izdanje ovog izdavača</p>
Lyman Frank Baum: The Wonderful Wizard of Oz	
1963.	<p><i>Čarobnjak iz Oza ili Čarobnjak Smaragdnog grada</i> (obrađeno od A. Volkova) Prev. Slobodan Glumac Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje ovog izdavača</p>
1977.	<p><i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje ovog izdavača</p>
1978.	2. izdanje ovog izdavača
1980.	3. izdanje ovog izdavača
1982.	4. izdanje ovog izdavača
1985.	5. izdanje ovog izdavača
1987.	6. izdanje ovog izdavača
1991.	7. izdanje ovog izdavača
2000.	<p><i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Marija Salečić Zagreb: Golden marketing. Biblioteka Kriješnica. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2005.	<p><i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Dubravka Kovač Zagreb: ABC naklada. Biblioteka Lektirna knjiga.</p>

	1. izdanje ovog izdavača
2005.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Kašmir promet. Biblioteka Oblak. 1. izdanje ovog izdavača
2007.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Ana Dejanović Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2010.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. Posebno izdanje za Jutarnji list.
2012.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Violeta Krunić Zagreb: Bulaja naklada/ lektire.skole.hr. 1. izdanje ovog izdavača
2012.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Predrag Raos Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje ovog izdavača.
2016.	2. izdanje ovog izdavača
2019.	<i>Čarobnjak iz Oza</i> Prev. Sanja Petriška Samobor: VF Libris. Libertas in libris. 1. izdanje ovog izdavača.
Elwyn Brooks White: Charlotte's Web	
1979.	<i>Paukova mreža</i> Prev. Ljerka Radović Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje ovog izdavača
2001.	<i>Šarlotina mreža</i> Prev. Ana Sabljak

	Zagreb: Algoritam. Biblioteka Arboretum: najljepši izdanci svjetske književnosti za mlade
	1. izdanje ovog izdavača
2008.	2. izdanje ovog izdavača
2014.	3. izdanje ovog izdavača

Rudyard Kipling: The Jungle Book, The Second Jungle Book

1917.	<i>Indijska džungla</i> Prev. Vladoje Dukat Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara. Zabavna biblioteka. 1. izdanje ovog izdavača
1931.	<i>Indijska džungla</i> Prev. Vladoje Dukat Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina. 2. izdanje ovog izdavača
1967.	<i>Knjiga o džungli I</i> <i>Knjiga o džungli II</i> Prev. Olga Timotijević Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 2. izdanje ovog izdavača
1973.	3. izdanje ovog izdavača
1987.	<i>Knjiga o džungli I</i> <i>Knjiga o džungli II</i> Prev. Olga Timotijević Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje u ovoj biblioteci
1991.	2. izdanje u ovoj biblioteci
1996.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Olga Timotijević Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka Pčelica. 1. izdanje ovog izdavača
1996.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje ovog izdavača

1996.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Olga Timotijević, Blaženka Bubanj Zagreb: Mozaik knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
2002..	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Olga Timotijević Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka Pčelica. 2. izdanje ovog izdavača
2002.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Kašmir promet. Biblioteka Iskra. 1. izdanje ovog izdavača
2002.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Vladan Dukat Zagreb: Naklada Fran. Lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2003.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Tatjana Kezele Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 2. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Knjige o džungli</i> Prev. Mate Maras Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga: metodički obrađena lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Vladan Dukat, Olga Timotijević (pjesme) Zagreb: Globus media. Lektira popularni klasici. 1. izdanje ovog izdavača
2010.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor.

	3. izdanje ovog izdavača
2015.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr 1. izdanje ovog izdavača
Mark Twain: The Adventures of Tom Sawyer	
1927.	<i>Pustolovine malog Tome: roman jednog nevaljanca, sa slikama</i> Prev. i prir. Marijana Kralj Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima. Knjižnica dobrih romana. 1. izdanje ovog izdavača
1947.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Tatjana Blažeković Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske. Omladinska knjižnica 1. izdanje ovog izdavača
1963.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Tatjana Blažeković Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 1. izdanje ovog izdavača
1965.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Matica hrvatska. Omladinska knjižnica Matice hrvatske. 1. izdanje ovog izdavača
1968.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Tatjana Blažeković Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 2. izdanje ovog izdavača
1973.	4. izdanje ovog izdavača ⁷⁹
1975.	5. izdanje ovog izdavača
1986.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. Omladinska biblioteka. 1. izdanje ovog izdavača

⁷⁹ Čini se da je treće izdanje preskočeno jer o njemu podatci nisu poznati.

1987.	2. izdanje ovog izdavača
1990.	3. izdanje ovog izdavača
1990.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Mladost. Biblioteka Vjeverica. 1. izdanje u ovoj biblioteci.
1994.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje ovog izdavača.
1998.	2. izdanje ovog izdavača
2000.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivo Zalar Zagreb: DiVič. Biblioteka Div. 1. izdanje ovog izdavača
2000.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Irena Krčelić Zagreb: ABC naklada. Biblioteka Lektirna knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
2001.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Mozaik knjiga. Biblioteka Zlatna lađa. 1. izdanje ovog izdavača
2002.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Divina Marion Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
2002.	<i>Doživljaji Toma Sawyera</i> Prev. Tatjana Kezele Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivan Kušan Zagreb: Mozaik knjiga. Biblioteka Zlatna lađa. Posebno izdanje za Večernji list

2004.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivo Zalar Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka Pčelica. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Divina Marion Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 2. izdanje ovog izdavača
2007.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Aleksandra Mihaljević Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 3. izdanje u ovoj biblioteci
2010.	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Aleksandra Mihaljević Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. Posebno izdanje za Jutarnji list
20xx	<i>Pustolovine Toma Sawyera</i> Prev. Ivo Zalar Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr 1. izdanje ovog izdavača
Mark Twain: The Adventures of Huckleberry Finn	
1947.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i> Prev. Tatjana Blažeković Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske. Omladinska knjižnica. 1. izdanje ovog izdavača
1964.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna (izbor)</i> Prev. i prir. Ivo Zalar Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za VI. razred osnovne škole. 2. izdanje ovog izdavača
1966.	3. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1968.	(4.) neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1970.	5. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1973.	6. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1974.	7. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača

1974.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i> Prev. Tatjana Blažeković Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 1. izdanje ovog izdavača
1976.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna (izbor)</i> Prev. i prir. Ivo Zalar Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za VI. razred osnovne škole. 8. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1977.	9. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1978.	10. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1979.	11. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1980.	12. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1981.	13. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1982.	14. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1983.	15. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1984.	16. neizmijenjeno izdanje ovog izdavača
1985.	17. izdanje
1986.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. i prir. Ivo Zalar Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za VI. razred osnovne škole. 18. prerađeno izdanje
1986.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. Omladinska biblioteka. 1. izdanje ovog izdavača
1987.	2. izdanje ovog izdavača
1989.	3. izdanje ovog izdavača
1990.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. i prir. Ivo Zalar Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za VI. razred osnovne škole. 19. prerađeno izdanje
1995.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. i prir. Ivo Zalar Zagreb: DiVič. Biblioteka Div.

	1. izdanje ovog izdavača
1999.	2. izdanje ovog izdavača
2000.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: ABC naklada. Biblioteka Lektirna knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
2002.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. Tatjana Kezele Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Globus media. Lektira popularni klasici. 1. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. Divina Marion Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 1. izdanje u ovoj biblioteci
2004.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i> Prev. Nebojša Buđanovac Varaždin: Katarina Zrinski. 1. izdanje ovog izdavača
2010.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje u ovoj biblioteci
2012.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna (druga Toma Sawyera)</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. Posebno izdanje za Jutarnji list.
2017.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. Divina Marion Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 2. izdanje u ovoj biblioteci
2018.	<i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i>

	<p>Prev. Zvonimir Bulaja Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr 1. izdanje ovog izdavača</p>
2020.	<p><i>Pustolovine Huckleberryja Finna</i> Prev. Zlatko Crnković Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka ABC. 1. izdanje u ovoj biblioteci</p>
Jonathan Swift: Gulliver's Travels	
1918.	<p><i>Gulliver u Liliputu</i> Prev. Vićentije Rakić Zagreb: Pučka tiskara. Humoristična knjižnica. ? izdanje ovog izdavača</p>
1919.	<p><i>Gulliver kod divova: (putovanje u Brobdingnag)</i> Prev. Zlatko Hribar Zagreb: Pučka tiskara. Humoristična knjižnica. ? izdanje ovog izdavača.</p>
1925.	<p><i>Gulliverovi putovi k raznim dalekim narodima na svijetu</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Tisak Jugoslovenske štampe. Humoristična knjižnica. 1. izdanje ovog izdavača</p>
1955.	<p><i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Mladost. Omladinska biblioteka. 1. izdanje ovog izdavača</p>
1964.	<p><i>Put u Liliput i u Brobdingnag</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Naprijed. Biblioteka svjetskog humora i satire. ? izdanje ovog izdavača</p>
1965.	<p><i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović, prir. Dragutin Brigljević Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za V. razred osnovne škole. 3. izdanje ovog izdavača</p>
1969.	<p>5. izdanje ovog izdavača</p>
1971.	<p>6. izdanje ovog izdavača</p>

1972.	7. izdanje ovog izdavača
1974.	8. izdanje ovog izdavača
1975.	9. izdanje ovog izdavača
1977.	10. izdanje ovog izdavača
1978.	11. izdanje ovog izdavača
1979.	12. izdanje ovog izdavača
1980.	13. izdanje ovog izdavača
1982.	15. izdanje ovog izdavača
1983.	16. izdanje ovog izdavača
1988.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović, prir. Josip Tabak Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. Omladinska biblioteka. 1. izdanje ovog izdavača
1993.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović, izvornik ispravio i upotpunio Josip Tabak Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 15. prerađeno izdanje.
1996.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović, ispravio, upotpunio i pohrvatio Josip Tabak Zagreb: Mosta. Pisci za mlade. 1. izdanje ovog izdavača
1997.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović, izvornik ispravio i upotpunio Josip Tabak Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. 16. prerađeno izdanje.
2000.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2001.	2. izdanje ovog izdavača
2001.	<i>Gulliverovo putovanje u Liliput</i> Prev. i prir. Sergije Luca et al.) Split: Laus. Biblioteka Uzor. 2. izdanje ovog izdavača

-
2002. *Gulliverova putovanja: 1. i 2. dio*
Prev. Sanja Lovrenčić
Zagreb: ABC naklada. Biblioteka Lektirna knjiga.
1. izdanje ovog izdavača
-
2003. *Gulliverova putovanja*
Prev. Iso Velikanović
Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira.
3. izdanje ovog izdavača
-
2004. *Gulliverova putovanja*
Prev. Iso Velikanović, ispravio, upotpunio i pohrvatio Josip Tabak
Zagreb: Globus media. Lektira popularni klasici.
1. izdanje ovog izdavača
-
2013. *Gulliverova putovanja: 1. i 2. dio*
Prev. Sanja Lovrenčić
Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka ABC.
3. izdanje i 1. izdanje u ovoj biblioteci
-
2015. *Gulliverova putovanja*
Prev. Iso Velikanović
Zagreb: Školska knjiga. Biblioteka Moja knjiga: metodički obrađena lektira.
1. izdanje u ovoj biblioteci
-
2018. *Gulliverova putovanja*
Prev. Iso Velikanović
Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr
1. izdanje ovog izdavača
-

Frances Hodgson Burnett: Little Lord Fauntleroy

1915. *Mali lord*
Prev. i prir. Milan Ogrizović
Zagreb: Knjižara L. Hartman (St. Kugli)
? izdanje ovog izdavača
-
1985. *Mali lord*
Prev. Blanka Pečnik-Kroflin
Zagreb: Znanje. Evergrin.
1. izdanje ovog izdavača
-
1997. *Mali lord Fauntleroy*
-

	<p>Prev. Blanka Pečnik-Kroflin Zagreb: Targa. Pričam ti priču. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2006.	<p><i>Mali lord Fauntleroy</i> Prev. Jasna Šojer Zagreb: ABC naklada. Lektirna knjiga. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2006.	<p><i>Mali lord Fauntleroy</i> Prev. Sanja Lovrenčić Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga: metodički obrađena lektira. 1. izdanje ovog izdavača</p>
2010.	<p><i>Mali lord</i> Prev. Blanka Pečnik-Kroflin Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor. 1. izdanje u ovoj biblioteci</p>
2011.	<p><i>Mali lord Fauntleroy</i> Prev. Nenad Maljković Zagreb: Bulaja naklada / lektire.skole.hr 1. izdanje ovog izdavača</p>
2012.	<p><i>Mali lord</i> Prev. Blanka Pečnik-Kroflin Zagreb: Znanje. Biblioteka Stribor Posebno izdanje za Jutarnji list</p>
<hr/>	
Charles Dickens: Oliver Twist	
1947./1948.	<p><i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i> Prev. Zlatko Gorjan Zagreb: Matica hrvatska</p>
1959./1960.	<p>Zabavna biblioteka. 2. izdanje ovog izdavača</p>
1967.	<p><i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i> Prev. Zlatko Gorjan Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 1. izdanje ovog izdavača</p>
1970.	<p>2. izdanje ovog izdavača</p>

1973.	4. izdanje ovog izdavača
1975.	5. izdanje ovog izdavača
1978.	6. izdanje ovog izdavača
1978.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Školska knjiga. Biblioteka Dobra knjiga.
1979./1980.	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i> Prev. Zlatko Gorjan Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen. 7. izdanje ovog izdavača
1984.	Prev. Zlatko Crnković 8. izdanje ovog izdavača
1987.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. Lektira za VI. razred osnovne škole 2. izdanje ovog izdavača
1990.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Mladost. Zlatno slovo. 10. izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Oliver Twist ili Život općinskog djeteta</i> Prev. Zlatko Gorjan Zagreb: Školska knjiga. Moja knjiga. Metodički obrađena lektira. 1 izdanje ovog izdavača
2004.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Zlatko Crnković Zagreb: Globus media. Lektira popularni klasici. 1. novo, ispravljeno izdanje ovog izdavača
2008.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Ana Dejanović, Ivana Belčić Zagreb: Zagrebačka stvarnost. Biblioteka Učilišno štivo: lektira. 1. izdanje ovog izdavača
2008.	<i>Oliver Twist</i> Prev. Zlatko Crnković Varaždin: Katarina Zrinski. Biblioteka ABC.

	1. izdanje ovog izdavača
2017.	2. izdanje ovog izdavača

Prilog C

U Prilogu C donosimo tablični popis nedostupnih hrvatskih izdanja prijevoda korpusnih djela.

Hugh Lofting: The Story of Doctor Dolittle

God.	Naziv izdanja i ostali podatci
2006.	<i>Pripovijest o doktoru Dolittleu</i> Prev. Dubravka Kovač Zagreb: ABC naklada. Lektirna knjiga

Rudyard Kipling: The Jungle Book, The Second Jungle Book

1960.	<i>Knjiga o džungli</i> Prev. Olga Timotijević Zagreb: Mladost. Biblioteka Jelen.
-------	---

Mark Twain: The Adventures of Huckleberry Finn

1962.	<i>Doživljaji Huckleberryja Finna</i> Prev. Ivo Zalar Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga.
-------	---

Jonathan Swift: Gulliver's Travels

1915.	<i>Gulliverovo putovanje u Liliput</i> Prev. Vićentije Rakić Zagreb: Pučka tiskara. Humoristična knjižnica
1958.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga. 1. izdanje ovog izdavača
1963.	<i>Gulliverova putovanja</i> Prev. Iso Velikanović Zagreb: Školska knjiga. Dobra knjiga 2. izdanje ovog izdavača

Frances Hodgson Burnett: Little Lord Fauntleroy

2008. *Mali lord Fauntleroy*
Prev. Mirna Dejanović
Zagreb: Zagrebačka stvarnost

Charles Dickens: Oliver Twist

1901. *Zločinački London*
Prev. ?
Zagreb: Hrvatsko pravo: Glasilo Starčevićeve stranke prava

Prilog D

Pitanja za prevoditelje:

1. Sjećate li se okolnosti narudžbe, a poslije i nastanka ovoga (ponovnog) prijevoda?
2. Posebno bih se osvrnuo na vaša prijevodna rješenja. Jeste li prevodeći ovaj dječji klasik bili svjesni podteksta koji djelo nosi? Zašto ste se odlučili za konkretna rješenja i o čemu je to ovisilo? Jeste li odluke donosili sami ili ste slijedili sugestije urednika/izdavača?
3. Jeste li se pri odabiru rješenja vodili pretpostavljenim znanjima dječjega čitatelja, odnosno mišlju da će određeno rješenje biti jasnije mladomu čitatelju?
4. Smatrate li načelno da bi prevoditelj, prevodeći za djecu i mlade, trebao uzimati u obzir pojedine osjetljive elemente (npr. rasnu netrpeljivost, nasilje, tjelesnost, a u bivšem sustavu i religiju) i neutralizirati ih ili uzeti u obzir kontekst i okolnosti vremena u kojemu je djelo napisano, kao i zamisli autora te ih prevoditi vjerno, uz eventualnu napomenu upućenu čitatelju?

Pitanja za urednike:

1. Sjećate li se okolnosti koje su dovele do narudžbe i nastanka novih ili reizdavanja postojećih prijevoda kanonskih djela književnosti za djecu i mlade?
2. Jesu li pojedine odluke o rješenjima donosili isključivo prevoditelji i koliko ste kao urednik/urednica imali utjecaja na konačan proizvod?
3. Je li se pri odabiru rješenja posebno pazilo na pretpostavljena znanja dječjega čitatelja, odnosno je li se smatralo da će takvo rješenje biti razumljivije za mlade čitatelje?
4. Kako komentirate pojavu novih prijevoda, odnosno vraćanje prijašnjim prijevodima općenito, a osvrćući se na razna (lektirna) izdanja koja ste uređivali?
5. Neka se djela kao lektirna izdanja pojavljuju u skraćenome obliku. Jesu li postojale naznake da se unatoč temama koje djeca možda neće moći tumačiti kao odrasli ona svejedno prevedu cjelovito za potrebe školske lektire?
6. Mislite li načelno da bi prevoditelji, prevodeći za djecu i mlade, trebali uzimati u obzir „štetnost“ pojedinih elemenata (npr. rasne netrpeljivosti, nasilja, tjelesnosti, a u bivšem sustavu i religije) neutralizirati ili uvažiti zamisli autora i prevesti ih vjerno, uz eventualnu prevoditeljsku odnosno uredničku bilješku koja bi čitatelja uputila u društveno-povijesni kontekst nastanka djela?

Kratak životopis autora

Edin Badić rođen je 1992. godine u Zagrebu. Nakon II. gimnazije 2011. upisuje dvopredmetni preddiplomski studij Engleskoga jezika i književnosti te Švedskoga jezika i kulture na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i završava ga 2014. s izvrsnim uspjehom. Te je godine odlikovan i Nagradom za izvrsnost u studiju, nakon čega upisuje željene prevoditeljske smjerove diplomskih studija na Odsjeku za anglistiku i Katedri za skandinavistiku istoga fakulteta. Obrativši interdisciplinarni diplomski rad iz područja znanosti o prevođenju, 2017. stječe akademski naziv *mag. philol. angl. et suet.* te na temelju izvrsnoga uspjeha na diplomskoj razini (5,00) također dobiva Nagradu za izvrsnost. Nakon studija stažira u Odjelu za hrvatski jezik Glavne uprave za pismeno prevođenje Predstavništva Europske komisije u Zagrebu (2017.) i Europskoga parlamenta u Luksemburgu (2018.). Godine 2018. upisuje i Poslijediplomski doktorski studij Humanističkih znanosti na Sveučilištu u Zadru, smjer *Interdisciplinarne humanističke znanosti*. Suautor je *Švedsko-hrvatskoga rječnika leksičkih inovacija*, bio je stručni suradnik u izradi *Hrvatsko-švedskoga razgovornog priručnika* i objavio je nekoliko znanstvenih radova iz lingvistike i znanosti o prevođenju. Kao vanjski suradnik sudjelovao je u istraživačkome projektu Učiteljskoga fakulteta u Zagrebu *Uspostavljanje međukulturnih poveznica kroz prijevode dječje književnosti: tekst, kontekst, strategije*, u sklopu kojega je proučavao hrvatske prijevode nordijske dječje književnosti. Od 2018. radi kao slobodni prevoditelj s engleskoga, švedskoga, norveškoga i danskoga jezika. Usavršavao se na jezičnim seminarima i radionicama u Švedskoj i Danskoj, a kao prevoditelj-stipendist programa „Artist-in-Residence Litteratur Västra Götaland“ 2020. provodi mjesec dana u istraživačko-prevoditeljskoj rezidenciji u Jonseredu, u Švedskoj. Prosinac 2021. i siječanj 2022. proveo je u rezidenciji za pisce i prevoditelje Baltic Centre for Writers and Translators na otoku Gotlandu (Švedska). Član je Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika, Europskoga društva za prevoditeljstvo, Društva hrvatskih književnih prevodilaca, udruge istraživača i znanstvenika History and Translation te Centra za istraživanje dječje književnosti i kulture.